„ASTRA" LA ȘIMLEU.

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

Dr. DIONISIE STOICA și IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA"
institut tipografic și de editură, în Șimleul-Silvaniei.
1908.

Prefaţă.

Hotărîndu-se, în conferenţa fruntaşilor sălăjeni, ţinută în Şimleu la 19 Martie n. a. c., ca „Asociaţiunea pentru literatura şi cultura poporului român“ să fie invitată a-şi ţinea adunarea generală din anul acesta în Sălaj, şi anume în Şimleu, şi aleşi fiind în comitetul executiv al serbărilor împreunate cu această adunare generală, ni-s'a născut ideea de a da, cu acest prilej, *tabloul actual cultural şi economic* al populaţiei române din Sălaj, crezând, că în felul acesta vom face nu numai un bun serviciu scopurilor noastre culturale în general, ci vom săvârşi în acelaş timp un lucru, care intră tocmai în cadrele de activitate ale „Astrei“.

Dacă vine „Astra“ la Şimleu — ne-am zis — e de datorinţa noastră să-i arătăm cum stă Sălajul din punctul de vedere al românismului, să dăm o icoană etnografică românească, cu atât mai mult, cu cât Sălajul, ca parte mărginaşe, reclamă o cunoaştere mai amănunţită şi mai temeinică, din atâtea şi atâtea cauze.

Convinşi fiind apoi, că înainte de toate trebue să ne cunoaştem bine, trebue să ne ştim toate referinţele, dacă voim să desfăşurăm o muncă culturală, care să aibă rezultate — ideea noastră preocupându-ne tot mai mult, într'o şedinţă a comitetului executiv am propus realizarea ei. Spre bucuria noastră, comitetul a ştiut să aprecieze importanţa propunerei noastre şi *a decis scrierea şi tipărirea monografiei Sălajului*, din prilejul adunărei generale a „Astrei“, încredinţându-ne pe noi cu executarea acestui lucru.

Intr'un timp atât de scurt însă, cât ne-a stat nouă la dispoziţie, nu se poate scrie nici monografia completă a unei comune, necum a unui comitat atât de mare şi de-o importanţă istorică atât de însemnată, cum e Sălajul. Am fost dela început în clar cu împrejurarea aceasta şi nici intenţiona n'am putut să compunem monografia completă a ţinutului nostru, ci am rămas pe lângă propusul de a da *o schiţă etnografică actuală* a românilor sălăjeni.

După aceste lămuriri, sperăm, se va aprecia după merit modesta noastră lucrare. Nu credem a fi săvârşit muncă zadarnică, ştim însă prea bine, că n'am făcut lucru desăvârşit. Gândindu-ne însă, că la noi nu s'a făcut nimic în direcţiunea aceasta — chiar şi un început, ori cât de neîntreg ar fi, înseamnă un pas înainte. Acest început poate da impuls şi altora, iar dacă în câţiva ani am avea cel puţin schiţele monografice ale tuturor comitatelor locuite de români — scrise chiar şi numai din prilejul adunărilor „Astrei" — am avea *ceva.*

Lucrarea noastră poate forma în acelaş timp baza *monografiei complete* a Sălajului, care s'ar putea termina după un studiu şi o muncă de câţiva ani. Rezultatul acestor ani ar da câteva volume groase.

Gândul nostru, precum am spus, a fost să arătăm starea *de azi* a sălăjenilor români. Ca schiţa noastră să fie însă totuş completă, n'am putut să nu ne ocupăm *pe scurt* şi de trecutul istoric al Sălajului, de istoria bisericei şi a şcoalelor sălăjene.

Pentru a duce la capăt în acest fel lucrarea noastră ne-au oferit preţiosul lor sprijin trei bărbaţi binemeritaţi ai Sălajului, cărora le exprimăm şi pe calea aceasta profunda noastră mulţumită şi recunoştinţă. Aceştia sunt domnii: *Victor Russu*, prof. de pedagogie pens., în Budapesta, *Graţian Flonta*, paroh în Căţelul-românesc şi *Gavriil Trif*, prof. de pedagogie pens. în Şimleu.

D. prof. *Russu* ne-a dat informaţiunile necesare şi ne-a pus la disposiţie datele, pe baza cărora am compus, în resumat, partea istorică generală a lucrărei noastre. D. paroh *Flonta* a scris istoria bisericească, iar d. prof. *Trif* a lucrat istoricul şcoalelor.

Pentru adunarea diferitelor date statistice culturale şi economice am trimis chestionare tuturor preoţilor din comitat, parte am făcut noi drumuri lungi, luând în acelaş timp diferite fotografii, cari reprezintă porturi ţărăneşti, comune, etc. Fotografiile le-a luat, partea cea mai mare, d. cand. de advocat dr. *Teofil Dosa*, căruia de asemenea îi aducem mulţumitele noastre.

La compunerea lucrărei noastre am consultat studiul dlui prof. V. **Russu**: Silvania antică[1]) precum şi opul de şase volume, preocupat faţă cu noi, al drului Mauriciu *Petri*: „Szilágyvármegye monográphiája". La compunerea schiţei istorice ne-am folosit şi de alte lucrări.

Documente preţioase referitoare la trecutul Sălajului a adunat prof. universitar Carol *Torma*. Acestea însă, partea cea mai mare, nu s'au publicat *încă şi nici nu avem cunoştinţă unde se află. Dacă ar fi ră-*

[1]) Buletinul soc. geogr. rom. anul X. trim. 3 şi 4. Bucureşti, 1889.

mas la fata dânsului, soţia dlui dr. V. *Babeş* din Bucureşti, ele desigur ar vedea lumina zilei. Dacă vor fi ajuns însă la Academia maghiară, vor fi păstrate bine, căci, precum suntem informaţi, conţin multe dovezi istorice favoribile românilor.

Dorind ca lucrarea noastră să fie urmată şi de alţii şi nădăjduind, că Astra va aprecia intenţiunile noastre — dăm în mână publicului românesc rodul strădaniei noastre de câteva luni, rugându-l să fie călăuzit, în folosirea acestei broşuri, nu de spiritul unei critice severe, cât mai mult de scopul şi de dragostea, care ne-a îndemnat pe noi să o scriem.

Şimleu, la Rusalii, 1908.

AUTORII.

INTRODUCERE.

Sălaj[1]) se numeşte un comitat (judeţ) al Ungariei. El se află în partea nord-ostică a ţărei, atinge în partea nord-vestică şesul cel mare (Alföld) şi e mărgenit de următoarele comitate: la apus de Bihor, la meazănoapte de Sătmar, la răsărit de Solnoc-Dobâca şi la meazăzi de Cojocna, având o suprafaţă de 36,218.68 km.², adecă 660 mii 146 jugăre catastrale.

Comitatul de azi al Sălajului s'a format din unirea (la 1876 a) comitatelor Crasna şi Solnocul de mijloc, cărora li s'au adaus şi câteva comune din comitatele Solnoc-Dobâca şi Cojocna.

Sălajul se mai numeşte şi *Silvania*, adecă loc cu păduri; iar Transilvania e locul de dincolo de Silvaia,u despărţit prin muntele *Meseş*, care astfel ar însemna munte *mezieş* (mezuină), derivîndu se dela cuvântul respectiv latinesc[2]), nu dela unguresculul *meszes*=văros.

Sub Marc Aureliu (161 – 180) li s'a conces iasigilro ăs treacă prin Dacia centrală pentru a-şi regula daraverile cu Roxolanii. Pentru aceştia, precum şi pentru romanii dela apus, Ardealul cdăea dincolo de Silvania (Trans-Silvania) şi trebuiau să treacă prin Porţile Meseşului, ca să ajungă în el. Pe timpul venirei ungurilor Ardealul se numia şi Ultra-Silvania.

Sălajul şi azi e plin de păduri, partea cea mai mare e muntos şi deluros, fiind astfel cât să poate de pitoresc şi romantic.

Meseşul e cel mai însemnat munte al Sălajului, aflător în partea sud-ostică. Piscurile lui mai însemnate sunt Măgura Priei (988 m.) Prislopul (843), Osoiul (839) de-asupra Stârciului, Coasta-lată (868) de-asupra Şeredeiului,

[1]) Ungureşte Szilágy. Dl prof. V. Russu derivă numirea Sălaj din Silva.
[2]) In inscripţii latine e numit *Meches*.

PORȚILE MESEȘULUI.

Vedere din strâmtoarea Meseșului.

Strâmtoarea dela Țicău, pe unde curge Someșul.

Culmea ascuţită (868) şi Culmea-nordică (717) de-asupra Zălaului, Măgura Moigradului (504) şi Dumbrava (558) de-asupra Cigleanului. Al doilea munte însemnat, în partea sud-vestică, e *Rezul*, cu piscurile: Ponorul dela Tusa (806 m.) Coasta-mare (661) de-asupra Poptelecului, şi Ursoiul (639) de-asupra Giumelcişului.

In partea nord-ostică se află *Bicul*, cu Tarniţa (550 m.) Berbecul (422) şi Culmea Chilioarei (308). Pe Someş se află piscurile: Frăsinelul (496 m.) şi Codrul (622), iar în interiorul Sălajului sunt: Măgura Şimleului (594 m.), Coşeiul (419) şi Vulturul (558) din pădurea Tegei.

In partea nord-vestică se află şesul Ieriului.

Râurile mai însemnate sunt: *Agrişul*, care venind din comitatul Cojocnei se varsă la Jibou în Someş; *Bărcăul*, isvoreşte din partea nord-ostică a Rezului, din Ponor, şi curgând spre nord-vest trece în Bihor aproape de Porţ; *Crasna*, isvoreşte din Meseş şi curgând spre nord pe lângă oraşul Crasna, Şimleu, Supur, trece în comitatul Sătmar, vărsându-se în Someş, înainte de a întra acesta în Tisa; *Valea Sălajului*, isvoreşte în hotarul Cristurului şi se varsă lângă Sălsig în Someş; *Someşul*, isvoreşe din munţii Rodnei şi trece prin comitatele Bistriţa-Năsăud, Turda-Arieş, Cojocna şi Solnoc-Dobâca, până întră în Sălaj la Surduc; începând dela Jibou curge tot spre nord, pânăce trece în Sătmar aproape de Sălsig; *Almaşul*, venind din comitatul Cojocnei, curge spre nord şi se varsă la Var în Someş.

Lângă Ceheiu, aproape de Şimleu se află un lac, al *Sânderiului*, despre care poporul susţine, că e fără fund. Are o suprafaţă de 132.34 m². şi e înconjurat de trestiş.

La Zalnoc şi la Zouan se află ape minerale.

Pentru noi, românii, e scump acest ţinut, pentrucă în el se găsesc foarte multe urme de pe timpul strămoşilor noştri, cari mărturisesc, pe lîngă alte dovezi, continuitatea noastră în Dacia şi după anul 274 d. Chr., când şi-a retras Aurelnia legiunile peste Dunăre.

Sălajul până la cucerirea Daciei.

1. Timpul preistoric.

Cu multe mii de ani înainte, precum afirmă geologii, Sălajul de azi a fost un golf de mare, pânăce nu ieşise la suprafaţă Europa[1]). Mai ales pe Meseş s'au găsit multe scoici, cari numai în mare au putut fi.

Sălajul a fost locuit de oameni deja în cele mai primitive timpuri. S'au găsit urme din epoca de peatră, de aramă, de bronz şi din cele mai vechi timpuri ale celei de fer.

Inainte de cucerirea romană acest ţinut a fost locuit de iasigi metanaşti (nomazi), cari aveau corturi bunăoară şi pe Măgura Şimleului, unde s'au descoperit urme preţioase.

2. Hotarele Daciei vechi.

Hotarele Daciei vechi, cu deosebire spre apus, nu s'au putut stabili până acuma. Unii susţin, că hotarul apusean al ei a fost Dunărea, iar cei mai mulţi afirmă, că a fost Tisa. Decebal, precum ne spune Dio Cassiu (68, 11), a ocupat o parte bună de teritor dela iasigii metanaşti din apus. Acest teritor, după cucerirea Daciei a ajuns în mânile romanilor, cari au şi locuit acolo, precum apare din inscripţia următoare, găsită pe Someş la Coşeiul inferior:

„Deae Nemesi Reginae. Valerius Valentinus; beneficiarius consularis; miles legionis XIII. geminae, Gordianae; aedilis coloniae Napocensis: a censibus subsignavit Samum, cum regione Transvallum. Imperatore domino nostro M. Antonio Gordiano Augusto et Aviola consulibus, X... (Kal.)“[2])

---

[1]) Geologii adecă au ajuns să stabilească adevărul, că pământul uscat de azi în vremurile străvechi a fost sub apă, iar fundul mărilor de azi era la suprafaţă. Fenomenul acesta în mic să observă şi azi: câte o inzulă din ocean să cufundă, iar altele răsar.

[2]) Mommsen: Corpus Inscriptionum Latinarum, 827.

De aici se vede, că până erau încă puţini locuitorii acestor părţi apusene, ei erau scutiţi de dare. Astfel are deci dreptate Sextus Rufus când zice, că: „Dacia in circuitu decies centena millia pasuum habuit", ceeace face vr'o 200 mile geografice, cu mult mai puţin, decât a fost teritorul întreg al Daciei. El a socotit numai partea locuită, iar romanii la început n'au ocupat şi împopulat toate părţile Daciei cucerite.

Hotarul dinspre apus al Daciei antice a fost aşadară Tisa, dela isvoarele ei până la Dunăre. Celelalte hotare după cum ne spune Ptolomeu (III. 8)au fost Dunărea dela gura Tisei şi din Singidun (Belgradul Serbiei) până în Axiopole (Merlan), şi de aci până la Dinogetia (în faţa oraşului Galaţi şi a gurilor Seretului), apoi Prutul (Piretos, Porata) în sus cu deşertul Getelor şi în fine Dnistrul (Tyras, Danaster) cu Carpaţii nordici, de-asupra cărora au locuit bastarnii.

Dominaţiunea romană.

3. Cucerirea Daciei.

Impăratul Ulpiu Traian a învins în anul 107. d. Chr. definitiv pe vitejii daci, ocâpundu-le ţara şi făcându-o provincie romană. Invingerea lui Traian a fost atât de strălucită, încât a fost serbată la Roma timp de 123 de zile şi s'au edificat în amintirea ei Forul şi Columna lui Traian, precum şi biblioteca Ulpiană.

După cucerire, Dacia a fost provăzută cu drumuri (drumul lui Traian), atât de solid construite, încât şi azi mai sunt în fiinţă mare parte din ele[1]), şi i-s'a dat administraţine romană, colonizată fiind cu elemente aduse de pe toată întiderea imperiului roman, cari primiau pământuri şi păduri, ca să fie locuitori stabili şi să se opună năvălirii popoarelor barbare.

Provincia lui Traian, în urma bunei conduceri şi în urma bogăţiilor, ce le avea (băi de aur, argint etc.) a înflorit foarte repede şi s'a numit în scurtă vreme (sub Adrian) „Dacia felix", adecă Dacia fericită.

---

[1]) In Silvania venia o linie secundară a drumului lui Traian, care se abătea din drumul principal dela Cluj şi înainta pe Someş în sus, trecînd prin Bologa, Almaşul-mare, Bucium, Hida, Bosna, Unguraş, Romita, Moigrad şi dela Tihău pe Someş în jos, pela Ilişiua-inferioară în părţile nord-vestice ale Silvaniei. La „Porţile de fer silvane" linia laterală nordică se desbina în două: o linie trecea spre sud-vest prin cetatea dela Bucium (unde era un pas de trecere spre Silvania) către Stârci şi Crasna etc., cu o ramură pe sub Meseş (ţăranii noştri şi azi aduc lemne şi var din pădure pe drumul lui Traian) spre valea Agrişului către Săbiş (Bologa, Rescul) — iar cealaltă ducea spre nord către castrele stative dela Sân-Petru, Unguraş şi Bosna, unde trecând pe ţărmul drept al văii, mergea direct la Romita şi prin Brusturi şi Sac, pe Citeră în sus, ajungea la Porolissum. Aici i-se văd încă urmele într'o umplutură lată de trei metri şi bătută cu petri între doi muri tari şi înalţi de 5—6 metri. De aci trecea prin Creaca, Brebi, Borşa, Prodăneşti şi Var pînă la cetatea din Tihău; de aci mai departe pe Someş înjos către Ileanda-mare, Gâlgău etc. pînă la Dej, unde se unia cu drumul principal, ce venia dela Cluj (Napoca) şi Gherla, spre Dej şi Bistriţa.

4. Impărţirea Daciei.

La anul 129 d. Chr. Dacia traiană era împărţită în două părţi, anume în: Dacia *superioară* şi *inferioară*[1]. Sălajul a făcut parte din Dacia superioară.

Mai târziu, pe timpul lui Antoniu Piul (131—161) ea era împărţită în trei părţi: *Dacia Porolissensis* (între Carpaţii nordici, Tisa şi Dnistru până jos la Murăş); Dacia Apulensis (Transilvania sudică dela Murăş în jos, cu reşedinţa în Apulum=Alba Iulia şi Banatul timişan) şi Dacia Malvensis (România cu Banatul craiovan).

Dacia Porolissensis se împărţia în două părţi: apuseană şi răsăriteană.

Silvania era partea apuseană a Daciei porolisene, care spre răsărit era mărginită de *valul roman* de pe Meseş[2].

[1]) Vezi Treb. *Laurian:* Conspectum historiae romanorum, Hilariopoli (Bucureşti), 1846, pag. 8—10.

[2]) Acest val [întăritură] trecea pe culmea Meseşului, paralel cu drumul lui Traian, avînd o mulţime de propugnacule [turnuri de pază]. El se vede în mare parte şi azi, începînd din Valea-Crişului repede [Bologa=Resculum] până în Valea-Someşului la Tihău şi Dealul Zînei, trecînd prin Ilişiua, peste vîrful dela Var, pela moara Borzii [în gura văii Agrişului], peste vîrful Cigleanului şi al Taloşului, pela Mănăstire, peste Dealul-mare de-asupra Brebilor, pe culmea dintre Brebi şi Nirşid, pe mezuina, ce închide valea Hododului dinspre apus, pe Măguricea şi Vărăştina dela Ortelec, tăind drumul ţării [odînioară portoriu =loc de vamă, foarte frecventat], ce duce azi din Sălaj în Ardeal, prin Strâmtura [Porţile-Meseşului], propugnaculul de pe vîrful Poguiorului [mai tîrziu Mănăstirea din Meseş], ale cărui urme se mai văd încă, şi între Măgura [înaltă de 504 m.] Moigradului [unde a fost acropolea Porolisului cu amfiteatrul şi municipiul de pe Pomăt], de unde trecea pe coastele Druii, peste culmea dela Cituri la Peatra-albă şi Ciocaş, prin hotarul Titişei, peste Măgura Stânei, de-asupra Tîlhăresei, pe Păstaia, pela comanda din culmea de de-asupra Părăului Petrii, prin hotarul Tresnei, pela Plop şi Răzorul dela Goroneţ, pe Părăul Spoielii, pe grueţul din vîrful Cărbunarilor, prin Grădina pustie şi pe Dealul Mănăstirei de de-asupra Bosnei, pe vîrful Veghetorului, pe Şigău, de-asupra Buciumului şi mai departe pe Cetate, pe Săcui, Drîgle, de-asupra Sînjorzului, pe Gropoiu, pe Arsură, pe Dealul Boului de de-asupra Buciumului, a Bogdanei şi-a Cizerului, pe Măgura Priei, pe Sălhigiu, Şanţ, pe hotarul Hurezului, pe vîrful Vlasinului de-asupra văii Puturoanca, pe al Grebenului din hotarul Iegăriştei, pe al Şonului, pe Râmbuşoaia, pe Dealul Marcului, pe vârful Cetăţelii şi al Carpănului până jos pe coasta Orădeştilor din drumul ţării spre Cluj şi calea ferată, ce merge cu Crişul repede către Orade (Ulpianum) la Bologa.

Coloniştii aduşi aici [cum scrie Eutropiu: „Ex toto orbe romano ad urbes et agros colendos“], s'au extins apoi până la hotarul extern dacic (limes dacicus externus[1]). Dela hotarul acesta până la Tisa au locuit iasigi şi bastarni, cum se vede din Tabula Peutingeriana.

5. Silvania.

Silvania, numită în inscripţiunea reprodusă mai sus (Mommsen C. I. L. 827) *Transvallum*, adecă regiunea de dincolo de valul roman dacic, împreună cu valea Someşului a format teritoriul apusean al Daciei porolisene,[2]) mărginită fiind la răsărit de valul roman de pe Meseş (dela Crişul repede până la Someş) şi la apus de hotarul dacic extern. Ea a fost locuită cu deosebire de colonişti romani, apoi de iasigi, sarmaţi, bastarni şi daci. Dovezi avem în anticităţile aflate în valea Tisei şi a Crişului repede.

Sălajul se afla aşadară afară de valul roman dacic (Transvallum) şi avea de capitală *Porolissum* (lângă Moigradul[3]) de azi). Probabil, că ţinutul acesta a fost numit repede după cucerirea Daciei: *Silvania*, din cauza pădurilor celor multe şi fioroase, de cari se înspăimântau şi legionarii romani, deşi aceştia nu se temeau de orice tufă, cum zice Petru Maior.

---

[1]) Acesta trecea, precum ne spune C. Torma, dela Crişul repede, din Orade, prin Bihor, Cetari, Şiter, Mişca, peste Bărcău la Dida, Almaş, pe valea Văratecului, Dealul Porcăreţului şi al Cetăţii dela Cehal, pe Ursoiu la Cetăţea (cetatea Zalnocului), pe părăul Săldubiţii la Blidariul de pe Divoraga şi valea Măjii, la Cetatea Hododului şi pe valea Sălajului până la Someş şi Lăpuş.

[2]) Partea răsăriteană a Daciei porolisene a fost locuită de popoare sarmatice. O inscripţie comunicată de Seivert vorbeşte de o Dacie sarmatică, care se extindea probabil dela valul roman de pe Meseş spre răsărit până la Dnistru.

[3]) *Moigrad* e numire mai târzie, dată de cuceritorul slav al Porolisului. Inseamnă Cetatea mea.

La început n'a fost locuit Sălajul de prea mulţi colonişti. Pentru a-i îndemna să se aşeze în aceste părţi, precum am văzut, coloniştii erau scutiţi de dare, împrejurare, care de sigur i-a atras pe mulţi. Mai târziu însă, pe timpul lui Marc Aureliu (161—180 d. Chr.), s'au aşezat aici custobocii, dancringii, vandalii şi asdingii, iar după aceea, sub Antoniu Comod (180—192), s'au stabilit în părţile mai sălbatice burii, cum ne spune Dio Cassiu (72, 3). Pe timpul lui Caracala [211—217] s'au ivit pentru întâia oară şi goţii, pe cari însă guvernatorii Daciei porolisene i-au bătut şi respins. Sub împăratul Macrin (217—218) s'au resculat dacii şi dancringii împotriva stăpânirii, care numai cu greu i-a putut împăca. Maximin (235—238) a avut să se lupte nu numai contra dacilor, ci şi contra sarmaţilor, pe cari i-a învins. Gordian III (238—244) de asemenea a bătut pe sarmaţi şi pe goţi, nelăsându-i să între în Dacia. El se pare a fi întărit şi cordonul militar al Valului roman de pe Meseş, lăsând, probabil, în grija sorţii teritorul de dincoace de val: al Silvaniei şi Someşului. Filip Arabul (244—249) s'a răsboit cu carpii, cari năvăliră în Dacia nordică. Acest răsboiu a fost perdut şi probabil în acest timp trebue căutat sfârşitul Porolisului, care de aci încolo s'a numit Moigrad, iar Dacia nordică a început a fi *Provincia sarmatică* a Daciei. Coloniştii romani au trăit apoi de aci încolo tot între popoare sarmato-slave, neperzându-şi însă de loc caracterul roman, ci mai vârtos asimilând şi romanizând ei seminţiile, cu cari au trăit în bine şi 'n rău, retraşi între munţi, în tot cursul timpului migrării popoarelor barbare (goţi, huni, gepizi şi avari), cari au ocupat cu deosebire părţile mai fertile ale Daciei traiane, după ce şi-a dus Aurelian legionarii şi pe cei ce erau cu casă în spate ca melciu. Aici trebue să căutăm multele urme slave în limba noastră: numirile lucrurilor de prima necesitate şi nomenclatura munţilor şi văilor.

6. Porolisul.

Oraşul. Vieaţa publică. Legionarii. Vieaţa religioasă.

In timpul daco-roman se afla pe Meseş, deasupra Moigradului de azi, municipiul şi cetatea *Paralissum*, *Porolissos*, ori *Parolissum*,[3]) care era capitala Daciei porolisene. Avea castru stativ, amfiteatru şi o citadelă, încinsă cu un zid gros, edificată de strămoşii noştri romani după cucerirea Daciei. Amfiteatrul (de 135 picioare în front, 230 în semicerc şi 90 în diametru) a fost zidit de Traian şi restaurat la 167 de Antoniu Piul, după cum dovedeşte inscripţia de pe frontispiciu (care se află acum la contele Wesselényi în Gârcei). Câteva urme din acest amfiteatru se mai află şi azi la faţa locului.

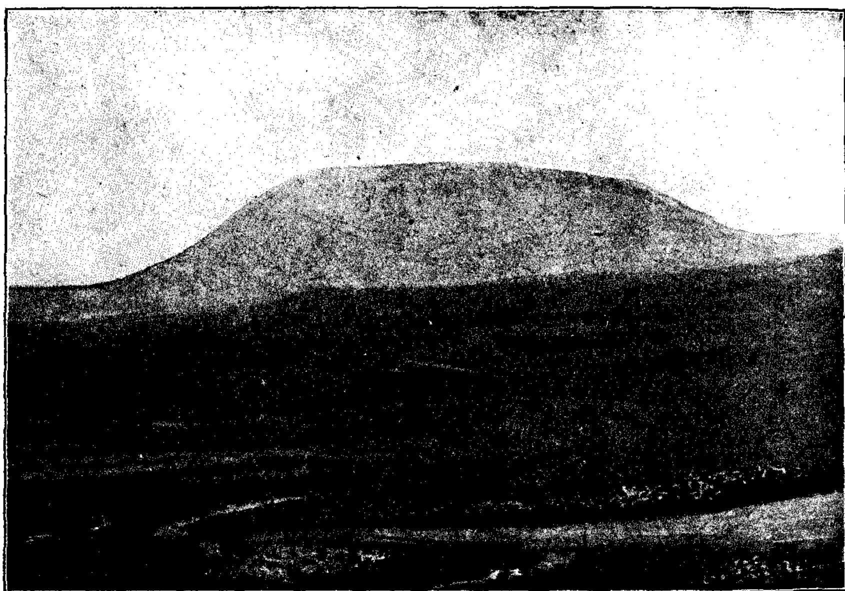
Casele Porolisului, din cari au rămas de asemenea urme, se asemănau cu casele romane din celelalte părţi ale imperiului şi erau din bârne, pământ, peatră şi cărămidă, erau cimentate şi văruite, n'aveau multe podoabe, cu fereştri scunde, închise cu grădele, ori table, rareori cu sticlă, care era scumpă.

In for se aflau templele zeilor, iar lângă amfiteatru era basilica. Forul, cu scaunul ridicat (Tribunul), servia de judecătorie. Lângă el va fi fost de sigur porticul, locul de întrunire, conversare şi distragere. In amfiteatru se dădeau lupte atletice şi cu animale sălbatice. Obiceiul de luptă, piept la piept, a rămas până azi la poporul nostru.

Săpături sistematice nu s'au făcut la Moigrad. Sporadic s'au aflat însă multe urme din Porolis din partea ţăranilor.

Din ruinele amfiteatrului s'a desgropat o columnă cilindrică mare, care poartă epitaful unei tinere liberte. Pe aceasta se află genetivul (dativul) femenin Victoriai, care să aseamănă cu al nostru: Victoriăi, Victoriei, o dovadă, că limba noastră era pe atunci (înainte de 274 d. Chr.) în formaţiune.

[3]) După Torma ar însemna *cetate domnească*, din grecescul Porous şi issos. Prof. V. Russu dă etimologia: *trecătoare* (pas) *părăsită*.

Vedere din jurul Porolisului.

Medalionu de aur alui Constantius iunior, aflat în 1797 pe Măgura Șimleului de doi copii români, păstori de capre.

In Porolis au staţionat succesiv mai multe legiuni romane. Legionarii [soldaţii] împreună cu coloniştii aveau diferiţi meşteşugari. Soldaţii romani aveau să apere hotarele în timp de primejdie, să susţie pacea internă, să construiască castre [tabere] şi să repare fortăreţele, drumurile, valurile, maşinele şi armele de răsboiu etc. După serviciu de câte 25 ani ei erau dispenzaţi, dându-li-se pământ şi aşezându-se în cetăţi [colonişti veterani], trăind sub conducerea superiorilor aleşi de ei înşişi. Coloniştii veterani aveau şi câte un patron, care apela cauzele mai însemnate la Roma, prin mijlocirea guvernatorului [propretor].

Cultul divin era roman păgân. S'a împrumutat însă şi adorarea unor zei daci. Preoţii erau asemenea celor din alte părţi ale imperiului. Erau ţinuţi în mare cinste preoţii celtogali, *Druizii*. Cei din Porolis făceau serviciul divin în codrul Druia de azi, deasupra Moigradului. Aceşti preoţi erau foarte superstiţioşi şi se ocupau cu descântece. In mare parte dela ei ne-au rămas multele credinţe deşarte şi descântece.

Năvălirea popoarelor barbare.

7. Goţii, hunii, gepizii, longobarzii şi avarii.

Incă pela anul 250 d. Chr. au început a năvăli în Dacia [precum şi 'n alte părţi ale Europei] popoare barbare din Asia. Cei dintâi au fost goţii, cari au năpădit cu atâta furie asupra Daciei înfloritoare, încât împăratul Aurelian s'a văzut silit [la 274 d. Chr.] să lase Dacia în voia sorţii şi să restringă hotarele imperiului.

Cu legiunile însă nu s'au dus toţi coloniştii. Cei legaţi de glie au rămas aici, ascunzându-se dinaintea barbarilor în văile munţilor, acoperiţi cu păduri seculare, de unde se coborau la şes după ce treceau aceştia.

Silvania a fost expusă aceloraşi năvăliri ca şi Dacia Apulensis. După goţi, au venit pe la 376 hunii, cei mai cumpliţi dintre toţi barbarii. A rămas vorba, că pe unde trece picior de hun, nici iarba nu mai creşte. Cel din urmă rege al lor a fost fiorosul Atila. Cu moartea lui [454] se termină dominaţiunea hună. Intre anii 454 şi 797 au năvălit în Dacia, prădând-o şi pustiind-o, gepizii, longobarzii şi avarii. In cursul acestor năvăliri barbare de 500 ani avem să căutăm plămădirea neamului românesc.

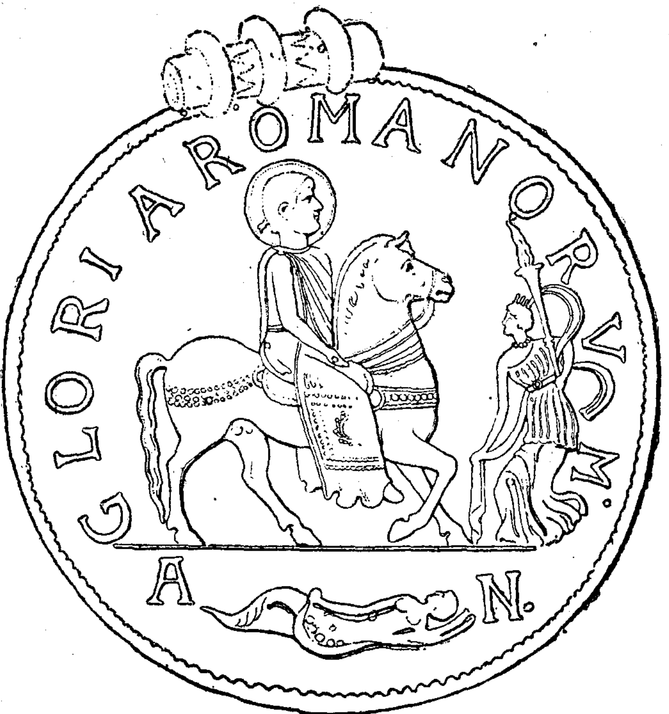
Voivodatul lui Menumorut.

8. Dacia independentă.

După ce Carol cel mare a învins cu deşăvârşire pe avari [la 797] a urmat pentru Dacia un timp de 100 de ani de odihnă, guvernată fiind de *voevozi propri români.* In părţile Bănatului timişan, dela Murăş până la Orşova domnia principele Glad; în Ardeal până la Murăş Gelu, dela Murăş în jos Kean; iar în *Sălaj*, Crişana şi Maramurăş *Menumorut.*

Din timpul năvălirii barbarilor şi al principilor propri ai Daciei ne-au rămas foarte puţine urme.

Medalion de aur din timpul lui Valenz, aflat la Şimleu.

Fibulă de aur aflată la Şimleu.

Dominaţiunea ungară.

9. Sosirea maghiarilor.

După 781 de ani dela cucerirea Daciei prin Traian şi dela punerea temeliilor poporului nostru, au trecut [la 888] peste Carpaţii nord-ostici *ungurii*, sub ducele lor Arpad. Ei ocupară mai întâiu ţinutul nordic dintre Tisa şi Dunăre. Porniră apoi spre răsărit şi ajungând la Meseşul Sălajului, au ridicat pe vârful lui o poartă de peatră, care forma hotarul lor spre răsărit. La 905 au ocupat ţara lui Gelu, învingându-l pe acesta căpitanul Tuhutum cu desăvârşire. Pe Kean nu-l învinseră până pe vremea lui Ştefan. Glad plăti tribut ungurilor. Cu Menumorut au avut mai mult de furcă. O luptă între Menumorut şi unguri a ţinut 12 zile neîntrerupt. In urmă se încheie pace cu condiţiunea, ca Zoltan, fiul lui Arpad, să ia de nevastă pe fata bătrânului principe român şi să-i fie urmaş. După această învoială ungurii au trăit câtva vreme în bune raporturi cu românii.

10. Tuhutum ajunge domn peste Ardeal.

Istoria Sălajului stă în strânsă legătură cu a Ardealului, iar de cele mai multe ori e aceeaş. Vom aminti deci momentele principale din istoria Ardealului, scoţând în relief pe cele referitoare în special la Sălaj.

După învingerea lui Gelu la Hida, Tuhutum ajunge stăpânul Ardealului. Românii l'au recunoscut şi la Ascileu au legat cu ungurii frăţietate, întărind-o cu jurământ. Lui i-au urmat în domnie fiii şi nepoţii.

După anul 1000, Ardealul a fost împreunat, în urma luptelor religioase între Ghiula şi Ştefan, cu Ungaria, de care a atârnat timp de peste 500 de ani.

11. Ardealul sub domnitorii Ungariei.

Ştefan a pus în fruntea Ardealului un voevod şi a împărţit ţara în comitate. Tot sub Ştefan şi-a luat începutul iobăgia, care pe atunci era uşoară de suportat, dar cu timpul s'a tot înăsprit.

Pela 1068 cunii (pecenegii) au făcut mari pustiiri în Ardeal şi Ungaria, venind din Moldova.

Regele Andreiu dete bula de aur, în care se cuprindeau privilegiile nobililor, pe cari i-a aflat în ceartă după ce s'a întors acasă din expediţia cruciată, întreprinsă în Palestina. Privilegiile acestea mari: scutirea de dare şi alte sarcini publice, absoluta independenţă în cele materiale etc. s'au susţinut până la 1848 şi au fost cea mai mare piedecă a înaintării ţărei.

In anul 1241, sub Bela IV. au pustiit ţara tătarii, iar sub Ladislau Cumanul pământul de dincolo de Tisa până la Ardeal [deci şi Sălajul] a ajuns sub voevodul Lorand, care-l jefuia după bunul său plac.

In anul 1421 se arată mai întâiu turcii, venind dela meazăzi. Tot p'atunci au venit şi ţiganii, cărora regele Sigismund le-a dat însemnate privilegii.

După 1440 urmează luptele înverşunate împotriva turcilor. După răscoala ţărănească de sub Doja [1514] urmează pentru ţărani o soartă foarte crudă. Ei încep a nu mai fi consideraţi oameni, ci proprietatea domnului lor.

La 1538 Sălajul ajunge [împreună cu Ardealul, Bănatul timişan şi Maramurăşul] sub stăpânirea voevodului Zapolia, care muri în scurtă vreme. Lui îi urmă fiul său Sigismund Zapolia, după ce la 1541 cucerirà turcii Buda. Starea populaţiunei în timpul acesta era foarte deplorabilă. Şcoale aveau numai saşii, aduşi de Geza al II-lea [la 1141] şi privilegiaţi în mod deosebit.

12. Ardealul sub domnitorii propri.

De aci încolo Ardealul, căruia îi s'a adnecsat oficios şi Sălajul îşi avu principii propri timp de 158 ani, cu reşedinţa

MIHAI VITEAZUL
(După o ștampă făcută în vremea lui).

Câmpul de luptă dela Guruslău.

în Alba-Iulia, înfiinţată de Ghiula, urmaşul lui Tuhutum.

In anul 1551 Isabela, mama minorului Ioan Sigismund Zapolia, predete Ardealul regelui ungar Ferdinand, iar Martinuzi, al doilea tutor al lui Zapolia, fu făcut voevod al lui, dar turcii, cari erau acum domni în Ungaria, n'au suferit, ca Ardealul să rămână în mânile regelui ungar. Isabela fu rechemată, iar ea ca mulţumită trimise 10 mii galbeni sultanului. Darul acesta s'a prefăcut în dare anuală, pe care turcii o pretindeau dela Ardeal. S'au pus dări grele pe popor, iar acesta începu a fi nemulţumit şi a se răscula.

In 1556 venind moldoveni şi munteni în ajutorul lui Sigismund Zapolia, aceştia au făcut mari devastări în Sălaj.

Paşa turcesc din Buda a pustiit în 1561 ţinutul de lângă Crasna, iar în 1594 au prădat tătarii ţinutul Someşului şi Sălajului, dărâmând cetatea Şimleului şi a Zălaului. Armata lui Ştefan Bathori, următorul lui Ioan Sigismund, bătu în trei locuri pe tătarii, cari pustiau în Sălaj.

13. Lupta dela Guruslău.

Următorul lui Ştefan Bathori, Sigismund Bathori, s'a luptat, împreună cu Mihaiu Viteazul, împotriva turcilor, de sub stăpânirea cărora voia să scape Ardealul. A fost însă nestatornic. A îmbiat Ardealul împăratului Rudolf, temându-se de turci, iar acesta i-a dat câteva ducate din Silezia. S'a urît însă repede şi în Silezia, s'a întors în Ardeal, iar peste o jumătate de an părăsi din nou ţara, ducându-se în Polonia. In Ardeal a urmat Andreiu Bathori. In timpul acesta (1599) Mihaiu Viteazul ocupă Ardealul, în înţelegere cu Rudolf, care îi trimise şi bani, şi pe urmă Moldova, fiind domn, scurt timp, pe trei ţări: Muntenia, Ardeal şi Moldova. Andreiu Bathori fu omorît de săcui.

Sigismund Bathori (născut în Şimleu[1]) s'a întors din

[1]) Ruinele cetăţii lui din Şimleu se mai văd şi azi.

Polonia şi s'a pregătit să-şi recâştige Sălajul din mânile împăratului Rudolf. Lupta s'a dat la *Guruslău*[1]) în 3 Aug. 1601, având a lupta S. Bathori cu trupele împărăteşti, conduse de Basta şi aliate cu ale lui Mihaiu Viteazul. Imperialii erau 22 mii, iar Bathori, cu generalii Ştefan Csáki şi Moise Székely, aveau vr'o 20 mii.

Invingerea, câştigată asupra lui Bathori, se datoreşte în primul rând lui Mihaiu Viteazul, care a ştiut pândi momentul potrivit de atac: pe la 5 ceasuri după ameazi, pe când armata principelui se retrăgea în tabără de pe dealul, de unde bombardară fără rezultat pe imperiali. Armata principelui ardelean ajunse într'o mare învălmăşală. Lupta a fost desperată. Dintre ardeleni ar fi căzut mai mulţi de 10 mii, iar dintre imperiali au fost răniţi numai 160. Insuş principele Bathori a fost în mare primejdie. Câmpul de luptă a fost între Guruslău, Borla, Badon şi Hereclean. Steagurile luate dela armata lui Bathori sunt în număr de 62.

Mihaiu Viteazul a raportat a doua zi împăratului despre învingere, cerând în acelaş timp bani, pentrucă angajase mai mulţi soldaţi, decât ordonase împăratul. Basta pleacă la 15 August în Ardeal, iar la 19 August ucide, lângă Turda, în mod mişelesc, pe Mihaiu, în care vedea un periculos rival.

Impăratul Rudolf s'a arătat învoit a-i reda lui Sigismund Bathori Ardealul, dacă se va întoarce pe calea cea bună.

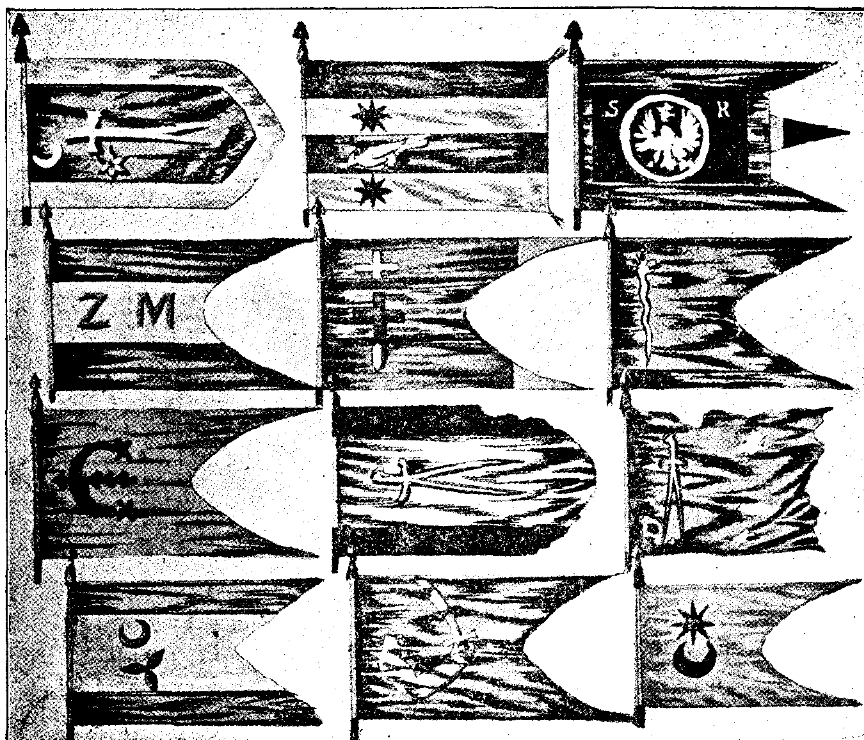
14. Alte date istorice.

La 1602 principele Munteniei Radu Şerban Basarab, alungat fiind, a fugit prin săcuime în Sălaj.

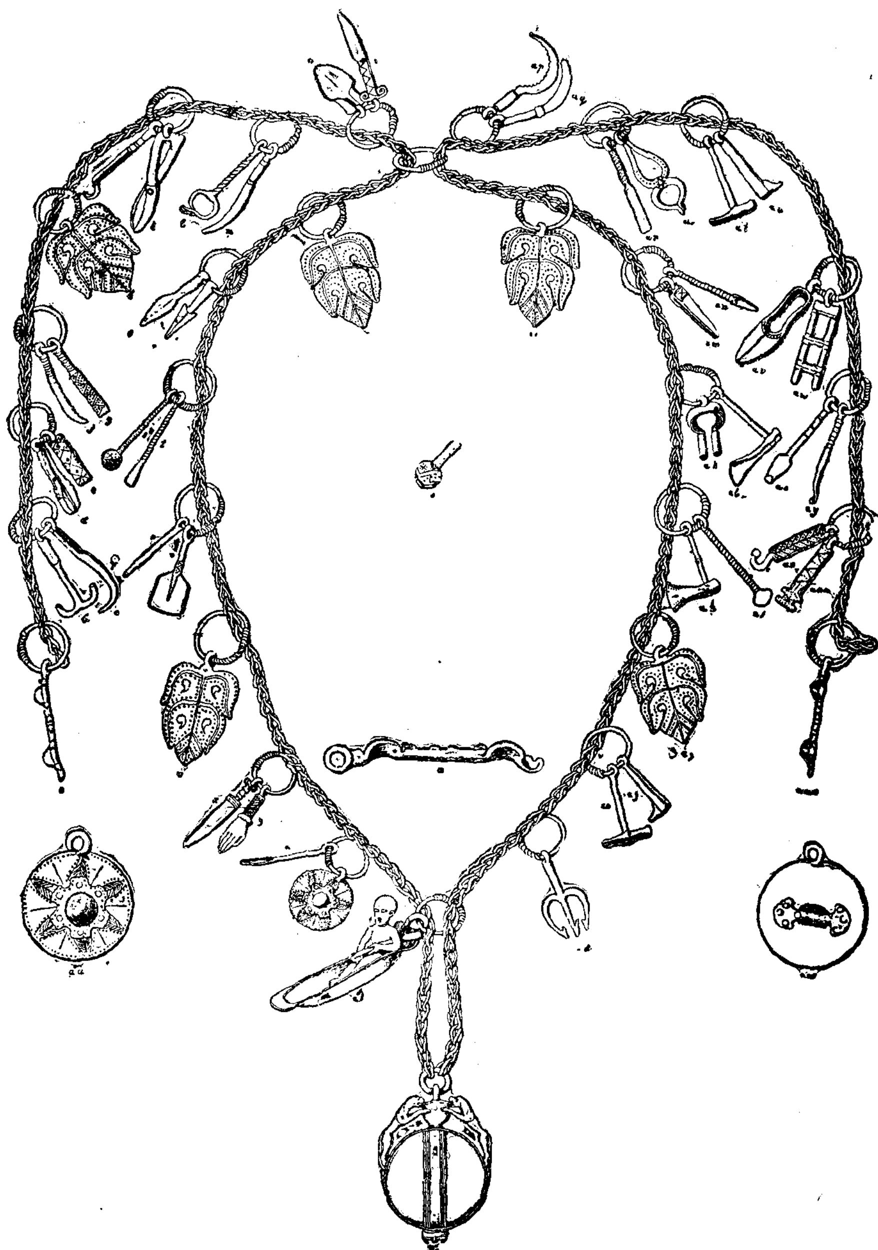
La 1658 au pustiit tătarii întreg Ardealul.

La 1660 Sălajul a căzut pradă nemilosului vizir Seydi, ai cărui oameni omorau pe cine întâlniau în cale.

[1]) Spre mează noapte dela Şimleu, în depărtare de o milă.

Din steagurile, pe cari au pus mâna imperialii la Guruslău.

Lanț de aur de pe vremea emigrărei popoarelor, aflat pe Măgura Șimleului la 1797 din partea alor doi copii români, păstori de capre. Precum se vede figurile reprezintă mai ales unelte agronomice.

La 1665 turcii au organizat bande de hoţi din iobagii, cari fugeau dela domni. Astfel de bande prădau adeseori târgurile sălăjene.

La 1668 Periceiul (comună lângă Şimleu) a fost atacat de tătari. Populaţia, care voia să fugă în Sătmar, a fost prinsă la Maiteni, măcelărind din ea vr'o 400 de inşi. O parte mică s'a ascuns în Vălcău, rămânând acolo şi după retragerea tătarilor.

La 1687 cătanele împărăteşti au făcut mari prădăciuni în comitele Crasna, Solnocul interior şi de mijloc, precum şi în Lăpuş şi Cetatea de peatră [Chior], adunând multe bucate.

La 1690 în Şimleu erau soldaţi pedestri germani, iar la 1693 tătarii pustiră ţinutul din jurul rîului Bărcău.

La începutul veacului al 18-lea tătarii de asemenea au prădat în Sălaj.

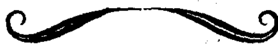
15. Lupta dela Jibou.

A doua luptă de însemnătate pentru ţara întreagă, întîmplată în Sălaj, e cea dela Jibou. Aici s'au ciocnit curuţii lui Rakoczi II., între cari au fost mulţi români, cu lobonţii lui Rabutin şi Herbeville — în 11 Noembrie 1705.

Rakoczi începuse la 1703 răsboiul pentru liberarea desăvârşită a Ardealului şi fu declarat revoluţionar de către generalul guvernator al Ardealului Rabutin, care se grăbi în acelaş timp să provadă toate cetăţile, între care şi Şimleul, cu soldaţi germani şi maghiari, cu proviant şi muniţie şi tot deodată să le întărească. Şimleul însă a fost predat curuţilor de către Paul Kaszás, dându-se pe partea lor cu toţi soldaţii. Şi aici s'a pornit revoluţia, dupăce Rabutin trimise spre recucerirea Şimleului 150 de nemţi şi 180 de sârbi.

Lupta dela Jibou a fost pierdută de Rákoczi şi aici se începe tragedia lui şi căderea totală a Ardealului în mâna Austriei. Atacul s'a început dimineaţa, iar la 3 ceasuri după prânz curuţii erau bătuţi cu desăvârşire, căzând dintre ei vr'o 6000 şi pierzând 60 de steaguri, 28 de tunuri, etc. Dintre imperiali au căzut numai 500.

Numele lui Rákoczi a rămas în tradiţiile poporului nostru, care îi zice Racolţa.

Ardealul sub austriaci.

16. Infrângerea curuţilor.

Fiind bătuţi soldaţii lui Rakoczi, Ardealul ajunge sub stăpânirea austriacilor.

La 1711 se încheie pace în Sătmar, dându-li-se iertare răsculaţilor. Rakoczi însă n'a voit să primiască graţia împăratului Iosif I., ci a plecat în exil, împreună cu câţiva aderenţi.

Luptele curuţilor au adus ţara într'o nespusă mizerie. Au mai venit tot atunci lăcustele, aşa că scumpetea era grozav de mare.

Sub Carol I., tatăl Mariei Tereziei, s'a mai îndreptat însă starea materială şi morală a populaţiei. Dar în scurtă vreme, la 1717, au năvălit din nou tătarii, lăsând în urma lor numai plânsete şi sărăcie. I-au bătut însă maramurăşenii atât de cumplit, la valea Borşei, încât n'au mai întrat în Ungaria, mântuind din robia lor 15 mii de oameni.

După învingerea turcilor, împăratul Carol adnexă Ungariei Banatul Timişan, Aradul, Crişana şi Maramurăşul, lăsând Ardealului numai comitatele: Solnocul de mijloc şi Crasna, adecă *Sălajul* de azi, Zarandul şi Chiorul (ţinutul Cetăţii de peatră).

Dieta din Sibiiu (1722) recunoşte Sancţiunea pragmatică a lui Carol, care asigură tronul şi femeilor din casa domnitoare, şi atunci Transilvania a devenit principat ereditar al dinastiei habsburgice.

Maria Terezia (1740—1780) a întrodus multe înoiri bune pentru populaţie, iar sub fiul ei Iosif (1780—1790) conştiinţa iobagilor români s'a trezit, cerând libertate.

Tradiţia ne spune, că Horia ar fi umblat prin Sălaj, chiar şi în Cizer, ca măestru bărdaş, în 1783.

In revoluţia din 1848 Sălajul a avut rol. Cvartirul principal al maiorului Ioan Czetz a fost la Şimleu. La 16 Decembrie 1848 însuş generalul Bem a trecut prin Şimleu. Lupte mai mici s'au dat la Jibou şi în alte locuri pe valea Someşului.

Dintre românii sălăjeni s'au distins mulţi în armata împărătească. Unii fiind prinşi de unguri au fost închişi în temniţă.

II.

BISERICA.

Spicuire din trecutul bisericei române sălăjene.

„Doamne, mare lipsă am avea de cunoaşterea vieţei şi a fazelor, prin cari a trecut biserica noastră“, scrie, în precuvântarea actelor sinodale, veteranul literat şi preposit metropolitan din Blaş I. M. Moldovan, exprimând prin această o dorinţă generală, că ar fi lucru de necesitate imperativă, ca nici unul din cei chemaţi să nu pregete a scruta prin cele arhive, scoţând la lumină toate datele mai însemnate, ce ating trecutul bisericei româneşti, căci fiind ele moştenire rămasă din bătrâni formează o avere scumpă a noastră. Azi n'avem despre nici o biserică română din Sălaj vr'un memoriu dat publicităţei, din care s'ar putea arunca lumină peste fazele, prin cari a trecut, nici o monografie, care să ne descrie din punct de vedere românesc, cu date pozitive şi imparţial trecutul, viaţa morală-culturală cu numărul populaţiunei. Tot ce avem e din mână streină, cu tendinţe streine.

Dacă şi pe mai departe vom sta indiferenţi faţă de scrutarea vieţei noastre bisericeşti din trecut, şi dacă vom lăsa ca şi de azi înainte, să fie şterse şi nimicite de mâna necruţătoare a timpului, puţinele date ce le avem şi ce ne-au mai rămas împrăştiate pe ici-colo, nici când nu ne vom putea pune în ordine şi organiza un material mai bogat, din care cu timpul să se poată incíripa cât de cât o monografie a bisericei noastre din Sălaj.

„Nulla dies sine linea“, este o zicală latină. Să încrestăm zi de zi la răvaş tot felul de notiţe, întâmplări, fapte şi date, ce aruncă o lumină, fie cât de slabă, peste trecutul bisericei noastre.

Pentru ca să ne putem face o icoană cât de palidă

despre trecutul bisericei române din Sălaj, este de lipsă ca să precizăm poziţiunea şi relaţiunea ce-a avut-o ea faţă de alte biserici conlocuitoare până la anul unirei 1700, şi apoi să-i urmărim fazele, prin cari a trecut dela unire până în zilele noastre.

După ce ţinutul Sălăjului este alcătuit din fostele comitate ale Crasnei şi Solnocului de mijloc, cari s'au ţinut de Ardeal ca părţi adnexe, de sine se înţelege că prin peripeţiile, prin cari a trecut biserica română din Ardeal, tot prin acelea a trecut şi cea a românilor sălăjeni.

Inainte de unire.

Timpul perzecuţiilor religionare.

Că biserica română din Ardeal a avut a suferi foarte multe perzecuţiuni şi goane, începând dela S. Ştefan, în cursul tuturor veacurilor următoare până în zilele împăratului Leopold — când pentru ca să se mai amelioreze soartea vitregă a credincioşilor s'a făcut unirea cu biserica romano-catolică — ne-o documentează istoria atât cea a regilor din casa lui Arpad, cât şi istoria Ardealului de sub principii calvini. Din cauza perzecuţiunilor religionare au fost siliţi doi voivozi români Dragoş şi Negru să treacă graniţele ţărei cu o ceată număroasă de români, dând fiinţă principatelor româneşti de peste Carpaţi. De astfel de perzecuţiuni şi goane religionare n'au putut să fie scutiţi nici românii din Sălaj, atât din partea catolicilor cât şi din partea calvinilor, căci bine avem să ne însemnăm, că în veacurile trecute de tristă aducere aminte perzecuţiunile se făceau sub pretextul profesărei religiunei, şi nu a limbei, precum se fac în zilele noastre.

In zilele acelea de umilinţă, când poporul era legat de glie, nu poate fi vorba despre o viaţă culturală necum a poporului, dar nici despre a preoţimei române, care abia a putut să ştie ceti şi scrie, fiind asemenea jobagului, supusă la dijmă (decimă) şi alte servicii pe sama feudalilor. Preoţii români trăiau de pe o zi pe alta asemenea plugarilor, din lucrul câmpului. Numai prin port — suman lung, păr şi barbă — se deosebiau de cătră săraci. Starea aceasta în unele locuri a durat până mai prin anii 50 ai veacului al XIX-lea. Ce e drept, că unii regi precum Matia Corvinul pe la 1478 şi Vladislau la 1495, precum şi mai târziu dieta din Alba-Iulia la 20 Iulie 1600, şi apoi

G. Bathori pe la 1609 au dat decrete peste decrete, prin cari voiau să scoată pe preoţi dela robote, dară în cele mai multe locuri privilegiile date rămâneau numai pe hârtie, căci feudalii erau atotputernici prin comitate.

La anul 1620 Gavrilă Bethlen opreşte sub pedeapsă de 300 fiorini pe domnii de pământ de-a împedeca pe fiii de iobagi, cari ar voi să se facă popi, dela cercetarea şcoalei. Dovadă, că se aflau mulţi feudali, cari opriau cu puterea pe fiii iobagilor dela cercetarea şcoalei.

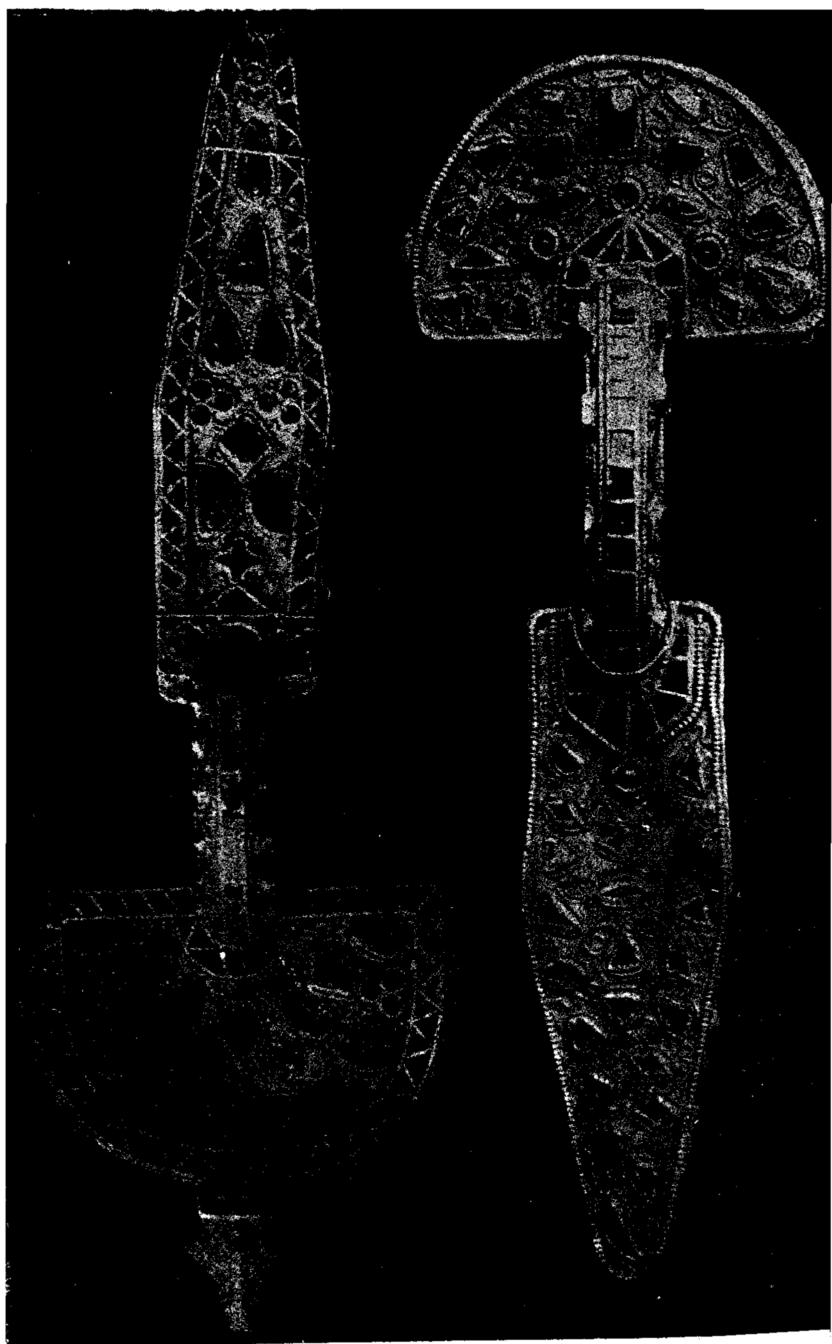
Jurisdicţiunea catolică.

Ce biată de viaţă hierarhică vor fi avut românii pe acelea timpuri, în lipsă de documente nu se ştie. Este lucru sigur însă că sub regii catolici *Bela al IV-lea* şi *Ludovic cel mare*, cari voiau să stârpească pe schismatici din teritoriul supus ţărei lor, cu mijloace silnice[1]), românii n'au putut avea nici o hierarchie proprie bisericească a lor, fără erau supuşi episcopilor catolici, în sensul decretului Conciliului Lateran al II. din 1215, care pune biserica de ritul grecesc sub jurisdicţiunea episcopilor latini. Aceştia eserciau jurisdicţiunea asupra bisericei greceşti cu rit oriental prin vicari şi episcopi sfinţiţi după ritul ei.

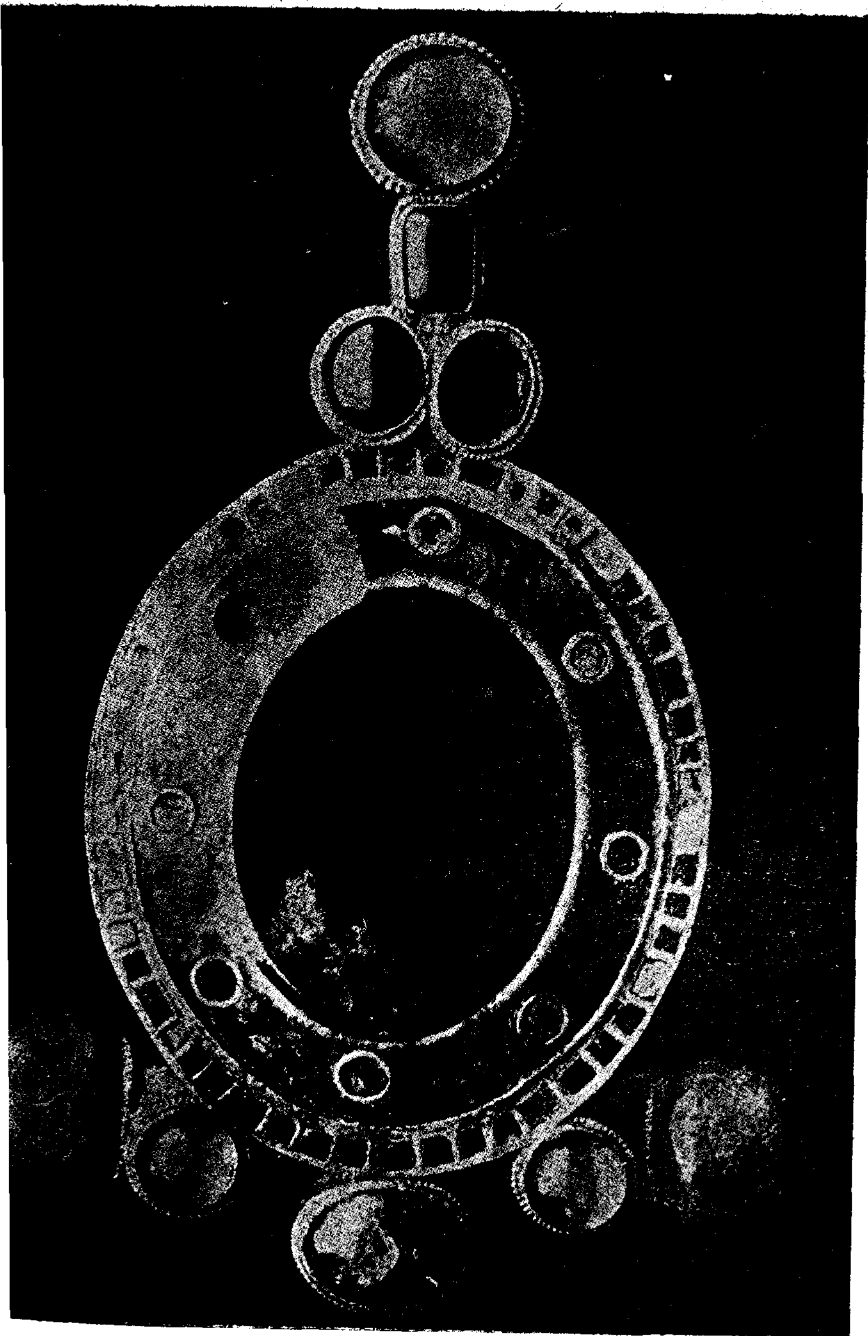
Jurisdicţiunea metropoliei din România.

La anul 1391 se aminteşte, că doi proprietari de ritul oriental din Maramurăş, cu numele Baliţa şi Drag, esoperează dela patriarchul Antoniu din Constantinopol înfiinţarea mănăstirei din Peri în Maramurăş, închinată sf. Mihail. Intre ţinuturile aparţinătoare acelei mănăstiri, se menţionează şi Sălajul, din ceeace se poate conchide, că

1) Papa Grigorie al IX. provoacă pe Bela al IV-lea de pildă la anul 1234 „că să întoarcă la supunere către biserica romană pe toţi creştinii şi neascultătorii după jurământul pus, că are a stârpi din ţară pe toţi creştinii neascultători de biserica catolică; neatingându-se însă de ritul nici unei naţiuni, căci ritul nu e în contra credinţei catolice.“

Fibule aflate la Şimleu.

Fibulă aflată la Șimleu.

pe acel timp jurisdicţiunea preste biserica română din Sălaj o avea egumenul acelei mănăstiri, — dară dupăce din diploma regelui Vladislau al II. dela 1494 se vede că Ilarie egumenul acelei mănăstiri avea să fie cu reverinţă şi supunere faţă de metropolitul din „Transalpina", care nu era altul decât metropolitul „Ungrovlachiei" din România de azi, urmează că jurisdicţiunea preste cea din Sălaj o avea „metropolitul Ungrovlachiei, şi exarch al Ungariei şi Plaiurilor", care titlu era recunoscut de jure la 1401 în ierarchia bisericei orientale.

Episcopii româneşti.

Dupăce însă Ştefan cel mare, Domnul Moldovei a ridicat la 1475 pentru românii din părţile nordice episcopia dela Vad, din jos de Dej, care a durat cam 80 de ani, pare a fi foarte probabil, că biserica română din Sălaj a devenit sub jurisdicţiunea acelei episcopii.

La anul 1572 Eutimie, episcopul din Silvaş, ţinutul Haţegului, capătă dela principele St. Bathori permisiune să predice „pretutindenea în ţara Ardealului şi în *părţile ungureşti*", aşadară şi în Sălaj.

La anul 1585 Sig. Bathori dă episcopului român Spiridon facultate jurisdicţională şi preste bisericile române din comitatele Crasna şi Solnocul de mijloc. Iară la anul 1599 dupăce Mihai Viteazul a înfiinţat metropolia română din Bălgrad (Alba-Iulia), biserica română din Sălaj aparţine statornic sub jurisdicţiunea acelor metropoliţi, căci în diplomele căpătate dela principi, se numesc şi comitatele *Crasna* şi *Solnocul de mijloc*, ca teritorii aparţinătoare jurisdicţiunei lor. Aşadară este lucru istoriceşte documentat, că biserica română din Sălaj neavând episcop propriu, totdeauna a fost supusă episcopilor din alt ţinut, cari au fost schimbători după împrejurările politice.

Câteva date despre preoţii şi parohiile noastre.

Alte date cu privire la viaţa bisericească a românilor din Sălaj înainte de anul 1700, până azi nu ne sunt cunoscute; precum nu avem nici conscripţia despre bisericile, ori preoţii de de pe timpul dinainte de unire. Tot ce am putut ştirici din monografia Sălajului scrisă de Petri e că la conscrierea posesiunilor unor domenii, castele şi cetăţi face amintire şi despre unele comune româneşti şi popii lor. Aşa la pag. 100 tom. II. în conscripţia din 1703 a satelor, ce să ţineau de domeniul familiei Wesselényi, zice că în Ciglean, Rona, Turbuţa, Nirşid şi Guruslăul mic erau popi pe câte un an (esztendős pap). Aceştia la anul aveau voe să meargă unde le plăcea. Pe sama curţei domneşti aveau de-a da câte un ţol de lână (cergă). Asemenea la anul 1594 în conscripţia posesiunilor ce să ţin de cetatea din Şimleu, pomeneşte că popii din Marin, Bocşa şi Jurtelec au să dea câte un ţol de lână (lazsnak) pe sama cetăţei.

Tot în Petri vedem la pag. 195 şi 200 tom. II-lea, că la anul 1594 14 sate româneşti din ţinutul de sub Rez: Vălcăul român, Lazuri, Fizeş, Giumelcişul de jos, Giumelcişul de sus, Hurez, Iazul de sus, Iazul de jos, Aliuş, Drighiu, Halmăşd, Cosniciul de sus, Cosniciul de jos şi Bucium (Bucson) aparţineau cetăţei din Şimleu. Toate aveau însă numai *trei* preoţi români, cari erau obligaţi, ca la S. Nicoară să trimită câte un ţol de lână pe sama sus numitei cetăţi.

In ţinutul Peceiului sunt în timpul acesta doi popi, iar în ţinutul de sub Meseş spune că în 7 sate: Cizer, Boidu, Poniţă, Hurez, Wajfalva, Stârciu şi Valea-ragului sunt patru preoţi, cari de asemenea sunt obligaţi a presta câte un ţol pe sama cetăţei din Şimleu.

Pe popa din Iaz singur îl obligă cu prestarea

unei piei de vulpe. Pe acesta îl numeşte că e popă pe viaţă [1]).

Despre protopopiatele sau protopopii din Sălaj înainte de anul 1700 nu avem nici o ştire. Precum vedem însă din datele de mai sus şi preoţii erau rari, lucru care se poate atribui numai lipsei de carte, căci abia se va fi găsit la câte 3—4 sate câte un popă ştiutor de carte, care apoi ar fi putut împlini slujba bisericească. Dacă vom mai lua apoi în consideraţiune, că în biserica română până în jumătatea a doua a veacului al 16-lea a stăpânit ca limbă liturgică limba slavonă, ne putem închipui, ce întunecime şi ignoranţă a putut domni peste tot în viaţa noastră bisericească. Episcopii români dela 1630 începând au fost numai cu numele capii bisericei româneşti, de fapt capii bisericei erau principii calvini cu episcopii lor, cari îşi arogau titlul de episcopi ai românilor. Ba istoria ne arată episcopi calvini: Paul şi Mihail Tordaşi (1570—1580), cari erau aleşi de românii calviniţi, astfel că românii aveau deodată doi episcopi, unul calvin şi altul de legea grecească orientală, dar cu toată forţarea, ei n'au voit să-şi părăsească legea. De aici se esplică anomalia de care vorbeşte Petri la pag. 155 tom. I. a monografiei sale, că adecă în veacul al 17-lea erau biserici de legea calvină înfloritoare în: Odorheiu, Inău, Săplac, Benefalău, Vicia, Horvat, Bulgari, Dobrin, Ţigani, Chieşd, Corond, Siciu, Bobota, Zalnoc, Doh, Dumuslău, Arghihat şi Hidig. Acestea vor fi fost eclejii româneşti trecute la legea calvină, şi nu eclejii ungureşti; căci stingerea totală a ungurilor din acele comune nu se poate explica prin hipoteza absurdă, ca şi cum românii pe timpul luptelor purtate cu Mihaiu Viteazul şi Basta, s'ar fi refugiat cu turmele lor până prin Dobrogia, înfăţoşindu-i ca pe nişte vagabonzi; pânăce ungurii au perit cu viţă poroditţă pe

---

[1]) Alsó-Jázon van egy oláh pap, örökös. (T. II. pag. 241).

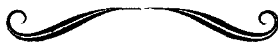
câmpul de luptă, apărându-şi vetrele, pe cari le-ar fi reocupat apoi românii.

Ce se ţine de dotaţiunea preoţească de pe acele timpuri de jale, ştim dintr'o scrisoare a episcopului Varlaam dela anul 1688, că s'a îndatorat tot capul de familie ca să dea pe sama preotului românesc: „o clae de grâu şi una de ovăs şi o zi de coasă, şi alta de secere până în seară, în ziua de Sân-Petru un caş. Cine nu are oi, să plătească preţul caşului în ziua de Paşti cu 2 potori. De botez 12 bani, de cununie 12 bani. Reparaturile la casa preotului să le facă satul, şi cum direg biserica aşa să grijescă şi de casa popilor. Asupra preoţilor româneşti satele să nu pună mai mari greutăţi decât pe preoţii altor confesiuni, şi vitele lor să nu poată fi folosite la forşponturi, (prejunctură) fără ştirea pişpecului (superintendentul maghiar), al craiului şi al vlădicei". (Vech. episcopii rom., dr. Bunea p. 140).

Aceste hotărîri au fost aduse altcum de superintendent maghiar de pe atunci Horti István împreună cu „ţara". Că pusu-s'au în praxă, ori nu, aceste hotărîri, nu se ştie. Eu cred că au rămas numai pe hârtie. Destul că dupăce mitropolitul Varlaam a avut sub jurisdicţiunea sa şi comitatele Crasna şi Solnocul de mijloc, adecă Sălajul de azi, dacă s'ar fi pus în practică hotărîrile de mai sus, atunci s'ar fi aplicat şi pentru preoţimea română din Sălaj şi aşa am avea cele dintâi date cu privire la dotaţiunea preoţilor români.

Precum vedem dară către sfârşitul veacului al 17-lea biserica română din tot Ardealul, şi aşa şi cea din Sălaj, era aservită cu totul bisericei calvine, cu atât mai vârtos că comitatele Crasnei şi Solnocul de mijloc, până în zilele noastre, au fost cuibul celor mai puternice familii feudale de legea calvină. Familiile Bánffy şi Wesselényi stăpâneau

partea preponderantă a jobagilor români. Credinţa şi legea strămoşască a românilor era infectată în mare parte de doctrinele religiunei calvine atotputernice în ţară, şi dacă provedinţa Divină nu dispunea altcum, se apropia nimicirea totală atât a bisericei cât şi a naţiunei române.

După unire.

Unirea.

Astfel stând lucrurile înainte de anul 1700, este evident că românii dacă nu voiau să se calvinească de totul şi prin urmare să se şi desnaţionalizeze — precum s'au desnaţionalizat toţi nemeşii de viţă română, cari au îmbrăţoşat legea calvină — trebuiau să se desbare şi să rupă cu tot preţul ori ce legătură şi comuniune bisericească cu biserica calvinească. Şi câtă vreme dintre cele patru religiuni recepte, recunoscute ca religiuni dominante în stat, religiunea romano-catolică — al cărei leagăn este Roma, leagănul neamului nostru — cu escepţiunea ritului, era mai aproape, ba în credinţă chiar aceeaş cu biserica orientală, neprihănită de duhul calvinismului, despre ce omului iubitor de adevăr îi pot da dovezi îndestulitoare cărţile rituale bisericeşti mai cu samă Mineiui la praznicele sfinţilor — era lucru firesc, şi după ce Ardealul la anul 1696 ajunse sub casa împăraţilor habsburgici, ce nu numai mărturiseau ci erau aprigi propagatori ai legei romano-catolice, era în acelaş timp şi act de prudenţă politică din partea archereilor români Teofil şi Atanasiu, când după multe sbuciumări, ca să poată pune de-o parte stavilă curentului de calvinisare şi maghiarisare a românilor, de altă parte ca să poată ridica la o treaptă mai deamnă poporul iobag român, asigurându-i privilegiile şi drepturile ce le competeau romano-catolicilor — au încheiat mai întâiu la anul 1697 şi mai apoi la 1700 unirea cu biserica romano-catolică sub cele 4 puncte, în cari diferea credinţa celor două biserici mari de apus şi răsărit. Dupăce am anunţat o reprivire cam scurtă şi poate şi cam stângace, în lipsă de documente, am urmărit până acuma numai pe

dibuite situaţiunea bisericei române, contemplându-o mai mult din punct de vedere general. Acum însă fiindcă epoca după unire ni-a păstrat mai multe documente cu privire la starea specială a bisericei române sălăjene, ne vom îndeletnici de aci încolo numai cu indigitarea fazelor, prin cari a trecut biserica noastră română din Sălaj.

Precum se vede din subscrierea manifestului de unire, dat din soborul cel mare ţinut la 5 Septemvrie 1700 la Alba-Iulia, acum la acel sobor au luat parte şi trei protopopi din Sălaj şi anume Simeon din Sărăuad cu 10 preoţi, Andreiu din Şimleu cu 24 preoţi şi Simeon din Băseşti cu 40 de preoţi. La acest din urmă protopop ţin a face observarea, că în „Istoria bisericei române unite cu Roma“ de dr. Grama şi în opul „Documente istorice“ apărute în Viena la anul 1850, se zice că-i din comuna Iliaş, ce poate să ducă în rătăcire pe mulţi, căutând comuna aceasta pe alt teritor din Ardeal, dară fiindcă la Nilles se zice apriat, că e din Illyésfalva, care sat româneşte se cheamă Băseşti şi după ce şi Petri (în monografia sa, tom. III pag. 548) face amintire la anul 1722 despre protopopul acesta, numindu-l precum l'a aflat într'un contract vechiu: „Illyésfalvi Pap Simon a középszolnokvármegyei oláh religión levő papi rendeknek esperestjek“, este sigur că acest protopop nu-i altul, decât protopopul Simeon, care cu 22 de ani mai înainte a iscălit actul unirei.

Aşadară la încheierea unirei din A.-Iulia, Sălajul a fost representat prin trei protopopi şi 74 de preoţi. Mai luând în consideraţiune, că în acel sinod s'a decis, ca actul unirei să-l subscrie fiecare protopop înaintea juratului său, alor doi comisari preoţi şi alor trei deputaţi bătrâni din fiecare sat în numele protopopiatului întreg, este evident că prin subscrierea actului de unire, românii din Sălajul întreg au îmbrăţoşat la anul 1700 unirea cu biserica romano-catolică. In această convingere ne întăreşte şi faptul, că atât

în conscripţia din 1733 de sub Clain, cât şi în cea din 1750 de sub vicariul Aron, nu se face amintire în Sălaj de mai multe protopopiate decât numai de două, precum vom vedea la locul său. Aşadară nici pe timpul unirei n'au putut fi mai mulţi protopopi, decât cei trei mai sus numiţi.

Luptele confesionale.

Cu cât românii sălăjeni au îmbrăţoşat unirea cu mai mare dragoste, şi s'a început sub auspicii mai frumoase înflorirea bisericei române, pornindu-o pe calea culturei religioase-morale, cu atât le-a fost mai amară decepţiunea, văzând mai târziu cum vrăşmaşii, pururea răuvoitori ai românilor, iscodesc din pretextul unirei unelte noauă, pentru a-i desbina şi sfăşia împrumutat, ucigând în germene ori ce avânt de solidaritate naţională, ca după devisa: „divide et impera“ să-i poată stăpâni mai departe, ca pe un organism destrămat, lipsit de ori ce putere vitală.

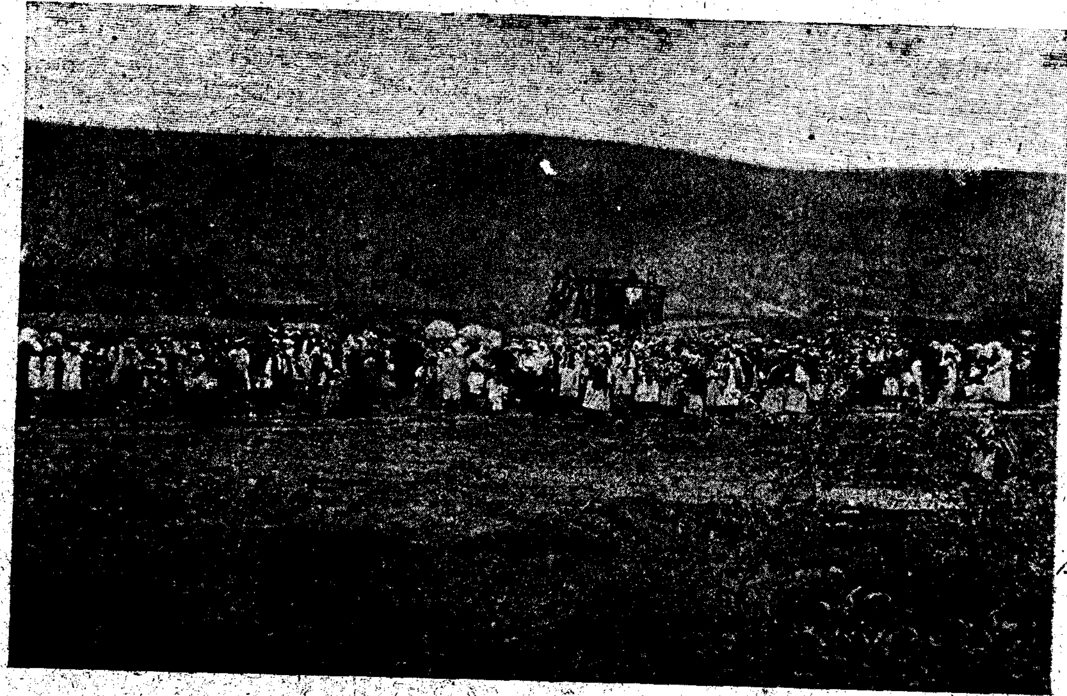
Luptele de desbinare confesională între românii sălăjeni se pare a se fi început, ca şi în alte ţinuturi, la instigaţia străinilor, îndată după unire, şi au durat până pe timpul marelui archiereu Grigorie Maior, care făcând vizitaţiuni canonice prin Sălaj, în urma popularităţei sale celei mari, ce-o avea, născut fiind în comuna Sărăuad din Sălaj, prin anii 1775—1776, i-a întors pe români iarăş în sinul bisericei unite, întărind astfel unirea în Sălaj până în zilele noastre.

Cauzele, cari au abătut pe românii noştri dela unire se pot reduce după părerea mea la următoarele:

Fr. Rakoczi al II-lea prin curuţii săi a început revoluţiunea împotriva împăratului Iosif în deceniul întâiu după unire. Sălajul fiind în teatrul luptelor şi având mulţi români în castrele sale, acest principe pronunţat anticatolic, dacă nu i-a ameninţat, i-a putut foarte uşor influinţa cu calvinii săi pe români, ca să părăsiască unirea, care şi aşa

Casa (renovată), unde s'a născut episcopul Gr. Maior.

Procesiune religioasă în hotarul Şimleului.

nu era tare înrădăcinată în sufletul lor. Că acest principe s'a sbătut cu gândul a nimici unirea bisericei române, se vede de acolo că până ce de o parte a luat sub patronagiul său pre un oarecare pseudo-episcop neunit Czirca, care cutriera toată ţara pentru a abate pe români dela unire, până atunci de altă parte negocia în cauza neunirei românilor cu C. Cantemir, stolnicul principelui României. (V. Nilles, Symbolae ad illustrandam historiam eccl. orient. pag. 372, 373.)

Altă cauză importantă pentru a părăsi unirea a putut fi, că după moartea lui Atanasiu întâmplată la 1713, scaunul episcopesc a rămas vacant 7 ani. Sub vacanţa aceasta indelungată, inimicii unirei, fireşte că tot străini, au început a intimida pe români, că nu-şi vor dobândi mai mult episcop din neamul şi legea lor, precum de fapt câţiva protopopi adunaţi în sinod electoral, seduşi poate de vr'un răuvoitor — petiţionară la primatele Kolonics, ca să le numească de episcop pe fostul secretar al episcopului Atanasiu, pe un călugăr străin, Wenceslau Frantz. Numai la întrepunerea curatorilor români Mich. Puiu şi Ştefan Raţ s'a ales mai târziu învăţatul român I. Patachi de episcop al românilor, la 1721. — (Toate aceste mai pe larg se pot vedea la Nilles, Symbolae pag. 394—403.)

Mai târziu i-a putut înstrăina pe români de unire şi neîmplinirea privilegiilor şi drepturilor, ce li-s'au fost promis prin primatele Kolonics şi li-s'au acordat prin diplome împărăteşti, dară neesecutate de către feudalii calvini, la ceeace au ţîntit şi subscriitorii manifestului de unire când se declară, zicând: „din care cauză vrem ca şi noi să ne bucurăm de tot acelea drepturi şi privilegii, de cari se bucură preoţii aceleiaşi sânte matre biserici, după sântele canoane, şi după legile foştilor regi ai Ungariei, aşa şi noi după prenumitul decret al Majestăţei Sale imperiale

regale, şi al eminentissimului archiepiscop, să ne bucurăm de acum înainte ca conmembrii ai aceleiaşi biserici". (V. actul unirei).

Şi-apoi mai în urmă a influinţat foarte tare pe românii sălăjeni de-a părăsi unirea exilarea episcopului foarte popular I. I. Clain, şi mai în urmă abzicerea lui forţată dela anul 1751 a scârbit şi înstrăinat în aşa măsură pe români, încât între anii 1760—1772 în mare parte erau desbinaţi în două biserici, profesând când confesiunea unită, când cea neunită, alungând azi dintr'un sat pe popa unit, ca să aducă pe cel neunit, ca apoi după un interval mai scurt ori mai lung, să-l alunge şi pe acesta aducând pe altul. Cu un cuvânt după abzicerea, şi în urma sorţei celei triste pline de năcazuri şi sbuciumări pentru eluptarea drepturilor pe sama poporului român a mult iubitului episcop, a domnit o adevărată anarchie în sinul bisericei române din Sălaj, caşi care nici mai nainte nici după aceea nu s'a mai pomenit în analele istoriei bis. române. Las, că la desbinările cele dese mai da anză şi înflăcăra la certe confesionale pe poporul nepriceput şi mulţimea preoţilor necvalificaţi. In câte un sat figura câte 3—4 preoţi, ba la Năprade în conscripţia făcută sub Clain se numără 5 preoţi. Guvernul transilvan la 1699 şi primatele Kolonics deja la 1700 au făcut dispoziţiuni, ca nici în cele mai mari sate să nu fie mai mult de 2 preoţi, şi în cele mai mici numai câte unul, de unde în unele conscripţii se pune ca *fungens* un preot, iară alţii se numesc numai parohi. Aşa de pildă într'o conscripţie din anul 1777 din Caţalul român se face pomenire despre „popa Ursz és Prekup parochi", şi tot în aceea despre popa Nicoară ca parochus fungens. Este dară lucru de înţeles, că preoţii, cari nu aveau sau erau opriţi dela funcţiune prin episcop, în înţelesul ordinaţiunilor mai înalte, se sileau a învrăjbi poporul câştigându-şi partidă şi realegându-se de preot fungent pe cealaltă parte, fie unită ori neunită.

Acestea, socot, au putut fi cauzele mai fundate, ca să nu mai amintesc şi pe teologul jezuit pus în coastele episcopului român până în zilele lui Gr. Maior, şi care încă era privit de un ghimpe urît în ochii clerului român de bun simţ românesc — ce au stârnit în piepturile românilor un clocot de înverşunare în contra unirei, care, după judecata tuturor bărbaţilor mai profund cugetători şi neinfectaţi de veleităţi confesionale, de rămânea nesguduită şi neatinsă prin desbinări ulterioare, ar fi fost o binecuvântare cerească pentru întreg poporul român din Ungaria, pornindu-l cu paşi repezi spre înaintare în cultură şi civilizaţiune. In cazul acesta poate am sta azi cu zeci de ani mai înainte în desvoltarea politică naţională.

Am ţinut a constata lucrul acesta, ca deoparte să ne ştim orienta pe viitor, ferindu-ne de lupii, cari vin până în ziua de azi în piei de miel a ne turbura armonia şi înţelegerea frăţească şi să le strigăm cu străbunul: „hic niger est, hunc tu romane caveto". Pe de altă parte reflexiunile premerse le-am accentuat, pentru de-a înţelege rostul evenimentelor ce au urmat în biserica română din Sălaj, indicând calea spre aflarea isvorului relelor, ce au inundat asupra bisericei, acolo unde este şi trebue căutat, şi nu în *actul unirei,* ce în sine şi între împrejurările date a fost şi va fi recunoscut totdeauna de un act de o înaltă prudenţă politică-naţională, care stârneşte în sufletul nostru faţă de acei mari bărbaţi şi arherei, cari au iniţiat unirea bisericei române, simţăminte de respect, devoţiune şi pietate.

Conscripţia dela 1733.

Şi acum după această mică digresiune să ne întoarcem şi să vedem cum s'au desfăşurat lucrurile în sinul bisericei române sălăjene?

Am accentuat mai sus, că îndată după încheierea unirei, s'au şi început mahinaţunile pentru de a-i desbăra pe români de ea. Pentruca să se ştie statori, că în tot Ardealul şi părţile adnexe câţi români profesează confesiunea unită, şi câţi cea neunită, s'a esmis de către împărăţie o comisiune, care să facă o conscripţie referitoare la starea bisericei române peste tot; şi această conscripţie s'a făcut sub episcopul Clain, la anul 1733, din care publicam datele referitoare la biserica română din Sălaj aşa, precum le-am aflat în opul: „Episcopul I. In. Clain, de dr. Bunea.

In această conscripţie biserica română din Sălaj era împărţită în două protopopiate numite Archidiaconate: protopopiatul Şimleului, sau al Boianului şi al Odorheiului.

Protopopiatului *Şimleu-Boian* aparţineau 46 parochii şi 29 preoţi, dintre cari 21 uniţi, iară 8 neuniţi; între ei 7 bigami, adecă însuraţi a douaoară. Obiceiul ca preoţii să se însoare după ce le-a murit preoteasa şi a douaoară, l'au întrodus preoţii sub stăpânirea calvină şi a fost totdeauna oprit prin pravila bisericii orientale, semn, că legea calvină apucase a se înrădăcina tare chiar şi în inimile preoţilor români. Numărul familiilor în acest tract protopopesc era de 790, care, înmulţit cu 5, dă nrul sufletelor corespunzătoare de 3950. Case parochiale se aflau 17, biserici 33, porţiuni canonice, precum să zice: terrae ad ecclesiam spectantes, se aflau în tot tractul fânaţ 25 jugăre, sau de 50 cară de fân, iar arător 49 gălete, adecă circa tot 25 jugăre.

Precum se vede succesorul protopopului Andreiu din Şimleu, care la anul 1700 subscrise actul unirei, din causă poate că nu şi-a putut esopera dela oraş nici un petec de eclezie, a trecut la neunire, şi aşa se esplică nomenclatura nouă a protopopiatului: Bojaniensis. Satele din acest

protopopiat toate s'au ţinut de fostul comitat al Crasnei. Nu se află induse satele: Tusa, Poniţa, Plesca, Petenia, Căţălul unguresc, Crasna, Husasăul, Bozieşul, Năşfălăul, Porţ, Ip, Mălădia şi Păţăluşa, în cari azi sunt mulţi români, ba unele sunt sate curat româneşti.

La protopopiatul *Odorheiului* (Odvarhelyiensis) s'au conscris 101 parochii. (In monografia lui Petri după Transilvania nrii IX. şi X., 1898 s'au scris 102 parochii, fiindcă în conscripţia aceasta Dobele sunt luate într'una sub numele colectiv de Doboly, până când în cealaltă sub numele de Nagy és Kis Doba). Preoţi erau 96, dintre cari 35 uniţi şi 56 neuniţi (cei 5 preoţi din Năprade nu se numără la nici o confesiune), dintre cari 21 bigami. Numărul familiilor în acest tract protopopesc era de 2246, cu 11,230 suflete. Aici este numită şi comuna Craiu-Dorolţ cu 25 familii, care azi se ţine de comitatul Sătmarului. Case parochiale erau 27, biserici 79, porţuni canonice se aflau în tot tractul fânaţ de 131 cară de fân, sau 66 jugăre, iară arător de 155 cubule, circa 80 jugăre. Satele cu numele preoţilor respectivi, precum şi datele referitoare la casele parochiale, biserici, porţiuni canonice şi a familiilor din amândouă protopiatele se află specificate în conspectul aici alăturat, după cum se află indus in istoria episcopului *I. I. Clain, de dr. Bunea,* conform registrului aflat în archivul metropolitan din Blaj :

Locus	Nomina Poparum	unitus	non unitus	bigamus	Domus par.	Templa	Terrae ad Ecclesiam spect.		Inlocae
							Foeneta Curruum	Arabiles Cubulorum	
Archidiaconatus Solyomviensis seu Bajoniensis.									
Locus valachicus *Boján*	Popa Luca Archidiaconus	un							
	„ Iuon filius	„				1		5	11
val. *Csiheu*	„ Gavrila	„			1	1	2	2	11
„ *Kirstelekul*	„ Ionake	„			1	1	2	5	21
„ *Dohul*	„ Gavrila	„			1	1	3	2	17
„ *Sumál*	„ Iuon	„			1	1	7	3	35
mixtus *Kameru*									4
val. *Almas*	„ Toagyer		n. u.	big.		1	3		48
„ *Szekul*	„ Mihály	„		„					
	„ N..Frater ej.	„		„	1	1	3	2	48
„ *Felső-Kosznicsul*	„ Gavrila		n. u.			1			17
mix. *Cserise*									5
val. *Alsó-Kosznics*	„ Iuon	„		„		1	1	3	27
„ *Aleus*	„ Petre	„				1			17
„ *Halmágy*	„ Flore	„	n. u.		1	1	2	3	30
„ *Dridiul*	„ Flore	„		„	1	1			26
„ *Sumilcsüs*	„ Szimion	„				1			20
„ *Jazul*						1			14
Desupt Cetate									6
val. *Valko*	„ Nikoare	„				1			9
mix. *Magyar-Valko*									19
„ *Preutyasza*									8
val. *Fizes*	„ Stephan		n. u.		1	1	6	3	23
„ *Lazuri*									9
„ *Szigyul*						1			17
Szirbi									14
„ *Bánul*	„ Iuon	„			1	1			14
Málul									8
val. *Czizer*						1	5		13
„ *Prije*	Filius Prothopopae inservit					1			12
„ *Hurez*						1			21
„ *Sztircs*	Popa Gavrila	„				1			26
mix. *Horvát*									5
val. *Serediul*					1	1	2	2	24
loc. val. *Keczel*	„ Filip	„			1	1	2		20
mix. *Recse*	„ Iuon	„							5
„ *Perecsin*									6

Locus	Nomina Poparum	unitus	non unitus	bigamus	Domus par.	Templa	Terrae ad Ecclesiam spect. Foeneta Curruum	Terrae ad Ecclesiam spect. Arabiles Cubulorum	Incolae
mix. *Bádók*	Popa Ieremie	un.			1	1	2	3	9
val. *Bokse*	„ Dumitru	„			1	1	2	4	20
mix. *Hosszumező*									7
val. *Györgyfelke*	„ Georgie				1	1		4	12
„ *Bedecsin*	„ Petre		n. u.	big.		1	1	4	23
mix. *Hidvig*	„ Ieremie		n. u.	„		1	6	4	15
„ *Lomperd*									4
„ *Somlyo*	„ Petre		n. u.		1	1			26
val. *Pecsij*	„ Gavrila		n. u.		1	1			30
„ *Marinul*						1			16
„ *Bénisor*	„ Nikoara	„			1	1	1		18

Archidiaconatus Udvarhelyiensis.

Locus	Nomina Poparum	unitus	non unitus	bigamus	Domus par.	Templa	Foeneta Curruum	Arabiles Cubulorum	Incolae
mix. *Udvarhely*	Popa Iuon Archidiaconus	un.				1		5	47
val. *Jenő*	„ Gábor	„			1	1		10	30
„ *Nagy-Czeg*	„ Filip		n. u.		1	1	2	4	38
„ *Nádos*	„ Georgie		„		1	1		4	26
„ *Motes*	„ Iuon	„				1			22
„ *Györgytelke*	„ Mihaj		„			1	4	2	30
„ *Csuta*	„ Vaszilie		„	big.					14
loc. val. *Oarzele*	„ Ieremie	„		„					10
val. *Babcza*	„ Iuon		„			1			24
„ *Bikáz*	„ Iuon		„			1			30
„ *Felső-Orcza*									15
„ *Sztrencz*	„ Gligorie	„				1			10
„ *Odesti*	„ Gligorie	„			1	1	6	8	11
„ *Szelistye*	„ Kosztin		„	„					8
„ *Alsó-Orcza*	„ Illyie		„			1			17
„ *Beszesty*	„ Danile	uniti							
	„ Ionás					1	2	1	28
„ *Temesty*	„ Gligorie	un.			1	1	2	4	18
„ *Bejcza*	„ Petre		„	„	1	1		4	14
„ *Ardihát*	„ Andries	„				1			18
„ *Alsó-Aszoáts*	„ Lup		„		1	1	5	2	8
„ *Felső-Aszoáts*	„ Toma	„				1			8
„ *Felső-Berszeu*	„ Gavrila		„			1			30
„ *Alsó-Berszeu*	„ Nikita		„			1			20
„ *Gerdány*	„ Vaszilie	„				1			30
loc. val. *Szelszig*	„ Stephan	„							
	„ Ursz		„			1			50

Locus	Nomina Poparum	unitus	non unitus	bigamus	Domus par.	Templa	Terrae ad Ecclesiam spect. Foeneta Curruum	Arabiles Cubulorum	Incolae
val. *Tohát*	Popa T.	un.				1	8	5	15
mix. *Sulomegy*	„ Toagyer	„				1	5	1	30
val. *Telincza*	„ Vaszilie	„				1	2	2	34
„ *Teud*	„ Ioán	„							
	„ Toagyer		n. u.			1		4	46
„ *Náprád*	„ Dumitru								
	„ Iuon								
	„ T.			big.					
	„ T.			„					
	„ T.			„		1		9	50
val. *Arinyis*	„ Iuon		„			1		2	40
„ *Goroszlo*	„ Georgie	„				1	3		27
„ *Huszie*	„ Iuon		„			1			16
„ *Rohna*	„ Iknye	„				1			44
„ *Turbucza*	„ Niszte	„		„					
	„ Mihaj		„			1			23
„ *Széplak*	„ Iuon	„			1	1	2	5	26
„ *Horváth*	„ Illyie	„			1	1	2	3	22
mix. *Benyofalva*	„ Georgie	„		„		1			12
loc. val. *Vicse*	„ Kirile	„		„					22
mix. *Biusa*	„ Iuon	„				1			20
„ *Ujlak*	„ T.		„						20
val. *Bersza*	„ Nistor	„				1		2	12
„ *Dominul*	„ Maftej		„		1	1	2	8	30
„ *Bulgar*	„ Vaszilie		„		1	1	1		14
mix. *Dobrinul*	„ T.	„				1			21
val. *Solymos*									42
„ *Kucseu*	„ T.	„			1	1	3	4	32
„ *Poptelke*	„ Iuon		„		1	1	4	2	24
„ *Vrusitor*	„ Urszul		„						8
„ *Firminis*	„ Toagyer		„		1	1	3		16
„ *Mirsidul*	„ Toagyer		„			1			25
„ *Czigány*	„ Lup	„		„	1	1	4	2	22
mix. *Gercsij*	„ Ursz		„			1		6	25
loc. val. *Tiliora*	„ Pinte		„						10
val. *Herekle*	„ Ikne	„			1	1			44
„ *Urtelke*	„ Toagyer		„	„		1	2	4	30
mix. *Egeres*	„ Kozma		„	„		1			19
val. *Fitindie*	„ T.		„	„		1			17
„ *Mográd*	„ Vaszij		„	„		1			24
„ *Szakul*	„ Gligoras		„			1		2	28

Locus	Nomina Poparum	unitus	nou unitus	bigamus	Domus par.	Templa	Terrae ad. ecclesiam spect.		Incolae
							Foeneta Currum	Arabiles Cubulorum	
vàl. *Brebi*	Popa Danile		n. u.			1	3	2	16
„ *Kreka*	„ Stepha		„	big.		1			23
„ *Csiglen*						1			20
„ *Prodenesti*									14
mix. *Csehul*									10
„ *Meneu*									30
„ *Ulcsukul*									9
„ *Arduzel*									6
loc. mix. *Sibo*									14
val. *Vedurele*									8
mixt. *Lelej*									5
„ *Doboly*									6
„ *Hadad*									14
val. *Korond*	„ Gabor	un.							17
„ *György-Kuta*	„ Iuon		„			1	3	2	28
„ *Dersida*	„ Petre		„			1	3	3	20
„ *Zanekul*	„ Aleksza	„			1	1			30
mix. *Sigul, Sicsul*	„ Iuon		„			1			28
val. *Kuriteu*	„ Dumitru		„	„			1		14
„ *Szidet*	„ András		„		1	1	5	3	20
mix. *Kövesd*	„ Matej		„	„	1	1	2		45
val. *Szeuka*	„ Mihaj	„		„	1	1			22
„ *Szilvás*	„ Gavrila		„		1	1			15
mix. *Szántó*	„ Petre		„			1	10	14	31
loc mix. *Koros*	„ Gligorie		„		1	1	2	2	10
mix. *Szudur*	„ Gavrile		„			1			14
val. *Hotoán*	„ Gligorie		„			1	10	10	14
mix. *Kovás*	„ Georgie		„			1	3	2	30
„ *Meczent*	„ Veszij	„				1		3	20
„ *Gibolt*	„ Iuon		n. u.			1			22
„ *Darocz*	„ Pavel		„			1			25
val. *Kis-Falu*	„ Iuon		„						16
„ *Ujnémet*	„ Petre		„			1			36
„ *Csig*	„ Mihaj		„		1	1	10	3	46
mix. *Szarvad*	„ Prekup		„			1			51
val. *Blás*	„ Iuon		„			1	6	2	10
„ *Csehál*	„ Georgie		„	„		1	6		16
„ *Boján*	„ Szamoil		„		1	1	2	1	12
„ *Pegaje*	„ Timoftej		„		1	1	2	2	12
„ *Csán*	„ Petre		„		1	1	1	1	10
Kis-Szarvad	„ Georgie	un.		„	1	1			11

Din datele acestea se vede starea bisericei române din Sălaj pe la anul 1733. Ea era acum, la începutul păstoririi episcopului Clain, desbinată în două. Preoţi uniţi erau 56, iar neuniţi 64. Sub acest Arhiereu, mare apărător şi luptător pentru drepturile românilor, s'au reunit toţi românii din Sălaj, aşa încât pe la anul 1741 era numai o singură biserică în Sălaj. Lucrul acesta apare şi din raportul episcopului rutean din Muncaciu, Mih. Man. Olsavszky din 16 Iunie 1746, trimis către împărăteasa M. Terezia. Dupăce făcuse adecă, în urma unui ordin mai înalt, o vizitaţiune canonică prin comitatele Crasna şi Solnocul de mijloc, în iarna anului 1745—1746, scria, că românii din aceste două comitate stăruie în uniune.

Conscripţia dela 1760.

Bunul episcop Clain era exilat la Roma în acest timp, şi prigonirea acestui mare Arhiereu a dat anză mai târziu ca o mare parte din românii sălăjeni să părăsiască unirea. In absenţa episcopului Clain, diecesa era administrată de vicarul episcopesc P. P. Aron, care făcu la anul 1750 o conscripţie. Din această conscripţie apare, că Sălajul era împărţit, ca pe timpul unirei, în trei protopopiate, cu deosebirea, că comunele din comitatul Crasnei nu fac parte din nici un protopopiat din Sălaj, ci se înşiră la protopopiatul Jucului din comitatul Cojocnei. Prin urmare Şimleul, care azi e sediul vicarial, pe la 1750 aparţinea jurisdicţiunei vicarului din Juc, conform hotărîrei sinodului din 1732 de sub Clain, în care se statorise, ca vicarul din Juc să aibă jurisdicţune peste partea Transilvaniei, care se extinde dela graniţa Ungariei până la rîurile Murăş şi Arieş.

In tractul Jucului sunt înşirate 41 comune, mai puţin cu 5 ca în conscripţia de sub Clain. Aici nu-s induse satele Preuteasa, Lazuri, Sîrbi, Horvat, Periceiu şi Subcetate şi s'a adaus satul Gurosk (Guruslăul unguresc). Biserici erau 25; preoţi 49; iar suflete 8451. Celelalte date se văd din conspectul următor, după Transilvania nr. IX, 1901.

Archi-Diaconatus Sukiensis cottus Kraszna.

Nomina Pagorum	Animae Universim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curuum	Schaedules salis non habent
Bodogany	184	1	1	1	1	1	14	7	
Györőtelek	166	1	1		1	1	10	6	
Lomper	50		1						
Hosszumező	52		1			1		4	
Bokse	317	1	1	1	1	1	7	1	
Badok	216	1	1	1	1	1	8	6	
Gurosk	41								
Recse	190	1	1	1		$^{2}/_{1}$			
Olah Keczely	326	1	1	1	1	2	22	5	
Sereden	270	1	1	1	1	1	10	6	
Bogdányhaza	434	1	1		1				[1]
Bogojfalva	202	1	1		1	1	5	5	[2]
Pereia	247	1	1		1		4	10	[3]
Bojan	308	1	2		1	1	3	6	
Csizir	308			1	1	1	16	10	
Barlahaza	151								
Felső Szeg	150	1	1	1	1	1			
Ban	190	1	1	1	1	1			
Maron	151	1	1	1	1	1			
Kisban	187	1	1	1	1	1			
Pecs	159	1	1	1	1	1			
Somlo	170	1	1	1	1				
Csesuj	258	1	1	1	1	1	6		
Kerczelek	261	1	1	1	1	1	11	3	
Maladej	194	1	1	1	1	1	$1^{1}/_{3}$		
Hidveg	220	1	1	1	1	1	3	6	
Dohh	178	1	1	1	1	1	6	4	[4]
Almas	92	1	1		1	1	10	6	
Somal	54	1	1	1	1	1	13	8	
Szék	363	1	1	1	1	1	4	9	
Alsó Kosznics	121	1	2		1	1	10	9	
Ipp	103								
Felső Koznics	201	1	1		1				
Holmas	124	1	1	1	1	1	3	2	
Detrehen	347	1	1	1	1	1		1	

[1] Taxat D. Volphango Banfi.

[2] Excisa foeneta accepit Nicolaus Nagy ex Raton.

[3] Taxat Volphango Banfi.

[4] Unum fundum accepit B. Volphangus Banfi.

Nomina Pagorum	Animae Universim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curruum	Schaedulus salis non habent
Eleusch	170	1	1		1	1			
Gyümölcsős	362	1	1	1	1			4	
Ieasch	290	1	1		1	1			
Magyar Valko	231	1	1		1	1	2		
Füzes	207	1	1	1	1	1	4	8	
O Volkü	206	1	1		1				[5]

[5]) Taxat B. Volphango Banfi.

Protopopiatul Odorheiului cuprinde 71 parohii cu 48 preoţi şi 57 biserici, iar numărul sufletelor din acest tract face: 17.972. Celelalte date a se vedea specificate după fiecare comună în registrul ce urmează (v. pag. 303, 304 şi 305 Transilvania):

Archi-Diaconatus Szamos Udvarhelyiensis. Cottus Szolnok közepső.

Nomina Pagorum	Animae Universim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curruum	Salis centen
Udvarhely	543	1	2	1	1	1	5		2[1])
Kis-Garaszlo	600	1	2		1	1	19		2
Barszo	200	1				1	7	3	2
Dobion	310	1	1	1	1	1	7	3	2
Szilagy polgár	209	1	1	1	1	1			2
Menyő	92								
Kilvar	211	1	1	1	1	1	4	6	2
Kosoj	64								[2])
Lelej	34								
Kis Boca	134								
Szilagyicsora	122	1							
Debren	263	1	1	1	1				2[3])
Gőrcsőny	164	1							
Szil. keresztur	56								
Huraklány	600	1	1	1	1	1			2
Czigány	234	1	1	1	1	1			2

[1]) Unus taxat per annum aureum D. Paulo Kaszoni. Fundus qui est, est ex parte D. Kaszoni immunis, alter vero sacerdos et taxam et decimam praestat Domino Veseleni Stephano.

[2]) Filialis prioris

[3]) Sacerdos praestat taxam D. Dobai Francisco

Nomina Pagorum	Animae Universim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curruum	Salis centen
Egres patak	215	1		1					2
Gorzafalu	120								
Vártelek	170	1	1	1	1	1			2
Melgrad	224	1		1		1			2
Zsaka	217	1	1	1	1	1	2	3	2[4])
Bred	315	1	1	1	1				2
Karika	164	1		1					2
Pro Denesty	122	1		1					[5])
Czeglen	140	1		1					
Kusen	341	1	1	1	1	1	9	5	2
Paptelek	152	1	1	1	1	1	9	4	2
Mersid	204	1	1	1					2
Firmenyes	206	1	1	1	1	1	7	6	2
Solymos	254	1		1					2
Turbucza	168	1	1						2[6])
Rokna	212		1	1					2
Ujfalu	206	1	1			1	4		3
Nagy-Garuszlo	304	1	1	1	1				2[7])
Kis-Debrecen	120	1		1	1				
Nabrad	625	1	2	1	1	1	11		3
Kööd	525	1	1	1	1				2[8])
Kelencze	274	1	1	1	1				2
Schülemed	234	1	2						2[9])
Széplak	358	1	1		1	1	9	9	2
Benefalva	177	1	1	1					2[10])
Cseh horvat	276	1	1	1	1	1	9	5	2
Bölcshaza	144	1		1					2
Ölcsög	119			1					
Szilagy ujlak	321	1		1					
Vecse	155	1	1	1	1				2[11])
Szilagy Ardo	176								
Mano	202	1	1	1					
Tohát	153	1	1	1	1	1	4	10	2
Szélszeg	421	1	1	1	1				[12])
Ienő	352	1	1	1	1	1	10	6	2
Nagy-Szeg	507	1	1	1	1	1	10	8	2
Szilagy Nados	365	1	1	1	1	1	9	5	2

[4]) D. Franc. Andrasi denegat fundum.

[5]) Prodanfalva.

[6]) Taxat & robotat D. Veselenyi Steph.

[7]) Taxant D. Inczedi.

[8]) Dicitur fuisse antiquitus fundus et jam receptus per D. Franc. Huszár

[9]) Sacerdos unus residet in proprio fundo, alter taxam decimam & robotam praestat D. Toroczkay Sigism. fundus unus dicitur ocupatus per subditum D. Pauli Kaszoni.

[10]) Taxat.

[11]) Antiquitus fuerat fundus pro Reformatis quem nunc ex Zilay usurpat Decanus.

[12]) Sacerdos taxat D. Paulo Kaszoni fundum antiquum relatoria Inquisitione comprobatum & per deputos adscriptum posidet nec cedit D. Ladislaus Bethlen.

Nomina Pagorum	Animae Unuversim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curruum	Salis centen.
Motos	182	1	1	1	1	1	8	6	2
Sz. Györgytelek	310	1	1	1		1	6	2	2
Hodorecza	146			1		1	3	3	
Csuta	98			1		1	1	2	
Bacza	209	1		1	1				
Bikhaz	363	1	1	1	1				[13])
Felő-alsó arcza	749	1	1	1		1			4[14])
Ilyesfalva	388	1	1	1					4
Strencz	125	1	1	1	1				2[15])
Hogyestyi	95	1	1	1	1	1	3	3	2
Babucza	309	1	1	1	1	1	10	5	2
F.- a. Aszovacs	325	1	1	1	1				4
F. A. Barszo	512	1	1	1	1				4[16])
Gardány	336	1	1	1	1	1	6		2
Erdőhát	556	1		1	1	1	12	8	2
Hadad	84								
Szilagy Cse	42								
Zsibou	70								

[13]) Taxat.
[14]) Taxant.
[16]) Taxat D. Gyulai Stephano.
[15]) Sacerdotes taxat D. Paulo Kaszoni & ab ejusdem.

Protopopiatul Băseşti-Săroad se estinde peste 29 parohii cu 27 preoţi şi tot atâtea biserici; iar nrul sufletelor este de 7064.

Archi-Diaconatus Beszestyensis alias Szarvad Cottus Szolnok mediocris.

Nomina Pagorum	Animae Universim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curuum	Salis centen.
Szécs	302	1	1	1	1	1	1²/₁		2
Ökörito	175	1	1	1	1	1	1²/₁	1	2[1])
Macsola	29								
Szigeth	230	1	1	1	1	1	9	4	2
Kisfalu	259	1	1	1	1	1	7	6	2
Kövesd	338	1	1			1	20	3	[2])

[1]) A duobus annis D. Paulus Nagy sumit decimam a Parocho.
[2]) Sues decimantur sacerdotis a Dnis Kemey.

Nomina Pagorum	Animae Universim	Templa	Sacerdotes fungentes	Cantores	Aeditui sacristani	Fundi interni	Terrae arabiles cubuli	Prata curruum	Salis centen.
Kis Dersida	102	1	1	1	1	2	4	3	2[3])
Nagy-Dersida	220	1	1	1		1	4	3	2
Zonok	222	1	1	1		1	4		2[4])
Domoszlou	147	1	1	1			2	4	2
Balásháza	193	1	1	1			3	3	
Zsolcza	44								
Szilvas	293	1	1	1	1		26		
Szőr Demeter	519	1	1	1					2[5])
Csán	158	1	1	1	1		5	6	2
Bojon	184	1	1	1	1	1	3	2	2
Pele Szarvad	257	1	1	1		1			2
Szanto	775	1	2	1	1	1	12		2
Menczent	377	1	1	1	1				2
Csőgh	283	1	1	1	1	1	6	9	2
Tasnad Szarvad	349	1	1		1	1			[6])
Kőrős	183	1	1	1	1	1			2[7])
Uj német	323	1	1	1	1	1	4		2
Györgytelek	231	1		1	1	1	2	2	2[8])
Szodorou	270	1	1	1	1		3	5	2
Hatvan	211	1	1	1		1	13	6	2
Kovás	202	1	1	1	1	1	7	6	2
Girot	188	1	1	1	1	1			2
Király Darocz	593	1	1	1	1	1			2

[3]) Sabellici decimantur a Dnis Kővesd.

[4]) Pratum trium curuum abantiquo possessum violenter ocupavit D. Ladislaus Gonczi.

[5]) Sacerdos ex omnibus oleribus seminaturis pecoribus & alvearibus dat decimam, de fundo olim pacifice habito nunc taxam accipiunt possessores D. Veselyéni Fran. & Büdőskuti. Est fundus Reformatorum absque Reformatis, in quo possessores educilium servant.

[6] Decimat fisco & Dnis terestribus.

[7]) Decimat

[8]) Decimatur porci & alvearia v. D. Ladislao Kemeny.

Prin urmare la 1733 în tot comitatul Sălaj erau 147 comune, locuite de români, iar la 1750 erau numai 141 parohii române. Preoţi aveam la 1733 125, dintre cari 56 uniţi, 64 neuniţi, şi 5 dubii în privinţa religiunei, iar la 1750 aveam numai 114 preoţi, toţi uniţi. Biserici române în tot Sălajul la 1733 erau 112, iar la 1750 119. Numărul populaţiunei române la 1733 era de: 15.180 suflete, iar la 1750 de 33.487.

Convertirea din partea episcopului Csáky.

Petri, în monografia Sălajului tom. I. pag. 502, aminteşte, că pe la anul 1726 episcopul catolic din Oradea-mare

Emeric Csáky, încearcă cu ajutorul preotului săcuiu Paul László, care ştia vorbi şi româneşte, a converti pe români la unire. Pe acest timp erau mai bine de 70 de parohii convertite, îngrijindu-se Csáky de administrarea lor mai întâiu prin vicari şi mai apoi prin episcop sânţit gr.-cat. Cari au fost comunele convertite nu ne spune, dară că episcopul catolic din Orade, acum după proclamarea unirei în sinodul din 1700, s'a putut interesa de convertirea românilor şi că a exersat jurisdicţiune prin vicari gr.-cat. peste românii sălăjeni, cari au trecut la unire, este lucru foarte probabil. Căci era în interesul lui, să întărească catolicismul abandonat de majoritatea covârşitoare a ungurimei. Pe la 1725 în tot Sălajul, afară de Şimleu şi Carastelec, erau foarte puţini unguri catolici.

Că românii din Sălaj perseverau în unire între anii 1750 şi 1760, se vede şi de-acolo, că în sinodul din 1759 protopopul Crasnei făcu raport, că credincioşii săi n'au putut fi amăgiţi să se lepede de unire prin vizitaţiunea făcută de sârbii schismatici din Ungaria. (Vezi episcopii P. P. Aron şi D. Novacovici de dr. Bunea la pag. 381).

Convertirea din partea sârbilor.

Se vede dară că dupăce a erupt revoluţiunea religionară, înscenată prin călugărul Sofronie, s'a schimbat faţa bisericei române şi în ţinutul Sălajului, căci călugărul îndrăzneţ avea emisari în toate părţile. Aşa, între altele, se vede într'un raport dela 1761 al episcopului Aron cum doi esmisari de-ai lui Sofronie, cu numele Butean şi Crăciun, cutreeră comitatul Crasnei şi amăgesc poporul şi o parte din cler cu calomnii şi promisiuni deşerte spre a-i converti dela unire. (Vezi opul mai sus citat pag. 198).

Aşa se explică cum de în conscripţia din 1762 în comitatul Crasnei figurează 77 preoţi neuniţi cu 2428 familii neunite; iar în Solnocul de mijloc 97 preoţi neuniţi cu 5687 familii. Preoţi uniţi sunt în acest comitat numai 61,

cu 411 familii. In Crasna nu aflăm nici un preot unit, ci numai o familie unită. Că au fost turburări şi frecări cumplite printre românii sălăjeni în anii 1760—1772 din cauza religiunei, se vede şi dintr'o scrisoare dela 1767 scrisă de protopopul Vasilie din Băseşti cătră episcopul Novacovici în Zălau. Episcopul sârbesc Novacovici din Buda descălecase aşadară chiar în mijlocul poporului încvartirându-se în oraşul Zălau, de unde conducea acţiunea de convertire şi împărţia antimise pe la bisericile româneşti.

In Căţălul român se păstrează şi azi un antimis sfinţit de episcopul D. Novacovici. Pe el se află următoarea inscripţie:

„D-zeescul şi sfinţitul altariu al Domnului nostru Is. Chr. sfinţit cu darul preasfinţitului şi de viaţă făcătorului Duch, prin mâna şi blagoslovenia preaosfinţitului Kir. Dionisie Novacovics pravoslavnic episcop al Budei, şi al tot Ardealului, a se sluji pe dânsul d-zeeasca liturgie; cu nevoinţa şi cu toată cheltuiala celui mai sus numit, la anii dela Chr. 1762".

Epistola mai sus pomenită, din care se reoglindează soartea tristă a bisericei române sălăjene de pe acel timp se poate vedea reprodusă la Iorga. (Scrisori şi inscripţii ardelene, pag. 266). Din ea apare de ce fierbere şi agitaţie erau cuprinse sufletele românilor în urma uneltirilor sârbilor, cari voiau a-şi înjgheba din nou stăpânirea perdută odată peste biserica română.

Reunirea făcută de episcopul Gregoriu Maior.

Liniştea în sânul bisericei române din Sălaj s'a readus în zilele episcopului Gr. Maior, care ca fiu al Sălajului şi în urma popularităţei, ce-o avea, cutrierând tot Sălajul, a reunit pe români într'o singură biserică, aşa încât până în zilele noastre românii din Sălaj au perseverat necontenit în unirea cu biserica romano-catolică.

Despre reconvertirea în massă a poporului român sălăjan, prin episcopul Maior, avem între altele un document scris cu mâna sa proprie cătră „Propaganda" din Roma,

la 2 Ianuarie 1775, în care zice: „Cu ocaziunea vizitaţiunei canonice dela 10 August până la 10 Septembrie pe valea Someşului de către Ungaria s'au întors 40 de sate întregi şi astfel de prezent se poate număra ca la 500 sate întoarse la unire". (Şematism arhid. pe 1900 pag. 37—38).

Că episcopul Maior a umblat în cauza reunirei românilor de sub poala Meseşului şi 'a vizitat satele din comitatul Crasna, se ştie şi dintr'o notiţă scrisă la anul 1791 în Pentecostariul bisericei din Căţălul român, în care popa Nicoară zice, între altele: „Inceperea bisericei a fost în stăpânirea arhiereului Maior Grigorie, şi prin îndemnarea lui şi arătarea locului, s'a început s. biserică a se zidi; şi el ne-a îndemnat să ne facem biserica de peatră", iară în şematismul diecesei Făgăraşului, tipărit la 1835, se spune că cele mai multe parohii sunt convertite pe la anii 1773, 1775, 1776, adecă sub episcopul Maior, pe când acesta îşi făcea vizitaţiunea canonică prin Sălaj.

După Grigoriu Maior.

La anul 1814 aflăm numai protopopi gr.-catolici, şi anume în comitatul Crasna, afară de vicarul foraneu al Silvaniei Giorgiu Tat ca parohul Şimleului şi arhidiaconul districtului Crasnei, avem în Vălcăul unguresc ca protopop pe Ştefan Moldovan, în Ip este protopop Giorgiu Mărincaş; iară Petru Bohaciu este preot în Hurez şi protopop peste districtul Crasna. Tractul protopopesc al Ipului se vede că şi-a luat numele dela parohia sus numitului protopop Marincaş, precum şi-l-a luat şi Vălcăul unguresc dela parohia, protopopului Şt. Moldovan.

In comitatul Solnocul de mijloc aflăm în acel an ca protopopi la Sărăuad pe Ladislau Nemeş, la Băseşti pe Vasiliu Popdan, la Noţig pe Demetru Crişan, iară în districtul Hereclean pe parohul din Bred Grigoriu Pop ca notar districtual. (Callendarium avuum pe 1814, apărut în Cluş).

Aşadară pe acel timp Sălajul întreg era împărţit în 8 districte protopopeşti.

Protopopiatele la 1835.

La 1835 se aflau 11 protopopiate şi anume:

1. *Districtul Şimleului* (protopop este vicariul Isidor Alpini) cu parohiile: Bădăcin, Badon, Guruslău, Giurtelec, Hidig, Husmezău, Lompert, Căţălul unguresc, Bocşa-română, Căţălul român, Pereceiu, Recea, Şimleu şi Vârşolţ. Numărul sufletelor în tot districtul e 7746.

2. *Districtul Oarţei de jos* (protopop I. Papp Vitéz) cu parohiile: Oarţa de jos, Oarţa de sus, Giurtelek (Hodod), Chilioara şi Salaţig. Numărul sufletelor 4103.

3. *Districtul Bredului* (protopopiatul vacant) cu parohiile: Bred, Cîglean, Ţigani, Agireş, Firminiş, Gârceiu, Fetindia, Hereclean, Creaca, Mirşid, Moigrad, Poptelec, Prodăneşti, Ortelec cu filia Zălau, unde se află 84 suflete gr. cat. Numărul total al sufletelor este 5825.

4. *Districtul Ieriului* (protopop Grigoriu Pap de Nagy Nyireş, paroh în K. Daroltţ) cu parohiile: Acăş, convertită în 1774, Cig, convertită 1776, Girolt, întoarsă la unire în 1773, Căuaş, parohie veche, Eriu Chişfalău, întoarsă la 1773, Eriu Mincent, reîntoarsă la 1775, Eriu Sâncraiu, reîntoarsă la 1776, Supurul de sus, parohie veche, Cr. Doroltţ, Crasna Mihaifalău, parohie înfiinţată la 1826, Socaciu, întoarsă la 1773 şi Unimăt, întoarsă la 1774. Numărul sufletelor în tot districtul este 6648. Precum se vede mai toate parohiile din acest tract s'au reîntors la unire sub episcopul Gr. Maior.

5. *Districtul Băseşti* (protopop Gregor Popp de Băseşti, Illyésfalva) cu parohiile: Bârsăul de jos, Asuagiul de sus, Gârdani, Băseşti, Sălişte, Mănău, Băiţa, Urminiş, Şomeş-ujleac, Sâlsâg, Stremţ, Odeşti, Vicia şi Ulciug. Numărul total al sufletelor 9777.

6. *Districtul Ipului* (scaunul protopopesc vacant) cu pa-

rohiile: Almaş, Cosniciul de jos, Cerişa, Doh, Cosniciul de sus, Ip, Cristelec, Mălădia, Marca, Porţ, Şumal şi Sarhigea. Numărul sufletelor 6408.

7. *Districtul Crasnei*, (scaunul protopopesc vacant) cu parohiile: Bănişor, Hurez, Mal, Stârciu, Boian, Cizer, Ban, Sîg, Crasna, Kr. Horvat, Marin, Pria, Peceiu, Şeredeiu şi Sârbi. Numărul sufletelor 9039.

8. *Districtul Noţigului* (protopop Ios. Paşca, paroh în Som. Odorheiu) cu parohiile: Arduzăl, Benefalău, Biuşa, Cicău, Dobrin, Domnin, Bârsa, Horvatul, Inău, Chelinţa, Cheud, Cuceu, Cioara, Noţig, Năpradea, Bulgari, Nadişul român, Şoimuş, Şulumedi, Odorheiu, Săplac şi Tohat. Numărul sufletelor 9966.

9. *Districtul Şamşodului* (protopopul lipseşte) cu parohiile: Babţa, Bicaz, Giorocuta, Derşida mică, Corond, Chiueşd, Ciuta, Bobota, Curitău, Şamşod, Corni, Siciu şi Siget. Numărul total al sufletelor 7723.

10. *Districtul Sărvadului* (protopop S. Petrişor, paroh în Silvaş) cu parohiile: Blagea, Boianul mare, reîntoarsă la unire în 1776, Cian, Dumuslău, Eriu Hotoan, (reîntors în 1774), Cheoreuş, Sudurău, convertit în 1773, Păţalul mare, reîntors la 1776; Cehalul român, convertit la 1776, Pir, reunit în 1774, Sărvăzăl, Săuca reunită la 1773, Silvaş reîntors la 1775, Taşnad, Santău, reunit la 1776, Sărăuad, reîntors la 1773; Păţăluşa, Păgaia şi Zalnoc. Numărul total al sufletelor din tractul întreg 8759.

11. *Districtul Vălcăului* (protopop St. Moldovan, paroh în Vălcăul unguresc) cu parohiile: Borzaş, Drighiu, Aleuş, Fizeş, Giumelciş, Halmăşd, Husasău, parohie înfiinţată în 1803, Iaz, Vălcăul unguresc, Vălcăul român, Preuteasa, înfiinţată la 1827, Ceheiul, Lazuri, Subcetate înfiinţată la 1809. Numărul sufletelor 5334.

Nrul total al sufletelor din tot Sălajul, împărţit în cele 11 protopopiate, 81.461. Filiile nu s'au consemnat.

De aici se vede, că la 1835 erau în Sălaj parohii cu

preoţi statornici 159, dintre cari numai 27 se arată ca parohii întoarse mai de curând la unire din partea episcopului Gr. Maior.

Impuţinarea credincioşilor.

Dacă vom considera, că după 70 de ani, conform şematismului diecezei Gherlei dela anul 1906, în tot Sălajul nu sunt decât 105.292 suflete, numărul populaţiunei române abia a crescut cu 24.000, aşa, că abia se poate zice, că am fi făcut ceva spor. Mai cu samă în satele amestecate cu unguri am perdut mult. Aşa d. e. în Borzaş erau la 1835 suflete române 151; iar la anul 1900 numai 107; în Năşfălău la 1835 erau 280, la 1900 numai 251, în Gârceiu la 1835 erau 343; iar la 1906 numai 318; în Dobe la 1835 erau 113, iară la 1906 numai 63; în Camăr la 1835 erau 171, iar la 1906 numai 72; în Arduzăl la 1835 erau 123, la 1906 numai 67; în Şamşond la 1835 erau 458, iar la 1906 numai 140. Preoţi la 1835 erau în Sălaj 158 (6 parohii erau vacante), iar la 1906 aveam numai 111.

Cvalificaţiunea preoţească în trecut.

Aşadară cu 70 de ani înainte de aceasta aveam preoţi din belşug, dară partea cea mai mare dintre ei se aflau în privinţa cvalificaţiunei pe treapta cea mai inferioară. Aveau numai cunoştinţele câştigate în şcoalele elementare din Şimleu, ori la mănăstirea din Strâmba, care până pe la jumătatea veacului al 18-lea da contingentul cel mai mare al preoţilor şi cantorilor bisericeşti din comitatele Crasna şi Solnocul de mijloc.

In unele comune mai aveam şi preoţi mai cvalificaţi, cari corespondau în limba latină cu vicarul de pe acele vremuri. Intre alţii preotul din Căţălul român, Ioan Ipian, pe la 1835 adresă vicarului Alpini o epistolă corectă în limba ungurească, într'un proces iscat între el şi cantorii săi, citând texte din limba latină. Dacă vom lua însă în

consideraţiune, că în seminarul domestic din Blaj, de unde se recruta preoţimea în tot Ardealul, pe la anul 1835 în toate patru cursurile de teologie nu erau decât numai 53 de clerici, uşor putem conchide că până pe la 1850—1860 majoritatea clerului din Sălaj era lipsită de studii mai înalte.

Dotaţiunea preoţească la 1835.

Altcum şi dotaţiunea lor era de tot slabă: un petec de porţiune canonică, o merţă (30 litre) de mălai (cucuruz) — şi o zi de clacă. Stolele în unele parohii erau numai cu numele. Din toate venitele a treia parte era a cantorilor.

De curiozitate reproduc din jalba preotului din Căţălul român I. Ipian din anul 1835, înaintată către vicarul din Şimleu, Alpini, următoarele:

„Alább való a kosztom egy kondásénál a ki mindennap legalább egyszer főt ételt kap.... én kénytelen vagyok még a málékenyeret is szárazon rágni egész hetenként egészségem romlásával". Dupăce să căieşte apoi că cei trei cantori iau uzură pentru mai toată porţiunea canonică, încât din cauza lipsei de fân nu pot ţinea decât numai o vacă şi 10 oi continuă astfel: „A papi bért pedig a 140 gazdák közül, csak 40 gazda adja meg szemes máléban, a többi ki 100 krjával, ki 60 kr. ki pedig 50 krt, ki semmivel fizeti meg, ebből a kevés bérből is a kántorokat is részesitem. A stolare proventus pedig ezis kevés mert a nagy ember temetésért 12 statioval legjobbik gazda 2 rhen. forint pengőt fizet, utána valók 1 rhen. frt. a gyermekek temetésért 30 kr. a kopulátivért 2 rhen. frt. váltóban, a szegény semmit, harmad része a kántoroké ennek is. A keresztelésért adnak 5 garast váltóban, ugyan anyit a viz szentelésért".

Şi dupăce spune apoi, că nici o lege, fie divină fie omenească, nu poate pretinde ca el să păstorească ziua noaptea o turmă de 1000 de suflete ca un *Gvárdás katona* (lorica cinctus), iară cantorii cu toate că n'au peste săptămâna nici un lucru, ci numai Dumineca cântă în biserică, — şi totuş îi folosesc mai toată eclezia, să roagă de vicar să-l mângăie judecând pricea dintre el şi cantori, rugîndu-se ca să-i trimită judecata în limba românească —:

„vigasztaló válaszát elvárván, *romanice* megirva, hogy ők is megérthessék és olvashatják.“

Cu toate acestea răspunsul vicariului este dat în limba ungurească şi sună astfel:

„ A Canonica portio a felsőbb rendelések szerint, csupán csak a papok subsistentiájokra szakasztattik ki, s igy a kántorok semmi pretensiot sem formálhatnak ahoz, — a kérelmes is annyit adjon abból a kántorjainak a menyit akar; három kántort pedig én soha sem ismerhetek. Elég egy, egy templomban, segitségül legyen neki az oskola mester is, a többit a felsőbb rendelések is tiltják“.

Signatur Szilágysomlyón, 26 Febr. 1835. Alpini, Vicarius.

Dacă, precum se vede, dotaţiunea preotului dintr'o parochie fruntaşe, cum e Căţălul-român, pela 1835 nu era atrăgătoare; ne putem închipui, că între ce împrejurări vitrege trăiau ceilalţi preoţi din parochiile mai mici. Şi fiind cea mai mare parte a preoţimei preoţi aşa numiţi moralişti, trăiau muncind pământul ca şi plugarii, neavând pretensiuni mai înalte, şi din averea moştenită dela părinţi, ori dobândită pe calea căsătoriei, nereflectând la proventele din parochie.

Regularea dotaţiunei preoţeşti.

Mai pe urmă, prin anii 1868 şi 1873, s'a regulat dotaţiunea preoţilor sălăgeni sub episcopii de pie memorie I. Vancea şi Mich. Pavel. Sub acest din urmă s'a şters la 1873 şi terţialitatea, cu care datoriau preoţii cantorilor bisericeşti. In cele mai multe locuri însă stolele nu se computa după şema statorită prin episcopie — care nu s'a putut întroduce pe tot locul, fiind cam urcată — ci s'au ţinut de usul practicit până atunci, diferit după parochii.

Azi este în vigoare în Sălaj, ca poporenii să presteze după fiecare fum 1 merţă de grăunţe, o zi de lucru cu palma, şi unde n'a fost sau nu este porţiune canonică pentru fânaţ, poporenii, după o datină bătrână, dau fân în natură câte un cleşcaş, sau o vică de fân (4 cleşcaşe

se computau într'un car de fân). In timpul din urmă şi acestea s'au răscumpărat în bani, din cauza că scoaterea lor era înpreunată cu multe neînţelegeri între preoţi şi poporeni.

Diecesa Gherlei.

Dupăce s'a reactivat metropolia gr.-cat. de Alba-Iulia şi Făgăraş s'a înfiinţat diecesa gr.-cat. a Gherlei la 1854. De atunci Sălajul se află sub jurisdicţiunea episcopului din Gherla, care jurisdicţiune se eserciază prin vicarii foranei ai Sălajului, cu locuinţa stabilă în Şimleu.

Vicarii Sălajului.

Cel dintâiu vicar al Sălajului a fost George *Tat*, numit de episcopul I. Bob, la anul 1810. Lui i-a urmat George *Abraham* până la 1824. Acestuia îi scrie Bob, că dacă nu-i convine casa parochială din Şimleu de locuinţă, fiind în stare derăpănată, să-şi aleagă ori-ce parochie din Sălaj ca domiciliu, căci vicariatul nu este legat de parochia Şimleului. După el urmează, la 1824, Isidor *Alpini* alias Albini, care a fungat până la 1836, când i-a urmat Ales. *Şterca-Şuluţ*, care mai apoi a fost ales metropolit în sinodul electoral din 1850. Amândoi aceşti vicari din urmă au lucrat mult pentru înaintarea şi prosperarea bisericei din Sălaj. Sub dânşii a crescut foarte mult vaza şi autoritatea oficiului vicarial. Sub vicariul Şuluţ s'a ţinut, la 10 Ianuarie 1850, sinod vicarial, în care s'au desbătut multe afaceri referitoare la şcoalele române, precum şi la vieaţa religioasă-morală a poporului.

La anul 1853 i-a succes ca urmaş Dem. *Coroian*, sub care s'a esoperat din fondul religionar subsidiu anual atât pentru vicar cât şi pentru capelan. Tot sub dânsul s'a început şi zidirea bisericei de peatră din Şimleu, care s'a săvârşit apoi la 1873 prin actualul vicar Alimpiu *Barbolovici*, care cu zel neobosit îndată la începutul

Biserica din Căuaş.

Biserica din Sărăuad, edificată de episcopul G. Maior și renovată nu de mult.

activităţei sale ca vicar a pus în practică regulamentul consistorial din 1873, referitor la ştergerea terţialităţei. Dacă s'a putut întroduce această inovaţiune în sânul bisericei române spre promovarea bunăstărei materiale a preoţimei din Sălaj, avem a o atribui vicarului Barbolovici, care prin darul vorbirei, ce-l caracterisează, a ştiut capacita poporul, încât fără a da anză la neînţelegeri, s'a supus acestui nou regulament diecesan. Invăţământul popular, precum şi sistemisarea mai corespunzătoare a soluţiunei învăţătorilor şi-a luat nou avânt sub acest vicar. De asemenea bisericile şi şcoalele de peatră nou edificate, de pe teritorul Sălajului, dară mai cu samă din cele două protopopiate: al Crasnei şi al Vălcăului-unguresc, sunt opera instrucţiunei şi capacitărei primite de popor dela acest vicar, plin de râvnă pentru tot ce serveşte spre mărirea lui D-zeu şi înaintarea binelui de obşte al neamului şi bisericei române.

Edificiile bisericeşti.

Bisericile de peatră cele mai multe, ce le avem azi în Sălaj, mai corespunzătoare cultului divin, sunt edificate în jumătatea a doua a veacului al 19-lea. Din veacul al 18-lea biserici de peatră avem în Unimăt, ridicată la 1779 şi în Căţălul-român, edificată între anii 1785 şi 1790.

In şematismul din 1867 se numără în tot Sălajul 36 biserici de peatră, celelalte toate sunt de lemn, cu fereşti mici, întunecate, încât nici ziua la ameazi nu se poate ceti în ele. Cele mai multe biserici de lemn aveau numai în dreptul stranei şi al altarului nişte ferestuţe cât ar încăpea capul omului. De regulă în tinda muerilor nu era nici o fereastă. Dacă se stringea poporul în biserică o întunecime misterioasă cuprindea interiorul încât vrând nevrând îţi readucea în memorie timpurile pe când strămoşii românilor de azi, creştinii cei dintâi, ţineau serviciul divin în vechia Romă în ca-

tacombe (peşteri subterane). Azi se răresc din ce în ce bisericile acestea întunecoase şi scunde, sau se străfoarmă şi li-se taie fereşti mai mari şi luminoase. Pe cât cunosc eu bisericile din Sălaj, un prototip adevărat avem azi în biserica din Bulgari, despre felul bisericelor celor vechi româneşti. Bisericei de lemn din Cizer, precât ştiu eu, i-s'au tăiat fereşti mai mari în timpul mai nou, şi aşa nu corespunde în toată privinţa ca model pentru bisericele noastre cele vechi. In timpul nostru s'au edificat biserici frumoase de peatră în parochiile: Asuagiul de jos la 1888, Sdremţ 1890, Sëlsîg 1890, Băiţa 1890, Odorheiu 1900, Cehalul-român 1894, Santău 1900, Silvaş 1905, Eriu-Căuaş 1882, Eriu — Meţent 1901, Eriu-Săncraiu 1894, Mirşid 1896, Agireş 1906, Oarţa de sus 1894, Pereceiu 1889, Giumelciş 1882, Sîg 1896, Hurez 1900, Bănişor 1895, Şumal 1891, Hidig 1889.

Azi avem în tot Sălagiul 171 de biserici, din cari 71 sunt de peatră, două de lut şi 97 de lemn.

Matricule.

Matriculele se încep cu puţină esceptiune la anul 1814. Şimleul are matricule dela 1810, iar Peceiul numai dela anul 1863.

Vicariatul din Şimleu înainte de anii 1870 era constituit în consistoriu subaltern, al cărui preşedinte era vicariul, iar protopopii tractuali asesori, dintre cari se alegeau apărătorii căsătoriei, fiscul consistorial şi notarul.

Consistoriul subaltern în Şimleu, sub vicariul D. Coroian, era constituit astfel:

Asesori: George Pop de Băseşti, archidiaconul Băseştilor.

Ioan Lobonţ, archid. Periceiului.

Ioan Vecaş, vice-archid. Ipului.

Vasile Pop, vice-archid. Sărăuadului.

Gregoriu Gael, vice-archid Şamşondului.

Alesandru Barboloviciu, vice-archid. Oarţei de jos.
Ioan Gal, vice-archid. surogat al Şamşondului.
Avram Dragoş, vice-archid. Eriului.
Ioan Gal, apărătorul căsătoriei.
Vasile Pop, fisc consistorial.
Ioan Vecaş, notar consistorial.

Azi această instituţiune nu mai este în us. De altmintrelea vicarii Silvaniei erau provăzuţi cu drept de jurisdicţiune până în timpurile mai recente pe o basă mai estinsă. Azi este devalvat la oficiul unui vice-archidiacon, lipsit de cele mai multe prerogative din sfera administraţiunei şi jurisdicţiunei peste celelalte protopopiate din Sălaj, — lăsându-i-se abia dreptul onorific al proëdriei faţă cu ceilalţi protopopi.

Vieaţa religioasă-morală.

In ce priveşte viaţa religioasă-morală a poporului nostru român sălăjan, dupăce în urma împrejurărilor veacuri întregi a fost lipsit propriaminte de orice instrucţiune şi educaţiune prin şcoală aproape până la 1850, era lucru firesc ca lipsa şcoalei să o suplinească biserica. In biserici se instrua şi educa poporul în cunoştinţele elementare ale religiunei şi moralei. Nu trecea o Duminecă sau sărbătoare în care poporul, ce umbla la biserică, să nu audă cetindu-i-se căzania, de către preot sau diac, iar la sfârşitul liturgiei, sau când nu era preot după utrenie, se recitau toate rugăciunile şi poruncile de către cantor, şi poporul zicea după el, aşa încât putem afirma, că străbunii şi părinţii noştri de pe acele vremuri ştiau mai multe rugăciuni şi aveau cunoştinţe mai îndestulitoare despre datorinţele, ce li-se impuneau ca unor creştini buni, decât generaţiunea de azi. Aceasta dacă nu cercetează odată şcoala — şi durere nu o cercetează nici a 3-a parte — rămâne lipsită adeseori de cunoştinţa celor mai elementare lucruri, căci în zilele noastre

nu se mai obişnueşte de a se zice în biserică rugăciuni, nici a se ceti cazania.

In vremurile de umilinţă, când poporul gemea sub jugul iobăgiei amare, singură credinţa şi nădejdea în D-zeu le mai aducea mângăere creştinească, răzimându-se în purtarea de grije a lui D-zeu, care toate le întocmetşe şi cârmueşte după a sa bunăvoinţă. Peste săptămână lucra în robota domnească 3—4 zile şi muncea din greu şi moşioara, pentru care slujea la domni, iar în zi de Duminecă şi sărbătoare lua parte regulat la biserică, ca să mai audă şi să mai înveţe câte ceva din rostul evangheliei Domnului. Poporul era cumpătat şi nu era dedat încă beţiei, căci spirtul nu se fabrica pe atunci din bucate, precum se face azi. Băutura cu mult mai naturală şi mai potrivită era vinul, de care se folosia poporul la zile mari. Oamenii erau râvnitori în ţinerea posturilor prescrise şi aplecat spre supunere. Dupăce s'a început şi între români a se înfiinţa ici-colo câte o mănăstire, şi a se impopula cu călugări, au început a se familiariza cu viaţa călugărească chiar şi familiile laice. Aşa d. e. între alţii se pomeneşte că Alecsandru Dorobant, nemeş din Mănău (Solnocul de mijloc) s'a învoit cu muerea sa în vremea episcopului P. P. Aron să între la mănăstire pentru a se călugări. Aceştia, zice S. Clain, ar fi fost părinţii episcopului de mai târziu din Oradea-mare Ignaţiu Darabant. (Eppii P. P. Aron şi Dion. Novacoviciu, pag. 288). Viaţa casnică era castă, concubinatele nu se pomeneau între români. Răpirea de fete însă aşa numită „fugă" (dacă părinţii fetei nu se învoiau la căsătoria plănuită dintre fecior şi fată) a fost în us, şi a rămas pe sub poalele Meseşului până azi. Pe calea aceasta voiau a câştiga consimţământul părintesc, ceeace se şi întâmpla după 2 3 zile şi apoi se purcedea la încheierea căsătoriei. Căsătoria de-a patra-oară, precum se vede dintr'o jalbă a unui locuitor din Moigrad, Todoruţă Costan, dată la 28 August 1767 episcopului Dion. Novacovici, era

oprită în unele locuri de către preoţi şi protopopi. Iată ce scrie T. Costan:

Todoruţa Costan, jobagiu a Măriei sale Andrăşi Károlyi din Moigrad din varmeghia Solnocului de mijloc. Având eu până acum trei căsătorii, adecă cum am avut trei muieri, şi care am amu îi a patra, şi ea a fugit dela mine în varmeghia Dăbăcii, supt mâna cinstitului protopop Gavriil dela Milvan, şi eu Măriata, aş vrea să şadă cu mine, că am prunci, şi nu-mi pociu ţinea casa fără gazdă, că sunt om cu domn, dară cinstiţii protopopi şi preoţi nu mi-o dau, pentrucă să chiamă căsătoria a patra, deci pentru aceasta aştept milă şi răspuns dela Măria Ta. Şi mă rog să crează Măria sa domnul Vlădică, că acelea trei muieri au murit, că aceasta istanţie s'a făcut înainte sfântului săbor." (V. scrisori ardelene, Iorga pag. 265 ad. 147).

Viţiul cel mai răspândit între români a fost şi în trecut ca şi azi furătura, şi acest nărav rău ce aduce atâta pată pe numele de român, se poate atribui slujbei de pe vremea Domnilor, căci lucrând ei câte 3 zile în săptămână din merindea proprie pe sama curţei domneşti, era lucru prea natural ca bietul de el să se încerce a-se recompensa cu ceva, pecând avea a trage către casă la familie. Conştiinţa sufletului pentru astfel de furături făcute în paguba stăpânilor fără inimă, pe cari îi slujeau fără nici o simbrie, nu-l mustra prea tare. Drept aceea rând pe rând s'a încuibat acest nărav în el, încât nici până în ziua de azi nu se poate desbăra.

Poporul altcum înainte de anii 1870 era mai cinstitor şi se purta cu mai mare reverinţă faţă de preoţii săi, ca poporul din zilele noastre. Aceasta nu este a-se atribui doară împrejurării, că preoţimea bătrână ar fi fost mai la culmea misiunei sale, decât cea de azi, ci numai faptului, că preoţii bătrâni nu aveau pretensiune de-a duce domnie, şi erau asemenea plugarilor întru toate: în haine, în vipt şi înafară de slujbă. In toate celelalte ocupaţiuni trăiau asemenea lor. Preoţimea de azi însă fie cât de familiară, desvoalte ori şi ce activitate, pe ori şi ce teren pentru binele şi folosul de obşte al poporului, fie ori cât de corectă

în vieaţa privată sau publică, pururea este şicanată, rău văzută, ba pismuită şi clevetită. Şi cutez a afirma, că în cele mai multe cazuri această înstrăinare se furişează în inima poporului faţă de preotul său, din pretextul ridicul, că preotul lor „duce domnie mare". Şi apoi în ori şi care domn poporul vede pe asupritoriul său, căci pela ori şi ce domnie de se învârtia bietul de el în timpul trecut, nu afla o vorbă dulce, ci numai cuvinte de hulă şi batjocură."

Când poporul va pricepe însă, că preotul de azi nu poate să umble şi să se poarte ca preoţii cei bătrâni şi va înţelege altcum chemarea preotului, şi nu o va identifica cu cea a meseriei ori agriculturei, atunci se va sălăşlui dragostea împrumutată între preoţi şi poporul păstorit de ei, căci se va încredinţa că şi preoţii de azi între împrejurări tot atât de grele luptă ca şi cei din trecut, pentru desrobirea lui culturală şi materială, povăţuindu-l spre calea luminărei şi fericirei ca neam şi popor conştiu de înalta sa misiune.

„ASTRA" LA ȘIMLEU.

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

Dr. DIONISIE STOICA și IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA"
institut tipografic și de editură, în Șimleul-Silvaniei.
1908.

III.

ŞCOALA.

Din trecutul şi prezentul învăţământului poporal în Sălaj.

E greu a scrie istoria desvoltării învăţământului poporal din timpul mai nou la noi, grecocatolicii români din ţară, în genere, şi în special la cei din diecesa Gherlei şi aşa şi la cei din Sălaj. Iar a nu scrie satiră despre stările de acum ale acestui învăţământ, este şi mai greu.

N'avem organizaţie bisericească. Cea veche s'a scos din us şi i-a ocupat locul absolutismul clerical. Sinoade episcopeşti nu se ţin decât în diecenii, [ca şi cum biserica şi şcoala gr.-cat. n'ar avea lipsă de consfătuirea capilor ei nici chiar acum, când autonomia bisericii noastre este pe ducă şi şcoalele gr.-cat. „în gura morţii".

Sinoadele vicariale încă au eşit din us. Sinoadele vicariale mixte?! — „quod Deus avertat"! Se mai ţin de un timp încoace sinoade protopopeşti, pur clericale, cari fac de capul lor ce pot şi ştiu, fără directivă sau controlă de sus.

In timpul necesităţii tot mai mult simţite şi accentuate a „*votului universal*" suntem guvernaţi prin absolutism clerical, prin ordinaţiuni consistoriale necontrolate, dacă acestea se esecută cândva, ori ba.

Unde să auză massa credincioşilor mireni despre lipsele şi trebuinţele morale şi materiale ale bisericei şi şcoalei lor!? Unde şi când să se însufleţească a jertfi pentru vaza şi binele lor!?

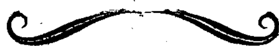
Ce mirare dară, că la noi, românii gr.-catolici, domneşte pe terenul bisericesc şi şcolar o amorţeală cutropitoare, iar şcoalele şi dascălii noştri nu mai ştiu azi, că ale cui şi ai cui sunt!?

Ce se face bun, se face de unul sau alt preot, ori

mirean zelos şi moare cu el fără speranţa reînvierei. Urmaşul iară trebue să înceapă dinainte munca lui Sisip. N'avem instituţiune în biserica noastră, care să constrângă pe mic şi mare, ca să-şi facă datorinţa conştiincios faţă de biserică şi şcoală, iar massa credincioşilor să o însufleţească a conlucra şi jertfi pentru biserica şi şcoala sa.

Intre asemeni împrejurări unde vei afla archive parochiale, vicariale, ba chiar şi episcopeşti bine organizate şi însemnări istorice din viaţa parochiilor şi şcoalelor, din cari să poţi aduna date pentru a descrie trecutul bisericei şi învăţământului nostru poporal ?

Apucându-ne de un asemenea lucru, trebue să ne mărginim la date, pe cari ni le-a administrat mai mult norocul şi întâmplarea, decât căutarea după ele în locuri, unde *ar trebui să fie.*

Inainte de 1848.

In Sălaj, ca pretutindenea în Ardeal, în ţinuturi locuite de masse mai compacte de români, afară de teritorul grăniţeresc scăpat de sub iobăgie, unde deja între anii 1760—1794 se deschiseră mai multe institute de învăţământ, înainte de 1848 n'au fost şcoale decât sporadic, icicolea, în comune locuite de români nobili (nemeşi). Iobagului ce-i trebuia şcoală?! Aşa cugeta proprietarul iobagilor de atunci, ba şi azi sunt viţă de nemeşi, cari zic: „că de atunci e rău în lume — şi au drept pentru persoana dânşilor — de când şi „prostul“ ştie carte“.

Celor afirmative 300 şcoli săteşti din Ardeal, la cari le fusese inspector Georgiu Şincai, nu li se dete după depărtarea lui nici de urmă.

In puţinele şcoale din comune române nemeşeşti încă se învăţa numai pentru biserică, adecă rugăciuni, a ceti cu cirile, ceaslovul, psaltirea şi glasurile. De gramatică, calculat, ori chiar ştiinţe naturale, nu era nici vorbă. Resultatul pentru viaţa practică al acestui învăţământ poporal era, fireşte, nulă.

Aceste şcoale erau mai mult fala comunelor locuite de nemeşi faţă de cele locuite de iobagi, cari nu aveau sau nu puteau să aibă şcoale. Una dintre aceste şcoale a fost în Sălaj, în comuna locuită de nobili români, în Băseşti, care şcoală până cam la anul 1886 a avut pentru acoperirea salarului învăţătoresc şi 55 fl. (110 coroane) ajutor de stat, probabil din avutul cutărei mănăstiri casate de împăratul Iosif al II-lea. Cam la 1886 s'a detras şcoalei acest ajutor din partea guvernului, fără de nici o motivare şi nu s'a aflat urmă în archivul parochial, nici în cel protopopesc, ba nici în cel episcopesc despre pro-

venienţa, sau basa de drept a acestui ajutor. Ba nici din partea oficiului parochial, nici din partea autorităţei mai înalte bisericeşti nu s'a făcut nici cel mai mic pas la guvern, sau ca posesori faptici, la judecătorie, ca să se redobândească acest ajutor, de sigur nu fără basă şi drept.

Aşa se ţine la noi gr.-cat. sub absolutismul clerical în evidenţă şi se apără avutul bisericesc şi şcolar.

După 1848.

Sinodul vicarial dela 1850.

In părţile ungurene trebue că au esistat mai multe şcoli săteşti sau poporale la români. Aceasta o denotă deschiderea preparandiei gr.-or. la 1812 în Arad şi mai târziu a celei gr.-cat. la Orade.

Dela 1848 încoace s'au făcut disposiţiuni mai serioase pentru învăţământul poporal. După eliberarea iobagului s'a ivit şi necesitatea de a-l deştepta.

Invăţământul poporal s'a făcut obligător pentru toţi; s'a deschis preparandia din Năsăud în 1859 şi s'au înfiinţat şcoale în toate comunele.

Special în Sălagiu s'a ţinut în 10 Ianuarie 1850 „*synod Vicarialicesc* sub presiedintia Rss. D. Vicar Alesandru Sterca Şulucz, consedend spre partea clerului Sylvaniei Mult Onoraţii protopopi Dimitrie Koroján al K.-Daroltzului, Ioan Keresztelk al Keresztelkului, Grigorie Papp al Illyefalvei, Ioan Loboncz al Györtelkului, Iosif Vajda al Paptelkului, George Gál, Parochul Bobotei, substitut notar sebornicesc şi representantul Protopopului T.-Szarvadului, Petru Bran, Parochul Hidvegului şi substitut V. Notariu sebornicesc şi Laurentiu Muntyán Parochu N. Szegului şi representantele protopopului Sz.-Udvarhelyului".

„*Iară despre partea Mirenească* consedend Maria Sua Domnul Caes. Regescul Consilier şi supremul Comisar al cercului Kraszna D. Alexie Bálinth, Caes. Regescul Primar Decimator al Sylvaniei D. Alesandru Szilasi, Caes. Regesti sub Comisarul D. Florian Márkus, şi adjunctul sub Comisarial Iosif St. Sulucz, şi D. Nobilul Butyán".

Notarul sinodului a fost meritatul bărbat Petru Bran, mai târziu paroch şi protopop al Satmarului, primul profesor de

limba şi literatura română şi catichet la gimnasiul superior în Sătmar, care pentru ţinuta sa rezolută şi trebile bisericeşti naţionale a avut mult să sufere din partea parochienilor săi seduşi.

Acest *sinod mixt* a luat următoarele hotărîri referitoare la şcoale: „Che şî pana atunci, pana quand Regimenul si Gubernia Majestatei Suale aru avea tempu ase putea ingrissi despre ridicarea şi organisarea tuturor scoalelor Triviale sau setesti Romane in Tota Provintia, cum sar putea acelea Scoale Triviale sau setesti redica in Sylvania şi organisa — ca Invetietura publica a poporului se nu stagneze, si se nu patimiască.“

1. Unde este loc comun sau bisericesc aproape de biserică, acolo să se ridice şcoală; iară unde nu este asemenea loc, acolo comunitatea să se silească a-l câştiga cu bani sau prin schimb.

2. Şcoala să o ridice şi înzestreze fiecare comună dintr'al său, folosind spre acest scop venitul crâşmăritului satului, al terenului comun, contribuirile de bună voie şi o parte din venitul bisericei.

3. Pentru a provedea şcoalele cu cărţi şi recuisitele de învăţământ trebuincioase, judele comunal şi curatorul bisericei la cules de vii şi mălaiu şi la seceriş să adune dar, să-l vânză şi din preţul lui să procure cele de lipsă, iar eventualul prisos să-l dea pe creştere cu recerută precauţiune; şi fondul astfel înfiinţat să-l manipuleze sub controla autorităţilor bisericeşti şi politice.

Tot pentru crearea şi înmulţirea acestui fond să se ia dela fiecare păreche ce se cunună 20 cr. în „moneta conventionala“.

4. Pentru a provedea şcoalele poporale cu cărţile trebuincioase, să se roage Gubernia prin Supremul Commissariat Cercual, ca să dispună la tipografii tipărirea acelora, iar pentru şcoalele săteşti române să dispună traducerea

cărţilor altor naţiuni luminate pe limba românească şi tipărirea lor cu litere latine şi *„slove cyriliene“*.

5. Unde nu este dascăl sau cantor harnic de a învăţa pruncii, *acolo preotul să fie dator* a învăţa şcolarii, iar unde nici preotul nu ar putea înlocui pe dascăl din cauza bătrâneţelor, acolo să se îndatoreze părinţii barem cei mai cu stare a-şi purta copiii la şcoalele vecine.

6. Ce se ţine de plata dascălului sau preotului învăţător „Sinodul Vicarialicesc*) stă pe lângă decretul împărătesc dein anul 1823 şi dein anul 1824 Nrul $\frac{2289}{\text{st. } 68}$ după care din Commune Terenum sese jee in chip de plata Dascalilor Invĕtiători locu de arat de *10 Köbele* şi dè Fênatiu *de 7 ½ carĕ* de fên şi de la Parintii pruncilor câte *o diumĕtate de vică de bucate*. Unde n'ar fi Commune Terenum, *dela tot jumul fără deschilinire sĕ se plătească o ferdelă de bucate* — care are plug sau samână şi grâu, *ferdela aceasta o va plăti în grâu, ceialalţi în mălaiu cu grauntiă*; — şi 24 cr. în monetă conventională, cu atât mai vêrtos, cu cât acum toti romanii sunt liberi şi emancipati desub Robotă şi aşa ca proprietari Moşiilor Suale pot mai lesne plăti ca până aci.

„Plata Invâţătoriului, fie acela ori cine, va fi detoriu Judele Satului cu Curatoru angaziatim ao scoate, ao aduna şi fora sminteala ao administra pe lângă Quietantie Dascalului sau Preotului inventatoriu.

„Pentru Lignatia şi încălzirea Şcoli, vor fi dători Părintii pruncilor a se îngrisi.

7.) *Cum sar pote dobindi, ca toti pruncii şi fetitiele sĕ umble la Scoala?*

„Preotii prein dese invatiaturi sese stradujască a starni şi a invia in inimile poporenilor sei simtiul National, iubirea fericiri si a Natiei Suale, şi a patriei, Credintia cea neclătită şi dragostea către Monarhul, aretandule, ca Natia

*) Folosim ortografia originală a protocolului.

noastră in Lume, numai pe calia acesta pote ajunge la adevarata fericire, şi la cinste înaintea Natiilor Cultivate. Protopopi strans se privegieze, ca Preoti cu tota scumpetatea sesi impliniască aceasta Dătoria; şi unde pe acasta Cale nar putea misca pe uni poporeni ca sesi trimită pruncuti şi fetitiele la şcoala, acolo cu gloabe sei silească la acasta datoria, care gloabe se voru ádaoge la fundu scholariu după norma desubt puntul mai sus al 3-lea."

„Etatea pruncilor dela scolile setesti Triviale sese tina dela a 6-lea pana la a 14-lea şi al fetitielor dela a 6-lea pana la a 12-lea anu."

„Tempul invetieturi sese tina bater 6 Luni într'un anu."

8. „Cum sar putea plăti bani luati împrumut pentru cumpărarea locului de Biserică şi Casa Vicarialiciască?"

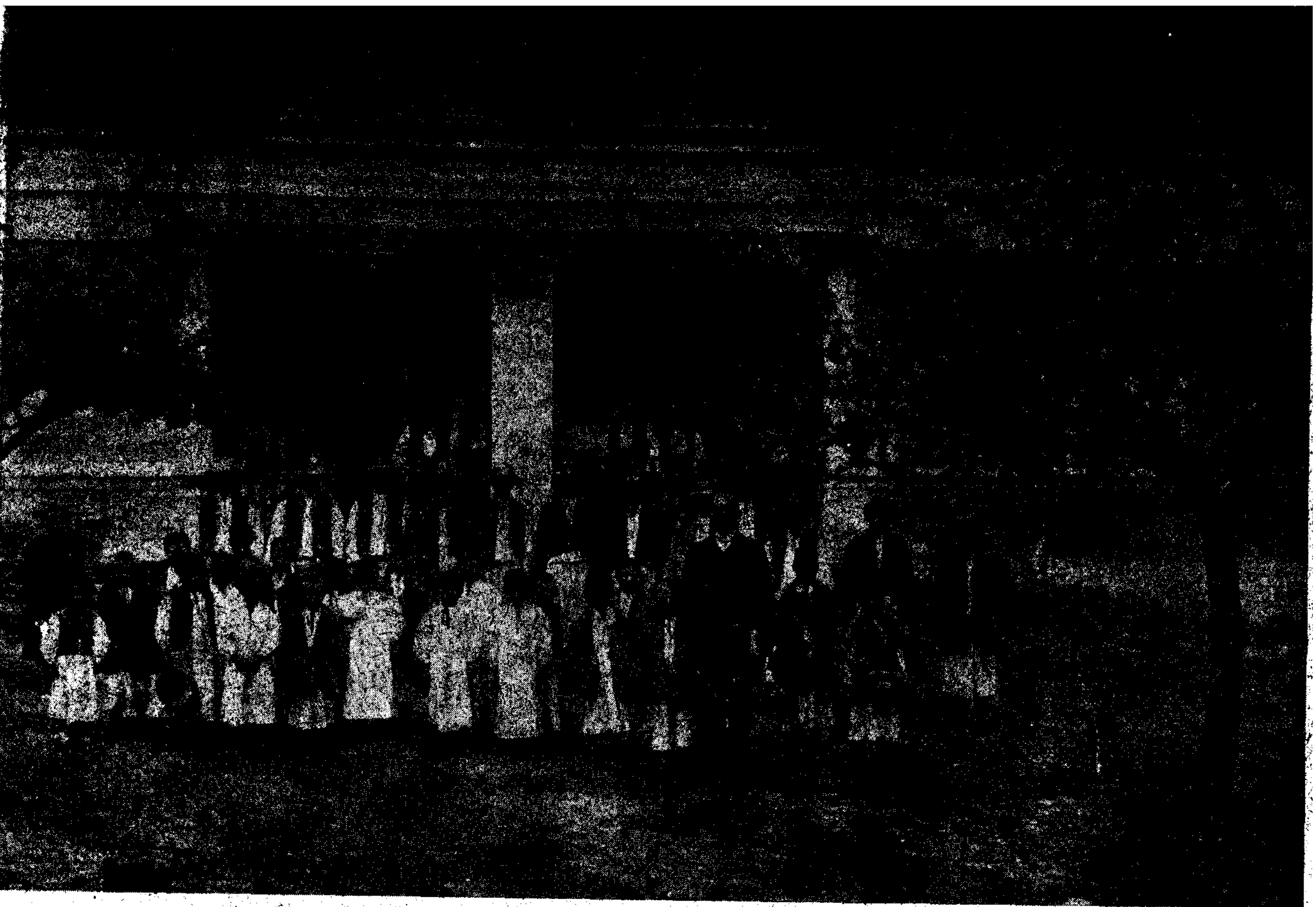
Sau primit, unanimi Consensu planul şi şi projectul acela, ca poporul sĕ se clasifice in trei Classuri in tot Selajul, 1° in Classa celor mai seraci, 2° in Classa celor de Misloc si 3° in Classa celor mai avuti."

„Fieste care Paterfamilias sau fum dein Classa 1-a va plati in tot anul in 10 ani numai 1 cr. in argent, celu din Classa a doua va da 2 cr. şi cel dein Classa a 3-a va pluti câte 3 cr. totu în argint, lesendusa Commuănitătilor in voia slobode a plăti totu odată sau pe rend in 10 ani."

9. „*Cum sese ducă in efept acestea toate?*"

Protopopi au datoria strans a priveghia ca acestea toate cu toata accuratia sese duca in efectu.

„Unde Protopopu si dupa dossenele Parohilor sau ale suale, ar da de pedeci şi de neascultare in efectuatia hotarîrilor, şi cursul schoalelor, acolo de loc va cere oficioasa asistintia a Commissariuluï subcercularíu, şi cu intrevenirea lui se va sili a pune lucrul in calea cuvenită, unde nici acasta nu ar fi destul, va reguira, şi inscientia Vicariatul ca acesta sĕ facă pasi poternici şi la locurile mai inalte."

Școala din Cățălul românesc.

Școala din Căuaș.

Am reprodus acest protocol compus de fericitul Petru Bran, interesant chiar şi din punct de vedere al limbei, stilului şi ortografiei române folosite pe acele timpuri. Acest protocol, care mi-a ajuns din întâmplare la mână, l'am reprodus în unele părţi ale sale din cuvânt în cuvânt şi cu ortografia de atunci, ca să se vază, cum se ţineau numai cu 50—60, ba chiar şi numai cu 20—30 ani înainte de asta *sinoade mixte* şi cum se îngrijiau în ele emulând unul cu altul, preoţii cu mirenii, de deşteptarea poporului lor abia scăpat din cătuşile iobăgiei.

In urma acestui sinod a început a se înfiinţa în Sălaj pretutindenea, dar mai ales în comitatul (pe aceea vreme Commissariatul) Crasna, unde administraţia fiind în mâni româneşti, secunda puternic nizuinţelor salutare ale autorităţii bisericeşti, de a înfiinţa şcoli poporale. Numeroasele şcoale frumoase de peatră, cari se află în fostul comitat Crasna, sunt din acest timp.

In anul 1859 înfiinţându-se preparandia din Năsăud, de sub mâna profesorului de pedagogie a fericitului Vasiliu Petri şi colegii lui, şcoalele române gr. cat. au început a fi provăzute cu puteri învăţătoreşti anume cvalificate pentru învăţământul poporal şi nu, ca pân'aci, cu tot feliul de *„cărturari“*, cari nu puteau fi altceva *„decât dascăli“*. Aceşti învăţători au ridicat cei dintâi „tinda dieciei“, ce era până aci şcoala, la nivelul adevăratei şcoale poporale în toată ţara şi aşa şi în Sălaj, şi roadele binefăcătoare ale cvalificaţiunei şi activităţii lor se văd şi azi în mai multe comune din Sălaj şi ţară. Strămutându-se preparandia gr. cat. în anul 1869 dela Năsăud la Gherla, sub conducerea meritatului pedagog Gr. V. Borgovan, şi-a continuat binefăcătoarea influinţă asupra învăţământului poporal. Durere, că deschizându-i-se acestui bărbat în România un teren de activitate mai larg, mai călduros îmbrăţoşat şi neasămânat mai bine dotat decât la noi, a trebuit să-l perdem.

Reuniunea învăţătorilor români sălăjeni.

In anul 1869 se puse fundamentul „Reuniunei Invăţătorilor Români Sălăjeni“ prin zeloşii bărbaţi: *Georgiu Pap de Băseşti*, cunoscutul anteluptător român, *Andreiu Cosmu*, pe atunci actuar la nou înfiinţatul inspectorat al învăţământului poporal, azi dir. „Silvaniei“, *Ioan Jarda*, pe atunci învăţător în comuna Aghireş în Sălaj, mai târziu directorul şcoalelor normale din Năsăud şi dr. *Ioan Nichita*, advocat în Zălau.

Această reuniune începându-şi activitatea în 1 August 1870 şi condusă la început de *Demetriu Coroian*, vicarul Silvaniei, ca preşedinte, *Ioan Jarda* ca vicepreşedinte, din anul 1874 începând de noul vicar al Silvaniei *Alimpiu Barboloviciu*, ca preşedinte, *Gavril Trifu* profesor ordinar la preparandia de stat în Zălau şi după acesta Vasiliu *Olteanu*, atunci învăţător în Periceiu, azi înv. pensionat, ca vicepreşedinţi, a secundat puternic la promovorea învăţământului poporal între români, lărgind cunoştinţele teoretice câştigate în preparandie ale învăţătorilor prin autocultivare şi întărindu-le prin pracsa câştigată în sinul reuniunei.

Preparandia din Zălau.

In toamna anului 1870 s'a deschis în Zălau, sediul comitatului, atunci Solnocul de mijloc, azi împreunat cu fostul comitat Crasna şi cu unele părţi de peste „Meseş“ ale comitatului Cojocnei sub numirea comitatului Sălajului, preparandia de stat pentru învăţători şi fiind la început maioritatea elevilor ei români, mai ales gr.-cat., şi această preparandie a dat mulţi învăţători binecvalificaţi şcoalelor poporale române din Sălaj, dintre cari mulţi funcţionează şi azi în şcoalele noastre. Alţii, ce e drept, de o potrivă cu mulţi învăţători cvalificaţi la preparandii confesionale, fugăriţi de disordinea în trebile şcolare, ce domnesc în diecesa Gherlei, de leafă miserabilă şi modul şi mai misera-

bil al scoaterei ei, au trecut la şcoalele poporale de stat sau şi-au schimbat cariera învăţătorească cu cea mai respectată şi neasămânat mai bine dotată de notar cercual.

Şcoala reuniunei femeilor române sălăjene.

Doamnele române din Sălaj încă au satisfăcut datorinţei lor naţionale faţă de învăţământul poporului român, înfiinţând la iniţiativa doamnei *Emilia Pop* n. *Marcuş*, a domişoarei *Elena Pop de Băseşti*, azi doamna Elena Hossu-Longin, doamnele *Clara Maniu* şi *Maria Cosma* în anul 1881 „Reuniunea femeilor Române Sălăjene“, care constituindu-se în 1881 cu statute aprobate de ministeriu, sub conducerea doamnei Clara Maniu, mai târziu şi până azi a doamnei Maria Cosma ca presidentă — în 1888 a deschis şi de atunci susţine cu jertfe considerabile materiale şcoala poporală română de fetiţe — durere foarte puţin cercetată de fetiţele române — ca să înlesnească inteligenţei române din Sălaj creşterea „românească“ la oraş a fetiţelor ei. Tot reuniunea femeilor a aranjat mai multe esposiţii de lucruri de mână de ale femeilor române din Sălaj, iar în 1907 a aranjat una de copii în comuna Băseşti. Se îngrijeşte în tot anul de provederea copiilor de şcoală şi a învăţăceilor de meserii săraci cu vestminte şi recvizite de învăţământ.

Date statistice.

Următoarele date statistice, luate din raportul din 1908 al vicecomitelui comitatului Sălaj după analele statistice din 1906 — la noi gr.-cat. de ce s'ar afla date statistice şcolare? — vorbesc foarte espresiv despre stările noastre şcolare.

1. In anul 1906 au fost în comitatul Sălajului 7537 băeţi, 7211 fetiţe, de tot dară 14,748 copilaşi obligaţi a umbla la asilele de copii. După naţionalitate români 8797,

6*

maghiari 5,529, slovaci 324, germani 69, ţigani 29; după confesiune: gr.-cat. 8411, gr.-or. 532, reformaţi 3,886, rom.-cat. 1099, evang. 52, unitari 3, israeliţi 764.

In lipsă de asile de copii în număr îndestulitor au umblat la ele numai 1576 copilaşi, — dintre cari au fost maghiari 1374, români 194 şi de altă naţionalitate 8.

Şcoale scutitoare (asile) au fost de tot 11: 4 de stat, 5 comitatense, 1 comunală, 1 societară.

Se intenţionează a se mai ridica 45 asile de copii. Comitatul ar ridica edificiile de lipsă; comunele ar da, în loc de cele 2% adaus de dare pentru învăţătoarele de asile, intravilanele de lipsă pentru edificare şi s'ar îngriji de susţinerea edificiilor, iar statul ar acoperi trebuinţele personale şi de înzestrare.

Pentru cele 45 edificii trebuincioase sunt provăzute în 13 comune à 14,000 coroane 182,000 coroane, în 32 comune à 8000=256,000; de tot 438,000 coroane.

Această sumă enormă numai pentru edificiile alor 45 şcoale de azil, la sate, a hotărît comitatul a o acoperi din fondul cultural comitatens de 140,000 corone bani gata, incurse din adausul de dare culturală, dintr'un împrumut de 170,000 coroane, care se poate ridica pe basa celor 10,000 coroane, cari incurg anual per 1% din adaosul de dare culturală, iară restul de 128,000 coroane pe basa şi în greutatea celor 9,000 coroane, pe cari le-ar plăti statul an de an drept bani de cvartir à 200 coroane la 45 învăţătoare în aceste şcoli scutitoare.

438,000 coroane, numai pentru 45 de case pentru şcoalele scutitoare, când cele mai multe şcoale poporale sunt aşezate în edificii, cari nu fac nici 500 coroane! D'apoi celelalte spese trebuincioase anuale pentru susţinerea şi proiectata înmulţire succesivă a acestor şcoli!?

La noi lucrurile nu se fac din punct de vedere practic, ci din vanitate, din politică, sau pentru crearea de nouă posturi de amploiaţi. Comitatul Sălajului încă pune condiţiunea — altcum justificată prin marile sale contribuiri —

în tocmelele sale cu guvernul, că cele 45 *de învățătoare de azile să fie numite numai din comitat.*

Scutitoarele n'au alt scop decât a scuti copiii negrijiți acasă. Tot ce trece, pentru scutitoare, cum e d. e. învățarea de versuri, cântece, jocuri măiestrite etc. nu este numai de prisos, ci chiar stricăcios în etate de 2—5 ani.

Pentru a îngriji și a scuti copiii lipsiți de îngrijirea părinților, este destulă o femeie singuratică, curată, iubitoare de ordine și curățenie, o chilie spațioasă, vederoasă și o grădină pentru copii, altă chilie, culină și 20—30 coroane plată la lună pentru îngrijitoare.

Copilul este în cel mai bun loc acasă, sub ochii părinților săi și singur, până e mic. A-l trimite între 60—80 copii mici, între cari aerul — iarna în loc închis se corupe într'o oră total și a-l espune la boale contagioase, fără lipsă imperativă, este o nesocotință păcătoasă.

Da, și clasele cele mai bogate își trimit bucuros copiii la scutitoare, precum zice raportul viceșpanal, dar pentru ca să scape de ei, să nu împedece pe unele mame la lucru, pe altele la povești și visite. Alt folos n'au scutitoarele pentru copii, pe cari au cine să-i grijască acasă.

2. Tot în anul 1906, tot după aceleași anuale statistice, au fost obligați a umbla la școala de toate zilele (6—11 ani) 13,793 băieți, 13,379 fete: de tot 27,172 de copii. După confesiune: 15,514 gr.-cat. 7,277 reformați, 1,984 rom.-cat. 934 gr.-or. 1,364 israeliți, 93 evang., 2 unitari, 3 babtiști. După naționalitate 16,255 români și 10,182 maghiari.

Dintre aceștia au umblat la școală după starea dela finea anului: 18,873, adecă 69·45%. După naționalitate: 10,350 (63·4%) români, 8,152 (80%) maghiari.

Dintre cei obligați au umblat la școală 65% rom.-cat., 62·7% gr.-cat., 83·3% reform., 90·3% luterani, 82·9% gr.-or., 67% izraeliți. Adecă mai rău (62·7%) umblă la școală în Sălaj copiii români gr.-catolici, adecă ai confesiunei celei

mai mari în acest comitat şi mai bine ai confesiunei luterane (90·3%). Ai conf. gr.-or. (82·9%) întrec cu 10·2% pe ai confesiunei gr.-cat.

Iată neputinţa absolutismului clerical, care la noi gr.-catolicii s'a vârît în biserică prin negrija noastră şi tot prin a noastră nepăsare acum întrece pe cel din biserica rom.-cat. şi pe terenul învăţământului poporal.

3. Obligaţi la şcoala de repetiţiune au fost 6,089 băieţi, 5,945 fetiţe: de tot 12,034. După confesiuni: gr.-cat. 6,984, rom.-cat. 765, ref. 3,192, gr.-or. 477, lut. 36. După naţionalităţi: români 7,366, maghiari 4,378. Au umblat la şcoală: români 3,778=51·2%., maghiari 2,466=56·3%; de toţi 6,257=52%.

4. In cele 241 comune ale comitatului Sălaj au fost:

a) 46 şcoale de stat, toate cu limba de propunere maghiară, cu 120 învăţători (aproape câte 3 la o şcoală), toţi cvalificaţi.

b) 4 şcoale comunale: 3 cu limba de propunere maghiară, 1 cu limba de propunere română şi maghiară, toate 4 cu învăţători cvalificaţi.

c) 15 şcoli rom.-cat., 13 cu limba de prop. maghiară, 2 cu limba de propunere slovacă şi maghiară; cu 24 învăţători, dintre cari 20 cvalificaţi şi 4 necvalificaţi.

d) 163 şcoli gr.-cat., 2 cu limba de propunere maghiaro-română, 14 cu rom.-maghiară, 147 cu română, cu 165 învăţători, dintre cari *53 necvalificaţi* (32·13%). Dintre aceştia din urmă 2 ştiu puţin ungureşte, unul nimic.

e) 34 şcoli reformate: toate cu limba de prop. maghiară, cu 37 învăţători, dintre cari 4 necvalificaţi.

f) 1 şcoală luterană cu limba de prop. germană şi maghiară, cu 11 învăţători, dintre cari necvalificaţi 2 (*18·19*%).

h) 3 şcoli izraelite, toate cu limba de prop. maghiară şi cu 5 învăţători cvalificaţi.

i) 2 şcoli societare, una cu limba de propun. română, cealaltă cu maghiară şi cu puteri didactice cvalificate.

j) 2 şcoli private, ambele cu limba de prop. maghiară, şi cu 3 învăţători, dintre cari 2 necvalificaţi.

Numărul total al şcoalelor poporale din comitat a fost 281, dintre cari cu limba de prop. maghiară 102, cu mestecată 21, cu română 158.

Invăţători au fost de toţi 373, între aceştia 65 necvalificaţi. Maghiari au fost 187, nemaghiari 186. Dintre aceşti din urmă au ştiut ungureşte perfect 182, 3 nimic.

A V. şi VI. clasă n'au fost organisate în 2 şcoli de stat, în 2 comunale, în 3 rom.-cat., *în 55 gr.-cat.*, în 7 ref., în 1 lut., în 8 gr.-or., în 1 societară şi în 1 privată.

N'a fost organisat curs repetiţional şi elevii n'au umblat la acesta, nici la alte şcoli cu astfel de curs: în 3 şcoale rom. cat., în 5 gr. cat., în 3 reform., în 1 gr. or. şi 1 privată, de tot la 13 şcoale.

In clasele V. şi VI. au umblat 10·9% ale elevilor.

Din raportul din anul 1908 al vicecomitelui comitatului Sălaj, din care estragem aceste date statistice, sub cap. VII., cetim următoarele:

„Dispoziţiunile pentru curmarea defectelor şcoalelor confesionale aparţinătoare aproape esclusiv jurisdicţiunei episcopiei gr. cat. din Gherla sunt în curgere. S'a recercat această autoritate superioară bisericească, ca să ia dispoziţiunile de lipsă pentru amovarea până în 1 Septembre 1908 a celor 53 indivizi necvalificaţi, o parte fără de nici o pregătire învăţătorească, aflători la şcoalele ei şi aplicaţi ca învăţători; iară pretorii sunt îndrumaţi, ca aflându-se dela 1 Septembre încolo indivizi de aceştia în oarecare şcoală aplicaţi de învăţători, să dispună închiderea şcoalelor şi interzicerea instrucţiei pe calea autorităţilor competente pe baza §-lui 5. al indrumaţiunei ministeriului de culte şi instrucţiune publică, esmise în executarea art. de lege XXVII. din 1907."

Cetim mai încolo, că reprezentanţa comitatului a oferit „unanim“ garanţa sa pentru împrumuturile, cari se pot face de comunele, ce au să fie provăzute cu şcoale de stat pe baza contribuirilor oferite de ele, dar necedate de ministeriu.

Din toate acestea reiese evident tristul fapt, că în comitatul Sălajului în privinţa învăţământului poporal mai rău stă cea mai puternică confesiune din comitat, adecă gr. catolicii, şi prognosa şi mai tristă, că pe lângă stările de acum din dieceza Gherlei, această stare în viitor nu numai că nu se va schimba spre mai bine, ci va merge tot spre mai rău.

Cauzele tristei stări a învăţământului popular.

Iată cauzele:

1. Absolutismul clerical, încuibat ca oul cel de cuc în biserica gr. cat., care pune toată puterea în mâna neputincioasă a unui om şi altcum slăbit de bătrâneţe, când ajunge în scaunul episcopesc şi astfel amorţeşte tot zelul, energia şi activitatea în corpul bisericei.

In biserica gr. cat. atâta bine şi progres se face în interesul bisericei şi şcoalei, cât vrea şi poate face un preot zelos. Ca să-şi facă datorinţa fiecare cu scumpătate, nu-l constrânge nimeni şi nimica.

Cu astfel de organizaţie, sau, mai bine zis, desorganizaţie, nu vei ridica nici moralul credincioşilor, nici nivelul învăţământului poporal.

2. Nepăsarea inteliginţei noastre faţă de *învăţământul poporal.*

Cei mai mulţi preoţi tot anul nu-şi pun piciorul în şcoală, necum să propună ei, precum le este impus, religiunea. In şcoalele de stat umblă regulat la religiune, pentrucă la acelea primesc onorariu şi în caz de lipsă sunt constrânşi a o propune la intrevenirea autorităţilor administrative prin superioritatea lor bisericească. Autorităţile noastre bisericeşti nu se îngrijesc nici măcar de aceea, ca

elevii gr. cat. cari cercetează şcoalele altor confesiuni să umble la biserica lor proprie şi să ţină sărbătorile lor şi nu cele străine.

Pentru cei mai mulţi dintre inteligenţii mireni, dascălul şi şcoala simplaminte nu există. De abia vezi dintre ei câte unul dintre „cei mai zeloşi“, la examene cu finea anului.

In congregaţiunea comitatului, care a ajuns acuma stăpână şi peste şcoalele confesionale, de abia este un om, care să fie specialist în trebile învăţământului poporal şi nici acela nu se intereseazǎ de ele. De aci urmează apoi, că se aduc acolo hotărâri „unanime“, dar unilaterale asupra întrebuinţării banilor şi venitelor comitatului destinate pentru scopuri culturale, cari bani şi venite s'ar putea şi ar trebui să se întrebuinţeze pentru scopuri culturale mai generale.

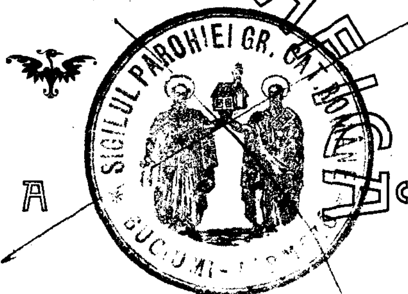
3. In confuziunea cea mare, care domneşte în urma multelor adausuri făcute dela 1868 încoace la legea despre instrucţiunea poporală, în trebile competinţei asupra şcoalelor confesionale, stăm aşa, că azi nici dascălul nici şcoala nu mai ştie curat, cine-i este stăpânul: Statul, comitatul ori confesiunea? Tustrele aceste autorităţi dispun cu dascălul şi cu şcoala gr.-cat. in mod suveran, ba de multe ori şi unul altuia contrazicător, dar în neajunsurile ei nici una nu-l ajută, cum recere deşteptarea adevărată a poporului şi spiritului timpului, în care trăim.*)

*) Şcoalele superioare din comitat sunt: un gimnaziu reformat complet în *Zălau* şi un gimnaziu cu 4 clase al călugărilor minoriţi în *Şimleu.*

„ASTRA" LA ȘIMLEU.

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

Dr. DIONISIE STOICA și IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA"
institut tipografic și de editură, în Șimleul-Silvaniei.
1908.

IV.

DATE ETNOGRAFICE.

Date etnografice.

Comitatul Sălaj şi populaţia română.

Capitala comitatului nostru e *Zălaul*, cu peste 7 mii locuitori. Oraş cu magistrat relgulat mai avem numai *Şimleul*, cu peste 6 mii locuitori.

Preturi sunt saşe: a Zălaului, Şimleului, Crasnei, Jiboului, Cehului şi a Tăşnadului. In toate aceste centre, cu escepţiunea Crasnei, se găsesc judecătorii cercuale. Cercuri electorale pentru dieta ţărei sunt cinci: Zălau, Şimleu, Dioşod, Ceh şi Tăşnad.

Dintre toate oraşele Sălajului, singur Şimleul are populaţie românească mai multă: vr'o 50 intelectuali şi vr'o 1000 ţărani. In Zălau sunt abia trei familii inteligente, iar în celelalte centre şi mai puţine.

Românii, ca peste tot, locuiesc la sate. Din 241 comune, mai mult de jumătate sunt curat româneşti. Populaţia românească face peste 65% din populaţia comitatului. Conform ultimei numerotaţii, făcute la anul 1900 populaţia Sălajului trece peste 200 mii.

Românii au fost din timpurile cele mai vechi iobagi domnilor de pământ, mai ales baronilor şi conţilor Bánffy şi baronilor Wesselényi, cei mai mari proprietari în comitat.

Unii dintre ei au primit titlul de nobili pe timpul lui Sig. Bathori, Mariei Tereziei şi mai târziu cu diferite prilejuri. Comune nemeşeşti sunt Bădăcinul şi Băseştii.

Situaţia economică a românilor sălăjeni.

Intelectualii români ai comitatului nostru în genere sunt bine situaţi materialiceşte. Escepţiune fac încâtva învăţătorii, cari în cele mai multe cazuri sunt avizaţi numai la plata lor, destul de neînsemnată.

Starea economică a ţăranului poate fi privită de mulţumitoare. In termin mijlociu majoritatea lor posede 8—10 jugăre de pământ. Chiar şi muncitorii cu ziua, lucraşii, cum se numesc pe-aici, cari n'au pământ arător, au cel puţin minimul de existenţă: curte, casă şi grădină, în care samănă mălaiu, pânea cea de toate zilele a sălăjanului — şi două braţe vânjoase. Ceice n'au pământ lucrează pământul altora, împărţind roada în jumătate, dacă au dat ei sămânţa, ori primind numai $^1/_3$ parte, dacă a dat-o proprietarul pământului.

Proprietari de pământ dela 100 jugăre în sus se găsesc numai în clasa inteligentă, între ţărani abia sunt 4—5.*)

Afară de mălaiu, se seamănă grâu, mai ales pentru vânzare (se seamănă şi grâu de primăvară), apoi săcară, cartofi, orz, ovăs, fasole, linte, mazăre, bob, etc. Proprietari de vie sunt foarte mulţi. Cu deosebire înainte de filoxeră se aflau vii extinse în Sălaj.

Ocupaţiunea principală a sălăjenilor este agricultura şi viticultura (aflându-se păşuni bogate) cu animale cornute, oi şi capre. Aproape nu se găseşte comună, unde să nu se afle capre.

Pomăritul este de asemenea un însemnat isvor de venit al românilor sălăjeni. Se plantează pruni, meri, nuci etc.

Situaţia culturală.

Cu toate că situaţia economică a populaţiei române este relativ mulţumitoare, satele româneşti au o înfăţişare săracă. Casele sunt acoperite, aproape toate, cu paie, sunt scunde şi cu pereţi de lemn. Străzile sunt cât se poate de neregulate, cu case împrăştiate, la ceeace contribue şi împrejurarea, că aproape toate comunele sunt aşezate pe

---

*) Preţul unui jugăr de pământ variază între 300 şi 1000 cor. In unele părţi se găseşte însă şi cu 100—200 cor. jugărul. Mai roditor e pământul pe valea Crasnei, a Someşului şi pe şesul Eriului.

coaste, la poalele dealurilor şi munţilor. Iar bisericele de regulă sunt de lemn şi foarte neîncăpătoare.

Cauza acestei stări de lucruri trebue căutată mai ales în faptul, că civilizaţia şi cultura poporului nostru din Sălaj se află pe o treaptă destul de inferioară. Trăind acest popor în văi şi prin munţi, în cari n'au prea pătruns razele unei culturi binefăcătoare româneşti, şi având a se suporta balastul unei culturi străine, impulzive — sălăjenii, intelectuali şi ţărani, în manifestaţiunile lor culturale tradează într'o măsură deosebită nefasta influinţă maghiară, care i-a împedecat de a-şi urma desvoltarea naturală în spiritul geniului propriu.

Cu toate acestea, sufletul şi inima poporului de rând mai ales e cât se poate de puţin refractară faţă de o cultură naţională românească. Cultura intelectualilor, cristalizată fiind până la un punct, câştigată în şcoale şi între referinţe străine de noi, e capabilă de o rezistinţă inconştie, instinctuală cu mult mai mare. Dar dacă cultura românilor sălăjeni este străină, cu deosebire în manifestaţiile de civilizaţie, fiinţa lor este aceeaş cu a tuturor românilor şi o acţiune culturală stăruitoare i-ar emancipa în câteva decenii de sub influinţa nepriincioasei culturi străine.

Intre ţărani sunt mulţi neştiutori de carte. Chiar nici azi nu-s lăsaţi copiii să cerceteze regulat şcoala.

Vieaţa economică, culturală şi morală.

Vieaţa economică a sălăjanului nu e prea înaintată. Afară de casa de bârne (arare-ori de cărămidă nearsă= vaioage), acoperită cu paie, se mai găseşte în curtea lui o şură, de cele mai multe ori fără păreţi, un grajd simplu de bârne, acoperit tot cu paie şi un coşar de nuiele pentru mălaiu. Toate sunt construite relativ pe un loc destul de îngust. Pivniţa, unde este, mai totdeauna e săpată sepa-

rat şi acoperită cu pământ şi cu paie. Curtea e înconjurată cu gard de nuiele.

In multe părţi se folosesc şi acuma primitivele pluguri de lemn. In schimb însă trieratul se face în foarte multe locuri cu maşini mânate de abor. Săcara se îmblăteşte însă de regulă cu îmblăcii, pentru a se putea folosi paiele la acoperitul caselor şi a celorlalte edificate.

Femeile lucrează în câmp alăturea cu bărbaţii şi astfel nu au timp să stea de treburile lor casnice. Nici la *pregătirea bucatelor* nu se prea pricep, astfel, că felul de nutrire al sălăjanului e destul de primitiv. Alimentul lui principal este mălaiul. Sunt comune întregi, unde se mănâncă foarte rar pâne de grâu. Chiar şi bogătani sunt mulţi, cari mâncă numai pâne de cucuruz.

Femeile nu pun pond deosebit de mare pe industria casnică, iar fata, înainte de-a se mărita, e foarte puţin pregătită pentru conducerea unei gospodării, pentrucă acasă n'are vreme şi nici nu prea are dela cine învăţa, iar la servit nu-şi dă bucuros nime fata. Ţăranului ungur nu-i e ruşine să-şi dea fata servitoare 1—2 ani înainte de-a o mărita, în familii mai bune, de unde poate profita în ale căsniciei.

Imbrăcămintea românului sălăjan e cât se poate de simplă şi practică. Bărbaţii poartă vara cămeşi scurte, suman, feciorii au laibăr (vestă) lucrat frumos, pantaloni de pânză largi şi scurţi, încreţiţi din partea de sus, opinci, iar pe cap pălării de paie. Cismele le încalţă, cine le are, numai la ocaziuni festive, şi pe vreme ploiaosă. Pălăria de pâslă, cu borduri înguste, e mai rară. Imbrăcămintea de iarnă se mai sporeşte cu o căciulă, un pieptar de piele, cu cioareci de pănurăşi cu o sarică de lână, căreia îi spun *uioş*, adecă „cu mâneci“. Femeile poartă numai rareori opinci, în schimb însă vara umblă mare parte desculţe. Ele obişnuesc a încălţa în unele locuri cisme roşii, mari şi comoade. Imbrăcămintea le e destul de simplă. Vara cele mai multe nici nu poartă fuste, ci numai cămeşi (ii) lungi, încinse fiind cu şurţă.

Luxul în îmbrăcăminte nu e cunoscut aproape de fel la românecele sălăjene. Hainele pentru întreagă familia le țes și le cos ele. In timpul din urmă s'au deprins însă a cumpăra pânză din prăvălie.

Portul în genere e înfluințat de cel unguresc, cel femeesc e însă foarte frumos în unele părți, cu deosebire prin comunele de sub Rez. In alte părți iarăș e împrumutat cu totul dela unguri, mai ales pe Eriu.

In general exigențele economice-materiale ale sălăjanului sunt foarte modeste, el se îndestulește cu foarte puțin. Alcoolul în genere n'are prea multe victime. Țăranii, fiind vii multe, beau cu deosebire vin, care nici pe departe nu e atât de periculos ca vinarsul. Șimleuanii au prilej să vadă în zilele de târg sumedenie de țărani, cari mâncă de prânz ce și-au adus de acasă în straiță, grupați în stradă, fie-care cu câte o sticlă cu vin în mână, pe care-l cumpără dintr'o pivniță la fața locului.

Viața casnică a sălăjanului e ticnită și morală. Căsătorii nelegiuite nu prea sunt. In unele comune, mai ales sub Meseș, e obiceiul, că dacă tinerii se plac, iar părinții nu se învoiesc la căsătoria lor, fug și după 2—3 zile se întorc, când apoi își dau și părinții învoirea, de silă, să se cunune. Veacurile lungi de iobăgie l'au făcut pe românul sălăjan să fie supus, ascultător de poruncă, nu este lipsit însă nici de energie și se aprinde, dacă are cine să-l însuflețească. Ba de multe ori are și curajul criticei, ceeace e în tot cazul o calitate.

Deșteptat în acest bun popor sentimentul culturei naționale și cultivată sistematic propășirea lui în această direcție, se va câștiga în el o fortăreață nebiruită în aceste părți expuse ale românismului.

Nu ne ocupăm de cauzele stagnărei propășirei culturale în Sălaj*), căci ele sunt aceleași peste tot la noi: nepăsarea, alimentată de interesele egoiste particulare, cari

*) In timpul din urmă se observă puțin progres. In măsură mică se îmbrățoșează și meseriile.

isvoresc din împrejurarea, că n'am ajuns *încă să trăim cu toţii în conştiinţa etnică unitară a neamului nostru*, fiind tendinţele separatiste atât de mari şi de variate.

Obiceiuri.

Ca tot românul, sălăjanul e sincer, deschis, dispus a-şi petrece.

Pentru *danţ* (aşa se numeşte jocul, hora) feciorii închiriază câte o casă. In cele mai multe locuri era obiceiul mai înainte să joace în curtea bisericei. Acuma mai rar. Jocurile naţionale sunt: Danţul feciorese, Pe 'nvârtita şi De-alungul. Melodiile de joc sunt frumoase.

La Crăciun feciorii *colindă* în grup, iar unde e fată la casă sunt poftiţi înlăuntru. Acolo joacă şi se ospătează. Colindatul acesta, precum şi al bărbaţilor, se face în unele părţi sara, în altele după mezul nopţii dela 2—7 ceasuri, iar copiii, *cocuţătorii**) umblă la colindat în ziua de Crăciun, toată ziua. Cei din urmă întră în casă şi urează belşug:

Câţi cărbuni în vatră
Atâţa boi în poiată,
Câţi piţiguşi
Atâţa viţăluşi

Iar dacă stăpâna casei nu-i cinsteşte cu cocuţe, continuă:

Câte paie pe coteţ
Atâtea fete 'n unghet,
Şi câte scoarţe 'n tăietor
Atâtea fete după cuptor.

Obiceiul de-a umbla cu *steaua* şi cu *irozii* se practică numai în comunele de sub Rez.

La *Paşti*, oamenii eşind dela biserică presară pe drum până acasă găoci de ouă roşii, căci tradiţia poporală spune,

---

*) Numiţi astfel, pentrucă primesc *cocuţe*, colăcei.

că ovreii au dat copiilor ouă roşii, ca să nu vestească că a înviat Christos.

Peste iarnă tineretul, bărbaţii şi femeile se adună la *habă* (aşa se numeşte şezătoarea). Comunele noastre fiind foarte risipite, şezătoarea e comună, nu e separată a tinerilor de a celor vârstnici şi iarăş într'o comună sunt 2—3, căci în nopţile de iarnă nu pot merge oamenii în depărtări prea mari, ci se adună la un loc numai vecinii dintr'o stradă.

Obiceiuri economice se practică, ca şi în alte părţi: *claca*, care se face Dumineca şi în sărbători cu lăutari şi cu voie bună. De pe masa dată clăcaşilor nu lipsesc nici odată *moşocoarnele**) cu brânză, cu ceapă, ori cu lictar. Apoi *cununa de grâu*, după terminarea secerişului. La *desfăcat* (nu desfăcut) *de cucuruz* de asemenea sunt lăutari; la miezul nopţii se'ncinge danţ, iar gazda îşi cinsteşte oaspeţii cu dublete şi cu cucuruz fript.

La *nuntă* e caracteristic obiceiul de a da în braţe miresei, dupăce ies dela cununie, un copil de vr'o doi ani, amintindu-i astfel, că şi ea are să devie mamă.

Obiceiurile dela nuntă sunt foarte multe. In cele următoare dăm câteva din ele.**)

La peţit.

Când merge feciorul să peţească vr'o fată, duce cu sine un om ca *grăitor*. Acesta cuvântează astfel:

Tot este un graiu mândru şi frumos
Dela milostivul Christos
Şi dela Maica preacurată
Şi dela doisprezece sfinţi Apostoli,
Şi-anume cine-ar putea fi
Aista fecioraş al nostru.

---

*) Aluat de grâu, copt în cuptor.

**) Ni le-a comunicat tânărul econom *Demetriu Pop* din Drighiu. Dânsul le-a auzit dela economul *Ioan Ardelean*, tot deacolo.

Şi el zice aşe:
„Dimineaţa m'am sculat
Pe ochi m'am spălat
Lui Dzeu m'am rugat
Şi *) mă'ndrepte pe calea cea bună."
Am auzit din nişte guri de oameni,
Din nişte voitori de bine,
Cumcă p'aice pela D. voastră
Se află o ficăcea.
Mustrăcea,
Parte femeească.
Ţie-o Dzeu ş'o trăiască!
Dar noi am venit s'o vedem
Şi să ne vază
Şi să ne-aducă-un uăl**) cu apă
De sapă,
Prin foc strecurată,
Arcoviţă de prune bristiţă.
Cine s'ar afla şi ne-ar sluji
Bună plată i-om plăti.

Părintele fetei, iar în lipsa lui un om din vecini răspunde astfel:

Da că noi v'om sluji
Pentru o plată bună,
Dar fata o mers după apă,
Dar poate că valea-i îngheţată
Şi poate c'a zăbovi o leacă.
Dar hodiniţi şi D-voastă!

Obiceiul acesta e în uz şi la logodnă.

In ziua nunţei.

Nuntaşii, socrii, nănaşii, toţi sunt în casă. Mirele stă colo'n fund supărat, gânditor că oare ce face el amu? Bine sau rău? Mai aproape de el stau nănaşii şi grăitorul, care zice astfel, dupăce se spune Tatăl nostru:

Aste-s cuvintele dela Craiul cel nou, N. N.:

„M'aş ruga întâiu Maicii Preceşti,
Maicii lui Dzeu,

*) *Şi* — pentru să.
**) Uăl = ulcior.

Fecior și fată de pe Valea Almașului, fotografie de dr. I. Bozac.

Fecior şi fată din Căţelul-românesc.

Şi tuturor sfinţilor
Şi tuturor îngerilor,
Cumcă în drumul ce mă duc,
In târgul ce se târguieşte,
Lucrul ce se lucrează
Dee Dzeu să fie spre norocire."
Să zicem şi noi cu toţii:
Dzeu să le dee noroc.

A doua oară mă rog la iubiţii mei părinţi:

Prea iubiţii mei părinţi,
Cari m'aţi crescut
Şi de rău m'aţi ferit,
Poate că v'am supărat
Şi v'am greşit,
Fiind prunc nepriceput.
De m'aţi mânat în sus
M'am dus în jos,
De m'aţi mânat în jos
M'am dus în sus.
Dacă voi aţi plâns
Eu am râs,
Dar daţi-le uitării cele rele,
Aduceţi-vă aminte de cele bune.
Astăzi mă despărţesc de către voi,
Dar nu din lume!
Păşesc în taina căsătoriei:
Şti Dzeu căsătorescu-mă,
Ori osândescu-mă.
Dar taina asta
E mare taină,
Şi cine se osândeşte,
Doamne, amar se năcăjeşte,
Dar îmi iau rămas bun dela voi,
Vă las cu Dzeu pe toţi,
Cum am fost n'om mai fi,
Nu vă pae greu a zice
Un cuvînt două
Ca în drumul ce mă duc,
Târgul ce se târgueşte,
Să dee Dzeu să fie spre norocire.

A treia oară mă rog la iubiţi mei fraţi şi surori, cu cari am crescut la olaltă ca nişte smădiţe lângă două trupine:

Orice vânturi mari ne-o bătut
Totuşi noi nu ne-am rupt.
Poate v'am purtat în braţe,
Ori m'aţi purtat voi pe mine.
Avut-am vorbe în jucăreile noastre
Şi mai bune şi mai rele,
Poate ne-am şi sfădit.
Dar mi-o adus Dzeu astăzi
Sfânta taină a şeptea, a căsătoriei.
Pe cum cresc florile în grădină
Şi înfloresc pe rând,
Care-i mai înflorită
Vine gazda şi-o rumpe,
Cele mai mici rămân —
Aşa şi eu vă las pe voi cu Dzeu,
Luându-mi rămas bun dela voi.
Cum am fost n-om mai fi,
Dar ziceţi pentru mine un cuvânt două,
Poate că a fi împrumut,
Cumcă în drumul ce mă duc,
Târgul ce se târgueşte,
Să dee Dzeu să fie spre norocire.

După acea mă rog la nişte iubiţi ai mei veri şi vere — unchi, mătuşi, nepoţi, nepoate şi vecini, cu'n cuvânt Dzeu îi poate numi pe toţi:

Mă rog şi la voi
De v'am greşit,
De v'am supărat
Cu nepriceperea mea tinerească,
Daţi-le uitării cele rele,
Aduceţi-vă aminte de cele bune
Şi ziceţi să-mi dee Dzeu noroc.

După acea mă rog la tinereţele satului, cu care am petrecut la olaltă dela naşterea mea până în ziua de astăzi:

Iubiţi prietini,
Fete feciori, şi poate drăguţă (iubită),

Fecior de pe Valea Almaşului. (Fot. de dr. I. Bozac).

Fată de pe Valea Almaşului. (Fot. de dr. I. Bozac).

Fost-am şi io pântre voi
Ca şi pântre nişte floricele de pe rât.
Dar mi-o adus Dzeu
Sfânta taină a căsătoriei,
Fiţi buni iertători,
Iertaţi-mă de v'am greşit ceva
Şi ziceţi un cuvânt două,
Ca în drumul ce mă duc
Să-mi dee Dzeu noroc.

După ce se gată aceste „iertăciuni" muzicanţii ies afară, cântând marşul, iar după ei ies cu toţii, şi merg la cununie. Mergând muzicanţii zic doine din „ceatără", iar un fecior de rând duce „steagul", nuntaşii chiuiesc şi horesc „în butul" miresii astfel:

Câtă floară-i pe pământ
Nu-i mai blăstămată floară
Ca feciorul când să'nsoară,
Prinde şase boi la car
Şi se duce după-amar,
Cându-i la un an la doi
Duce-ar amaru-napoi,
Şi l'ar duce, dar nu-l poate,
Că-i al lui până la moarte.

La casa miresei se petrece acelaş lucru ca şi la mire. Şi acolo sunt neamurile ei, vecinii, pretinii şi un grăitor, care îi cere „iertăciuni" tot aşa ca şi la mire. Mergând la cununie, muzicanţii zic doine. Căci şi la mireasă sunt muzicanţi, iar nuntaşii horesc în butul mirelui astfel:

Horeşte-ţi fată horile
Pânce ţi-s dragi florile,
Că dacă ti-i mărita
Florile ţi s'or usca,
Ş-a hori nu-i cuteza,
Din casă de mamă-ta,
Din tindă de neni-tău,
D'afară de mutul tău.

La biserică se întâlnesc nuntaşii toţi, iar nănaşul cheamă pe preot să vie să-i cunune. După cununie când ies din biserică, mirele are în mână un pistol cu două ţevi. O ţeavă o sloboade mirele, ceealaltă mireasa. Dacă pistolul se sloboade dintr'odată, poporul crede că mirii-s

cu noroc, iar de nu, atunci e credinţa, că însurăţeii n'or avea noroc. Ajungând nuntaşii mirelui la mireasă, grăitorul grăieşte, cerând mireasa, astfel:

Tot este un graiu mândru şi frumos
Dela milostivul Christos
Ş'anume cine ar putea fi N. N.
Şi el zice aşe:
„Cum n'am putut fi fără naştere,
Fără sfântul botez, fără creştere,
Aşa n'am putut fi
Nici fără asta sfântă taină
A şeptea a căsătoriei,
Ba ea-i naşterea a doua.
Fost-am întâi (la peţit)
Doi sau trei.
Făcut-am o încredinţare
Ún semn, şi nu fie uitare,
Dar, zice, m'am socotit,
Că nu-s din pădure cu lemnele,
Nici din câmp cu florile,
Ci-s din sat cu oamenii.
Mi-am strâns oamenii mei,
Vecinii mei,
Neamurile mele,
Nişte nănaşi mari,
Părinţi sufleteşti,
Nişte cuscrii, nişte nuni,
Nişte cărăuşi,
Unu c'on steag frumos,
Un grăitoriu cuvântătoriu,
Gură bună tuturor,
Şi unu c'o voie bună (cu hedeadă),
Cu un cuvânt
O oaste frumoasă,
Care se vede'n faţă de masă.
Astăzi, zice, am fost inaintea preotului,
Inaintea altariului,
Cu acea persoană
Care mi-o rânduit Dzeu
Dela naştere.

Păreche tinără din Căţelul-românesc.

Păreche tânără din Bucium. (Fot. de dr. I. Bozac).

Pus-o pe capurile noastre
Nişte cununi de peatră scumpă,
Care cununi, dee Dzeu,
Să fie spre norocire.
(Cu toţii zic să le dee Dzeu noroc).
Dară aş dori, aceea persoană,
Care astăzi, împreună cu mine,
A fost în taina cununiei,
Aş dori să se'mpreune cu mine
Inaintea oastei mele,
Şi să ne aducă un uăl cu apă
De sapă,
Prin foc strecurată,
Apă arcoviţă,
De prune bistriţă,
Cine s'ar afla şi ne-ar sluji
Bună plată i-om plăti.
Dela Sângeorgiu
Până la Simihaiu
O bondă,
Ş-o părechc de ciucuri (nădragi)
Şi una de friguri.
D'acole în colo
Un clop*) de paie
Să zică tot vaie
Şi să tot scăuaie.

Grăitoriul miresei zice:

O iubite frate,
Aldui-te-ar Dzeu
Celce cântă noaptea'n tău.
Eu bucuros te-oiu sluji
Dacă mie mi-i plăti,
Dar o leacă hohineşte,
Că de-ai cădea dintr'un copaciu de sus
Şi tot ai şedea o leacă jos.

Când se pun mâncările pe masă, grăitorul miresei zice astfel: Aste-s cuvintele dela socrii cei mici N. N. Şi ei zic aşa:

*) Pălărie.

Datu-ni-o Dzeu o fică
Parte femeiască,
După aceea ni-o dat Dzeu
Alt fiu, parte bărbătească,
Dzeu să-i trăiască.
Dar ştiut-am noi bine
Şi prea bine,
Că nu-i din câmp cu florile
Nici din pădure cu lemnele,
Ci-i din sat cu oamenii.
Dar a venit cu oaste frumoasă
Până aici la casa noastră.
Dar eu mă muncii
Mă străduii,
Luaiu cheile
Descuiei jiniţile,
N'am aflat mai mândră cinste şi frumoasă,
Ca să vă cinstesc pe d-voastră,
Ca şi nişte blide de bucate
Desfătate,
De Dzeu date,
De d-voastră să fie gustate,
Ţipoauă de grâu,
Darul lui Dzeu,
Nişte buţi cu beutură,
Scaune de hodină
Şi mai multă voie bună.

Nuntaşii toţi zic apoi un Tatăl nostru, şi încep să se ospeteze. Pe urmă horesc, chiuiesc şi joacă.

*

Pe *mort* îl bocesc rudeniile mortului, cari cu părul despletit înconjură sicriul. Până la groapă se fac mai multe stări (3—12). Inainte de-a se pune cosciugul în mormânt, cel mai de aproape al mortulu dă peste el colăcei cu creiţari la copii, iar unui om sărac îi dă o găină neagră vie. După prohod se face la casa mortului sfeştanie, se ridică paos şi se face pomană.

Limba.

Influința maghiară se observă în măsură deosebit de mare în limba românului sălăjan. Explicarea acestei împrejurări ne-o dă faptul, că noțiunile vieții economice, financiare, sociale și culturale peste tot, le-a primit românul sălăjan din izvor unguresc.

Astfel țăranul nostru îți vorbește de *valtău* (cambiu), de *targhiălaș* (pertractare), de *vălălcăzău* (anteprenor, intreprinzător), de *epilety* (edificiu), etc.

Imprumuturile lexice în trecutul apropiat, erau nespus de număroase în jargonul sălăjenesc. Erau propoziții întregi, în cari cuvintele românești sunt disparente. Iată câteva exemple clasice, cari ne arată cum vorbeau generațiile trecute:

Mă rog la Naghișagoșu, eu nu-s oca, că vălălcăzăul și năpsamoșii n'au jeghezlit în naplău.

Cine nu știe ungurește nu va înțelege nimic din propoziția, care pe românește ar însemna: Mă rog, Măria Ta, eu nu-s de vină, că întreprinzătorul și zilerii n'au însemnat (n'au făcut notă) în ziar.

Sembe cu varoșhaza se face un epilety mare = In fața casei orașului se face o clădire mare.

Alt exemplu și mai supărător:

Boroșhordauăle cherecghiartăului le-a dus arvizu cherestur peste senașchert = Butoaile de vin ale rotarului (fabricantului de roți) le-a dus potopul peste fânaț.

Curtea sălăjanului e *odor* din udvar-ul unguresc, pălăria *clop*, poarta *căput*, și *vrajniță*, cuvânt slav.

Particularități fonetice: Inmuiarea consonantelor m, n, v, f, p, d, și t, înainte de i și e, de pildă: mnyel, binye, ghin, (vin), ghițăl, hier (fier), ghintye, pcherd (pierd), fratye. In locul lui *u* se folosește des sunetul *o*: on, batjocorește, etc. Pentru *ea* și *ia* se folosește *e* la sfârșitul cuvintelor: aice, așe, pote, etc.

Gramaticale: *şi*, cu înţelesul de *să*, *duce-m'oiu* pentru m'oiu duce, etc. Sintaxa e influinţa de limba maghiară mai ales la cărturari.

Numele de familii sunt după localitatăţi: Meseşianu, Someşanu, etc., e foarte răspândit apoi numele Pop. Sunt şi câteva ungureşti: Farcaş, Chiş etc.

Salutul: Dumnezău te-alduiască; să fi cu noroc; Dumnezău te trăiască, etc. iar Dumineca după ieşirea din biserică *Dumnezău îţi ierte păcatele*, ori *Dumnezeu te ierte.*

Iată un dialog improvizat în graiul sălăjenesc de azi:

— Ia spunye-m tu amu, Floare, pânce ai fost eri la târg?

— Pânce? D'apoi nu ştyi tu, hire-ai gye mnyinoanye, şi hi, că mnyi-o spus fişcarăşu, că trebe şi mărg la târgyelaş.

— Numa nu mnyi-tye-apringye, muiere. Da cum s'o nyimerit, de tomna pe zî de târg s'o pus târgyelaşu ala? Binye tye-ai alcăzit cu fişcalăşu. Io gye-aş hi ca el, n'aş vălălcăzi o poară ca aiasta, făr tye-aş da pă uşe. Amu ai gye ce arădi la oraş când vrei.

— Mă, da bătut mai eştyi la cap. Tu aşe ai vrea, ca şi-o las pă gură spartă aia şi-şi râdă ghe minye. O 'nvaţă pă ea fişcarăşu cum şi-şi poarte nasu. Dacă-ţi batye cinyeva iosagu, tye faci foc, şi dacă-ţi bajocoreştye nyevasta, râzi. Gye-aş hi în locu tău, mă, mnye-ar hi tyeamă şi ies şi în odor ghe ruşinye.

— Poara şi băsada voastă nu-i bună ghe nyinyica. Nu mnyi-tye face tu gye mnyinoanye, fără vezi-ţi gye treabă, că duce-m'oiu io şi băsăgyesc cu fişcarăşu şi vă facem noi itilety, şi vă tăiem un dărab ghin vârfu limbgyii, şi-o hi apoi mai binye.

— Iţ hi voi mari meştyeri, gye-ţ punye mâna pe limba muierilor. Mai gye grabă o punyem noi p'a voastă şi-apoi o şi vigyeţi ce-o hi. V'am răbdat noi bugăt, şi nye mai răbdaţi şi voi. Ţîpă-tye numa la fişcarăşu şi 'ncepe şi tu poară şi-o şi vezi ce-o hi.

Mamă și copil din Bucium. (Fot. de dr. I. Bozac)

„ASTRA“ LA ȘIMLEU.

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

Dr. DIONISIE STOICA și IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA“
institut tipografic și de editură, în Șimleul-Silvaniei.
1908.

V.

BĂRBAŢI DISTINŞI.

isvoresc din împrejurarea, că n'am ajuns *încă să trăim cu toţii în conştiinţa etnică unitară a neamului nostru*, fiind tendinţele separatiste atât de mari şi de variate.

Obiceiuri.

Ca tot românul, sălăjanul e sincer, deschis, dispus a-şi petrece.

Pentru *danţ* (aşa se numeşte jocul, hora) feciorii închiriază câte o casă. In cele mai multe locuri era obiceiul mai înainte să joace în curtea bisericei. Acuma mai rar. Jocurile naţionale sunt: Danţul fecioresc, Pe 'nvârtita şi De-alungul. Melodiile de joc sunt frumoase.

La Crăciun feciorii *colindă* în grup, iar unde e fată la casă sunt poftiţi înlăuntru. Acolo joacă şi se ospătează. Colindatul acesta, precum şi al bărbaţilor, se face în unele părţi sara, în altele după mezul nopţii dela 2—7 ceasuri, iar copiii, *cocuţătorii**) umblă la colindat în ziua de Crăciun, toată ziua. Cei din urmă întră în casă şi urează belşug:

Câţi cărbuni în vatră
Atâţa boi în poiată,
Câţi piţiguşi
Atâţa viţăluşi

Iar dacă stăpăna casei nu-i cinsteşte cu cocuţe, continuă:

Câte paie pe coteţ
Atâtea fete 'n ungheţ,
Şi câte scoarţe 'n tăietor
Atâtea fete după cuptor.

Obiceiul de-a umbla cu *steaua* şi cu *irozii* se practică numai în comunele de sub Rez.

La *Paşti*, oamenii eşind dela biserică presară pe drum până acasă găoci de ouă roşii, căci tradiţia poporală spune,

*) Numiţi astfel, pentrucă primesc *cocuţe*, colăcei.

Bărbaţii distinşi ai Sălajului.

La locul acesta ne vom ocupa de bărbaţii sălăjeni, trecuţi deja la cele vecinice, cari şi-au câştigat merite pentru Sălaj, ori chiar pentru românii din ţara întreagă.

Cele mai însemnate figuri sunt fără îndoială cei doi episcopi, născuţi în Sălaj: *Maior* şi *Alexi*, apoi *Bărnuţiu*, a cărui activitate s'a răsfrânt nu numai asupra românilor din Ungaria, ci în calitate de profesor universitar la Iaşi şi asupra celor din România, şi în urmă diferiţii fondatori pentru scopuri culturale, etc.

Grigorie Maior.

Grigorie Maior, episcopul de Făgăraş, s'a născ. la 1715 în Sărăuad, lângă Tăşnad (pe atunci comit. Solnocul de mijloc). Tatăl său era preot în această comună. Numele Grigorie l'a luat cu trecerea în cinul preoţesc; mai înainte s'a numit *Gavrilă*. După terminarea studiilor în Cluj, fu trimis de episcopul Clain în 1740 la Roma, unde luă doctoratul, după 7 ani, din filosofie şi teologie. Intors la Blaj la 1747, dupăce fusese sfinţit preot în Roma deja în 1745, întră în mănăstirea atunci terminată a Sf. Treimi, împreună cu Silvestru Caliani şi Gerontie Cotorea.

După abzicerea episcopului Clain, fu candidat la episcopie în locul al doilea şi Maior în sinodul din 4 Noemvrie 1751 dar nu fu numit. La anul 1754 fu numit asesor consistorial de episcopul P. P. Aron. După deschiderea şcoalelor din Blaj fu numit „învăţător limbilor şi după vreme şi putinţă a ştiinţelor“ şi s'a dat în grija lui şi biblioteca, constătătoare din 350 volume.

Intre Maior şi episcopul Aron se iviră neînţelegeri cu privire la administarea averilor mănăstireşti. Impreună cu

colegul său Caliani se plânse chiar Mariei Tereziei în persoană. Impărăteasa aplană conflictul prin decretul din 7 Decembrie 1758, dispunând în acelaş timp, ca înşişi călugării să-şi aleagă preposit. Demnitatea aceasta a primit-o Maior.

După moartea episcopului Aron, în 1764, Maior fu candidat a doua oară la scaunul episcopesc, de astă dată în locul întâi, cu o maioritate de 90 voturi. Numit a fost însă Atanasie Rednic. Maior a început a agita împotriva lui Rednic şi a se învrăjbi cu unii călugări din mănăstirea Bunevestiri (Blaj), din care cauză generalul Hadik îl chemă în Sibiiu, unde fu ţinut în temniţă trei luni şi jumătate, la ordinul Mariei Tereziei. De aici fu transportat la mănăstirea din Muncaciu, unde să-şi petreacă viaţa întreagă în pocăinţă. Clerului şi poporului i-s'a interzis ori ce corespondenţă cu el. Din timpul acesta datează poezia populară următoare, pe care, se crede, ar fi compus-o însuş Maior:

Cântec din bătrâni.*)

Plouă, plouă prin copaci
Eu sunt rob azi în Muncaci.
Plouă, plouă iarba creşte,
Muntele 'nverzeşte,
Dar al meu nor nu soseşte,
Nici nu se iveşte.

Ah, de Floarea florilor
Şi mie mi-i dor —
Şi de-un frate de departe,
Din străinătate.

Unde sunteţi fraţii mei,
Voi prietinii mei?
Unde eşti poporul meu
Şi-al lui Dumnezeu?

Toţi pe mine m'aţi lăsat
Şi toţi m'aţi uitat,
De când aici am picat
Chiar nevinovat.
Dară Domnul m'a cercat (căutat)
Şi m'a mângăiat.

Ah, mâncatu-s de străini
Ca iarba de boi bătrâni,
Şi mâncatu-s de ai mei
Ca iarba de meluşei.

*) Comunicat de domnul profesor pens. V. *Russu*, care a auzit-o dela părinţi.

Plouă, plouă prin copaci
Eu tot robesc în Muncaci
Pentru neamul românesc
Zile și-ani mă canonesc,

C'am vrut să-l scot din robie,
Din a lui mare prostie,
Și să-l pun iar în picioare.
Ah, inima cum mă doare.

In anul 1771 însă a fost eliberat din mănăstire de Iosif al II-lea și numit censor al cărților, ce se imprimau în tipografia slavă-română din Viena.

După moartea episcopului Rednic, în 1772, Maior fu candidat a treia oară la scaunul episcopesc, în locul prim cu peste 100 voturi. De astă dată fu numit din partea împărătesei în 27 Octombrie, 1772. De acest lucru foarte s'a bucurat toată românimea din Ardeal, cum scrie Samuil Clain, contimporanul lui Maior.

După numire, a luat parte la sinodul episcopilor gr. catolici din Ungaria, convocat la Viena, în chestia împuținărei sărbătorilor. In acest sinod s'a hotărît între altele, ca în bisericele gr. catolice să se cetească crezul ca și până atunci, fără adausul: și dela Fiul.

Maior a fost întâiul episcop unit, care n'a fost nevoit a-și ținea teolog iezuit. Sfințirea de episcop a lui a avut loc la 23 Aprilie 1773, în biserica curții imperiale vieneze, de față fiind Maria Terezia, fiul ei Iosif și marii demnitari ai curței. Maior a primit dela împărăteasa o cruce și un inel. Maria Terezia, încântată de această festivitate — cum scrie d. dr. A. Bunea în Enciclopedia română — și ca să-și arate bunăvoința față cu biserica unită, înființă seminariul „Sf. Barbara“ cu limba liturgică română și slavă. In seminar aveau să se întrețină din diecesa Făgărașului 9 clerici români, iar din a Orăzii 6. Seminariul fu strămutat în Eger, apoi în Lemberg, unde s'a desființat. Diecesele își capătă însă partea din venitele fundațiunei seminariale. Astfel seminariul din Blaj primește 2400 cor. pentru întreținerea clericilor săi. Nu mult după instalare, episcopul Maior fu numit consilier intim de stat, cu titlul *Excelență*, pe care nu-l avuseră antecesorii săi.

Maior a regulat beneficiul de pâne. Sub episcopii Aron şi Rednic o mulţime de studenţi primiau pâne dela episcopie. Maior a dispus, ca domeniul episcopesc, mănăstirea Basiliţilor şi seminariul teologic să dea câte 200 gălete de grâu pentru pâne la 200 studenţi săraci. S'a îngrijit apoi de restaurarea bisericei catedrale şi a reparat pe spesele propri biserica veche din curtea episcopiei. A promovat şi desvoltarea Blajului, iar în comuna sa natală, Sărăuad, a zidit biserică nouă. Asemenea în Sibiiu.

Episcopul Maior a umblat foarte mult în diecesă, întorcând la unire pe românii, cari o părăsiră după episcopul Clain. El a întors la unire partea cea mai mare a românilor din Sălaj. In întreagă diecesa a întors peste 50 mii familii, atrăgându-şi astfel ura reformaţilor şi luteranilor. Imprejurarea aceasta, precum şi trimeterea miliţiei în 1779 contra prusiacilor, a promovat neînţelegerea între Maior şi guvernul ardelean, ceeace a atras în cea mai mare parte îndemnul curţei vieneze de a provoca pe Maior să abzică, lucru, care se şi întâmplă în 13 Martie, 1782. Impăratul Iosif îi primeşte abzicerea prin decretul din 15 Maiu al aceluiaş an, asigurându-i o penzie anuală erarială de 1500 fiorini.

In 12 August Maior îşi luà rămas bun dela clerul şi poporul întristat şi se retrase în mănăstirea din Alba-Iulia, unde muri în Februarie, 1795. Este înmormântat în cripta episcopească din Blaj.

Partea cea mai mare a averei sale a testat-o pentru scopuri de binefacere şi culturale.

Poporul ştie următoarele despre episcopul Maior:

S'a născut din părinţi săraci, cari abia aveau o căsuţă şi puţin pământ. A fost boitar lângă o turmă de porci până în vârstă de 12—15 ani. Luând un pergeu (clopot) dela gâtul unui porc şi ascunzându-l într'o bortă (scorbură) de copac în pădure, ceice au ştiut de lucrul acesta l'au speriat, că-l vor bate, şi el a fugit. Vreme de 30 ani a

fost ca pierdut, nime nu ştia de el, că trăieşte, ori ba. După 30 de ani s'a întors iară în satul său natal şi şi-a cercetat neamurile. Mai târziu ca episcop a trimis o sumă mare de bani, să se facă biserică nouă în Sărăuad. Dar curatorul de pe acel timp Ioan Pericaş a făcut o biserică mică şi necorăspunzătoare. Venind episcopul Maior la sfinţire şi văzând, că au spesat banii cei mulţi fără folos, s'a retras într'un colţ şi a plâns. Lucrul acesta l'a disgustat aşa de mult, că nu s'a mai întors niciodată în Sărăuad.

Ioan A. Alexi.

Ioan A. Alexi, cel dintâiu episcop de Gherla, s'a născut în Mălădia, la 24 Iunie, 1801, ca fiu de morar. Terminând teologia la universitatea din Viena, ca elev al seminariului sf. Barbara, la 1825 s'a hirotonit şi a primit să fie administrator parohial în Borozel (Bihor).

In anul 1831 fu chemat la curtea episcopească din Orade în calitate de actuar. Mai târziu deveni secretar episcopesc, iar la 1837 se făcu paroh în Olosig. La 1844 fu numit canonic în Oradea mare.

Infiinţându-se în 1854 episcopia de Gherla, Alexi fu numit episcop al acesteia. Sfinţindu-se în Blaj, în 7 Septemvrie 1856 s'a instalat în Gherla. In 1859 a fost numit „Abate St. Salvatoris de Zekér" în comitatul Bars.

Episcopul Alexi şi-a iubit mult biserica şi neamul, păstorindu-şi turma ca un adevărat părinte. Activitatea s'a se estinde, în afară de chemarea sa, atât pe terenul naţional, cât şi pe cel literar.

A fost ales membru în comitetul permanent, ales de congresul naţional românesc, ţinut în Sibiiu la 1861, pentru a se elupta drepturile românilor, ce compet naţiunei după dreptul divin, natural şi constuţional.

Deja pe când era în Viena ca teolog a lucrat în limba latină o gramatică românească, ca să facă cunoscute filologilor romani tezaurele, cari zac ascunse în limba po-

porului român*). Această gramatică, dintre toate celelalte ale limbei noastre, a fost timp îndelungat cea mai respândită între străini. Filologul englez Bruce Whyte, precum constată în Histoire des langues Romanes (Paris, 1841), studiind limba românească după gramatica lui Alexi, s'a convins, că limba românească e cheia cercetărilor asupra originei tuturor limbilor romanice.

Episcopul Alexi a îngrijit apoi lucrarea Chatechismului mic şi de mijloc, şi a ajutorat pe spesele propri edarea mai multor opuri didactice. A murit în 29 Iunie, 1863.

Iată ce susţine tradiţia poporală despre episcopul Alexi:

Tata lui a fost păstor la un morariu, ce avea moara în hotarul comunei Mălădia. In vrâstă de 6—7 ani se juca pe drumul de ţară, când veni din jos o trăsură, în care era un episcop din Oradea-mare. Episcopul a stat puţin la moară până a mâncat caii, iar pruncul jucându-se a văzut îndărăptul trăsurei scândura, pe care se leagă fânul şi s'a suit pe ea, unde nu peste mult a adormit. Episcopul a plecat, dar n'a ştiut, că pruncul e îndărăptul trăsurei şi când a fost la Năştălău, a auzit ceva sgomot şi plâns. Mergând mai departe iar a auzit sgomot. I-a spus servitorului să stea în loc şi atunci au găsit pruncul îndărăptul trăsurei.

Intrebat fiind cum îl cheamă, a zis că Ioan. Numele de familie nu l'a ştiut spune. L'a întrebat cum îl cheamă pe tatăl său şi a zis, că Alexi. L'a mai întrebat episcopul, că unde s'a suit pe trăsură şi a răspuns, că acasă la ei. Atunci îndată a ştiut episcopul, că la moara, unde a stat cu trăsura. După ce a sosit episcopul acasă, a scris epistolă în jurul Şimleului, că cine se află fără un prunc să nu se supere, că e la el. Dus pruncul în Orade, a fost dat să studieze şi fiind student bun a absolvat gimnaziul, apoi teologia şi în urmă a ajuns episcop.

---

*) „Grammatica Daco-Romana sive Valahica", edată la Viena, în 1826.

Simeon Bărnuţiu.

Cel mai mare bărbat al Sălajului şi una dintre cele mai luminoase figuri ale generaţiei dela 1848, este fără îndoială Simeon Bărnuţiu.

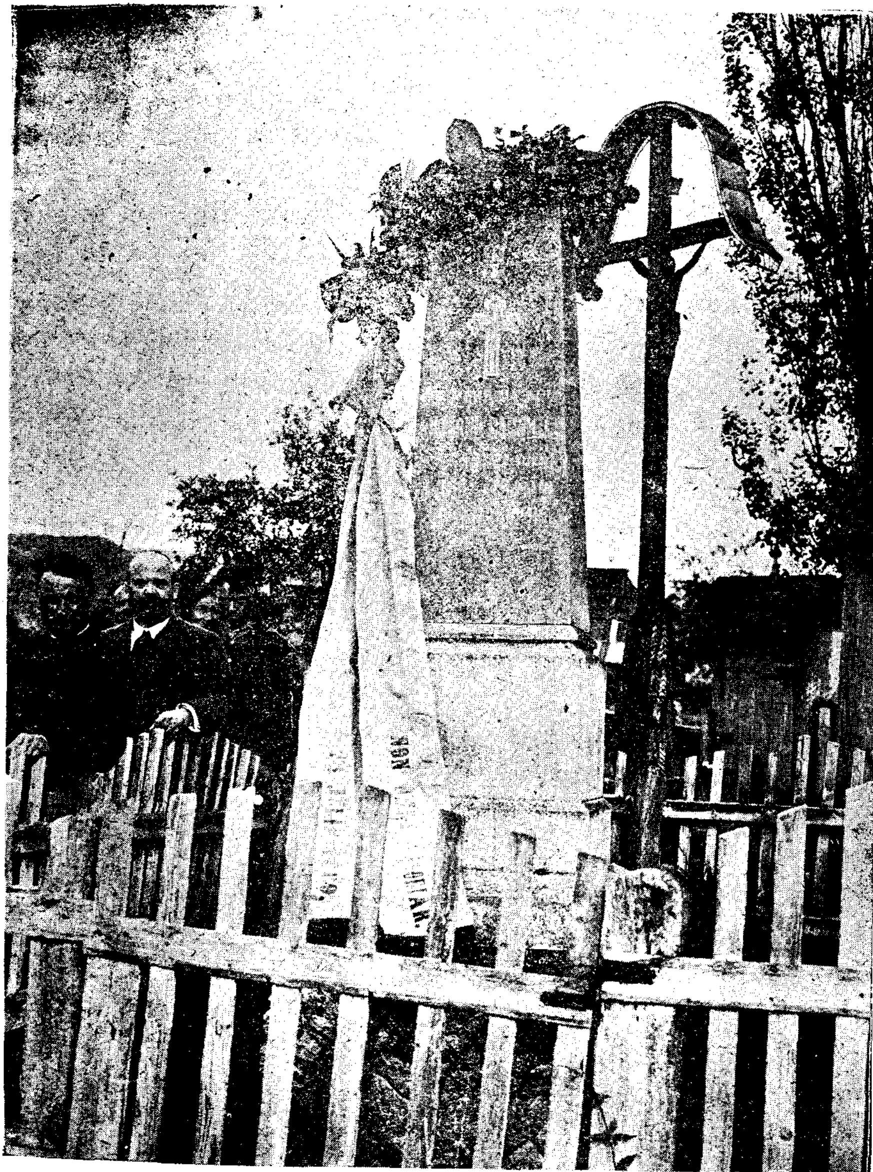
El s'a născut la 2 August 1808, din părinţi economi, în Bocşa-română sălăjană. A cercetat cursurile şcoalei normale din Şimleu şi gimnaziul din Carei. Intenţiona a se pregăti pentru cariera juridică, dar lipsindu-i mijloacele necesare spre acest scop, merse la Blaj, unde termină cursul filosofic în anul 1825, iar în toamna aceluiaş an întră în seminariul clerical, urmând cursurile teologice până la 1829, când fu numit archivar, prefect şi vicerector al seminariului, în care calitate rămase doi ani. In anii 1831—34 e profesor de istorie şi filosofie la liceul din Blaj. Prelegerile sale, ţinute în limba română, au produs o adevărată revoluţiune a spiritelor, *) care a pregătit tinerimea pentru evenimentele din următorul deceniu.

Bărnuţiu este între cei dintâi, cari au pus la cale protestul în chestia limbei române, înaintat la 1843 de consistorul din Blaj dietei din 1841—43. In urma turburărilor din seminar, Bărnuţiu a fost lipsit de postul avut şi astfel s'a înscris la academia de drepturi din Sibiiu, unde a urmat cursurile până'n 1848, când s'a pus în fruntea mişcărilor naţionale româneşti.

Bărnuţiu e autorul proclamaţiunilor din 25 şi 26 Martie 1848, cari cuprindeau un program politic naţional, ale cărui puncte principale erau: congres naţional român, libertate individuală, suprimându-se iobăgia şi libertate naţională, dându-se drepturi poporului. La iniţiativa lui Bărnuţiu se ţinu adunarea din Dumineca Tomei şi apoi cea memorabilă dela 3/15 Maiu, în care s'a stabilit crezul politic al românilor. Istoria acestor vremuri este strâns legată de persoana lui Bărnuţiu.**)

*) Vezi dr. I. Pop, Enciclopedia română.

**) Indrumăm pe cetitori la „Cartea de aur" a dlui T. V. *Păcăţianu*, v. I, pag. 255—325.

MORMÂNTUL LUI BĂRNUŢIU, înainte de renovare.

In cursul revoluţiunii Bărnuţiu era vicepreşedinte şi membru de frunte al comitetului naţional, pe urmă al comitetului de împăcare, alăturea de Bălăşescu, Laurian, Cipariu, Bariţiu etc.

In 11 Martie 1849 Bărnuţiu se refugiase în România, dupăce insurgenţii ocupară Sibiiul. După multe suferinţe ajunse în Constantinopol şi de acolo prin Triest, la Viena, unde a continuat lupta pentru reuşita cauzei. In 1850 împăratul l'a decorat cu crucea de aur cu coroană.

In anul de şcoală 1851 52 a ascultut prelegeri la facultatea iuridică din Viena. In toamna anului 1852 a mers la Pavia, unde a luat în 1854 diploma de doctor în drepturi.

Către sfârşitul acestui an merse la Iaşi, unde fu chemat de ministrul Mavrogheni şi de A. Tr. Laurian, ca să ocupe catedra de filosofie a gimnaziului academiei din Iaşi. Aici a luat parte la reorganizarea învăţământului din ţară. La anul 1855 s'au deschis în Iaşi cursurile superioare ale facultăţii filosofice şi juridice. La facultatea întâia Bărnuţiu a luat catreda de filosofie, iar la a doua pe cea a dreptului ginţilor şi a celui public şi constituţional.

Cu cei de acasă Bărnuţiu întreţinea corespondenţă, interesându-se de aproape de desvoltarea politică şi culturală a situaţiei.

In iarna anului 1863 s'a bolnăvit în urma multelor suferinţe şi a întrerupt prelegerile, pe cari le-a ţinut timp de 9 ani. Nervozitatea, împreunată cu insomnie, i-s'a agravat mereu. Presimţind, că i-se apropie sfârşitul, în Maiu 1864 plecă spre casă, peste Bistriţa. Dar abia ajuns până în Valea Almaşului, moare la 16/28 Maiu, în vrâstă de 56 ani.

Inmormântarea i-s'a făcut în 3 Iunie, la Bocşa-română.

Operele lui Bărnuţiu sunt: Dreptul ginţilor, natural şi pozitiv; Politica (Doctrina constituţiunii); Constituţiunile statelor principale, cu întroducţiuni; Antropologia;

Psihologia empirică; Enciclopedia filosofiei teoretice; Logica; Metafizica; Estetica; Ştiinţa virtuţii; Pedagogia; Istoria filosofiei, etc. Unele din aceste opere s'au publicat, iar altele aşteaptă în manuscris de mii de coale, să fie date la lumină.

Bărnuţiu e singurul autor român original pe terenul jurisprudenţei. Pregătirile lui au fost vaste, aptitudinile rari, iar sufletul mare.

Dnii dr. Iuliu *Maniu*, adv. şi deputat dietal şi adv. *Casiu* Maniu sunt nepoţii lui Bărnuţiu.

Gregoriu Filepp.

S'a născut la 11 Aprilie 1823 în Căuaş. Familia sa a primit nobilitate la 1687 pentru merite câştigate în răsboaiele contra turcilor. A studiat în Carei şi Arad, iar dreptul în Caşovia. Censura de advocat a făcut-o la Pesta în 1848, când apoi a întrat în tabăra kossuthistă. In anul 1861 a condus la Majestatea Sa deputaţia Sălajului contra anexării la Ungaria a „părţilor". Dela 1861—63 a fost protonotar comitatens, iar apoi, până la moarte, întâmplată în 3 Februarie 1895, advocat în comuna natală şi Tăşnad. A luat parte activă la toate mişcările politice şi economice ale sălăjenilor.

In 1847 a scris o broşură contra emancipărei ovreilor. O mare parte a averii sale a lăsat-o pentru scopuri culturale. Asociaţiunii i-a testat 40 mii cor.

Iată testamentul în întregime:

In numele Atot Potintelui Domnezeu!

Fiindcă între consângenii mei astăzi în viaţă esistenţi nici unul nu se află capabil de a esecuta voinţa mea după moarte cu respect la averile mele din Graţia Al Atotpotintelui Domnezeu prin mine câştigate; fiindcă averile mele astăzi încă nu sunt aşa de multe, ca împărţind din acelea sume mai însemnate şi consângenilor mei să remână sumă mai însemnată şi spre scopuri filantropice; iară de altă parte ve-

nind la aceea tristă experinţă, că erezii rar trag cont de averile erezite, fără acelea mai totdeauna le dilapidează şi se sting fără vreuna urmă salutarie, spre încunjurarea acestor eventualităţi, şi pentru a putea da naţiunei Române ocaziune de-aşi putea forma un capital considerabil din al cărui venit curat anual să-şi poată crea institute de cultură şi de economie, fără cari Românimea ca naţiune Română în scurt se va stinge de pe faţa pământului, pentru aceea neavând erezi direcţi încă în deplină sănătate şi conştiu de mine, despre toate averile mele cari le posed astăzi şi din graţia lui Domnezeu pot să le posed cu ocaziunea morţei mele dispun după cum urmează:

1. Casa din Tasnád No. 42. şi viiă din Disznóhegy cu toate mobilele şi sculele economicale cu toată proviziunea anume: grâu, mălaiu, ovăs, orz, vin cam la 100 hectolitre, fructele pendinte şi toţi potorii, cari după excinderea legatului de 20.000 fl. v. a. ar mai rămânea, eară decumva prin ceva nenorocire neprevăzută şi neaşteptată din suma de 20.000 fl. v. a. ar lipsi ceva — acel scăzământ se va suplini din vânzarea aci memoratelor producte. Spesele înmormântărei cari trebue să fie de totul modeste le va suporta soţia mea Ana Poruţiu; — le testez „Reuniunei Femeilor Române din Sălaj“ cu aceea condiţiune ca să înfiinţieze din acelea o şcoală curat Română pentru ficele române din Sălaj — eventualminte şi de aiurea, iar lui Mihaiu Bohăţiel, fiul soţiei mele Ana Poruţiu odată pentru totdeauna se i-se solvească o sumă de 1000 fl.

Reuniunea se îndatoreşte după primirea acestui legat în restîmp de 10 ani a pune şcoala în lucrare, pentrucă la din contră acest legat se constitueşte pentru „Asociaţiunea Transilvană pentru lit. română şi cultura poporului Român“, care acest legat îl va manipula conform stipulăţiunilor mai jos indicate la fondaţiunea de 20.000 fl.

2. Averile din Ér. Kávás şi Ér. Girolt le testez nepotului meu George Filepp, preot gr. cat. român în Ér. Kávás cu toate apartinenţiile lor cu aceea însărcinare că soţiei mele actuale Ana Poruţiu, cât timp va trăi în tot anul să-i administreze 10 cubule de grâu curat bine curăţit, 10 cubule grăunţe de mălaiu şi 5 cubule do ovăs, sau orz în natură sau preţul acelora după placul îndreptăţit. Terminul administrărei grâului şi ovăsului sau a orzului se defige pe 1-a Septemvre, iar a mălaiului pe 1 Decemvrie al fiecărui an.

3. Partea mea din casa din Tăşnad No. 129, pădurea din M. Csaholy, în circa 25—28 jugere, şi dreptul regal după $1\frac{10}{12}$ antiquă le testez nepotului meu Georgiu Filepp, notariu în A. Szopor, eventual erezilor lui legitimi. Tot lui i testez toate armele mele şi o acţiune de 50 fl. dela cassa de păstrare din Tasnád. Insă fiind-că el îm datoreşte cu

280 fl. iară soţiei mele Ana Poruţiu cu 340 fl. v. a. legatul lui destinat numai atunci îl va putea lua în posesiune, dacă sus numitele sume şi eventuale interese ale acelora îndreptăţiţilor le va cuita.

4. Pentru scopuri filantropice curat române din averea mea mobilă testez 20,000 — douăzeci de mii floreni v. a. parte în numerariu parte în contracte. Aceasta sumă administrată după sistemul adoptat de cassele de economii şi credit cu 6% la an într'un restimp de 100 ani după conspectul sub ·. aci alăturat ar da una sumă de 7,262.991 fl. iar în restimp de 110 ani o sumă de 13,916.266 fl., iar fructificaţi cu 5% după 100 de ani ar da 6,052.493 fl. iar după 110 de ani ar da o sumă de 11,596.889 fl. v. austr. sumă destul de însemnată, pentru ca cu venitul curat al aceleia să se poată începe regenerarea culturală a popórului Român — şi fiindcă „Asociaţiunea transilvană pentru lit. şi cult. poporului Român" e o instituţiune curat naţională Română, din parte-mi e cu toată onoarea rogată ca aceasta fondaţiune să binevoiască a-o primi în administraţiunea propriă, fără a subtrage ceva din venitul anual al aceleia cât de puţin sub titlu „spese de administraţie", căci atunci tot calculul şi intenţiunea mea s'ar paralisa, ce ar fi, în contra intereselor naţiunei Române, cari „Asociaţiunea" şi le-a propus a le promova iară nu a le împedeca.

La enunciarea acestei rogări m'a îndemnat usul acceptat de „Asociaţiunea Transilvană pentru lit. română şi cultura poporului Român" după care după capitalul sânguraticilor fundaţiuni titulo: „Spese de manipulare şi administraţiune" se subtrag 20% anuatim din venitul curat; — care subtragere la acest fond după 25 ani ar face una sumă enormă de 638 fl., după 50 ani una sumă de 2806 fl., după 75 ani 12.798 fl., iar după 100 ani 56.409 fl. după care subtragere cred că intenţiunea mea de a face fondaţiunea menţionată abia s'ar putea realiza după 150 ani la ce nici decât nu mă pot învoi. Şi cred că aceasta nu o va putea accepta nici naţiunea română. Din care motiv din nou mă rog ca Onorata „Asociaţiune Transilvană pentru lit. şi cultura poporului Român" constituită prin comitetul seu, să binevoiască a primi manipularea şi administraţia acestei fondaţiuni gratuit — fiindcă de o remuneraţiune onorifică şi aşa e provăzut în cuprinsul acestui testament, pentru casul când Asociaţiunea după decurgerea anilor în acest testament stipulaţi îş va începe activitatea în tot cuprinsul ei. Aceasta o doreşte, o aşteaptă ce e mai mult o pretinde naţiunea română întreagă care s'a pus destinele în conducerea „Asociaţiunei transilvane pentru literatura şi cultura poporului Român".

5. Către celea 20.000 fl. v. a. destinate pentru scopuri culturale române mai adaug:

a) Un los turcesc No. 1.216.207. în valoare nominală de 160 fl. cu 3% la an.

b) Un los Herzogthum Sachsenmeingen serie ⁰ 4643. No ·37. în valoare nominală de 7 fl. v. a.

c) Un los Landes Hauptstadts Salsburg No 54.436, în valoare de 20 fl. v. a. al cărora câștig eventual asemenea doresc să se adaugă la suma de 20.000 fl. și să se sporească sub asemenea condițiuni prin cari de cumva la suma de cel puțin 8.000,000 fl. s'ar putea ajunge mai curând decât cum să află stipulat în punctul 4, atunci doresc ca Asociațiunea Transilvană prin Comitetul seu îndată să-și înceapă operațiunile sale în acest testament stipulat.

Asociațiunea va primi admintstrațiunea fondațiunii cu 1. Ianuarie subsecuente după moartea mea. iar operațiunile le va începe îndată după ce aceea sumă se va spori la 8000000 fl. v. a. fie aceea în mai mulți sau mai puțini ani, dar mai curând nici decât nu. Iară ca operațiunile să se poată începe cât mai curând cred că „Asociațiunea îș va da toată osteneala ca banii fondațiunei să se eloace în celea mai favorabile și proventioase condițiuni: anume prin elocarea banilor fondaționali în părți mai mari sau mai mici pre lângă garanție deplină la băncile de credit din patrie, eventual și din streinătate, pre lângă hipoteca bine garantată în patrie sau prin înființarea de bănci de credit în atari locuri unde s'ar crede că venitul s'ar putea înmulți și și capitalul ar fi pre destul garantat. Căci cu cât se va putea mai pre lângă mai mari percente eloca capitalul, cu atât mai curând se va putea ajunge la suma de 8.000000 fl. ca Asociațiunea se-ș înceapă operațiunile sale.

Mi s'ar putea obiecționa ca acest plan e numai un vis! Da! vis! care pre lângă puțină bunăvoință și conștiențiositate corectă să poate realiza.

6. Dacă Asociațiunea transilvană, — precum nu mă îndoesc — va primi asupra-ș manipulațiunea acestei fondațiuni și aceea va crește mai puțin la 8000.000 fl. va proceda după următoarele principii:

a.) Interesele după 1000.000 fl. un milion de floreni să se folcsească spre ridicarea unei academie române de drepturi, decumva până atunci națiunea n'ar fi în stare să ridice academia de întreaga națiune dorită, iar dacă s'ar ridica până atunci interesele anuale după acest milion să se întoarcă spre amplificarea aceleia ulterioară.

b.) Interesele după 2000.000 fl. două milioane floreni spre ridicarea de școale pentru ambe secsele și de biserici.

c.) Iară interesele după 2000.000 fl. două milioane floreni spre îmbunătățirea lefelor învățătorești pentru ambe secsele, și spre crearea de stipendii pentru celea mai de lipsă ramuri de științe în favoarea ambelor secse.

De regulă doresc a observa ca întâiu şcoalele, şi numai după aceea vor fi a se ridica bisericele, iar şcoalele în prima linie. în atari comune, unde esistinţa românilor e mai tare ameninţiată şi unde se poate spera mai mare succes. Comune de tot mici şi neînsemnate n'ar merita spese.

Iară dupăce învăţătorii trebuesc să fie demni de numele „Invăţătorii" doresc ca lefile lor, precum şi stipendiile creânde să fie mai bine mai puţine şi bune, decât mai multe şi rele. Cei ce vor participa la binefacerile acestei fondaţiuni trebuesc să fie cu trup cu suflet Români adevăraţi şi pe lângă aceea de moralitate bună şi esemplară, pentru-că fără moralitate, nu poate susta societatea umană.

La distribuirea stipendiilor pentru studenţi, următorii consângenilor mei numai în condiţiuni egali se vor putea bucura de preferinţă faţă de alţi concurenţi.

d.) Restul de 3.000.000 fl. adecă trei milioane floreni voiesc să se împartă între acei consângeni ai mei de ambe secsele cari îşi vor trage originea dela fraţii mei şi anume dela: Simon şi Alesandru Filepp din Ér-Kávás, dela Ioan şi Demetriu Filepp din Ér-Hatvan, dela fii nepoţilor, dacă aceia vor fi oameni literaţi şi cualificaţi, români adevăraţi, cu trup cu suflet, oameni morali şi vor purta numele familiar al meu.

De cumva aceia cu ocasiunea când „Asociaţiunea Transilvană" îşi va începe operaţiunile sale, adecă când va dispune 8.000,000 fl. vor face un număr de 30 inşi, înse cvalificaţi, fiecare va primi ca ereditate 100,000 fl. una sută mii fl. valuta austriacă, iar de s'ar afla mai mulţi concurenţi de 30 — de acest beneficiu se vor bucura acei 30 inşi cari în ori ce ram de ştiinţă se vor declara de juriu mai cvalificaţi.

Decumva de astădată nu s'ar afla de cvalificaţi 30 inşi, cei ce se vor declara de cvaliflcaţi fiecare va primi partea sa de 100,000 fl. una sută mii floreni, ear restul spre fructificare va rămânea sub administraţiunea „Asociaţiunei transilvane" încă 26 ani, cu scop, ca într'acest timp să se poată cvalifica şi alţii. De sine se 'nţelege că din venitul curat al acestei sume, care încă 20 ani va rămânea sub administraţiunea Asociaţiunei, Asociaţiunea ca recompensă pentru ostenelele sale va primi 5% din venitul curat.

Dacă după 20 de ani din concurenţi s'ar declara, cât de mulţi sau cât de puţini de cvalificaţi — toată suma aflătoare în administraţiunea Asociaţiunei între aceştia se va împărţi în părţi egali, însă dacă aceştia ar fi în număr aşa de mic, încât din suma împărţindă ar cădea pe unul mai mult decât 100,000 fl. una sută mii floreni, la acest cas la concurs vor fi admissibili şi mai mulţi fii sau fice ai unui părinte, dacă aceştia toţi vor avea cvalificaţiunea recerută.

Cei cari cu 20 ani mai înainte ş'au căpătat partea lor sau succeşorii acestora numai atunci se vor primi la concursul al doilea, când la acela alţii cvalificaţi n'ar concurge nici decât.

Dacă dintre concurenţii declaraţi de cvalificaţi unul sau mai mulţi, ar fi minoreni şi până ce vor deveni maioreni după partea lor dejudecată numai interesele le vor folosi, iară capitalul rămâne sub administraţiunea, Asociaţiunei transilvane, care să va bucura sub titlu de administrare de 5% din venitul curat.

7. Spre a putea ţinea în evidenţă geneologia consângenilor mei şi spre a se putea delătura ori ce înşelăciuni cu publicarea acestui testament să vor provoca toţi consângenii mei susnumiţi, şi respective succesorii lor ca atunci primadată, iară de aci încolo în fie-care al zecelea an să-şi legitimeze geneologia lor prin act notarial public pentru că la timpul când „Asociaţiunea" îşi va începe operaţiunile sale la premiile prin acest testament destinate, numai aceia vor putea concurge, cari pe lângă cvalificaţiunea recerută vor putea fide demn documenta că-şi trag originea dela erezii prin acest testament constituit.

Fiindcă dintre erezii mei nici secsul femeiesc nu e eschis, dacă va purta numele meu, unde s'a vorbit de cvalificaţiune şi literaţi acestea condiţiuni la secsul femeiesc într'atâta se pot aplica încât în comparaţiune cu alte femei sau fice după recerinţele timpului şi acestea să fie cvalificate. In lipsa concurenţilor destui, aflându-se alte recerinţe satisfăcătoare recerinţa de literaţi şi bine cvalificaţi, nu vor fi a se esamina aşa de strict. Cvalificaţiunea nu o înţeleg a exista în o cultură mai înaltă numai, ci voiesc în lipsa altor concurenţi a se privi de cvalificaţi toţi aceia cari ca economi, măiestri industriaşi, învăţători etc. corespund pe deplin stărei şi vocaţiunei lor în comparaţiune cu alţii de aceeaş condiţiune, încât in clasa în care se ţin se pot privi de oameni mai învăţaţi şi mai cvalificaţi.

8. Fiindcă Filepp Gavrila din Akoş, fiu alui Gavrilă Filepp tot de acolo şi nepot al fratelui meu Simeon Filepp din Ér-Kávás trecând la confesiunea calvină s'a lepădat de familia sa, pe acesta Gavrilă Filepp cu fiii, nepoţii şi nepoţii nepoţilor lui pentru toţi seclii îl esclud, ca pe nedemn din binefacerile acestui testament.

9. Dejudecarea cvalificaţiunei consângenilor în înţelesul acestui testament concurenţi se concrede unui juriu, care din membrii Asociaţiunei se va compune din 12 inşi. Din aceştia 6 vor alege consângenii concurenţi, iar 6 Asociaţiunea însaş. Presidiul îl va ocupa preşedintele Asociaţiunei. Acest juriu se va compune în cea mai de aproape adunare generală, care se va întruni după începerea operaţiunilor acestei fondaţiuni, adecă dacă se va ajunge la suma de 8.000,000 fl. şi va

decide definitiv încă în aceea adunare şi va dispune de împărţirea premiilor adjudecate. Probabil îndreptăţiţii prin foile periodice, sau alte modaltăţi şi, mai practicabile se vor provoca previe ca cu ocasiunea adunărei generale să se presenteze cu toate documentele necesarii. Dacă în aceea adunare nu s'ar putea resolva definitiv cererile concurenţilor, juriul compus va defige locul şi ziua unde-ş va continua lucrările începute. Spesele juriului ăst mod compus le va suporta suma împărţindă fără respect la concurenţii interesaţi.

10. Dacă erezii prin acest testament constituiţi până la timpul când Asociaţiunea îşi va putea începe operaţiunile în acest testament indigitate s'ar extinge cu totul — prin urmare la adunarea generală a Asociaţiunei transilvane în înţelesul punctului 9. convocată din consângenii mei ca concurenţi nici unul nu s'ar presentă, prin comitet se va esmite şi publica în foile publice un Edict, prin care eputaverii consângeni se vor provoca a-ş validita dreptul de ereditate în înţelesul acestui testament, care dacă ar rămânea fără resultat suma de 3 000,000 fl. cu eventualele interese se va declara de avere a naţiunei Române care după principiile acestui testament se va administra şi mai departe de Asociaţiunea Transilvană, şi respective prin comitetul aceleia.

11. Câte şcoale şi biserici se vor edifica din aceasta fondaţiune — doresc ca acelea toate să se edifice după unul şi acelaş plan elaborat de oameni esperţi şi aprobat de Asociaţiunea Transilvană.

12. Când Asociaţiunea îşi va începe operaţiunile sale doresc ca activitatea sa se o înceapă întâiu în Ér.-Kávás, cu ridicarea unei şcoale frumoase şi a unei biserici, dacă aceea nu ar exista încă.

13. Pentru asecurarea şi înmulţirea fondaţiunei în contră a ori cărora eventualităţi şi amplificarea aceleia doresc ca în fiecare an, în fiecare specie de subvenţiune la edificare de şcoală de biserici, la subvenţiuni pentru învăţători, la stipendii pentru şcolari etc. să se subtragă 10% din suma votată.

14. Doresc ca în fiecare şcoală şi biserică edificată sau subvenţionată din aceasta fundaţiune între studiile de învăţământ indispensabil să se înceapă şi muzica şi cântul de pe note.

15. Fiindcă scopul acestei fondaţiuni este ajutorarea celor nepuincioşi şi miseri însă cu voia deplină de a progresa, doresc ca numai aceea comună să participe de binefacerile acestei fondaţiuni, care va fi şi însaşi prompta de a suporta, din spesele preliminate pentru cutare edificare, barem a patra parte, fie în bani gata, fie în naturalie, precum sunt: lucrul de mână şi cărăuşitul pentrucă acelea comunităţi, cari n'ar voi nici la atâta a concurge, ca nedemne de trăit nu merită a fi ajutorate din această fondaţiune.

16. Subtragerea de $10^0/_0$ în punctul 13. memorată nu se va putea aplica la cei 3.000,000 fl. trei milioane floreni destinaţi pentru succesorii erezilor prin acest testament constituit.

17. După publicare acest testament se va multiplica în atâtea esemplare ca toţi succesorii erezilor prin acest testament la punct 6. lit. d. constituiţi, cari cu ocasiunea publicărei testamentului vor fi în viaţă se poată primi câte un esemplar pentru a se putea conforma cuprinsului aceluia pe viitor.

Spesele multiplicărei le vor suporta interesaţii.

18. Toate cărţile şi scriptele mele de valoare le testez Domnului Andreiu Cosma.

19. Pentru şcoala gr.-cat. română din Ér-Kávás testez 40 acţii dela banca de credit „Silvania" din Şimleu în valoare de 2000 fl. ca din dividendele acelora anual să se remunereze învăţătorul acelei şcoale, dacă acela va face merite depline întru instruirea copiilor. Această remuneraţiune se va vota de comisiunea eşaminătoare în conţelegerea cu senatul şcolar. Conform progresului manifestat se va putea vota sau tot venitul anual, sau $^3/_4$ sau $^2/_4$ sau $^1/_4$ parte, sau dacă negliginţa ar fi evidentă să poate denega votarea cu totul. Din suma dividendelor votate $10^0/_0$ se vor subtrage şi capitaliza în tot anul. Aceasta remuneraţiune fie capitalul cât de mare nici când nu va putea trece peste 300 fl. la an. Dacă prin dividende şi capitalizarea acelora s'ar înmulţi fondul ca din venitul aceleia anual să se mai poată crea un venit anual de 200 fl. atunci se va constitui un post de învăţătoreasă său de învăţător adjunct după cum vor dicta împrejurările. Dacă prin abusul administraţiunei publice şcoala ş'ar perde caracterul său de şcoală, sau când statul după datorinţa sa s'ar îngriji din mijloacele statului şi de susţinerea şcoalelor confesionale, atunci aceasta fondaţiune va trece cu totul în proprietatea bisericei gr.-cat. române din Ér-Kávás.

20. De cumva Asociaţiunea transilvană din ceva fatalitate, din cause neprevăzute şi neprecalculabile s'ar disolva şi nu s'ar substitui prin alta asemenea instituţiune, la acest fatal cas administraţiunea acestei fondaţiuni cu toate drepturile şi obligămintele în acest testament, esprese va trece la capitlul Archidiecezan gr.-cat. român din Blaj, pentru care binefacere Veneratul Capitlu e din parte-mi cu toată onoarea rugat.

21. Inelul meu de aur de sigil îl testez nepotului meu Georgiu Filepp preot gr. cat. român în Ér-Kávás.

22. Fiindcă aceasta fondaţiune e a Naţiunei Române întregi, ea are dreptul în adunările generale a Asociaţiunei a controla manipulaţiunea şi administraţiunea aceleia — pentru aceea Comitetul Asociaţiunei,

în fiecare adunare generală va face raport special despre starea fondaţiunei, în specie despre suma capitalului, crescământul aceluia, unde se află elocat? Cu ce percente? şi pe lângă ce garanţie? — Acest raport se va publica în foile periodice române, ca fiecare român să poată lua notiţă despre el şi ca la adunările generale să-şi poată face propunerile motivate, ca ăst mod controlul să se poată eserciṭa în toată extensitatea sa.

Pentru sincera şi conştiincioasa esecutare a acestui testament e rugat Domnul Andrei Cosma advocat şi director de bancă din Şimleu „Silvania", Demetriu Coroian protopop în T.-Szántó şi Domnul Vasiliu Pătcaş preot gr.-cat în Ér-Hatvan în conţelegere cu nepoţii mei Georgiu Filepp preot în Ér-Kávás şi Georgiu Filepp notar în A.-Szopor.

Aceasta fiindu-mi voinţa din urmă doresc, că aceea după moartea mea să se esecute cu toată conştienţiositatea conform intenţiunilor mele în acest testament manifestate.

Şimleul-Silvaniei, 22 Februarie, 1888.

Georgiu Filepp, m. p.

Această copie este în conformitate cu originalul.

Sibiiu, în 22 Iunie 1908. *Romul Simu*, archivarul Asoc.

Erezii au atacat acest testament. In urmă s'a ajuns la o înţelegere între erezi şi Asociaţiune.

Starea fondului la 31 Decembrie, 1907 a fost 50.699 cor. 75 bani.

Dr. Ioan Nichita.

S'a născut la 4 Ianuarie, 1841, în Hotoan, comună mică la marginea dinspre apus a Sălajului. Tatăl-său a fost preot, iar mamă-sa Florentina Kővári era sora prepositului capitular din Orade, Teodor Kővári.

A studiat în Beiuş, susţinut fiind de unchiul său, care era pe atunci profesor acolo. In 1859 a terminat gimnaziul, luând bacalaureatul cu eminenţă, iar în toamna aceluiaş an a fost trimis de episcopul Erdélyi în seminarul St. Barbara din Viena. Aici a stat trei ani, când având nişte neînţelegeri cu următorul lui Erdélyi, a păşit pe cariera juridică.

Dreptul l'a terminat în Budapesta, de unde a venit în Sălaj ca jurat pretorial în Zălau, unde şi-a deschis mai

târziu cancelarie advocaţială. Deja dela început s'a distins şi s'a impus nu numai cercurilor româneşti, ci şi maghiare, prin aptitudinile şi sîrguinţa sa.

La 1889 a fost ales jurisconzult al institutului financiar „Silvania" din Şimleu, pentru întărirea căruia a conlucrat în mare parte. Era omul faptelor, mântuind de pierzare multe averi româneşti. A luat parte activă la vieaţa economică, culturală şi politică a Sălajului. A murit la 1 Ianuarie 1900, în Orade.

Cât de mult şi-a iubit neamul o dovedeşte testamentul său, pe care îl publicăm în întregime:

In numele Tatălui şi Fiului şi Spiritului Sfânt. Amin!

Având în vedere că oara morţii ie nesigură şi că pe om în ori şi ce minută poate să-l ajungă, şi nevoind că după moartea mea puţina-mi avere să ajungă obiect de risipă, fiind întreg la trup şi sănătos la suflet, despre avutul meu propriu câştigat prin mine dispun precum urmează:

1. Averea mea liber dispunătoare în trăsături generale stă din una sută de acţii ale băncei „Silvania" din Şimleu, din 31 de acţii ale băncei „Szilágy-Cseh és vidéke takarékpénztári részvénytársaság" din Ceh, din 10 acţii ale băncei „Ipar és gazdasági bank" din Zălau, din 7 acţii ale băncei „Középszolnokmegye zilahi takarékpénztári intézet" din Zălau, din 8 acţii ale băncei „Economul" din Cluj, din 6 acţii ale băncei „Albina" din Sibiiu, din 3 acţii ale băncei „Someşeana" din Dej şi din 2 acţii ale băncei „Hebe" din Sângeorgiul Năsăudului. Mai am încă 6 losuri de valoare, unul al Statului Austriac din 1864 seria 3555 No. 42, câştigul principal la acesta e una sută cinzeci de mii, 3 losuri de ale crucei roşii maghiare No. 23 seria 2633, No. 77 seria 3064, No. 55 seria 3064, două losuri de ale Bazilicei din Bpesta No 94 seria 3651, No 27 seria 4037, câştigul principal aci e douăzeci mii floreni v. a. Ca avere a mea nedisputabilă mai figurează încă banii depuşi spre fructificare conform libelelor respective. Acestea până aci înşirate toate se află la cassa mea Wertheim şi se sperează a fi tot aşa şi la moartea mea.

Cătră astea mai vin pretenziunile mele procesuale, cari vor esista la moartea mea, apoi mobilele de casă precum şi actele de asigurare în contra morţei silnice ori provenită din nenorocire.

Aceasta avere a mea precum şi banii ce s'ar afla la moartea mea în numărariu sub condiţiunile mai jos pomenite ii las „Asociaţiunei

Transilvane pentru literatura şi cultura poporului român" cu sediul în Sibiiu, pre care prin acest documet o fac eredele meu universal ca din asta să facă: un fond cultural pentru ajutorarea şcoalelor gr.-cat. române sălăjene espuse şi sărace şi a bisericilor sărace gr.-cat. române din Sălaj, care fond pre lângă controla „Asociaţiunei" are să-l administreze banca „Silvania" din Şimleu. Un atare fond în germine esistă deja la numita bancă, din cauza slăbiciunei sale însă până acuma neapt spre funcţionare. Condiţiunile sunt:

a.) Fiului meu Aurel Nichita eredele universal îi va da în tot anul până va trăi un vitaliţiu anual de 600. şase sute floreni v. a. în rate acomodate precum vor afla de bine esecutorii testamentari. După moartea lui această sumă cade în scopul fondului amintit.

b.) Tot din venitul capitalului sus pomenit se vor plăti docentelui din Pir (Peér) Ioan Nichita şi celor 2 surori ale sale ori succesorilor legitimi câte 200 fl. v. a. şi aşa cu totul 600 fl. v. a. pentru totdeauna. Dacă ceasta sumă pre lângă vitaliţiul fiului Aurel nu s'ar putea plăti din venitul anului prim, să se plătească pe rând în 2—3 ani. Dealtcum acestui punct poate să-i satisfac eu în vieaţă. De esecutori testamentari în aceasta precum şi în punctele următoare desemn şi-l rog pe Reverendisimul vicariu al Sălajului cu sediul în Şimleu şi pe On d. director esecutiv al băncei „Silvania" din Şimleu, ori cine ar ocupa acestea posturi în timpul morţei mele Remuneraţiunea li-o va asemna eredele meu universal. Comitetul Asociaţiunei dimpreună cu esecutorii testamentari se vor îngriji, că aceasta fundaţiune la timpul său să între în vigoare în caz de lipsă şi prin facerea statutelor necesare. Dacă losurile pomenite mai sus ar câştiga o sumă oarecare, aceea încă va înmulţi capitalul stabil al fundaţiunei, şi fiindcă spre a acoperi lipsele şcoalelor române se cere un capital bine mare, dispun şi voesc ca jumătate din venitul anual să se adauge către capital şi numai jumătate să se folosească spre scopul menit; aceasta procedură să se urmeze până atunci ce capitalul va atinge suma de una sută mii floreni v. a. de aci încolo la capital să meargă numai una a patra parte din venit şi şi asta numai până atunci când capitalul a crescut la două sute mii de floreni v. a. De aci înainte venitul anual după detragerea speselor întreg să se folosească spre ajutorare. Vrând soartea aşa ca losul de stat austriac din 1864 să lovească câştigul principal ori alt câtig mai considerabil cam de 30—40 de mii fl. v. a. atunci doresc că capitalul fundaţional să crească până la jumătate de milion prin aceea că din venitul anual una a treia parte in tot anul să sporească capitalul. De aci încolo venitul anual întreg se va folosi spre ajutorarea şcoalelor şi a biseri-

cilor gr.-cat române mai sărace din Sălagiu. Puţina mea avere o am dela poporul român Sălăgian, doresc că bunătatea aceleia să o guste fii acelui popor. Dacă şcoalele noastre populare sau săteşti s'ar statisfica, „Asociaţiunea Transilvană" din jumătate de venit al capitalului va împărţi stipendii pentru tinerii români Sălăgeni, cari vor studia la universităţile din Austro-Ungaria. La acestea stipendii întăietate vor avea cei consângeni cu mine. Sper însă că statificarea şcoalelor poporale în veci nu se va întâmpla.

2. Fiului meu Aurel, care cât am trăit, mie numai bucurie nu m'-a făcut şi pe care mai multe mii înzădar am spesat din averea mea îi las orologiul de aur, catenele, trei inele de briliant şi unul de diamant, apoi un ac de briliant, deşi ştiu că aceste preţioase numai lucruri trecătoare o să fie în mâna lui şi mai las încă biblioteca cu toate cărţile, cari le am şi le voiu mai avea. Lui îi mai las moşia Deés nr. cărţei funduare (ante de comasare) 884, venită pe numele meu despre părinţii mamei sale. Acest nemişcător cu toate apartinenţiile prin contract făcut cu notarul public le-am cedat lui, am plătit şi procentul, aşa cât după moartea mea dânsul o poate transcrie ori şi când pe numele său. Actele referitoare se află în cassa mea „Wertheim". Durere mă cuprinde când stau şi cuget, că şi aceasta avere în urmarea comasărei foarte preţioase, în mânile lui nefericite în scurt o să se prefacă în nimic. Omul fără lucru şi fără rugăciune e ca frunza pe apă, nu ştie când se cufundă în marea nenorocirei. Prin acestea cu fiul rătăcit am gătat pentru totdeauna, mă rog lui D-zeu că de se poate să-l reintoarcă la calea adevărului.

3. Partea mea de moşie din Portelec (cott. Sătmarului) o testez sorei mele Maria preoteasă în Portelec şi nepoatei mele Eugenia Nichita măr. Fărcaş din Şomcuta-mare. Moşia are nr. 14 şi se va împărţi egal.

4. Pământele mele din hotarul Zălaului, cam 7—8 jugere clasificate, le las şi testez „fondului pentru edificarea bisericei gr.-cat. române în Zălau" şi doresc ca venitul acestui teritor să se adauge cătră capitalul de zidire, iară după ce se va edifica biserica venitul să servească spre acoperirea lipselor bisericeşti. Ştiu că biserica după edificare încă multă vreme va avea multe neajunsuri; acestora aşi dori eu a le ajuta.

5. De s'ar întâmpla să erezesc ceva avere, aceea încă va spori capitalul fundaţional. Doamnei Reghina Colcer, soţiei, care m'a părăsit de peste 20 de ani, n'am să-i dau nimic, cred că nici dânsa nu aşteaptă dela mine ceva.

6. Vesmintele mele şi albiturile să se împartă între români

săraci, cărora le mai las 60 (şasezeci) de fl. din averea mea privată. Dorind că aceasta sumă esecutorii testamentari să-o împartă după moartea mea între ei cum vor afla mai potrivit. Fiind vorba de săraci mai am să dispun că dela aceştia, mai ales dacă au şi familie, spesele de proces obveniende să nu se încaseze, apoi sumele mai mici ca 5 fl. v. a. să nu se scoată cu proces, numai cu frumosul. Sărăcia datoraşului o va documenta în caz de lipsă preotul competinte şi în privinţa descrierei vor decide esecutorii testamentari.

7. Mai doresc o mormântare simplă şi fără lucs după ritul nostru gr.-cat. la mormânt o cruce de piatră cu inscripţia românească: „Omul ie o taină, vieaţa lui un vis. Sufletelor blânde ceriul stă deschis". Sum membru unei societăţi de înmormântare în Zălau, din suma căpătată se vor acoperi spesele îngropărei. Dat în Şimleul-Silvaniei la 25 Iunie 1896. Dr. Ioan Nichita, advocat. Subscrişii fiind toţi de-odată de faţă şi chemaţi anume spre acest scop, adeverim că advocatul dr. Ioan Nichita înaintea noastră bine cunoscut şi deplin sănătos fiind, acest document l'a subscris înaintea noastră cu mâna sa proprie şi că acesta l'au declarat de testamentul său şi ultima sa voinţă. Dat în Şimleul-Silvaniei la 25 Iunie 1896. Ioan Angyal m. p. advocat, Teodor Pop m. p. protopop, Andreiu Cosma m. p. director de bancă, Ioan P. Lazar m. p. comptabil de bancă.

Copia este în conformitate cu originalul.

Sibiiu, 22 Iunie, 1908. *Romul Simu*, archivarul Asoc.

Starea fundaţiunei lui Nichita a fost cu 31 Decemvrie, 1907: 29.882 cor. 71 b.

Vasile Marincaş.

Vasile Marincaş, preot în Pria, se trage din familie popească, strămoşii, moşii şi părinţii lui au fost toţi preoţi în aceeaş comună, astfel că se numiau: Pop, sau Popa.

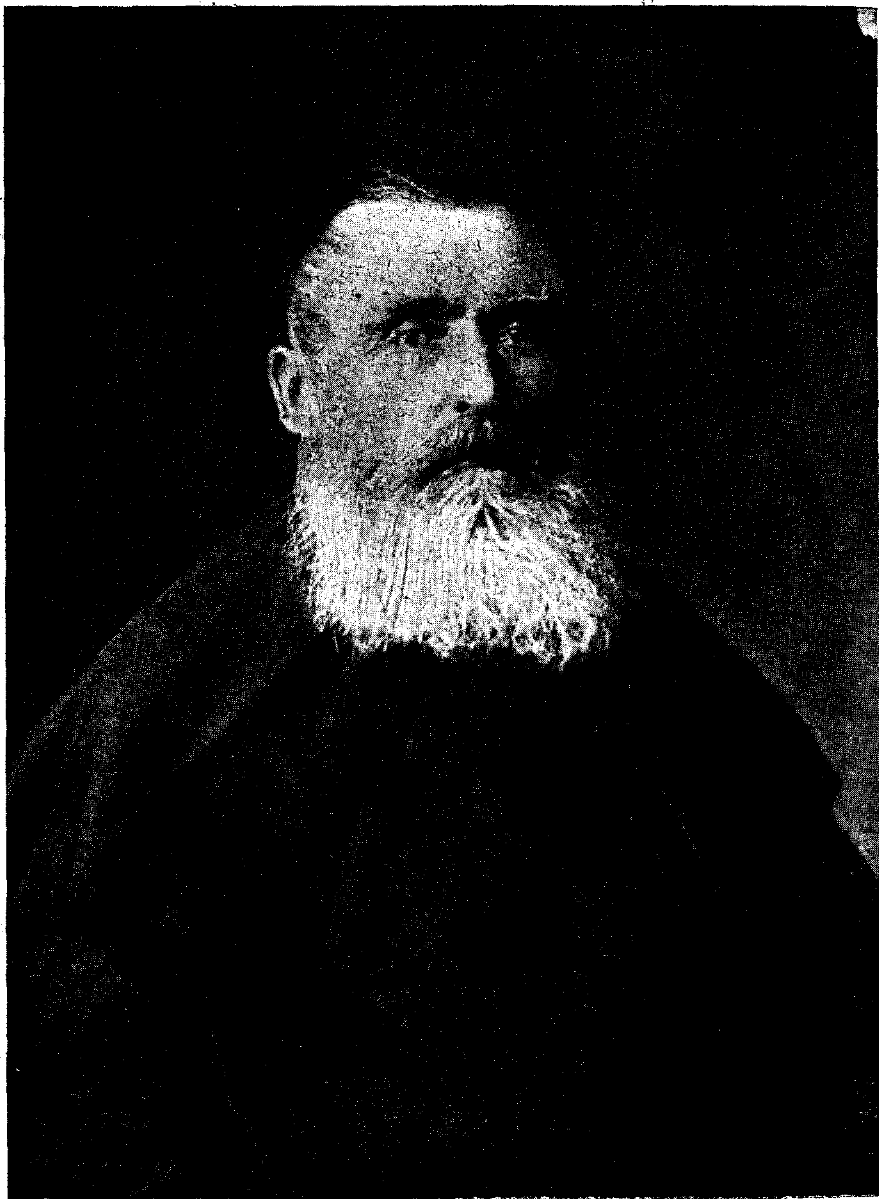
Pentru întâia oară găsim numele de Marincaş la 1839, când se cunună Vasile Marincaş. *)

E născut la 1821. A studiat în Şimleu, iar teologia morală în Blaj. La 12 Ianuar 1839 se cunună cu Ileana Puie din Sângeorgiul Meseşului, în vârsă de 18 ani. In scurtă vreme după cununie îşi începu activitatea de preot.

Işi sfîrşeşte vieaţa la 18 Februar, 1893, în vârstă de 72 ani, după o păstorire de 54 ani.

*) Astfel ne comunică d. paroh al Priei, I. Budişan. D. G. Filep din Căuaş susţine însă, că V. M. s'a născut din părinţi economi.

Era înalt de statură, precum sunt peste tot locuitorii acestei comune, cu naturel vial. A fost dăruit de Dumnezeu cu 9 copii, trei feciori şi şease fete. Patru sunt în

VASILE MARINCAŞ.

vieaţă (Gafia măr. Petru Pop, notar în retragere în Stîrci, Veronica măr. Teodor Bruchental învăţător, Ana măr. Georgiu Filep preot în Căuaş şi Alesandru, econom în Pria).

La 10 Ianuarie 1862 îi moare soţia. De aci începând Vasile Marincaş are să supoarte cele mai grele nevoi şi năcazuri, de cari are parte bietul preot român rămas văduv.

Ca preot era de model, părinte adevărat al poporenilor săi.

In biserică nici la adânci bătrâneţe nu lăsa să treacă o singură ocazie, ca să nu propovăduiască Evangelia, să nu predice. Iar pe atunci preoţii noştri în mare parte credeau, că fac destul dacă săvârşesc ceremoniile sfinte, iar predici nu rostiau, decât poate odată, de două ori peste an. Vasile Marincaş era în curat deja atunci, că cuvântul e cea mai puternică armă a preotului, e cel mai potrivit mijloc pentru a da poporului o creştere adevărat creştinească. Având, ca moralist, numai puţine cunoştinţe teologice, golul îl supleneşte prin sânguinţă.

In afară de biserică asemenea era în toate la culmea chemărei. Ii ajuta pe toţi cu cuvântul şi cu fapta.

Cauzele şcolare pentru Vasile Marincaş erau lucruri de-o însemnătate de căpetenie, precum ar trebui să fie pentru fiecare preot. Le îmbrăţoşa cu toată căldura inimii, căci bine a ştiut, ce e şcoala pentru un neam. Şi a fost norocos şi în această privinţă, căci cum erau spre pildă învăţătorii Ioan, mai apoi Iuliu Chitta (cest din urmă azi învăţător la şcoala românească din Bistriţa) au muncit cu atâta râvnă şi cu atâta dragoste în această comună, încât ceice au cercetat şcoala în timpul lor şi azi se deosebesc de ceialalţi prin o ţinută conştie şi prin deşteptăciune.

El însuş avea o deosebită placere, să cerceteze şcoala. O cerceta adeseori şi de 2—3 ori pe săptămână, ca să aibă cunoştinţă nemijlocită despre mersul învăţământului,

să dea poveţe bune tinerelor odrasle ale credincioşilor săi şi să facă tot ce e de lipsă, pentru ca să înflorească şi să înainteze cauza şcoalei.

In anii 1890—91, când vicariul de azi al Sălajului a început acţiunea de a se înfiinţa în parohii *grânarele bisericeşti*, Vasile Marincaş a fost unul dintre cei dintâi preoţi, cari au lucrat din răsputeri pentru înfiinţarea acestor mijloace de un folos nespus de mare pentru poporul nostru. Doi ani, cât a mai trăit a pus baza unui grânar bisericesc, care la moartea dânsului avea 120 merţe (à 30 litri) bucate. Foloasele mari se şi văd azi, căci după moartea lui bucatele s'au sporit într'un mod îmbucurător, parte prin capitalizări, parte prin contribuiri nouă, purtându-se o grije deosebită de a se spori. Astfel la sfârşitul anului 1905 din venitul anual al celor 1300 merţe bucate şi aproape 400 cor. bani făcuţi pe bucate din grânar se plătesc biurile preoţeşti şi cantorale pentru 82 poporeni. Şi ce e şi mai de folos, poporul e scos din ghiarăle nemiloase ale celorce storc, dacă pot, şi măduva din oasele lui.

N'ar fi întreagă caracterizarea lui Vasile Marincaş, dacă am da tăcerii acurateţa, punctuositatea şi ordinea ce o observa în conducerea *afacerilor scripturistice*. Credem, că e mic numărul acelor arhive parohiale, unde să se găsiască o aşa rânduială în cele scripturistice, cum este într'ale lui Vasile Marincaş.

Apropiindu-se sfârşitul vieţii, Vasile Marincaş are să hotărască asupra averii frumoase, câştigate parte prin moştenire dela un unchiu al său Simion Marincaş, fost preot în Bucium şi mort la 1848, parte prin sîrguinţă şi cruţare esemplară. Copiilor săi le lasă prin testament fiecăruia o avere conziderabilă, ca să nu aibă fraţii a se certa între sine după moartea lui.

Din restul averii sale lasă *80 de acţii de ale institutului de credit şi economii „Silvania"*, pe cari le-a cumpărat deja

*) Azi s'au sporit la 160.

la începutul înfiinţării acestui institut de-o mare însemnătate pentru românismul din Sălaj, în valoare nominală de câte 50 fl. (100 cor.) să fie depuse la Ordinariatul gr.-cat. de Gherla, ca din dividendele anuale ale lor (720 cor.) pe an) *să se dea stipendii de câte 100 cor. studenţilor născuţi în Sălaj*, cari sunt săraci, dar sirguincioşi. Astfel trei ani după moartea lui s'au şi dat două stipendii, iar acuma se dau trei şi numărul lor va tot creşte.

Bisericii din Pria i-a lăsat 500 fl. (1000 cor. cu menirea, să se formeze baza unui fond pentru zidirea unei biserici de peatră.

Pentru câţiva săraci din Pria a lăsat 200 fl. (400 cor.) să fie împărţiţi între ei.

Iată literele fundaţionale:

In numele sântei Treimi a Tatălui, Fiului şi Sfântului Spirit. Subscrisul mai înainte de ce aş trece la cele eterne, vreau a-mi realiza o idee de mult concepută pentru a careia întrupare m'am nisuit după putere a lucra în convingerea, că depunând o parte din fructele ostenelelor mele pe altarul naţiunei mele româneşti, voiu contribui şi eu, deşi în un mod prea modest la înflorirea şi propăşirea ei. In un timp când de o parte dela poporul român să cere să ţină paşi în înaintarea şi desvoltarea culturală cu celelalte popoară, avântându-se la treapta ce-'i compete după drept, şi în puterea descendenţei sale. Dară de altă parte împrejurările vitrege au adus cu sine scăpătarea poporului sătean în bunăstarea lui materială, aşa încât pe lângă cea mai mare a sa sforţare, nu e în stare a da din sinul seu pentru clasa cultă a societăţii procentul, care se aşteaptă şi se doreşte. Cred a nu putea mai bine sucurge la înlăturarea acestor greutăţi, decât venind în ajutoriul părinţilor mizeri, dară cu inima aşa gata a-şi purta fii lor la şcoală până la absolvarea studiilor mai înalte. Spre care scop din averea mea agonisită şi păstrată cu multă parsimonie fac o fundaţiune cu privire la a cărei numire, administrare şi menire statoresc următoarele în acest: *Act fundaţional*. Fundaţiunea care va purta numirea de: „Fundaţiunea Marincaşiană", o va forma capitatul aflător în 80 adecă optzeci acţiuni ale mele dela „Silvania", cassă de economii din Şimleul-Silvaniei, în valoare nominală de 4000 fl., cari acţiuni sunt deja proprietatea acesteia fundaţiuni, fiind acele înscrise în protocolul acţiunilor sub numirea de „*Fundaţiunea Marincaşiană*". Doresc şi vreau ca acest capital să rămână lăsat tot la nu-

mitul institut şi în viitor, când însă din ceva cauză acest intitut ar înceta de a mai fi, atunci rămâne în buna chibzuire a Preaveneratului Ordinariat gr. catolic din Gherla de a hotărî modul prin care acest capital s'ar putea eloca spre mai bună fructificare.

2. Până când voiu fi eu în viaţă îmi refer dreptul de a ridica, întrebuinţa interesele obvenitoare după acele acţiuni şi numai după moartea mea vor fi a se folosi acele conform de mine stipulate în punctele următoare:

3. Administrarea acestei fundaţiuni şi întrebuinţarea venitelor în modul şi direcţiunea mai jos proiectată o concred preaveneratului Ordinariat gr. cat. român aGherlei, respective organului său administrativ, Veneratului Capitlu catedral gr. catolic de acolo, pe care respectuos îl rog, ca să binevoiască a o primi şi cu interesul totdeauna deosebit pentru cauzele şcolastice să o administreze putând fi gratuit, reflectând la voinţa şi intenţiunea mea cuprinse în următoarele:

a) Doresc şi vreau ca interesul obvenitor după capitalul din acţii să se împartă în fiecare an în două părţi egale, dintre cari una să se alăture spre capitalizare, iară din cealaltă parte să se împartă stipendii respective ajutoare şcolastice.

b) Capitalizarea unei jumătăţi a venitului anual să se facă neîntrerupt în anii nemijlocit următori până când capitalul fundamental întreg se va urca la suma de 8000 fl. v. a. adecă opt mii floreni, iară cealaltă jumătate îndată după moartea mea să va distribui ca stipendii respective ajutoare la tineri gr. cat. români din Sălagiu, cari studiază la gimnazii, şcoala reală, comercială. Câte un stipendiu nu va putea fi mai mare decât 50 fl. cincizeci floreni v. aus. la an. Doresc şi vreau ca tot din venitul acestei fundaţiuni începând în anul prim în fiecare an să se trimită câte 20 fl. v. a. la preotul gr. cat. din Pria cu însărcinarea ca să servească între Paşti şi Rusalii pentru sufletul meu şi al mamei mele Gafia 10 zece s. Liturgii, solvindu-se pentru fiecare Liturgie 2 fl. doi floreni.

c.) La împărţirea stipendiilor va proceda Veneratul Ordinariat după înţeleapta sa vedere — doresc numai să se reflecteze la aceea a mea dorinţă, că la caz de cumva vor recurge şi consângeni de ai mei şi vor produce atestate bune unul din aceia sau mult doi să se preferească celoralalţi concurenţi şi de cumva aceştia s'ar arăta după atestate mai vrednici decât dânşii. Unui stipendist i-se va susţinea stipendiul odată acordat până când va dovedi purtarea bună şi progres mulţămitor. Şi fiindcă a mea dorinţă este ca mai vârtos să se ajute acei tineri ai căror părinţi din cauza mizeriei nu-s în stare a-i ţinea la şcoală, iară împrejurarea aceasta nu se poate şti decât dela bărbaţi cunoscători de

jurstările locale şi personale. Aflu de lipsă — că la împărţirea stipendiilor să se ceară totdeauna informaţiune detaiată şi opiniune meritorie dela vicarul Sălajului, care în conţelegere cu alţi doi preoţi şi doi mireni din ambitul Sălajului, toţi bărbaţi bine meritaţi pentru cauzele publice bis. şcol. şi naţionale desămnânzi din timp în timp, vor esamina lucrul şi vor face propunere detaiată şi motivată, când apoi Veneratul Ordinariat va decide finalminte.

Acest Act fundaţional scris în 4 esemplare originale va avea valoare de drept îndată după provederea lui cu clauzula de aprobare din partea Preaveneratului ordinariat al Gherlei, un esemplar din acelea se va străpune Veneratului Capitlu Catedral, altul se va păstra în archivul vicariăl în Şimleu, altul se va străpune la direcţiunea institutului „Silvania“, iară cel din urmă mi-se-va reda mie. Subscris acest act fundaţional cu mâna mea proprie în faţa martorilor chemaţi spre acest scop. Dat în Pria la 30 Oct. 1891. Vasiliu Marincaş paroh gr.-cat. în Pria. Aceste litere fundaţionale prezentate prin Domnul Vasiliu Marincaş, preot gr-cat. în Pria şi subscrise cu mâna sa proprie şi aprobându-se întru toate ni-le-a dechierat ca dispuseţiunea sa referitoare la instituirea şi administrarea fundaţiunei Marincaşiane, înfiinţate prin Domnia Sa. Dat în Şimleul-Sălajului, Noemvrie 2. st. n. anul 1891. Alimpiu Barboloviciu, vicarul Silvaniei, Andrei Cosma. Georgiu, Filip, Dr. Ioan Maniu.

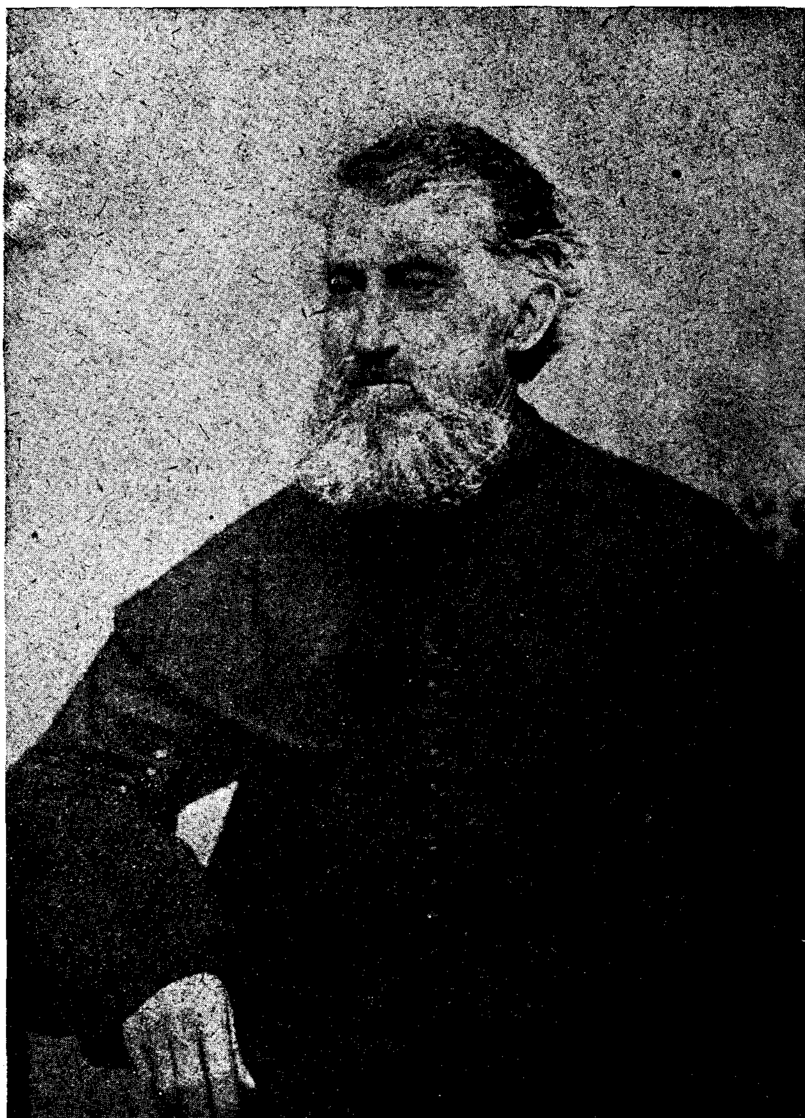
La 31 Decembrie 1907 a avut acest fond 16 mii 43 coroane, 81 b.

Teodor Szilágyi.

S'a născut în Cioara la 1805. A fost fiul parohului de acolo Nicolau Szilágyi. Dupăce a terminat cu eminenţă clasele gimnaziale „Supremam humilitatis scholam“ din Blaj, la 1826, a fost primit la teologia morală şi în 1830 a fost ordinat (sfinţit) preot din partea lui Ioan Bob, episcopul Făgăraşului, dispunându-se tot în acel an paroh la Coşeiu, unde şi-a început funcţiunea în 2 Aprilie.

Indată la început a avut mari greutăţi, căci n'avea decât casă parohială, toate celelalte supraedificate lipsiau, fiind astfel nevoit a le edifica pe spesele propri. Apoi porţiunea canonică fiind numai 4 jugăre estravilan, venitul preoţesc îl făcea mai numai decima prestată din partea

poporului, din productul pământului. După 1848 eliberându-se poporul de sub solvirea decimei preotul Szilágyi a dus mare lipsă, neavând mai nici un venit din parohie. La anul 1860 a început proces pentru dobândirea desdaunărei decimelor perdute. Acest proces l'a costat sume mari,

TEODOR SZILÁGYI.

pentru că poporenii n'au voit a fasiona câtă decimă au dat preotului din temere, că iară vor fi nevoiţi a da decima. Numai din comunele învecinate a putut esopera cu mare greutate atestat despre decimă. Procesul a durat până la 1866, când în urma decisiunei Fondului desdăunător pentru Transilvania, decima s'a escontentat printr'o obligaţiune de stat de 5000 fl. m. c. de sub nr. 873 Lit. *A.* care s'a dat în manipularea Capitlului diecesan din partea drului Ioan Vancea, atunci episcopul Gherlei ca „Fondul parohiei Coşeiu", din care preotul din Coşeiu primeşte în tot anul 315 fl. (630 cor.) competinţă din desdaunarea decimelor pierdute.

Pentru echivalentul decimei dela 1848 până la 1866, i-s'a votat o sumă mai mare. Insufleţit de împrejurarea aceasta şi ştiind aprecia necesitatea cea arzătoare de-a avea şi naţiunea română inteligință mai mare, s'a hotărît să jertfească din suma aceasta şi pe altarul naţiunei. Şi astfel a testat în 10 Octomvrie 1867, o obligaţiune a fondului de desdaunare cu nr. 2166 despre 500 fl. şi a pus-o la dispoziţia Ordinariatului din Gherla, pentruca din camete să se ajutoreze un student sălăjan cu purtarea şi diliginţă eminentă. Astfel s'a înfiinţat „Fondul Teodor Szilágyi" din care se dă în tot anul câte un ajutor de 40 cor. unui student gimnazial din Sălaj.

In parohie a mai avut şi alte greutăţi. Biserica de lemn ajunse să se ruineze; fiind puţin poporul, numai cu multă greutate l'a putut îndupleca să edifice altă biserică. Fundamentul s'a pus în 1855, dar urmând mulţi ani răi numai la finea anului 1872 s'a putut termina edificarea. Turnul s'a ridicat numai la anul 1902 sub urmaşul său şi s'a acoperit cu tinichea.

Incepând cu anul 1868 s'a înscris membru ordinar al Asociaţiunei pentru literatura şi cultura poporului român, solvind regulat tacsele anuale până la moarte. A luat parte activă şi pe terenul politic, fiind membru al congre-

gaţiunei comitatense în 1860—1870, şi apărând cauzele naţionale în adunări.

A murit în 23 Decembrie 1875 în vrâstă de 70 ani şi după 45 ani de preoţie. După dânsul a urmat actualul preot Gregoriu Sima, teolog de Gherla.

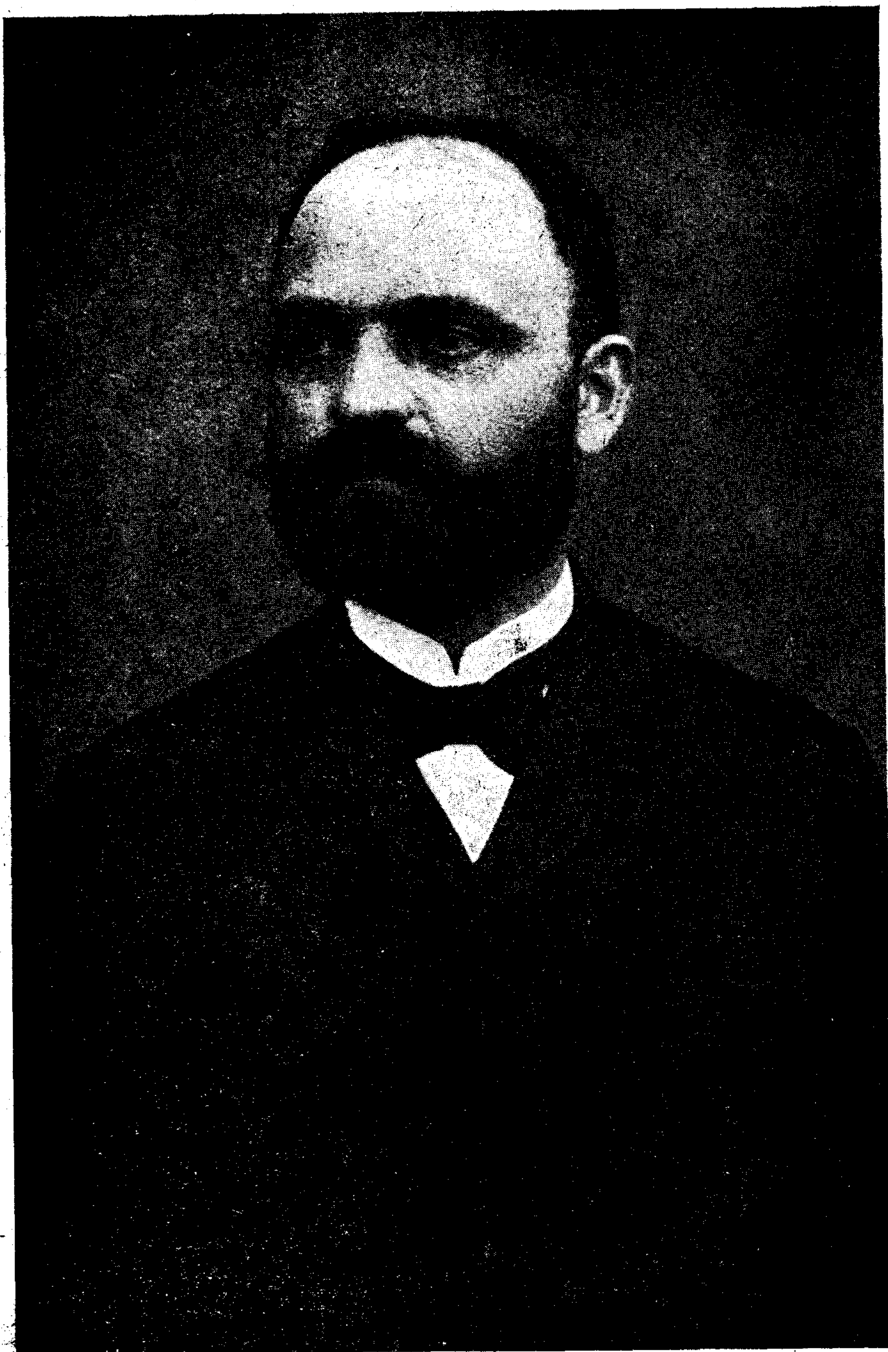
Fondul T. Szilágyi a numărat la Decembrie 1907: 1056 cor. 78 b.

Demetriu Suciu.

S'a născut în Supurul de sus, Septemvrie 1844 şi a murit în Jibou, în Octombrie 1902. Părinţii i-au fost plugari. Pe lângă economie tatăl său îl făcea şi pe cantorul bisericesc, care funcţiune era ereditară în familie. Deşi părinţii nu-i erau bogaţi, văzându-i dorul de carte, după ce umblă 2—3 ani la şcoală în comună, l'au adus la gimnaziul din Şimleu, unde cu ceva ajutor de-acasă a studiat patru ani. Clasele superioare le-a urmat la Sătmar, ajutându-se instruând pe alţii.

După terminarea gimnaziului, părinţii au dorit să se facă popă, dar el n'a voit cariera aceasta. Ca totuş să nu se supere părinţii, cu atestatul pur eminent, s'a presentat la Gherla. N'a fost însă primit la teologie şi astfel a luat drumul spre Orade, înscriindu-se la drept. Terminând studiile superioare, fără a fi primit ajutor de acasă, a fost numit practicant la tribunalul din Oradea. După esamenul de stat a mers la Zălau în calitate de candidat de adv. la dr. Nichita. A luat pe urmă censura în Pesta şi şi-a deschis cancelarie advocaţială în Cehul-Silvaniei, în anii 1870—1872.

In Ceh a fost ales şi de advocatul băncei: „Sz. Cseh és vidéke“, bancă intemeiată în mare parte de români. Dar când ungurii au început a-l şicana pentru participarea în comitetul memorandului dus la Viena, a fost ales director esecutiv la „Sălăgiana“ în Jibou, unde a funcţionat până la moarte.

DEMETRIU SUCIU.

A fost membru pe viaţă al „Asociaţiunei“, al „Fondului de teatru“ etc. Murind a testat $^{2}/_{3}$ parte a averei pentru „Asociaţiune“ cu scopul de-a se face fond separat pentru ajutorarea studenţilor români din Şimleu.

Testamentul e de următorul cuprins:

Simţind insuficienţa puterilor fisice, pentru caz de moarte fac următoarele dispoziţiuni peste puţina avere, ce o am agonisit şi care constă din următoarele:

1. Douăzeci şi una acţii de ale „Silvaniei“ în valoarea nominală de cor. 2100. 2.) Treizecişicinci acţii de ale „Sălăgenei“ în valoare nominală de cor. 2500. 3.) Zece acţii de ale „Chiorenei“ cor. 1000. 4.) Două acţii de ale „Bihorenei“ cor. 400. 5.) Una acţie de a „Someşanei“ cor. 200. 6.) Opt acţii dela „Sz. Cseh és vidéke“ cor. 800. 7.) Una acţie dela „Concordia“ cor. 200. 8.) Casa şi ograda din Şibou cor. 10,000. 9.) Preţul restant al casei din Cseh cor. 4136. 10.) Moşia din Supurul de sus cor. 4000. 11.) Moşia din Biuşa cor. 1600. 12.) Pretenziunele advocaţiale cor. 1000. 13.) Mobiliarul cor. 500. Sunt total 29,436 coroane. Passivele sunt:

1.) La Albina cu acoperirea alor 21 acţii dela „Silvania“, 10 acţii dela „Sălăgiana“ cor. 1775. 2.) La „Zsibó és vidéke“ din preţul casei cumpărate cor. 3400. 3.) La „Someşana“ din Deş cor. 922. 4.) La „Középszolnok megye zilahi tk.“ cor. 600, total 6697. Din aceasta avere testez pentru un fond cultural Sălăgian toate acţiile numite în partea primă a acestui testament, care le am dela numitele institute financiare.

Acest fond este a se direge din partea „Asociaţiunei pentru literatura şi cultura poporului Român“ şi a se întrebuinţa pentru înfiinţarea unei mese studenţeşti, pentru studenţii români din Sălaj mizeri, cari vor studia la gimnaziul din Şimleu. Fondaţiunea deci are menirea să crească câţiva tineri români săraci, dar bine talentaţi şi de bună moralitate. Testez mai departe din moşia, care o am în Supurul de sus aceea parte din moşie, care a fost alui Colteu Gavrilă, jumătate lui Colteu Onuţiu, adecă fiului cel mai mic al lui Colteu Gavrilă şi cealaltă jumătate lui Zsurcan Vasilică fiului maşter al Gavrilii şi tot odată peste această moşie susţinând $^{1}/_{3}$ parte sub dreptul de usufruct al lui Suciu Marişca pe viaţă. Către aceasta moşie se mai adaugă una parte, care am cumpărat'o în licitaţie pare-mi-se din moşia Mineu, care parte este între intravilanul lui Colteu Gavrilă şi între al Dlui M. Bohăţel.

Ceealaltă parte de moşie o testez tuturor nepoţilor din familia fratelui meu şi a lor două surori a mele în părţi egale, astfel, că împărţindu-se moşia în părţi egale să se facă sorţi peste aceste părţi

şi fiecare erede să-şi tragă din urnă soartea sa. Peste partea, care cade în favorul nepoţilor, cari sunt Iuliu Suciu şi Marişca, la jumătate partea să aibă dreptul de folosinţă sora mea Marişca, iar la partea, care va cădea în partea fiului lui Suciu Ana, peste jumătate are dreptul de folosinţa sora mea Suciu Ana. Intre nepoţii numiţi nu se numără Ioan Suciu şi Demetriu Coltău, căci aceştia şi-au căpătat creşterea în loc de parte. Nepoatele mele, adecă ficele fratelui meu: Suciu- Văsălică şi a surorei mele Suciu Ana să capete din averea mea fieşte care în persoana sa câte 200, douăsute coroane, cumpărându-li-se ceva viţei ori viţele din aceste sume, iar la nepoata mea fiica lui Suciu Marişca să i-se dea încă 120, unasutădouăzeci coroane. Moşia din Biuşa o testez întreagă nepoatei mele Maria Chiuhan, măritată Pap Moldovan din Brusturi.

Casa din Şibou să se vândă şi din preţul ei să se plătească datoriile şi legatele deja numite. Intre datorii este şi plata econoamei Iuliana Szász în suma de 2000, douămii coroane, peste care are şi contract în scris.

Din ce va întrece peste aceste datorii şi legate să se dea bisericei gr.-cat. române din Şibău 300, treisute coroane şi celei din Supurul de sus 200, douăsute coroane. Incât nepotul meu Ioan Suciu, jurist nu ar termina cu rigoroasele, pe feşte care rigoros să i-se dea 150, unasutăcinaizeci coroane. Asemenea nepotului meu Demetriu Coltău până la terminarea studiilor gimnaziale pe periodul şcolastic să i-se dea lunatim 30, treizeci coroane, după terminarea gimnaziului, încât nu ar avea poftă de teologie, la universitatea medicală ori technică să i-se dea lunatim 50, cincizeci coroane. Repetări de clasă ori rigoroase nu se vor plăti din al meu. Dat în Şibou, la 24 Iunie, 1902. Acest testament se coramisează fără comunicarea textului. Demetriu Suciu m. p. Antea noastră: Vasiliu Mureşan, m. p. Iosif Orga m. p. Iosif Albou m. p. Ioan Druţia, m. p.

Această copie este în conformitate cu originalul.

Sibiiu, în 22 Iunie 1908. *Romul Simu*, archivarul Asoc.

Starea fundaţiunei cu 31 Decemvrie, 1907 este: 8,120 coroane 16 bani.

Ioan Gallianu.

Ioan Gallianu de Kecskés s'a născut în Desmir, lângă Cluj, în 1804, din părinţii Timoc şi Ileana Pop, vară primară cu tatăl d-lui protopop din Siciu, Ioan Papiriu Pop de Boerfalva.

Ca preot în Sărăuad, lângă Tășnad, a lăsat o fundațiune în administrarea Astrei, prin testamentul, pe care-l publicăm mai jos, cu scopul de-a se da burse (stipendii). La votarea stipendiilor vor fi preferiți descendenții familiilor Pop și Anton.

A murit în 1873. Testamentul lui Gallianu e următorul:

După ce știu, că viața aceasta pământeană este scurtă și labilă și împreunată cu debilități corporali, cu desclinite boale, și eu încă vezându-mă infirm pe pat, cuprins de dureri, am aflat de bine creștinește și ca un servitor preot credincios în viia Domnului a dispune despre puțina avere, ce am câștigat cu sudori crunte în decursul vieții mele ca sufletar și preot la altarul Domnului, și spre acest scop am chemat de martori pe M. O. Dn. protopop districtual Vasiliu Popu, pe O. Domn Demetriu Coroianu preotul Silvașiului, preoți iubiți în Christos și pe stimatul Domn Nicolau Kővári, notar cercual în Blagea și pe alții dintre poporul mie încredințat, cari toți vor fi martori legali la aceea, ce în următoarele voiu dispune, ordina, lega și testa:

1. Am una posesiune urbarială în comuna Chișfalău (Kisfalu) sub No. 73 a cărții funduare pe numele meu scrisă, ca proprietate legală câștigată, în care comună mai mulți ani am păstorit turma cuvântătoare a lui Dumnezeu mie încredințată. Aceasta posesiune ca proprietate o donez, o las, o leg, irrevocabil o testez: „Asociațiunei Transilvane pentru literatura rom. și cultura poporului român“ ca fond și fundațiune fructificătoare, din care se vor premia și subsidia cu stipendii tineri studenți pe la gimnazii în patria mea Transilvania frecuentatori.

2. Suma mea elocată în bani pe contracte, precum la Sabou Sigismund, locuitor și timar în Tășnad am 104 fl. v. a. recunoscuți cu obligațiune în limba maghiară concipiată și subscrisă de propria sa mână. Am la Demetriu Buzgo și soția sa Marișca Socanu, locuitori în Chișfalău o sumă contractualmente legată de 312 fl. v. a., care va deveni crescută dinpreună cu competința arendală pentru posesiunea lor dată spre folos anual, până la 400 fl. v. a. Am la Simeon Ardelean 130 fl. zi: una sută treizeci fl. v. a. contractualmente legați cu termin preclus de plătire pe 30 Aprilie. Am la Demetriu Secara și soția sa Majer Flori 130 fl. una sută treizeci floreni v. a. cu obligațiune subscrisă de dânșii. Am la Lungu Nicoară 60 fl. șasezeci fl. v. a. după contract subscris de dânsul. Am la Demetriu Borșia și cumnata sa banii, ce i-am dat împrumut 44 fl. patruzeci și patru fl. v. a. lângă acestea am pretenziune însemnată la dânsul pentru purtarea unui proces din spesele mele.

3. Am doi junci, cari să ierneze la Benslel Gyuri în Tăşnad, aceştia prefăcuţi în bani încă formează averea mea.

4. Toate mobilele mele din casă, precum şi cele economice, car, plug, grapă ş. c. l. toate doresc să se prefacă în bani, cari aşişderea se vor adauge la massa mai sus citată.

5. La Simion Csögi este un stoguleţ de grâu încă necălcat, după ce acesta se va lucra după recerinţă, rezultatul ce va eşi din dânsul se va computa în bani, cari aşişderea vor forma averea mea.

6. Toate competinţele mele de lectical şi stole după liste şi comput exact se vor încasa dela respectivii datoraşi şi suma ce va resulta, se va adăuga la massa mea.

Precum am amintit, toată averea mea câştigată şi în punctele sus citate şi expresse curat şi lămurit o donez pentru scopul în punctul 1. desluşit, adecă: „Asociaţiunei Transilvane“ cu aceea reflexiune şi rugare, ca formându-se averea mea ori cu ce nume s'ar numi aceea în capitale, de aceeaş conştienţios să se manipuleze, elocându-se în locuri sigure cu ipotecă, şi din interesele obvenitoare după giurstări să se dea stipendii studenţilor lipsiţi de toate mijloacele subsistenţei, cari vor avea comportanţa religioasă-morală şi calculi buni legitimaţi cu testimoniile şcolastice. Aci voesc a se preferi rudeniile şi neamurile mele din familia „Popu“ şi „Antonu“ cu aceea însă observare, ca şi dânşii să fie înzestraţi cu recerinţele mai sus citate şi în comparaţiune cu alţi streini, vor avea preferinţa neamurile mele, dacă vor produce calculi mai buni sau asemenea altora. Tot din averea mea în punctele sus specificate las, doresc şi voesc a se da fondurilor pentru înfiinţarea Academiei Române şi Teatrul român câte 300 floreni v. a. = 600 floreni v. a.

7. Passivele mele precum 100 fl. v. a. cu care datoresc bisericei române din T. Sarvad, precum şi toate spesele, ce s'ar esca cu înmormântarea mea, las să se suplinească şi să se plătească din banii în gata rămaşi după mine. De esecutore acestui testament îl rog şi recerc pe Revend. Domn vicariu foraneu al Sălajului Demetriu Coroianu şi pe mult Onor. Domn Vasilie Popu, protopop în districtul T. Sărvadului.

NB. Intâmplându-se să bolesc mai mult timp pe pat, grijitorilor mei, de sine se înţelege, să se dea răsplată cuviincioasă amăsurat grijei, ce vor purta de mine şi amăsurat caracterului lor.

Aceasta ultimă dispoziţiune testamentară cu subscrierea mea proprie şi cu sigilul usual provăzut cu literele numelui meu iniţiale înaintea martorilor, spre acest scop chemaţi, o întăresc. Dat în T. Sarvad la 6 Aprilie 1872. Ioan Gallianu de Kecskés m. p., parochul local gr. catolic. (L. S.) Inaintea noastră: Vasilie Popu m. p., parohul T. Santăului şi

protopop districtual, Demetriu Coroianu m. p. preot gr. cat. în Silvaş, Nicolau Kővári m. p. notar cerc. de Blagea, Vasilie Ilieşiu m, p., Mihail Kondor m. p.

Copia este în conformitate cu originalul.

Sibiiu, în 22 Iunie 1908. *Romul Simu*, archivarul Asoc.

La 31 Decemvrie, 1907, fundaţiunea număra 3498 cor. Din ea se dă anual câte un stipendiu de 120 cor.

George Pop.

George Pop, preot în Şeredeiu, a făcut în anul 1873 o fundaţiune cu destinaţiunea, să se dea stipendii studenţilor români gr. catolici din Sălaj. Fondul se administrează de Ordinariatul din Gherla şi la sfârşitul anului trecut dispunea de 2673 cor. 69 b.

Teodor Indre.

Teodor Indre, profesor emerit de teologie, preotul Sălsigului şi protopul tractului Mireşului mare, a fost un preot de model, bărbat apreciat mult în societate, pretin sincer al poporului şi naţionalist pronunţat.

La înmormântarea lui, întâmplată în Sălsig la 3 Nov. 1895, clerul tractual şi alţi amici, cari au fost de faţă, pentru a eterniza memoria acestui bărbat binemeritat pentru biserică, şcoală şi popor, au decis a înfiinţa o fundaţiune funebrală tractuală-preoţească, care să poarte numele decedatului, spre care scop momentan s'a subscris suma de 30 florini.

La 1903 clerul tractului Băseştilor a compus statute pentru administrarea fondului, cari statute s'au şi publicat în doi numeri succesivi din „*Gazeta de Duminecă*“, în vara anului 1906.

Suma fundaţiunei este depusă spre fructificare la „Silvania“, institut de credit şi economii în Şimleu, şi se urcă acum peste 1500 cor.

Alte fundaţiuni.

Afară de fundaţiunile înşirate până aci, făcute de diferiţi bărbaţi sălăjeni, iubitori de neam*), mai avem să amintim:

Fundaţiunea dr. Ioan Nichita pentru şcóla din Căuaş, constătătoare la început din 40, azi din 80 acţii ale „Silvaniei“. Se administrează de Capitlul din Gherla.

Fundaţiunea Al. Barboloviciu, înfiinţată din incidentul iubileului de 25 ani ca vicar, constând din 15 acţii ale Silvaniei. Se administrează de d. vicar; literele fundaţionale lipsesc.

Fundaţiunea Alexandru Costa, fost protopop în Oarţa de sus, de 1200 cor. Se va înactiva după moartea văduvei.

Fundaţiunea dr. I. Szabó, episcop de Gherla, de 4009 cor. pentru zidirea unei biserici în Zălau. Tot spre scopul acesta s'au mai adunat din contribuiri benevole 2998 cor.

Fundaţiunea Mateiu Kiss, sub administrarea Ordinariatului din Gherla. La sfârşitul anului trecut dispunea de 1234 cor. 50 b.

D. director al „Silvaniei“, Andrei Cosma, ne comunică, că a dat, în arhiva vicarială, de urma unei fundaţiuni, făcută de I. Szabó, preot în Crişteinc, unchiul episcopului din Gherla, prin anii 1850—60. Azi nu se ştie ce s'a ales de această fundaţiune.

Dr. Ioan Maniu.

Un distins bărbat al Sălajului a fost dr. Ioan Maniu de Bădăcin, născut în 10 Septembre 1834 în Bădăcin, din părinţii Teodor Maniu nobil de Bădăcin şi soţia Ileana *Bărnuţiu.*

---

*) *Aflăm, că în timpul din urmă, prin intrigi străine, alimentate şi de unii de ai noştri, guvernul s'a ingerat în afacerea* **fundaţiunei Georgiu Filepp**, *încât ea nu s'a putut înactiva nici azi.* Vezi pag. 128 a monografiei.

Dr. IOAN MANIU.

Deja în etatea fragedă de 2 ani avu nenorocirea de-a-şi perde pe tatăl său. Rămas numai sub îngrijirea mamei sale, ea îl dete cu 6 ani la şcoala minoriţilor din Şimleu, unde absolvă clasele elementare şi patru clase gimnaziale inferioare. Clasele superioare le făcu la gimnaziu din Blaj, unde depuse apoi cu eminenţă esamenul de maturitate.

La dorinţa mamei sale îşi alese cariera preoţească. A şi absolvat două cursuri, când devenind orfan şi de mamă, îl luă sub scutul lui unchiul său Simeon Bărnuţiu. Atunci a luat hotărîrea să urmeze dorinţei sale propri, să studieze drepturile.

Studiile universitare le a făcut în Budapesta şi Viena. La universitatea din Pesta obţinu la 1861 diploma de doctor în drept. Atunci se rentoarse acasă, la Şimleu şi ocupă oficiul de asesor la sedria orfanală. Doi ani în urmă luă censura advocaţială şi numai decât fu numit jude la tribunalul din Şimleu. Intreaga lui fiinţă era parcă predestinată pentru a fi judecător. Pe lângă cunoştinţele temeinice juridice ce le avea, prin caracterul său firm, simţul de dreptate puternic desvoltat şi prin tactul său, ajunse să fie recunoscut de jude eminent şi just.

In anul 1876 fu transferat la Zălau, unde servi până în 1891, când se retrase în pensiune.

In tot timpul carierei sale de jude a fost îngerul cel bun al poporului român din acest comitat, care era nevoit a recurge la justiţia maghiară, şi a cărui soarte îi zăcea aşa mult la inimă.

El, cu ştiinţa sa vastă juridică, cu caracterul său neclintit, cu cultura sa înaltă şi ţinuta bărbătească, şi ca român a ştiut să pună în respect nu numai pe colegii, dar peste tot pe toţi adversarii săi, aşa, încât vorba lui, opinia lui, totdeauna trăgea în cumpănă şi el nu întrelăsa o singură ocasiune — şi Doamne dese au fost acelea — să nu se folosească de puterea aceasta morală a sa, în

favorul celor asupriți, îndeosebi a iubitului său neam românesc.

Dar nu numai ca jude, ci și ca om privat a lucrat mult în interesul adoratei sale națiuni. In urma oficiului ce-l purta și a sănătăței sale debile rar putea să ia parte în persoană la mișcările naționale, — dar spiritul său este de a se căuta în toate acțiunile mai însemnate politice și culturale ale românilor sălăjeni. In tot timpul cât a trăit, puțini pași s'au făcut în interesul neamului, fără de sfatul acestui bărbat de inimă, cu cugetare profundă și prevedere rară.

In anul 1891 institutul de credit și economii „Silvania" și-l alese de jurisconsult și advocat, în care calitate îi făcu mari servicii acestei instituțiuni.

Muri în 4 Noemvrie 1895, lăsând în jale adâncă familia sa, care-l înconjura cu o iubire nemărginită și regretat sincer de amicii săi și toți aceia, cari l'au cunoscut. E înmormântat la moșia sa strămoșască din Bădăcin, la dorința proprie în parcul dela „Dealul țarinei".

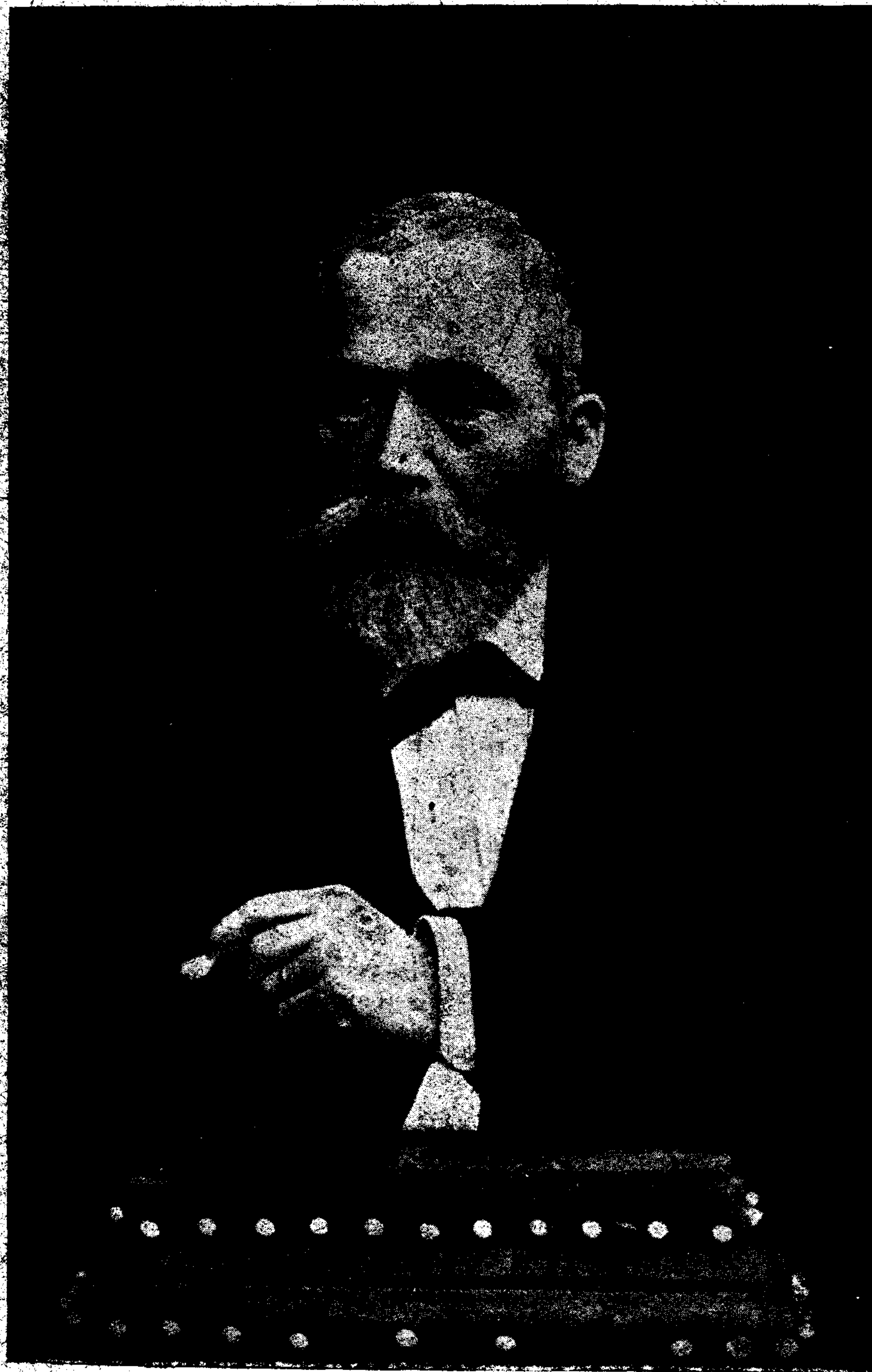
Căsătoria lui fericită, încheiată în 1865 cu Clara Coroian, fica vicariului de atunci al Sălajului Demetriu Coroian — fu dăruită cu mai mulți copii, dintre cari azi sunt în viață patru, anume: Dr. Cassiu Maniu, advocat, Elena, văduva fostului vicar din Năsăud Dr. Ioan Pop, Dr Iuliu Maniu, advocat și deputat și Cornelia Maniu.

Florian Mărcuș

Un alt bărbat fruntaș al Sălajului a fost Florian Mărcuș, jude de tribunal, care a luat parte la „sinodul vicarialicesc" din 1850.*) S'a născut în Dumineca Floriilor, 1819, în comuna Mal, unde tatăl său funcționa ca preot. In comuna aceasta trăiesc și azi încă mulți consângeni de-ai dânsului.

Gimnaziul l'a absolvat în Orade, iar studiile juridi-

*) Vezi pag. 77 a acestei monografii.

FLORIAN MARCUŞ.

ce le-a făcut în Bpesta. Censura de advocat a luat-o la Bpesta în 4 Martie, 1845.

Dela 15 Sept. 1843 până în 4 Martie 1845 a servit ca notar la tabla regească din Bpesta. După aceea a fost advocat tot acolo. Fiind om prea bun a lucrat în cinste şi astfel n'a putut trăi din advocatură.

In 1849 a fost aplicat ca funcţionar regesc. Intre anii 1850—1860, pe timpul absolutismului a fost înaintat în oficiu gradat. După restituirea constituţiei a fost ales cu aclamaţiune protopretore în cercul Crasnei. In 1862 (după suspendarea constituţiei) a fost numit vicecomite al comitatului Crasnei, iar în 1867 a fost ales jude de tribunal şi substitut prezidial, în care calitate a servit până a trecut în penzie.

Din postul de vicecomite a abzis în 6 Oct. 1865, când comitele suprem, contele Bela Bánffy, i-a spus în faţă că „ilyen politikai irányu embert az elnöki székben nem tarthatunk".*)

Florian Marcuş a fost unul dintre conducătorii cei vrednici ai neamului său, cu dragoste sinceră faţă de tot ce e românesc.

Axioma vieţii sale a fost: Să ne ferim a fi tăţarnici, căci asta e călbeaza, care duce popoarele la peire.

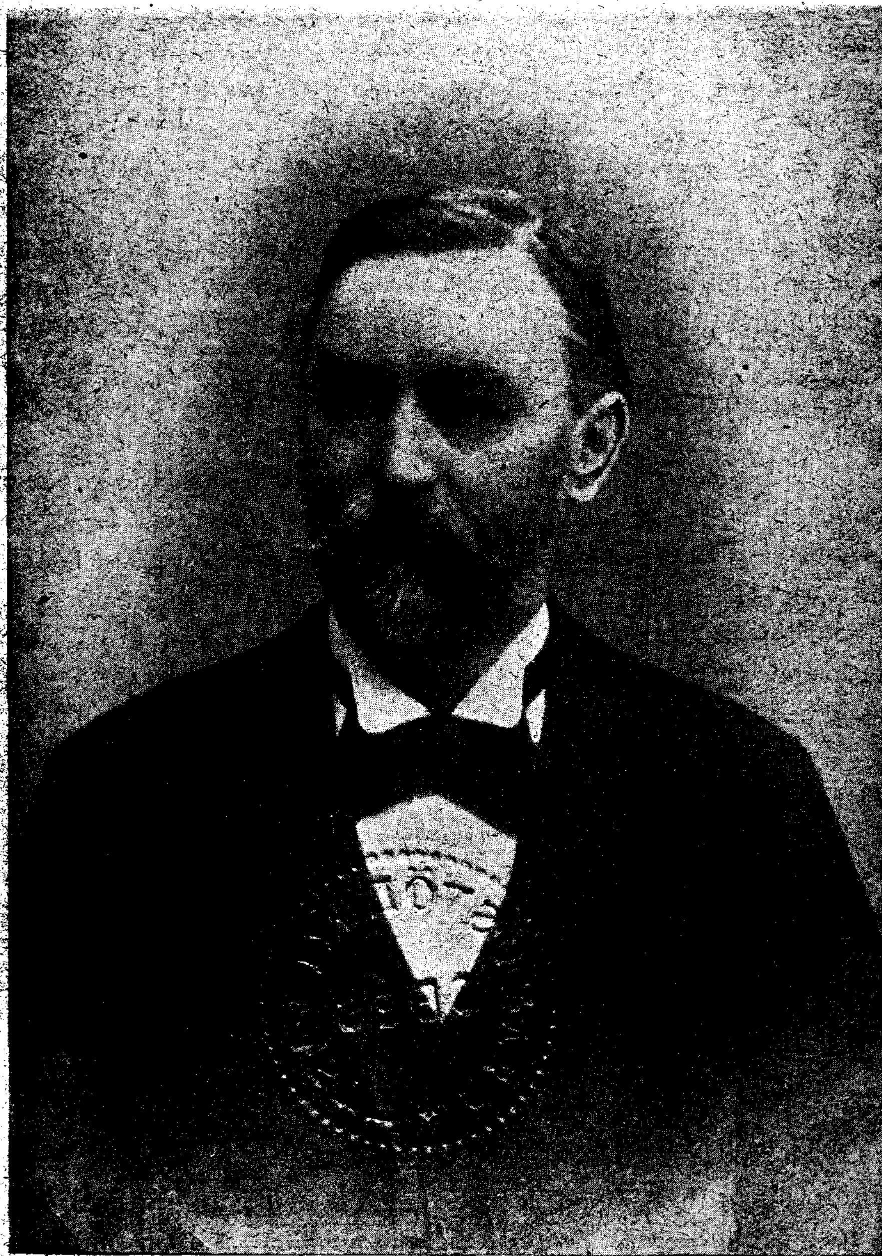
Nobilitatea a primit-o familia Marcuş dela Rákoczi în 1711. A fost candidat de deputat de două ori. Odată a căzut faţă de baronul Albin Bánffy cu 3 voturi.

Dintre 9 copii, azi mai trăiesc Emilia m. Vasilie Pop, advocat în Şimleu şi Augustin, casierul institutului „Silvania".

Alexandru Pop.

Alexandru Pop de Băseşti, jude de tablă reg. în pensiune, s'a născut la anul 1838 în Băseşti, unde tatăl său a fost archidiacon. Studiile liceale le-a făcut în Baia-mare

*) Pe un om cu aşa direcţie politică nu-l putem ţinea în scaunul prezidial

ALEXANDRU POP.

şi Sătmar. A studiat teologia trei ani şi jumătate, când părintele său l'a chemat acasă, dedicându-l pe cariera administatrivă. In 1861 a fost ales pretor, apoi protopretor în cercul Subcodrului din comitatul Solnocul de mijloc.

La 1869 a luat esamenul din ştiinţele de stat, iar la 1871 censura de advocat. Numit jude în cercul Cehului a servit 32 ani. Cercând a fi numit jude de tablă în Cluj, ori Pesta, spre a-şi putea creşte copiii, tribunalul din Zălau s'a împotrivit, sub cuvânt, că e daco-român, căci ceteşte „Gazeta“ şi „Tribuna“.

In 1904 a fost penzionat, dându-i-se titlul de jude de tablă. A murit în 5 Decembrie 1907, rămânându-i cinci copii: Sigismund, medic cercual în Jibou, Victor, advocat în Baia-mare, Alesandru, advocat în Ceh, Laura, soţia dlui dr. G. Pop, advocat în Zălau şi Terezia, soţia dlui dr. Victor Colceriu, medic în Capnic.

Episcopul Ignaţiu Darabant.

Şirul bărbaţilor distinşi ai Sălajului îl încheiăm cu episcopul Ignatie Darabant, al cărui loc natal nu s'a ştiut cu pozitivitate. Precum s'a arătat însă la pag. 68 a acestei monografii, episcopul numit este sălăjan.

Ignaţiu Darabant, s'a născut în comuna Mănău. A fost călugăr basilitan în mănăstirea Sfintei Treimi din Blaş, vicar general al episcopilor Rednic, Maior şi Bob şi de două ori candidat la scaunul episcopesc al Făgăraşului. In 8 Apriilie 1788 fu numit episcop al Orăzii mări. Papa îl preconisă în 3 Februar, iar episcopul Bob îl chirotoni în Martie 1790. Darabant obţinu dela împăratul rege Leopold II, ca în loc de 5, pe viitor să fie 6 canonici în Capitlul său, şi salarul tuturor canonicilor să se urce cu 300 fl. Tot pentru Capitul mijloci ajutor de 7500 fl., cu care în 1791 şi 1792 a cumpărat pentru capitluri 5 case aproape de biserica catedrală. In 21 Februar 1792 mijloci înfiinţarea seminarului, sau convictului pentru studenţii

români dela gimnaziul din Orade, şi în 17 Iulie 1797 fu numit consilier intim de stat. A început zidirea bisericei catedrale cu ajutor de 16,955, fl., însă numai turnul l'a putut vedea gata la 1800, iar pentru continuarea zidirei lăsă 34,000 fl. Atât în Blaj cât şi în Orade a promovat cultura şi literatura poporului român, şi pentru aceasta şi alte virtuţi îl laudă contimpuranii George Şincai şi Samuil Clain. A răposat în 31 Oct. 1805.

„ASTRA“ LA ȘIMLEU.

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

Dr. DIONISIE STOICA și IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA“
institut tipografic și de editură, în Șimleul-Silvaniei.
1908.

VI.

Instituțiuni culturale și financiare.

Instituţiuni culturale.

Afară de despărţământul Şimleu al Astrei, Sălajul mai are următoarele instituţiuni culturale: Reuniunea învăţătorilor, Reuniunea femeilor şi Casina română din Şimleu.

Despărţământul Şimleu al Astrei.

Despărţământul nostru s'a înfiinţat în anul 1871, sub dirigenţa fostului vicar al Sălajului *Demetriu Coroian.* S'a numit despărţământul „*Silvaniei*", fiindcă pe atunci îi aparţinea numai teritorul Silvaniei (fără părţile de peste Meseş ale comitatului Sălaj de azi). La început nu avea comitet organizat, căci inteligenţa noastră nu era adunată în număr mai mare într'o localitate. Membrii comitetului locuiau în deosebitele regiuni ale despărţământului. Aceasta a fost cauza, pentru care comitetul nu putea să se întrunească nici măcar odată la an pentru orientarea culturală a despărţământului şi chibzuirea mijloacelor de propăşire. Adunările cercuale anuale de abia erau cercetate de membrii din comitet, vr'o 8—10 bărbaţi.

Interes mai mare faţă de adunările cercuale ale despărţământului s'a arătat numai după înfiinţarea „*Reuniunei femielor române sălăjene*" în anul 1881, când ambele corporaţiuni îşi ţineau împreună adunările anuale — cu care prilej tinerimea *academică* începu a-şi aranja consecvent convenirile sociale şi a da reprezentaţiuni artistice. Premiile preţioase date de mecenaţii culturei noastre, în fruntea cărora a stat fruntaşul fiu al Sălajului d. *George Pop de Băseşti,* au avut mare rol în deşteptarea noastră culturală.

Pe vremuri despărţământul s'a lărgit prin adnexarea părţilor de peste Meseş ale comitatului Sălaj şi a părţilor

chiorene, numindu-se: *Desp. al XVI. Sălăjan-Chioran al Asociațiunei pentru literatura română și cultura poporului român.*

Cu toate acestea o muncă mai sistematică în sînul despărțământul s'a putut desfășura numai înmulțindu-se intelectualii din sediu, care a fost și este Șimleul. De vr'o câțiva ani i-s'a putut deci da comitetului organizația lui de azi.

Azi despărțământul, teritorialminte redus prin organizația separată a părților tășnădane, desfășură o activitate națională-culturală satisfăcătoare, grație interesului, cu care comitetul îmbrățișează problemele culturale ale poporului nostru. Dela acest despărțământ a emanat mai întâiu hotărîrea, care a dispus *în mod obligator ținerea conferințelor poporale,* cu scopul ca inteligența venind în continuu contact cu poporul — să se cimenteze încrederea și iubirea împrumutată între popor și inteligență, spre a desăvârși regenerarea în toată privința.

Ca în acest punct să atingă comitetul rezultat cât de efectiv, a înstituit *conferențiari permanenți* în *deosebiții rami culturali,* intenționând prin aceasta, ca poporul fără nici o jertfă și osteneală să poată fi povățuit în ori ce lipsă culturală de care ar fi cuprins.

Acest despărțământ a dispus apoi și *colectarea tuturor produselor folkloristice,* ca cultivarea și perfecționarea literaturei naționale să aibă în totdeauna în vedere isvorul cel adevărat, *însușirile și înclinările noastre etnice,* pe cari le putem găsi nefalsificate numai la popor.

Un rezultat mai îmbelșugat cultural se speră totuș numai după noua arondare a despărțământului plănuită deja, prin care se contemplează o însemnată reducere în numărul comunelor astfel, că conducătorii vor putea dirigia și controla mai cu efect mișcările culturale.

Ținem a releva, că despărțământul deja de 34 ani stă fără întrerupere, sub însuflețita conducere a Rev. Domn vicar *Alimpiu Barbolo viciu,* ale cărui îndemnuri culturale, des-

făşurate în avântatele discursuri de deschidere dela adunările cercuale, de unde dânsul nici când n'a lipsit, au încurajat, însufleţit, instruat şi aprins auditorul.

Secretarii despărţământului, duhurile mişcătoare ale vieţii din despărţământ, cari de cele mai multe ori singuri singurei aveau a se îngriji de ocârmuirea culturală a despărţământului, constătător din peste 300 comune, au fost pe rând dnii: Vasile Pop, advocat în Şimleu, Andrei Cosma, directorul esecutiv al „Silvaniei", Dr. Casiu Maniu, advocat în Cluj, Augustin Vicaş, protopop în Hidig, iar actualul secretar e Dr. Coriolan Meseşianu, advocat în Şimleu.

Reuniunea învăţătorilor.

Reuniunea învăţătorilor români sălăjeni este cea mai veche instituţiune culturală a Sălajului, înfiinţată fiind la anul 1869. Cu înfiinţarea şi trecutul ei ne-am ocupat la pag. 82 a acestei monografii.

La locul acesta amintim constituirea celui mai nou comitet, făcută în adunarea generală, ţinută în 28 Iunie n. 1908 la Hidig, în următorul mod: preşedinte A. *Barboloviciu*, vicar, vicepreşedinte Nicolae *Pop*, înv. în Hidig. vicepreşedinte onorar Vasile *Oltean*, înv. pensionat, secretar şi bibliotecar Simeon *Oros*, Şimleu, casier Daniil Graur, Giurtelec, controlor Iosif *Cosmuţa*, Santău, iurisconzult dr. Coriolan *Meseşianu*, adv. în Şimleu. In comitet: Ioan Oegar, Ceheiu, Demetriu Oros, Marin, Gavril Galgo, Halmaşd, Vasile Oltean, Bănişor, Constantin Alb, Hotoan, Teodor Murăşan Blaja, Traian Husti, Bobota, Simion Buciu, Căţălul-unguresc, Emil Pocola, Bocşa-română, Elia Pustai, Husasău, Demetriu Pop, Crişteleo şi Daniil Graur, Mălădia. *Suplenţi*: Iosif Dragoş, Ioan Flonta, Ioan Simon, Ioan Chira, Ioan Fati şi George Pop.

Averea reuniunei este 9738 cor. 92 b.

Reuniunea femeilor române sălăjene.

Dupăce s'a înfiinţat la anul 1860 Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român, razele culturale răspândite din acest focular au aprins flacăra culturei şi în sufletele femeilor din Braşov, Făgăraş şi Zerneşti, prin formarea de reuniuni culturale. Primul pas pentru înfiinţarea „Reuniunei Femeilor Române Sălăjene" l'a făcut dna *Emilia Pop* n. Marcuş în 15 Dec. 1879, cerând statutele reuniunilor mai sus amintite. Dşoara Elena Pop, astăzi soţia dlui Francisc Hossu Longin, a chemat printr'un apel călduros pe femeile române la o consfătuire în Băseşti pe 21 Febr. 1880, unde deşi a fost mic numărul domnelor, totuş s'au constituit într'o societate pregătitoare pentru înfiinţarea reuniunei, alegându-şi de presidentă pe dna Maria Cosma n. Dragoş, iar de secretar pe Demetriu Suciu. Statutele au fost aprobate de ministrul de interne sub Nr. 31246, din 26 Iuniu, 1881.

Adunarea de constituire s'a ţinut la 18 Nov. 1881 în Şimleul-Silvaniei, sub conducerea dnei Maria Cosma n. Dragoş. Cu ocasiunea aceasta Dşoara Elena G. Pop a ţinut o avântată cuvântare.

In această adunare generală s'au înscris 13 membri fundatori, anume: Maria Barboloviciu n. Bocşa, Alimpiu Barboloviciu, George Pop de Băseşti, Elena Pop de Băseşti, Clara Maniu n. Coroian, Emilia Pop n. Mărcuş, Dem. Suciu, adv., Vasiliu Murăşan, preot, Simion Oros, adv., Vas. Marincaş, preot, Ales. Vicaş, preot, Daniil Deleu, notar şi Ioan Bran, proprietar. *Comitetul* s'a constituit astfel: presidentă: *Clara Maniu*, n. Coroian, v.-presidentă *Maria Cosma* n. Dragoş, casieră *Emilia Pop* n. Marcuş, controloră: Dşoara *Elena G. Pop*, secretar: Vasile *Pop*, asesor la sedria orf. Zălau, blibliotecar şi arhivar: Valentin *Pop*. Membri în comitet s'au ales: *Maria Barboloviciu* n. Bocşa,

Ludovica Oros, *Eleonora Nichita*, *Susana Bădescu* n. Aciu, *Victoria Vicaş* n. Papiriu şi *Veronica Vicaş* n. Muste. Membrii onorari au fost aleşi: *George Bariţiu* şi *Iosif Vulcan.*

In 14 Aug. 1882, ziua adunărei generale a doua, s'a dat *primul concert împreunat cu bal* în Şimleu, al cărui venit s'a destinat în favorul Reuniunii. La concert au debutat Dşoara Elena Pop de Băseşti, Dna Valent Pop, Victoria Vicaş, Augustin Vicaş şi Virgil Barboloviciu.

In 1884 doamnele române din Sălaj au feliciat pe nemuritorul poet din Mirceşti Vasile Alexandri, trimiţându-i cadou un covor frumos lucrat cu măestrie. Marele poet a mulţumit printr'o epistolă datată din Mirceşti 6/8 Ianuariu 1884, adresată doamnelor: Maria Barboloviciu, Clara Maniu şi Emilia Pop în termini foarte călduroşi, trimiţând Reuniunei colecţia tuturor operelor sale.

In 11 Aug. 1885 la adunarea gen. din Băseşti s'a ales secretar d. Andreiu Cosma.

In 30 August 1886 la adunarea din Santău, *s'a desbătut întâia dată ideea înfiinţărei unei şcoale de fetiţe.* Causa a încredinţat-o adunarea, unei comisiuni spre a face paşii necesari. Incepând cu anul 1887 adunările generale s'au ţinut împreună cu ale despărţământului Astrei.

Comitetul reuniunei a încunoştiinţat în 30 Iunie 1888 pe inspectorul regesc, că voiesc să deschidă *şcoala de fetiţe.* Publicându-se concurs pentru postul de învăţătoare cu salar de 360 florini şi 120 fl. de cvartir, dintre concurente a fost aleasă d-şoara *Maria Lăpuştean*, înv. cvalificată. S'au înscris peste 20 eleve, cari la finea anului şcolastic, în 27 Iunie 1889 au dat un esamen strălucit. Ministrul de instrucţiune publică a dat concesiune în 2 Septemvrie 1889, nrul 36.030, Reuniunei să deschidă şi să susţină în Şimleul-Silvaniei o şcoală privată de fete cu 6 clase.

La 8 Maiu 1894 comitetul a votat învăţătoresei un adaus de plată de 50 fl., cadou din ocaziunea fericită a cununiei sale cu d. Ioan P. Lazar, şef-contabil la institutul

„Silvania“. La 12 Noiemvrie 1891 institutul „Silvania“ a cumpărat localitatea de şcoală de astăzi cu 4016 coroane.

In anul 1897 s'a ales secretar d. Aug. Vicaş, d. A. Cosma fiind directorul şcoalei dela înfiinţarea ei. Tot în acest an, abzicând dela postul de învăţătoare dna Maria Lazar n. Lăpuştean, s'a ales dşoara *Rea Silvia Langa*, care şi-a început funcţiunea cu 1 Ianuarie, 1898.

In acest an s'a început aranjarea pomului de Crăciun din partea doamnelor din Şimleu, datină, care până azi alină multe suferinţe ale copiilor săraci. In 1898 s'a luat decisiune de a se pune temelia unui modest *muzeu al reuniunei*, în care să se păstreze manufacturi de industrie de casă din deosebite părţi ale Sălajului.

In anul 1900 abzicând d. A. Cosma dela postul de director al şcoalei, s'a ales *Gavril Trif*, profesor preparandial în pensiune, pedagog probat.

Cu prilejul adunărei generale a Societăţii pentru fond de teatru român ţinută în 1—3 Aug. 1901 reuniunea a aranjat expoziţiune de manufacturi.

In anul 1903 s'a ales de învăţătoare dşoara *Silvia Chirilă*, care funcţionează până în ziua de astăzi.

In 1904 noua învăţătoare a dat examen strălucit cu 37 eleve. In această adunare s'a ales viceprezidentă a reun. pe timp de 2 ani dna *Clara Nilvan* din Şomcuta mare.

In 1906, din prilejul aniversării de 40 ani a intemeierea dinastiei şi domniei primului rege al regatului vecin România, prin Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român, fiind invitaţi şi românii din Ungaria să ia parte la expoziţiunea generală română deschisă la 17 Iuniu, rezervându-le un pavilon separat, care să-l înzestreze cu roadele activităţii şi vieţii lor culturale naţionale — Reuniunea femeilor rom. sălăjene a luat parte la această expoziţie, trimiţând manufacturi.

In anul acesta R. F. R. S. şi-a serbat iubileul de 25

Şcoala de fete a „Reun. Fem. Rom. Sălăjene“ din Şimleu.

de ani al esistenţei sale. Serbările împreunate cu acest iubileu au reuşit peste toate aşteptările.

Anul trecut a fost ales director al şcoalei d. adv. Vasile *Pop*. Prezideztă a reuniunei e de câţiva ani dna *Maria Cosma*, iar secretar d. dr. Victor *Deleu*.

Averea reuniunei este 15.388 cor. 11 b.

Casina română din Şimleu.

S'a înfiinţat în 24 Martie 1903. In şedinţa de constituire, prezidată de d. Andrei Cosma, directorul „Silvaniei", au fost aleşi următorii dni: preşedinte *Vasilie Pop*, asesor orfanal în pensiune şi advocat, vicepreşedinte *Gavril Trif*, prof. în pensiune, notar *Ioan Moldovan*, oficial la „Silvania", casier şi bibliotecar *Eugen Boroş*, econom *Georgie Pătcaş*, iar membrii în comitet: Al. *Bărbolovíciu*, vicar, Andrei *Cosma*, Aug. *Marcuş*, casierul „Silvaniei", Mihaiu *Pop*, advocat, Aug. *Vicaş*, protopop, dr. Coriolan *Meseşianu*, advocat şi Georgiu *Maior*, jude în pensiune.

In anul 1907 comitetul s'a constituit din nou, realigându-se de preşedinte tot d. Vasile *Pop*. De atunci s'a început o activitate mai intensivă, formându-şi casina un cor propriu, care cântă între altele şi liturgia lui Dima în cursul serviciului divin în biserica din localitate, sub conducerea harnicului învăţător Simion *Oros*.

S'au pus în acelaş timp bazele unei biblioteci şi s'a construit în curtea „Silvaniei" o popicărie, graţie în primul rând neobositului preşedinte.

Casina are abonate gazetele şi revistele româneşti de seamă, precum şi „Viitorul" din România. Localităţile ei sunt în casele institutului „Silvania".

Institute financiare.

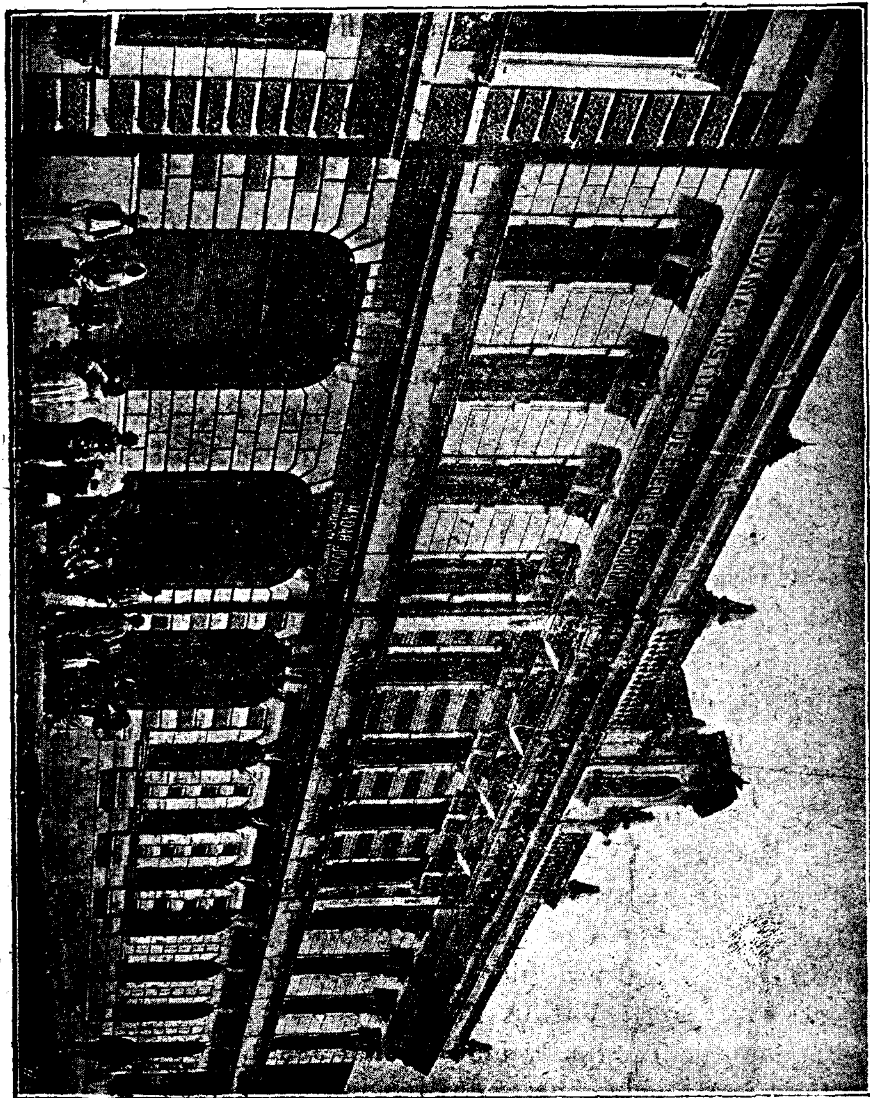
Sălajul are trei instituțe financiare: „Silvania“ în Șimleu, „Sălăjana“ în Jibou și „Codreana“ în Băsești. „Silvania“ are filială (sucursală) în Bucium, iar zilele acestea se va pune bază unui nou institut financiar în Tășnad: „Vulturul“.

Președintele celor înfiintate deja este d. *George Pop* de Băsești.

„Silvania.“

Prin înființarea acestui institut a devenit Șimleul-Silvaniei focularul economiei naționale sălăjene. Pasul prim în direcțiunea înființărei institutului s'a făcut în conferința confidențială convocată prin d-nii George Pop de Băsești și Andrei Cosma pe 19 Nov. 1886 în Șimleul-Silvaniei. S'au ales de membri fundatori: Alimpiu Barboloviciu, George Pop, Andrei Cosma, Dr. Ioan Nichita, Vasiliu Marincaș, Simeon Oros, Georgiu Filep, Florian Cocian, Demetriu Coroian, Teodor Pop, Ioan Pop din Domnin, Ioan Moldovan și Ioan Sârb. S'a mai ținut o conferință la 16 Dec. 1886 în Zălau, la care au luat parte, afară de membri comitetului fundator: Ioan Cosma, Dr. Vasiliu Lucaciu, Ioan Cherebețiu, Laurențiu Caba, Teodor Nichita, Teodor Simoc, Vasiliu Mica, Ioan Lazar, Virgiliu Barboloviciu, Petru Pop, Gavril Barbur și Vasiliu Pop. S'a ales președinte A. Barboloviciu, iar notariu A. Cosma. Președintele face cunoscut, că s'au făcut deja toate pregătirile pentru esmiterea prospectelor și subscrierilor de acțiuni. In comitetul fundator se mai aleg: Vasiliu Pop, asesor în Zălau, Dr. Vasiliu Lucaciu și Teodor Simoc. Se hotărește numirea institutului și se fixează capitalul social în 75.000 fl. v. a.

având a se acoperi prin 1500 acții à 50 fl. v. a. Constituindu-se din sinul membrilor fundatori direcțiunea, președinte se alege A. Barboloviciu, director Andrei Cosma, casier Simeon Oros, care refusând a primi postul, cu îndeplinirea agendelor de casier provisor este însărcinat A. Barboloviciu, președintele direcțiunei. Consiliul direcțiunei

Casele institutului „SILVANIA".

s'a constituit astfel: A. Barboloviciu preşedinte, A. Cosma director executiv. Membrii: George Aciu, Florian Cocian, Ioan Cosma, Daniil Deleū, Florian Marcuş, Simeon Oros, George Pop, Ioan Sârb, Ioan Vicaş, Ioan Moldovan. Comitetul de reviziune: Georgiu Filep, preşedinte. Membrii: Dr. Ioan Nichita, Vasiliu Mărincaş, Ioan Angyal, Demetriu Suciu, Augustin Marcuş. Operaţiunile şi le-a început institutul în anul 1888.

Primii oficiali ai institutului au fost afară de cei amintiţi: Florian Marincaş, iurisconzultul institutului, Ioan P. Lazar comptabil, Augustin Mărcuş casier şi Alimpiu Moldovan practicant. La anul 1891 s'au făcut schimbări atât în consiliul direcţiunei, cât şi în comitetul de revisiune, alegându-se, între alţii de preşedinte d. George Pop de Băseşti şi de advocat Dr. Ioan Maniu. Iurisconzulţii institutului au fost, după dr. I. Maniu: dr. I. Nichita, dr. Mihaiu Pop şi dr. Coriolan Meseşianu.

In 1904 s'a înfiinţat filiala din Bucium.

Direcţiunea: Prezident: George Pop de Băseşti, Băseşti; Artemiu Şarcadi*), Orade; Alimpiu Barboloviciu, Andreiu Cosma, Gavril Trif, din Şimleu; Dr. George Papp, Zălau; George Maior, Pereceiu; Vasilie Pop, Şimleu; Vasilie Pătcaşiu, Hotoan; Augustin Marcuş, Şimleu; Augustin Vicaş, Hidig şi Mihail Băhăţel, Supurul-de-sus.

Comitetul de supraveghiere: Prezident: Florian Cocian, Domnin; Dr. Octavian Felecan, Zălau; Aureliu Orian, Cizeriu; Antoniu Baliban, Băseşti şi Iosif Diamandi, Oradea-mare: Graţian Flonta, Căţălul românesc.

Funcţionarii: La centrală: Andrei Cosma, dir. exec.; Dr. C. Meseşanu, advocatul inst., Nicolae Munthiu, secretar; Ioan P. Lazar**), şef-contabil; Augustin Marcuş, casier;

*) Mort anul acesta.
**) Penzionat anul trecut.

Eugeniu Boroş, contabil: Demetriu Filep, arhivar; Emanuil Stoica, Alesandru Maier, Ştefan Boer şi Nicolae Gogan, oficialli ;Şt. Comlăuşan şi Emil Marinovici, practicanţi.

La filială: Vasile L. Pop, dirigent; Ioan Cucu, contabil; Ioan Negrean, casier; Ioan Simoc, Simeon Marincaş, Dr. Ioan Bozac şi Iuliu Maxim, membrii în diriginţă.

Contul bilanţului pe 1907.

A V E R E	coroane	fil.	D A T O R I E	coroane	fil.
Cassa:			Capital social . . .	600000	—
Numărar 27798·73			Fond de rezervă . .	310118	70
Timbre 1043·43	28842	16	Fond special de rezervă		
Capital soc. nevărsat	3500	40	pentru perderi . .	2567	68
Escompt	2501264	10	Fond de pensiuni . .	33851	69
Imprumuturi hipot.	1192530	41	Fond cultural . . .	4331	93
Impr. pe oblig. cu cav.	62287	76	Depuneri spre fructi-		
Cont-curent . . .	308914	31	ficare	2042236	24
Credite pe efecte . .	2178	50	Reescompt	1223542	49
Efec. cu cup. pendenţi	321644	13	Imprumuturi hipote-		
Depuneri propri . .	5806	86	care cedate . . .	186950	—
Realităţi	211144	52	Impr. de lombard	122200	—
Cont-curent al băncilor	4770	42	Dividende neridicate	1764	—
Mobiliar 3406·76			Deposite de cassă .	60544	05
10% Amort. 340·68	3066	08	*Interese anticipate*:		
Diverse cont. debitoare	30916	63			
Interese anticipate:			la escompt 20722·50		
			la hipotecare 14768·80	35491	30
la reescompt 12500·—			Profit curat: . . .	71851	45
la Im. hip. ced. 6083·25	18583	25			
	4695449	53		4695449	53

„S ă l ă j a n a“.

Al doilea institut de credit şi economii al Sălajului e „Sălăjana“ din Jibou. S'a înfiinţat la anul 1897 cu un capital social de 100.000 cor. Deja după trei ani de gestiune (la 1900) cercurile conducătoare, ca să poată satisface tot mai mult lipselor clientelei româneşti din acele părţi, s'au

văzut necesitate a ridica capitalul social la considerabila sumă de 200.000 cor. Astăzi „Sălăjana“ este un istitut de credit puternic, care face progrese frumoase.

Primul director esecutiv a fost Demetriu Suciu, despre viaţa şi activitatea căruia vorbim la alt loc al opului nostru. După moartea lui s'a ales de director d. *Emeric Pop de Băseşti*, care, în conţelegere cu membrii direcţiunei conduce naia acestei bănci tot înspre mai bine.

Următoarele date statistice ne dau o lumină adevărată despre conducerea şi progresul făcut de acest institut.

Direcţiunea: Prezident: George Pop de Băseşti; Vice-prezident: Vasile Mica, Şomeş-Odorheiu; Ioan Şandor, Gârbou; Andreiu Cosma, Şimleul-Silvaniei; Vasilie Pop, Cristolţăl; Gabriel Cherebeţiu, Someş-Odorheiu; Mihail Pop, Cuceu; Dr. Ladislau Gyurkó şi Emeric Pap de Băseşti, din Jibou şi Teofil Dragomir, Lupoaia.

Comitetul de supraveghiere: Prezident: Florian Cocian, Domnin; Teodor Bohăţel, Mineu; Dominic Raţiu, Sibiiu; Dr. Alexandru Gheţie, Gherla şi Simeon Meciu, Traniş.

Funcţionarii: Emeric Pap de Băseşti, dir. esec.; Dr. Ladislau Gyurkó, jurisconzult; Iosif Orga, contabil; Vasile Murăşan, cassar: Victor Topan, oficial; Iacob Felezău, practicant şi Ioan Druţa, servitor.

Contul bilanţului pe 1907.

ACTIVE	coroane	fil.	ASIVE	coroane	fil.
Cassa numărar	45714	77	Capital social . . .	200000	
Bon in G. C. şi la alte b.	3130	79	Fond de res. 57236·30		
Cambii de bancă esc.	857282		Fond de p. 13393·82		
Împrumuturi hipot.	207476		Fond. de disp. 25·87		
Efecte	47966		Fond. de binef. 135·—	70790	99
Realităţi	29551	35	Depuneri spre fructif.	590315	04
Diverşi debitori . .	6729	44	Reescompt	287355	
Mobiliar . 1146·41			Deposite de cassă	3590	37
10% amort 114·64	1031	77	Dividendă neridicată	465	
			Diverşi creditori .	189	40
			Interese transitoare	18431	06
			Profit curat	27745	26
	1198882	12		1198882	12

„Codreana".

Cel mai nou institut de credit şi economii al nostru este „Codreana", societate pe acţiuni în Băseşti. S'a fondat la anul 1906, cu un capital de 100.000 cor. în 1000 acţiuni de câte 100 cor.

La început sediul acestui institut de credit era să fie Cehul-Silvaniei, dar împrejurările grele politice au îndemnat pe fondatori, ca să se abată dela acest gând şi să-l aşeze în comuna Băseşti.

Primul director esecutiv al „Codrenei" a fost d. Vasile *Mica,* bărbat de frunte al Sălajului şi proprietar în Odorheiu, care, după un an de muncă, s'a retras dela acest post, iar direcţiunea a ales de director pe d. *Mihaiu Bohăţiel,* care şi-a început funcţiunea în luna Iunie 1908.

Deşi este la începutul activităţii, „Codreana" a făcut operaţiuni frumoase, semn invederat că în părţile acestea a fost mult simţită lipsa unui institut de bani bine organizat.

Despre conducerea acestei bănci şi progresul ce l'a făcut în scurta sa activitate vorbesc următoarele date statistice:

Direcţiunea: Prezident: George Pop de Băseşti; Viceprezident: Vasile Pop, protopop, Oarţa-de-jos; Vasile Mica, proprietar, S.-Odorheiu; Alexandru Pop, Cehul-Silvaniei; Petru Pap, Babţa; Ioan Lengyel, Oarţa-de-sus; Antoniu Băliban, Băseşti şi Dr. Ambrosiu Bojthor, Ardihat.

Comitetul de supraveghiere: Prez.: Andrei Cosma, Şimleu; Iosif Orga, Jibou; George Maior, Băiţa şi Simeon Meciu, Traniş.

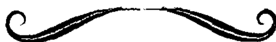
Funcţionarii: Mihai Bohăţel, dir. esec.; Dem. Coltău, contabil; Dionisiu Pop, cassar şi Augustin Pop, servitor.

Bilanţul general pe anul al II-lea de gestiune 1907.

ACTIVE		cor.	fil.	PASSIVA		cor.	fil.
Casssa în numărar		6806	—	Capital social		100000	—
Esc. c. de b.	222,714·—			Fond de reservă	880·07		
Esc. c. de b.	137,760·—	360474	—	Fond de pensiuui	104·04		
Imprumuturi hipotecare		40222	—	Fond cultural	76·63	1060	74
Mobiliar	902·77			Depuneri spre fruct.		143736	82
amortizare	90·27	812	50	Reescompt		148676	—
Spese de fondare	964·62			Deposite de casă . .		555	43
amortizare	247·65	716	97	Interese transitorii ant.		5358	10
Diverşi debitori		550	42	Diverşi cretitori . . .		140	—
				Profit curat		10054	80
		409581	89			409581	89

„Vulturul".

Lipsa uni institut financiar pe Eriu s'a simţit foarte mult. De aceea bărbaţii conducători din aceste părţi au hotărît să dea fiinţă unei a patra bănci în Sălaj. Adunarea de constituire a „Vulturului" este convocată pe 23 Iulie n. 1908. In fruntea acţiunei de înfiinţare a acestui institut stă tânărul advocat dr. Coriolan *Steer* din Tăşnad.

„ASTRA“ LA ŞIMLEU.

SCHIŢA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

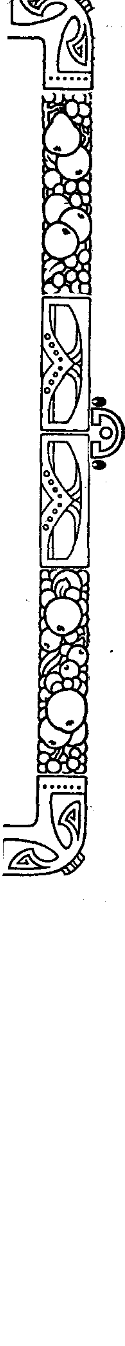
Dr. DIONISIE STOICA şi IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA“
institut tipografic şi de editură, în Şimleul-Silvaniei.
1908.

VII.

ŞIMLEUL ŞI COMUNELE.

Şimleul.

Şimleul este singurul centru sălăjan, în care se găsesc mai mulţi intelectuali români.

Imprejurarea aceasta, precum şi faptul, că în acest oraş se află sediul vicarial, apoi banca „Silvania", sediul desp. Şimleu al Astrei, al Reuniunei femeilor, o tipografie românească şi o gazetă, destinează Şimleul de-a fi şi de-a deveni centrul românilor sălăjeni.

Situaţia topografică.

Şimleul e dăruit din partea lui Dumnezeu cu tot felul de daruri. Are o poziţie romantică, iar hotarul îi e cât se poate de roditor. Oraşul se estinde sub poalele Măgurei, care se ridică în partea de meazănoapte până la o înălţime de peste 500 m., fiind acoperită cu vii şi pomet pe partea dinspre oraş. Inainte de devastarea filoxerei se produceau 100,000 ferii de vin. Coama Măgurei e acoperită de stejari. In partea de meazăzi curge rîul Crasna. Dincolo de Crasna se estinde un şes, numit „Grădina sălbatică", unde era grădina de sălbătăcimi a principelui Sigismund Bathori. Mai încolo se înalţă un deal numit „Ghebosul". Inspre răsărit se estinde valea Crasnei, cu drumul de ţară, care trece prin Periceiu, Vârşolţ etc. In partea apuseană, pe lângă „Ghebosul" întră linia ferată, care vine dela Székelyhid şi Orade, iar pe lângă rîul Crasna linia, care vine dela Şărmăşag şi Carei.

Trecutul politic.

Şimleul este oraş cu magistrat şi provăzut cu toate oficiile. Aici s'a născut principele Transilvaniei Sigismund Bathori şi a locuit în cetatea edificată de el însuş. In

Şimleu a fost miliţie totdeauna, parte pedestrime, parte cavalerie şi era încvartirată pe la cetăţeni. Aici a fost sediul comitatului Crasnei, al cărui vice-comite era bravul Florian Mărcuş, iar harnicul bărbat al nostru Dr. Ioan Maniu a fost director la judecătorie. După 1848 urmând regimul absolutızmului vrednicul preşedinte de azi al „Astrei“ d. Iosif Şterca Şuluţ a fost diregător în comitatul Crasnei, locuind la unchiul său Alexandru Şterca Şuluţ, atunci vicar al Silvaniei, după aceea metropolit de Alba-Iulia şi Făgăraş. Pe teritorul dinaintea bisericii române a fost edificate două cămări de sare, în cari se depunea sarea adusă cu carele dela ocna Dejului. De aci se lifera apoi pe întreg teritoriul Ungariei.

Şimleul era asilul ofiţerilor ces. şi reg. penzionaţi. Intre aceştia era un anumit Falici căpitannl, care era tovarăşul de vânat al vicarului Alexandru Şterca Şuluţ. Acest căpitan i-a profeţit vicarului Şuluţ, că va deveni episcop. Vicarul i-a făcut promisiunea solemnă, că dacă se va împlini profeţia, îl va lua lângă sine până la moarte, ceeace s'a şi întâmplat.

Şimleul, a fost capitala comitatului Crasna.

Trecutul bisericec.

Parohia Şimleului s'a unit la 1700, în urma împrejurării, că vice-archidiachonul de aici a subscris actul sinodului unirei, ţinut la 4 Sept. 1700. La 1810 parohia a fost împreunată cu oficiul vicarial al Silvaniei. Cel dintâiu vicar a fost George Tat, dela 1824—1828 Georgiu Abraham, iar dela 1828—1836 Izidor Alpini. Acest bărbat pe cât a fost omul ştiinţei, pe atât a fost şi al inimei. Era fala românilor sălăjeni, iubit de cler şi popor. A răposat canonic în Blaj, fiind încă în vigoare. Lui i-a urmat la anul 1836 bărbatul luminat al neamului rămânesc Alesandru Şterca Şuluţ, înălţat apoi la treapta meritată de archiepiscop şi metropolit de Alba-Iulia şi Făgăraş. Acest adevărat părinte al clerului şi poporului la anul 1848 spre

a-şi scuti neamul de glonţ şi ştreang a călătorit din parochie în parochie şi a liniştit poporul, rugându-l să şadă la vetrele sale. Numai poporul din parohia Stârciu l'a respins, zicându-i brusc: „Măriata du-te dela noi până poţi". Şuluţ a lăsat neamului o fundaţiune de 250 mii fl. v. a. pentru stipendii. Pe seama bisericei din Şimleu a întemeiat o fundaţiune, din care vicarul primeşte o rentă anuală de 100 coroane. La 10 Ianuar 1850 a ţinut sinodul vicarial mixt, cu care ne ocupăm la pag. 77 a acestei monografii.

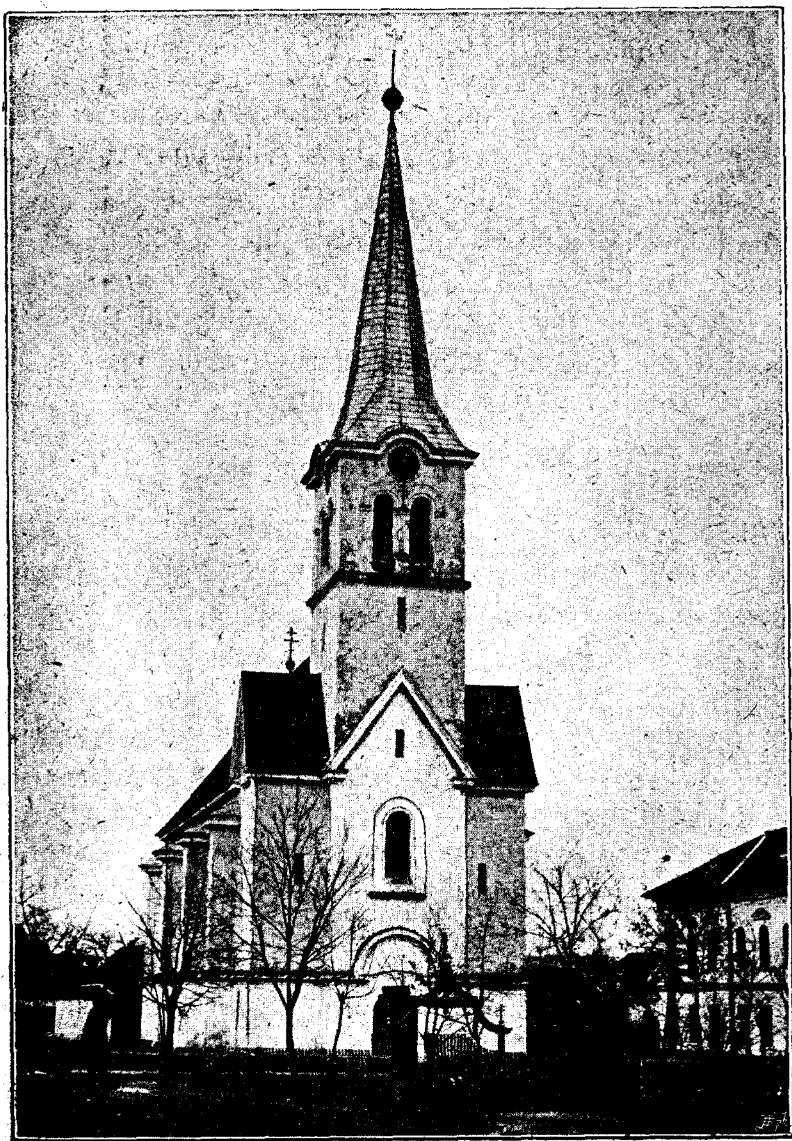
Fiind numit la anul 1853 vicarul Alexandru Şterca Şuluţ de metropolit, vicariu a ajuns Demetriu Coroian, fost paroh-protopop în Craiu-Daroltţ. Sub dânsul s'a câştigat din fondul religionar salarul capelanului de 199 fl. şi 50 cr. v. a. Coroian la anul 1873 a fost numit de canonic al diecesei gherlene. Lui i-a urmat la anul 23 Sept. 1873 actualul vicar foraneu Alimpiu Barboloviciu, fost paroh în Borşa şi protopopul tractului Ghiulei.

Edificarea bisericei actuale.

Biserica cea veche parohială şi vicarială ridicată în timpuri vechi a fost construită pe tălpi de lemn, împletită cu nuele, lipită şi văruită. Era foarte mică şi necorespunzătoare. Vicarul Şterca Şuluţ a suplicat încă la anul 1737 la Maiestatea Sa pentru asemnarea speselor recerute la edificarea bisericei. La 1845 a promis Maiestatea Sa, că va edifica biserica numai loc să fie. Loc s'a cumpărat în 1847 cu bani împrumutaţi din fondul seminarului dela Blaş. La cumpărarea locului de biserică şi a casei vicariale a ajutat metropolitul Şuluţ cu 734 fl. v. a. Dupăce biserica cea veche a fost dărâmată de un vifor iscat la 8 Iulie 1866, între orele 5—6 p. m., aşa cât numai pristolul cu vasul de ţinut sfânta cuminecătură a rămas pe el*),

*) Lângă bisericuţa aceasta veche a găsit un anume Bucur un plug de aur cu vite înjugate, care se păstrează în muzeul din Viena, pentru care merit a devenit chirotonit de preot în Ceheiu. La anul 1890 a găsit locuitorul din Şimleu Ioan Oltean tot în jurul fostei biserici obiecte de aur mari şi o manta bărbătească în valoare de 71000 fl. v. a. cari s'au transportat în muzeul din Pesta.

metropolitul dr. Ioan Vancea, pe atunci episcop al Gherlei, a adresat o cerere Majestăţei Sale, care s'a îndurat a dona pentru edificarea bisericei celei nouă 15.222 fl. 38 cr., iar pentru cumpărarea unui teren mai estins pentru edificarea bisericei a dat 2400 fl. v. a.

Biserica românească din Şimleu.

Edificarea bisericei s'a început la anul 1870. In 1871 s'a sistat prin falimentul făcut din partea achitectului. La 1874 asemnând ministeriul de culte şi instrucţiune suma restantă de 9546 fl. 84 cr. s'a continuat edificarea, dar din cauza economisării nechibzuite a curatorului, nu i-s'a putut termina interiorul. Afară de aceasta, casa vicarială era într'o stare nespus de deplorabilă. Edificiile economice: grajdul, grânarul, îngrăditurile, toate erau ruinate.

In situaţiunea aceasta actualul vicar s'a adresat cătră cler şi popor, incasându-se pe calea aceasta vr'o 800 fl. v. a. Iar dela ministeriul de culte s'au mai primit 657 fl. In Şimleu s'au colectat 1813 fl. 77 cr. care sumă punându-se în lada bisericei, s'a manipulat conştienţios. Dupăce s'a finalisat deplin edificarea bisericei şi repararea supradificatelor de pe fundul vicarial, s'a zugrăvit biserica pe spesele poporului la anul 1893, iar cu iconostas s'a provăzut la 1906 din partea dnei Elisabeta Varju, întru memoria reposatului său soţ Ioan Angyal.

Gimnaziul minoriţilor.

Ideea de a-se întemeia în Şimleu un gimnaziu s'a zămislit la anul 1817. Trecând prin multe faze şi lupte — la cari au luat parte şi românii, acest gimnaziu a putut lua fiinţă numai mai târziu. Pentru reuşită a lucrat mult Miklosi, protopopul rom.-cat din Şimleu şi vicarul general dela episcopia rom.-cat. din Oradea-mare, grof V. Csáki. Primatele Ungariei Al. Rudnai à avut cea mai ponderoasă influinţă. Inainte de toate s'a îngrijit de câştigarea fundaţiunei recerute la edificarea şi provederea cu puteri didactice a gimnaziului. Fiindcă intemeierea unui gimnaziu în Şimleu a fost de o necesitate imperativă pentru românii sălăjeni, episcopia gr.-cat. română a Făgăraşului a contribuit cu 12.000 fl. Prin această contribuire şi-a câştigat românii dreptul de a se aplica totdèauna şi câte un profesor român şi de a se preda limba română.

Astfel au fungat ca profesori români Ştefan Pap, Andreiu Liviu Pop, devenit canonic de Lugoj, Silvani devenit paroh în Bocşa-română, Ioan Gal, devenit protopop în Supurul-de-sus şi vicarul Demetriu Coroian.

Dela 1865 n'a funcţionat gimnaziul din cauză că nefiind îndestulitoare rentele capitalului fundaţional pentru acoperirea speselor începu a se ştirbi însuş capitalul. După multe stăruinţe şi jertfe de contribuiri benevole — la cari a concurs şi vicarul actual cu o colectă de 800 fl. v. a. s'a redeschis gimnaziul cu începutul anului şcolastic 1879/80 cu 4 clase. Vicarul actual, după multe şi grele lupte, a reuşit a întroduce ca studiu obligat pentru tinerii gr.-cat. români, nu numai studiul religiunei, ci şi studiul limbei române, ca studiu obligat pentru toţi românii. Actualmente însă catedra de limba română nu e ocupată şi urmarea e, că tinerii noştri, nu numai, că n'au nici o cunoştinţă de literatura română, dar nici vorbi nu ştiu româneşte. Ar trebui făcuţi paşii necesari pentru înactivarea catedrei de limba română, căci contingentul cel mai mare al gimnaziului îl dau românii. In anul acesta au fost 38. Este speranţă, că nu peste mult se va ridica gimnaziul la 8 clase.

Trecutul poporului şimleuan.

Poporul român în vremile bătrâne n'a locuit în oraş, ci în partea de meazăzi-apus a hotarului, numită „Sălaşele române“, care cade azi pe moşia comasată a Huberteştilor. Fondurile interne pe cari s'au aşezat românii au fost toate tacsaliste, partea mai mare oraşului, cea mai mică plebaniei rom.-catolice, de unde urmează, că puţin extravilan a fost în mâna românilor. Dar azi s'a îmulţit şi din zi în zi se îmulţeşte prin cumpărare.

Poporul nostru din Şimleu este moral şi spornic. Inainte de aceasta cu 30 ani a numărat 140 fumuri cu 700 locuitori. Azi numără cu cei răspândiţi pe hotar şi pe la vii 200 fumuri cu 1200 locuitori. Toţi se ocupă cu

agronomia, parte ca posesori, parte ca zileri şi servitori. Măiestrii români sunt trei, un faur, un pantofariu şi un barbier. Ucenici de măestrie sunt mai mulţi.

Şcoala.

Şcoală confesională, cu învăţător cvalificat, există numai din 1874. Inainte de anul acesta cantorul îl făcea şi pe învăţătorul, instruând pe copii religiunea, cetitul, scrisul şi computul.

Tipografia „Victoria“ şi „Gazeta de Duminecă“.

Toată lumea ştie, că cel mai puternic mijloc al înaintării unei naţiuni este presa, jurnalistica bună şi aşezămintele de această categorie.

Oameni conduşi de gândurile curate ale progresului nostru, ca naţiune aşezată într'o parte a ţării, unde atât de mult suntem espuşi amalganizării cu străinii, au ştiut, că Şimleul numai aşa poate fi făcut un centru al românismului din acest colţ de ţeară dacă, dând tot înainte, vom pune — rând pe rând — fundamentul acelor mijloace puternice de luptă, cari ne lipsesc încă şi fără de cari, nizuinţa ori şi cui — fie oricât de nobilă — nu va fi în stare a-ne ajuta la un avânt mai puternic şi bine pronunţat.

Condus de aceste simţeminte d. Ioan P. Lazar, şef-comptabil al băncii „Silvania“ a înfiinţat, în primăvara anului 1903, primul institut tipografic românesc în Salaj „Victoria“, iar la 1 Ianuarie al anului 1904 a înfiinţat ziarul „Gazeta de Duminecă“.

La început au întâmpinat multe greutăţi aceste intreprinderi naţionale. Menirea sfântă ce o au însă a putut să-le dea puterea de-a sta faţă în faţă cu orice răutăţi şi astfel continuându-şi calea apucată, astăzi fac mari servicii neamului românesc din aceste părţi.

La început „Gazeta de Duminecă“ nu se ocupa cu politica, la un an după înfiinţare însă a depus cauţiunea de 10500 cor. poftită de lege şi de atunci, cu un program naţional bine precisat, luptă alăturea cu celelalte gazete naţionaliste pentru apărarea drepturilor neamului nostru.

Astăzi „Gazeta de Duminecă“ apare pe 12 pagini, are o gardă de colaboratori aleşi şi este răspândită în toată ţara, dar mai cu seamă între ţăranii noştri dela sate este cetită cu multă plăcere.

Comunele.

1. **Acâşul** (ungureşte Ákos, pretura Tăşnadului) este aşezat pe un şes frumos, în partea dinspre meazănoapte a comitatului. Incă din vechime (pe la anul 1342) a fost sat băştinaş unguresc (Ákosfalva.) Despre români abia aflăm urme pe la anul 1700—1790, când între poporenii conscrişi la aruncurile pentru armată vedem şi pe nemeşii români, ce aveau casă şi pământuri propri: George *Vantsa*, Ioan *Micola*, şi George *Vlad* ş. a.

Deşi puţini aceşti români aveau şi ei preot, pe Găvrilă Pap, iar de cantor pe Todor Pap.

Astăzi în Acâş sunt 50 fumuri româneşti, numărând peste 450 suflete, toate de religiunea gr.-cat., având biserică de peatră edificată la anul 1870 din puterea proprie, costând vr'o 10—12 mii coroane. Inainte de aceasta cu 30 ani erau în Acâş vre-o 30 familii româneşti, cu aproape 200 suflete. Prin urmare elementul românesc s'a sporit în mod îmbucurător.

Şcoala confesională s'a edificat la anul 1860. Invăţătorul este cvalificat, primind un salar de 600 cor. faţă de 100 cor. bani şi 1/2 merţă bucate (cucuruz), ce se prestau în vremile vechi. La şcoală umblă 40 copii (19 băeţi şi 21 fetiţe), dintre cari ştiu ceti şi scrie 10 băeţi şi 15 fetiţe. Şcoala de repetiţiune a fost cercetată de 9 elevi. Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte aproape 60 (38 bărbaţi şi 22 femei).

Hotarul Acâşului este de 5000 jugăre pământ, dintre cari aproape 1000 sunt în mâna românilor. Acestea se împart astfel:

dela	1—5	jugăre	au	22	inşi.
„	5—10	„	„	11	„
„	10—15	„	„	6	„
„	15—20	„	„	4	„
„	20—30	„	„	6	„
„	40—50	„	„	3	„
„	50—100	„	„	5	„

Un jugăr de pământ preţueşte 500—600 cor.

2. **Agrij** (poporul îi zice Agriş, ung. **Felegregy**, pretura Zălaului), comună curat românească, aşezată în partea de către meazăzi a comitatului, sub poalele Meseşului. Odinioară a fost locuită de daci şi romani, ale căror urme se pot vedea şi astăzi.

In Agrij sunt 204 fumuri româneşti cu 763 suflete, de religiunea gr.-cat. Acuma îşi edifică *biserică de peatră*, pentru care până în present au spesat peste 9000 cor, bani adunaţi dela credincioşi.

In cei din urmă 30 ani Agrijul s'a sporit cu 24 fumuri.

Şcoala confesională gr.-cat. s'a zidit la anul 1895 din peatră şi a costat 5000 cor. Invăţătorul e cvalificat şi are salar de 700 cor., din care 100 cor. sunt ajutor de stat.

La şcoală umblă 50 elevi, dintre cari 31 fetiţe şi 28 băieţi. Dintre aceştia 26 fetiţe şi 20 băieţi ştiu ceti şi scrie româneşte. In şcoala de repetetiune au fost 16 elevi. — Aproape 100 adulţi, 73 bărbaţi şi 2 femei, ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 26 româneşte şi ungureşte.

Comuna are şi grânar bisericesc-şcolastic.

Din 3658 jugăre de pământ 2329 sunt în mâna românilor şi anume

dela	1—5	jugăre	au	39	inşi
„	5—10	„	„	32	„
„	10—15	„	„	44	„
„	15—20	„	„	21	„
„	20—30	„	„	11	„
„	30—40	„	„	12	„
„	40—50	„	„	7	„
„	50—100	„	„	2	„

Preţul jugărului de pământ este 200—400 cor. In cei din urmă 30 ani proprietatea de pământ a românilor s'a sporit cu peste 150 jugăre.

Locuitorii comunei sunt agricultori, afară de cei săraci cari sunt cioplitori de lemne (şlepari). Mai mulţi dintre ei sunt distinşi în luptele din 1848, în armata lui Micaş şi în 1866 la Königgrätz.

3. **Aghireş** (ung. **Egrespatak**, în apropierea şi pretura Zălaului). Comună veche mestecată (români şi unguri), care în vremile vechi (1600) se numia Oláh-Egrespatak şi aparţinea Zălaului.

Astăzi Aghireşul are 140 fumuri româneşti, cu 650 suflete de religiunea gr. cat. Bisericuţa mică de lemn, edificată la anul 1638 ruinându-se, poporul a adunat parale şi înainte de aceasta cu patru ani şi-a edificat *biserică de peatră*, cheltuind peste 9000 cor.

In privința instrucțiunei Aghireșul merge tot spre rău, căci până când mai de mult avea învățător confesional harnic, astăzi *n'are școală confesională* și astfel cei 70 copii de școală sunt siliți a frecventa școala de stat, înființată aici din prilejul mileniului.

Dintre adulți știu ceti și scrie 50 bărbați și 25 femei.

Hotarul satului este de 1000 jugăre, dintre cari 470 sunt în mâna românilor și adecă:

dela	1—5	jugăre	au	65	inși
„	5—10	„	„	18	„
„	10—15	„	„	7	„
„	15—20	„	„	3	„
„	20—30	„	„	2	„

Poporul se ocupă numai cu lucrarea pământului, afară de 4 meseriași (zidar, faur, rotar și lemnar).

Dintre români 37 au dreptul de alegător.

4. Aleuș (ung. Elyüs, pretura Crasnei) comună mică, așezată pe loc deluros, sub poalele Rezului, în partea dispre meazăzi a comitatului. In timpurile vechi locuitorii comunei erau zileri ai familiei Banffy. In vechime avea și puțini locuitori unguri, astăzi aceștia s'au retras în satele ungurești din apropiere.

Aleușul are 84 fumuri cu 427 suflete de religiunea gr. cat. *Biserica* este din lemn și s'a edificat la anul 1722.

Școală confesională este, dar învățător stabilit și cvalificat nu pot ținea, căci poporul — puțin și sărac — nu-i în stare a solvi un salar conform legilor de instrucțiune de astăzi. De aci provine apoi, că între adulți abia 3—4 știu ceti și scrie, iar ungurește nu știe nimenea.

Hotarul acestui sat este de 1995 jugăre, dintre cari 1603 sunt în mâna românilor și anume:

dela	1—5	jugăre	au	32	inși
„	5—10	„	„	29	„
„	10—15	„	„	6	„
„	15—20	„	„	6	„
„	20—30	„	„	6	„
„	30—40	„	„	2	„
„	40—50	„	„	1	„

Prețul unui jugăr, deși pământul este neroditor, este 200—300 cor. Poporul trăiește din plugărit și viticultură. Puțini se ocupă și cu rotăritul simplu.

5. **Ardihat** (în diàlect sălăjenesc Argbihat, ung. **Égerhát**, pretura Cehului) este comună mică românească.

Fumuri româneşti sunt 91, cu 415 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* este de lemn, edificată înainte de aceasta cu 200 ani.

In Ardihat este şi *şcoală confesională* cu învăţător cvalificat, care are un salar de 800 cor., primind dela stat ajutor de 452 cor. Mai de mult plata învăţătorească era 320 cor. Pela anul 1850 instructor era cantorul, având plată de fiecare elev $^1/_2$ merţă cucuruz.

Dintre copiii, cari cercetează şcoala ştiu ceti şi scrie 22 băieţi şi 18 fetiţe, iar şcoala de repeţiune este frecventată de 21 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie aproape 200 (120 bărbaţi şi 80 femei).

Aci se obsearvă un frumos progres faţă de trecut căci, după cum ne spune d. Ioan Szabó notar pensionat şi bărbat înaintat în etate, înainte cu 30 ani abia aflai 12 oameni ştiutori de carte.

Din 1324 jugăre, 724 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	26	inşi
„	5—10	„	„	12	„
„	10—15	„	„	14	„
„	20—30	„	„	6	„
„	30—40	„	„	4	„
„	40—50	„	„	2	„
„	50—100	„	„	2	„

Preţul unui jugăr este 400—1000 cor., iar vite cornute sunt aproape 300 bucăţi. Ocupaţiunea principală a românilor este plugăritul. Meserii nu ştiu.

Alegători români avem 22, dintre cari 15 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

6. **Asuajul de jos** (ung. **Alsó-Szivágy**, pretura Cehului) este o fruntaşă comună românească în partea de meazănoapte a comitatului, aşezată pe coastă şi având 230 fumuri, faţă de 180 ce le avea înainte de aceasta cu 30 ani. Este unul din satele pustiite de curuţi — înainte de anul 1682 — ceeace s'a adeverit în mod oficios la 30 Ianuar 1862, şi în adunarea comitatensă ce s'a ţinut la Curitău.

In scrisorile vechi această comună se numeşte: *Also Asywagh* (1424), *Also Orywagh* (1475), *Alzozyvawgh* (1543). Pela anul 1797, când s'au conscris dăjdiile pentru armată

aflăm nemeşi români (Maftei, Văsălică, George şi Găvrilă *Bancoş)*, cari erau scutiţi de greutăţile satului.

Astăzi Asuajul de jos are 1000 suflete de religiunea gr.-cat. ***Biserica*** este din peatră şi s'a edificat la anul 1888 cu o cheltuială conziderabilă de peste 34 mii cor., bani adunaţi dela popor. Vechia biserică era de lemn edificată la anul 1772. Matricule se poartă dela anul 1824.

Şcoala este coofesională şi are învăţător cvalificat, dotat cu un salar de 600 cor. din care sumă 164 cor. îi primeşte ca ajutor dela stat. Şcoala de toate zilele este cercetată de 60 elevi, dintre cari 30 băieţi şi 17 fete ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune are 20 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte peste 500 (300 bărbaţi şi 200 femei), iar româneşte şi ungureşte peste 70. In această comună avem şi o *Societate de consum* înfloritoare, sub conducerea preotului şi învăţătorului. Semn învederat, că aici merg lucrurile spre bine.

Hotarul comunei are peste 2000 jugăre, din care 1600 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	40	inşi
„	5—10	„	„	20	„
„	10—15	„	„	20	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	9	„
„	30—40	„	„	5	„
„	40—50	„	„	1	„
„	50—100	„	„	1	„

Peţul unui jugăr este 300 coroane. In privinţa vitelor încă stă bine, având peste 600 bucăţi. Intreaga poporaţiune se ocupă cu plugăritul şi prăsirea vitelor, afară de 3 meseriaşi săteşti.

In această comună avem 76 alegători români, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

7. Asuajul de sus (ung. Felső-Szivágy, pretura Cehului) deasemenea este comună veche şi fruntaşe românească, aşezată pe coastă în partea de meazănoapte a comitatului.

In vechime se numea: *Felse-Azywagh* (1424), *Felse-Wazywagh* (1475), *Felsew-Zwyagh* (1570) *Felső-Szilvágy* (1679). Intocmai ca Asuajul de jos şi aici înainte de anii 1750 aflăm familii nemeşeşti române, cari erau scutite de dare. Aşa aflăm familia Petre Bujtor, Ioan Dragiş, Ioan Karabecz, **Lup Rad ş. a.**

Astăzi Asuajul de sus are 280 fumuri, faţă de 260, ce le avea înainte de aceasta cu 30 ani, cu 1460 suflete, de religiunea gr. cat. In locul *bisericei* vechi edificate din lemn la anul 1720, s'a edificat în anii 1898—1900 biserică nouă, de peatră, cheltuindu-se peste 34 mii coroane, toţi bani adunaţi dela popor.

In cei din urmă 30 ani sufletele s'au sporit cu 260.

Şcoala este confesională, iar învăţătorul cvalificat având un salar de 1000 cor., din care 600 cor. le primeşte dela stat. In vechime plata învăţătorului era 400 cor. Dintre 110 copiii înscrişi la şcoală (67 băieţi şi 43 fetiţe) ştiu ceti şi scrie 80 (50 băieţi şi 30 fetiţe). In şcoala de repetiţiune au fost 44 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 50 (40 bărbaţi şi 10 femei), un procent foarte mic acesta în proporţiune cu numărul mare al locuitorilor. Dar totuş este un progres, dacă v'om cugeta, că înainte de aceasta cu 30 ani abia aflai 4 oameni cărturari în toată comuna.

In această comună se găseşte *grânar* bisericesc şi *Insoţire de credit*, conduse de preotul şi învăţătorul locului.

Din 8745 jugăre de pământ numai 1758 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	150 inşi
„	5—10	„	„	100 „
„	10—15	„	„	20 „
„	15—20	„	„	50 „

Preţul unul jugăr este 100—600 cor., iar vite cornute sunt peste 500. Intreagă poporaţiunea se ocupă cu lucrarea pământului şi prăsirea vitelor, afară de vre-o câţiva meseriaşi mai simpli, cari pregătesc: furci, trăboanţe, lopeţi ş. a.

In Asuajul de sus avem peste 80 alegători români, dintre cari jumătate ştiu ceti şi scrie.

8. Babţa (ung. Bábcza, pretura Cehului), este unul dintre cele mai vechi sate româneşti din Sălaj, aşezat pe şes şi dealuri, acomodate pentru vii şi pomărit, în partea de meazănoapte a comitatului. In istoria comunei Bogdand se află urme despre Babţa încă din anul 1383, când era sat românesc privilegiat (Királyi oláhtalu). Numele vechiu era: Babocha (1424), Babocza (1461).

Astăzi Babţa are 180 fumuri cu 1073 suflete de religiunea gr. cat. *Biserica* este din lemn, edificată la anul 1815. La început această biserică era acoperită cu paie, precum spune poporul.

Şcoala este confesională, clădită din lemn la 1878. Invăţătorul e

cvalificat şi are salar de 700 cor., care sumă o plăteşte poporul din al său, neavând ajutor dela stat. Dintre 78 copii, cari umblă la şcoală (50 băieţi şi 28 fetiţe) 60 ştiu ceti şi scrie 40 băieţi şi 20 fetiţe. In şcoala de repetiţiune au fost înscrişi 12 elevi.

In vremile vechi plata învăţătorului era 100 cor.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 300 (200 bărbaţi şi 100 femei). Un progres frumos acesta, dacă vom cugeta că înainte de aceasta cu 30 ani abia aflai în sat 12—14 ştiutori de carte.

Şi în alte privinţe înaintează Babţa, căci are *grânar* bisericesc şi *Societate de temperanţă*. Ambele sunt conduse de preot şi învăţător.

Hotarul comunei este de 2000 jugăre, dintre cari 1800 sunt în mâna românilor şi anume:

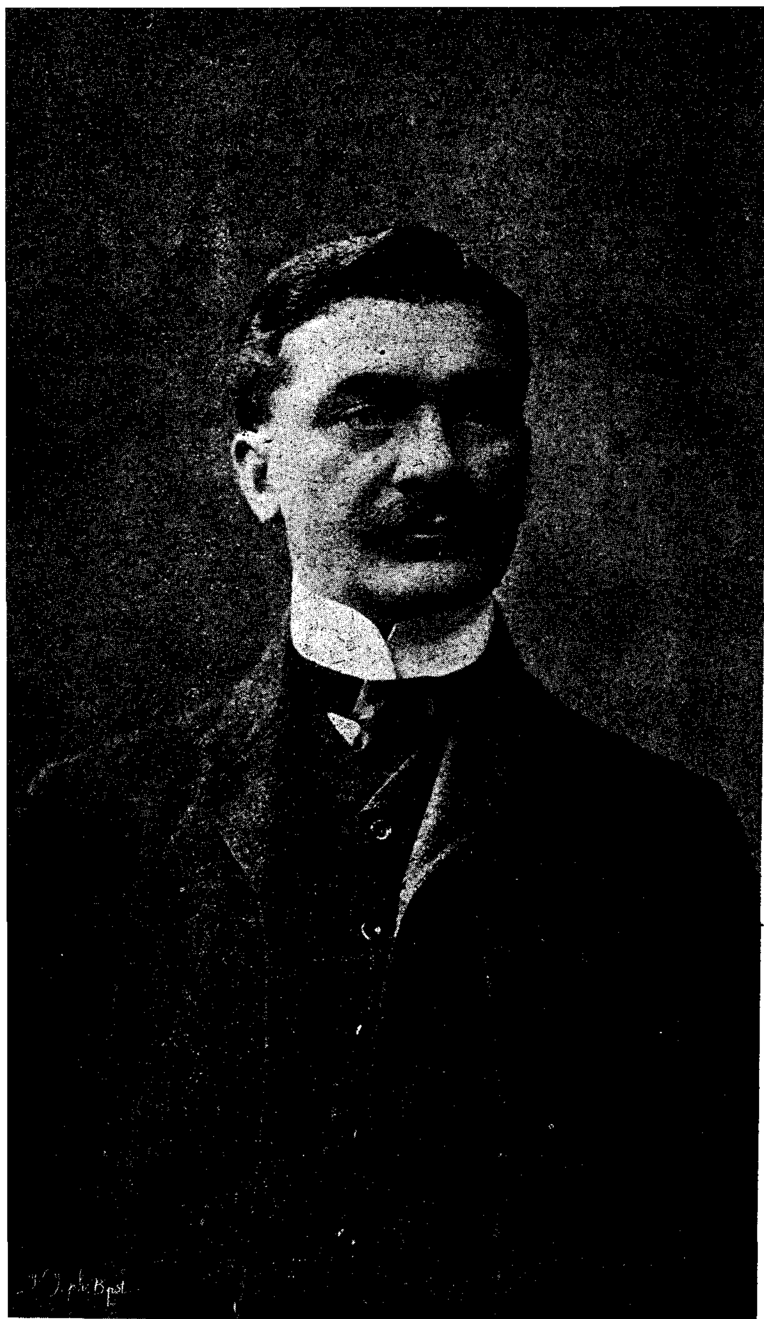
dela	1—5	jugăre	au	40	inşi
„	5—10	„	„	40	„
„	10—15	„	„	30	„
„	15—20	„	„	20	„
„	20—30	„	„	10	„
„	30—40	„	„	14	„
„	40—50	„	„	5	„
„	50—100	„	„	1	„
„	300—500	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300 cor. Vite cornute sunt în comună peste 360 bucăţi. In cei din urmă 30 ani poporul şi-a sporit binişor posesiunea, căci pe atunci abia avea 1000 jugăre. Intreg satul, afară de câţiva rotari simpli, se ocupă cu plugăritul şi prăsirea vitelor. Băbţenii au fost harnici şi în răsboaie, căci vre-o câţiva au fost distinş pentru vitejii dovedite pe câmpul de luptă dela Königgrätz şi în Bosnia, primind medalii şi pensiune.

In această comună avem 95 alegători români, dintre cari 60 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 româneşte şi ungureşte.

9. Bădăcinul (ung. Badacson, pretura Şimleului), aşezat în partea de meazănoapte dela Şimleu. Este unul dintre cele mai vechi sate, în cari mai multe familii româneşti au fost nobili scutiţi de dări şi dăjdi comunale. Acest drept şi-l'au câştigat pentru apărarea cu credinţă a fortăreţei lui St. Bathory din Şimleu. Familiile nobile mai de frunte au fost: Man, Barnucz, Csobánkai, Kuk, Veres-Pap, Kántor Pap Fogarasi.

Dela familia Man, amintită aci, îşi trage originea

Dr. IULIU MANIU, deputatul Vinţului de jos.

distinsa familie românească de astăzi: *Maniu*, între cari şi deputatul dietal, d. Dr. *Iuliu Maniu.**)

Astăzi Bădăcinul are 160 fumuri (faţă de 120, ce le avea înainte de aceasta cu 30 ani), cu 700 suflete de religiunea gr. cat. *Biserica* este din peatră, edificată la anul 1705 (nu la 1810 cum scrie Petri).

Şcoala este confesională şi asemenea este edificată din peatră la 1871. Invăţătorul este cvalificat şi are salar de 800 cor., dintre cari 200 cor. le dă statul ca ajutor. Dintre 71 copii înscrişi la şcoală (39 băeţi şi 32 fetiţe) ştiu ceti şi scrie 59 (30 băeţi şi 29 fetiţe). Şcoala de repetiţiune este cercetată de 24 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 95 (65 bărbaţi şi 30 femei), un număr conziderabil faţă de vremile dinainte de aceasta cu 30 ani, când abia aflai 20 ştiutori de carte.

Hotarul comunei este de 1800 jugăre (înţelegând aci şi pădurile dobândite sub domnia Mariei Terzia), din cari 1500 sunt în mână românească.

Dela	1—5	jugăre	au	40	inşi
„	5—10	„	„	40	„
„	10—15	„	„	37	„
„	15—20	„	„	25	„
„	20—30	„	„	15	„
„	30—40	„	„	3	„

Un jugăr de pământ preţueşte 200—400 coroane. Vite cornute sunt în comună peste 300. Intreaga populaţiune se ocupă cu plugăritul şi pomăritul.

*) S'a născut la 1 Ianuarie 1873. In etate de 23 ani s'a promovat doctor în ştiinţele juridice. In vârstă de 26 ani a ajuns advocat şi jurisconsultul archidiecezei de Alba-Iulia şi Făgăraş. Ales deputat în anul 1906 în cercul electoral al Vinţului de jos. Personalitate politică de cel mai nobil calibru. Crescut în şcoala datorinţei la casa părintească deja ca universitar abia de 17 ani se distingea printre toţi la şedinţele tinerimei române universitare din Cluj, Budapesta şi Viena, unde legă prietinie şi adevărată frăţietate cu dr. Ales. Vaida Voevod, dr. Aurel Vlad şi alţi universitari români, azi mare parte deputaţi, advocaţi, medici, caractere naţionale deja unii dintre ei.

Indemnurile pentru întrarea în activitate parlamentară cu părăsirea pasivităţii nefolositoare prin păşirea hotărîtă a lui Iuliu Maniu se prefac în convingere obştească şi astfel îşi ia începuturile participarea neamului românesc la desbaterile asupra sorţii sale propri naţionale din parlament.

Revindicaţiunile naţionale îşi găsesc astfel advocaţi între cei mai distinşi membri ai naţiunei. Intre toţi însă mai sigur vorbeşte şi mai mult ascultat de contrari este deputatul Vinţului de jos, debaterul simpatic şi adânc pătrunzător în intrigile politice. Având conştiinţa superiorităţii propri şi-a cauzei sfinte, ce reprezintă faţă de contrarii săi politici şi de egoizmul lor respingător. Iuliu Maniu este unul dintre personalităţile politice marcante ale parlamentului.

In Bădăcin sunt 90 alegători români, dintre cari 60 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

In partea hotarului dinspre Măgură este o fântână numită *Misăruiţa* cu apă foarte bună, despre care poporul ştie să spună, că în vremile de mult în acest loc se întâlneau hoţii şi tăiau vitele grase, ca să se ospeteze.

10. **Băiţa** (ungureşte Mosóbánya, pretura Cehului), comună mare românească aşezată mai mult pe dealuri, în partea de meazănoapte a comitatului.

In vechime se numea: Moso Bannya (1543) Mosóbánya (1569) şi nu era pe acest loc, ci pe valea aşa numită „Potocu", iar locuitorii erau iobagi.

In Băiţa astăzi sunt 270 fumuri, cu 1469 suflete de religiunea gr.-cat. In locul vechei biserici de lemn, edificate la anul 1637, în 1882 s'a ridicat alta de peatră, cu o cheltuială de peste 30 mii coroane.

In cei din urmă 30 ani numărul fumurilor s'a sporit cu 70, iar al sufletelor aproape cu 200.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat, dotat cu salar de 1000 cor. din care sumă 400 cor. le plăteşte statul, ca ajutor. Un salar foarte frumos acesta faţă de trecut, când era numai 240 cor. Copii înscrişi la şcoală au fost 95 (40 băieţi şi 45 fetiţe), dintre cari au ştiut scrie şi ceti 64 (37 băieţi şi 27 fetiţe). Şcoala de repetiţiune au cercetat-o 24 elevi.

Incât priveşte ştiinţa de carte a adulţilor trebue să spunem, că stă foarte rău, de oarece abia 30 persoane (20 bărbaţi şi 10 femei) ştiu ceti şi scrie româneşte, iar româneşte şi ungureşte numai 10. De aci provine apoi, că în această comună mare nu este nici grânar bisericesc şi nici altă instituţiune culturală economică.

Hotarul comunei este de 4000 jugăre, din cari 3600 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jug.	au 38	proprietari
„	10—15	„	„ 22	„
„	15—20	„	„ 17	„
„	20—30	„	„ 29	„
„	30—40	„	„ 35	„
„	40—50	„	„ 47	„
„	50—100	„	„ 18	„
„	500 în sus	„	„ 1	„

Pământul este slab, jugărul abia preţueşte 150—200 cor. Vite

cornute însă sunt peste 400 bucăţi. Ocupaţiunea principală a locuitorilor este plugăritul, dar sunt mulţi olari şi şindilari. Vasele de Băiţa sunt vestite.

Alegători sunt în Băiţa 80, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte.

11. Bălan (ungureşte Almásbalázsháza, pretura Zălaului), este sat mare românesc, aşezat pe ambele ţermuri ale Almaşului. In vechime (1454) se numea Balashaza şi era aşezat numai pe ţermurele drept al Almaşului. Locuitorii erau iobagi.

Astăzi are 255 fumuri (cu 45 mai multe ca înainte de aceasta cu 30 ani), cu 1370 suflete, dintre cari 1268 de religiunea gr.-or., iar 102 gr.-cat. având două biserici, gr.-or. şi gr.-cat.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. (faţă cu o zi de lucru şi 15 jugăre pământ arător ce-i era plata în timpurile vechi). Elevi inscrişi la şcoală au fost 159 dintre cari 149 (75 băieţi şi 70 fetiţe) ştiu ceti şi scrie. In şcoala de repetiţiune au fost 66 copii.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 425 (250 bărbaţi şi 175 femei), iar româneşte şi ungureşte 370. Este de mirat deci că, cu un element intelectual atât de frumos, cum de nu aflăm în Bălan nici o instituţiune economică comercială, ba nici chiar grânar bisericesc!?

Din cele 4340 jugăre de pământ ale hotarului, 3180 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	au	183	inşi
„	5—10	„	73	„
„	10—15	„	45	„
„	15—20	„	25	„
„	20—30	„	12	„
„	30—40	„	5	„
„	40—50	„	4	„
„	50—100	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 200—300 coroane. Vite de folosinţă sunt peste 574 bucăţi.

Ne prinde mirarea, că deşi comuna aceasta este foarte populată şi mulţi economi au posesiune dela 10—40 jugăre, totuş abia avem 9 (nouă) alegători, dintre cari numai 4 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

12. Ban (ung. Felső-Bán, pretura Crasnei), sătuţ ca-

rat românesc, aşezat între două deluşoare în partea dinspre meazăzi a comitatului.

In scrisorile vechi se numeşte: Bani, (1205) Bantheluke (1341) şi prin veacul al patrusprezecelea se ţinea de cetatea Vălcăului. Locuitorii erau iobagii familiei Bánffy.

Astăzi Banul are 156 fumuri cu 742 suflete, toate de religiunea gr.-cat. Biserica este edificată din lemn la anul 1726. Cât a costat edificarea nu se ştie. In cei 30 ani trecuţi aici aflăm un spor de 31 fumuri şi 131 suflete. Preot local n'au, căci parochia este filiala celei din Bănişor.

Şcoala confesională este edificată la anul 1874. Invăţătorul nu este cvalificat şi are salar de 600 coroane faţă de 200 coroane, ce avea în vremile vechi. Intreg salarul îl primeşte din aruncul pe popor. La şcoală au umblat 45 copii (29 băieţi şi 16 fetiţe), dintre cari 22 (10 băieţi şi 12 fetiţe) ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune a fost cercetată de 12 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 110 (50 bărcaţi şi 60 femei). Intre ei numai 2 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

Hotarul este de 1485 jugăre, dintre cari 1241 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	105	inşi
„	5—10	„	„	20	„
„	10—15	„	„	8	„
„	15—20	„	„	5	„
„	20—30	„	„	2	„
„	30—40	„	„	3	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300 cor. Vite cornute sunt peste 140 bucăţi. Meseriile nu sunt cunoscute; întreaga populaţiune trăieşte din cultivarea pământului.

In această comună avem 53 alegători români, dintre cari 14 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 româneşte şi ungureşte.

13. **Bănişor** (ung. Alsóbán, pretura Crasnei), comună curat românească, aşezată între două deluşoare, în partea de meazăzi a comitatului. Este una dintre cele mai vechi comune; toţi locuitorii ei au fost iobagi la familia conţilor şi baronilor Bánffy. In Bănişor este un deal numit „Magiar", despre care poporul spune, că pe timpul dominaţiunei turcilor aici a îngropat capitlul romano-catolic din Oradea mare o parte din avere în buţi pline cu

aur şi argint. La anul 1875 s'au şi făcut săpături, cu concesiune dela comitat, dar fără resultat. Ioan Bota al Luchii s'a distins în resbelul din 1859, decorat fiind cu medalie de argint.

Bănişorul are 182 fumuri, cu 946 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* este edificată din peatră la anul 1896 cu un capital de peste 20 mii cor., bani plătiţi din partea credinciosului popor. Se află grânar bisericesc. Depre biserica veche, dărâmată la 1897, poporul povesteşte, că a fost una dintre cele mai vechi biserici din Sălaj şi că pe timpul când s'a edificat erau numai 7 familii în comună. Naia bisericei era de 3 orgii lăţime şi lungime, iar altarul era aşa de mic, încât preotul numai cu greu îl putea încunjura. In această bisericuţă s'a adăpostit mai întreg poporul din comună pe timpul năvălirii tătarilor, sub Bela IV.

Şcoala este confesională şi are învăţător cvalificat. Plata învăţătorului este 800 cor. plătită de popor. Statul nu dă nici un ajutor. Dintre 87 copii înscrişi la şcoală (42 băieţi şi 45 fete) ştiu ceti şi scri 74 (38 băieţi şi 36 fete). Şcoala de repeteţiune a fost cercetată de 41 elevi.

Dintrè adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 290 (200 nărbaţi şi 90 femei), iar româneşte şi ungureşte numai 52.

Hotarul comunei este de 3359 jugăre, dintre cari 3211 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	215	inşi
„	5—10	„	„	96	„
„	10—15	„	„	41	„
„	15—20	„	„	32	„
„	20—30	„	„	19	„
„	30—40	„	„	7	„
„	40—50	„	„	1	„

Preţul uni jugăr de pământ este 400 cor. Vite cornute sunt peste 350 bucăţi. Intreg poporul, afară de un maşinist, se ocupă cu lucrarea pământului şi prăsirea vitelor.

Alegători avem în această comună 84, dintre cari 52 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 14 româneşte şi ungureşte.

14. **Bârsăul de jos** (ung. Alsóberekszó, pretura Cehului) este aşezat în partea de meazănoapterăsărit a comitatului. In actele vechi îl aflăm scris: Alsó-Beregzó (1549). Pe vremile când Orade-mare era sub domnirea turcilor a fost pustiit şi numai mai târziu s'a edificat din nou, aşa, că pe la anul 1715 abia avea 27 suflete româneşti. Vechii

locuitorii erau nobili şi iobagi. Astfel pe vremea conscripţiei dării pentru armată, aflăm următoarele familii nemeşeşti: Onuţ Kodrán, Onuţ Szamoşan, Todor Csonka (preotul).

Astăzi această comună are 182 fumuri cu 860 suflete de, religiunea gr.-cat. faţă de 150 fumuri şi 716 suflete, ce le avea înainte de aceasta cu 30 ani. *Biserica* este edificată din peatră, la anul 1868, cu un un capital de peste 20 mii coroane. Elementul străin nu se înmulţeşte şi străinii câţi sunt în comună (50 suflete) toţi vorbesc româneşte.

Şcoala confesională s'a edificat din lemn, înainte de aceasta cu vre-o 40 ani, şi are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor. (în vechime plata dascălului era 160 cor.), din cari 600 cor. le plăteşte statul, ca ajutor. La şcoală au fost înscrişi 70 elevi (30 băeţi şi 40 fetiţe), dintre cari 45 (20 băieţi şi 25 fetiţe) ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune a fost cercetată de 30 elevi.

Dintre adulţi abia ştiu ceti şi scrie româneşte 59 (35 bărbaţi şi 24 femei), iar româneşte şi ungureşte 9 (6 bărbaţi şi 3 femei).

Hotarul satului este de 2300 jugăre, dintre cari 2200 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	12	inşi.
„	5—10	„	„	30	„
„	10—15	„	„	29	„
„	15—20	„	„	48	„
„	20—30	„	„	24	„
„	30—40	„	„	25	„
„	40—50	„	„	10	„
„	50—100	„	„	4	„

Preţul unui jugăr de pământ este 150—200 cor. Vite cornute sunt peste 500 bucăţi. Meseriile (afară de rotăritul şi lemnăritul simplu), durere, nu le cunosc nici locuitorii acestei comune, ci trăesc numai din lucrarea pământului.

Alegători avem 147, dintre cari numai 22 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar româneşte şi ungureşte 6.

15. Bârsăul-de-sus (ung. Felsőberekszó, pretura Cehului), este cea mai de frunte comună românească în partea dinspre meazănoapte-răsărit a comitatului şi este aşezată pe coastele alor patru deluşoare.

In actele vechi îl aflăm scris: Felsewberekzo (1470), Felseoberegzó (1569) şi, întocmai ca şi Bârsăul-de-jos, pe

vremea domnirei turcilor (înainte de anul 1682) a fost pustiit aproape întreg, aşa că la conscripţia dării din 1715 abia aflăm în Bârsăul-de-sus 63 suflete româneşti. Deşi numele de familii păreau a fi ungureşti, totuşi această comună — zice „Magy. Stat. Közl.“ (XII. p. 65) a fost curat românească. Comuna aceasta se susţine a fi fost colonie galică-romană, despre ce se face amintire chiar şi în decretele familiei domnitoare a Huniadeştilor. Până în veacul al XV. a aparţinut Ardealului, iar sub Hunyadi şi Racolţa ţărei ungureşti.

Inainte de pustiire comuna era aşezată pe partea hotarului dinspre meazăzi, aşa numită „Hotară“, care astăzi formează proprietatea dlui Andrei Cosma,*) mare proprietar în această comună. După devastare bieţii români s'au tras cătră codru, unde tăind pădurile a ocupat fieştecare câte-o poiană şi a început a-şi edifica locuinţă. Grădinele cele mari, casele împrăştiate şi străzile şerpuitoare astăzi încă dovedesc în deajuns felul cum s'a pus bază acestei comune. Lângă locuitorii băştinaşi aşezaţi în codru s'au mai alăturat

*) Este fiul lucrurilor sale, căci dacă s'a ridicat la acel loc distins, ce-l ocupă astăzi în sânul poporului român, în societatea română şi în fruntea uneia dintre cele mai valoroase institute de credit şi economii de dincoace de munţi, meritul aproape în întregime îi revine lui însuş.

S'a născut în Bârsăul de sus, la 29 Iulie 1843. Studiile le-a făcut în Baia-mare, Sătmar şi Oradea-mare. La gimnaziul din Oradea-mare a făcut esamenul de maturitate (bacalaureatul), de unde pentru a studia dreptul a trecut la universitatea din Pesta, unde a fost între cei mai aleşi tineri români de pe acel timp. Absolvând în anul 1868 dreptul s'a aplicat ca actuar la inspectoratul şcolar din Zălau, în care timp a scris şi o Gramatică a limbei române pentru ungurii, cari ar dori a învăţa româneşte şi care a făcut bun serviciu pe acel timp pe terenul învăţământului din şcoalele medii. La organizarea tribunalelor regeşti fu numit de protonotar la tribunalul regesc din Zălau. Pe acest timp s'a căsătorit cu Maria Dragoş, fosta fiică a părintelui T. Dragoş, din Supurul de sus. Din căsătoria aceasta fericită s'a născut unica fiică a lor Aurelia Cosma, astăzi d-na dr. Coriolan Pap din Oradea-mare.

Mai târziu a fost ales protopretor al cercului Tăşnad, în care calitate a făcut multe lucruri bune, punând în toate cele 13 cercuri notariale tot notari de români. In 1884 şi-a deschis cancelarie advocaţială în Tăşnad, iar în 1887 împreună cu alţi fruntaşi a pus fundament valorosului institut de credit şi economii „Silvania.“ Aici se începe apoi şi adevărata activitate a lui Andrei Cosma pe teren naţional-economic. In conferinţa partidului naţional, ţinută în Oct. 1889 la Sibiiu a fost ales membru în comitetul naţional, iară în 1892, când 300 de români au mers cu Memorandul la Viena, şi d. Cosma se afla în fruntea lor.

Ostenelelor lui este a se mulţămi crearea „Fondului cultural“ al sălăjenilor din lăsămintele lui Georgiu Filep, Dr. Ioan Nichita, Demetriu Suciu şi alţi marinimoşi testatori.

şi alţi fugari, veniţi de frica tătarilor din Ţara Oaşului şi Ardeal, apoi de pe Someş şi din alte sate. Pe aceştia i-au numit apoi: Oşeni, Ardeleani, Someşani, Bozintani ş. a. Ca iobagi prin veacul XV. şi XVI. au slujit familiei Drágfi, iar dupăce la anul 1569 Bathori a donat moşiile din Bârsău lui Gyulafi, l'au servit pe acesta. In anul 1671 moşiile acestea au fost împărţite între Kapi, Barcsai şi Ostrosith, iar la anul 1797 au ajuns în posesiunea familiilor conţilor Gyulay, Teleky, Bornemissza, Rédai ş. a. Astăzi, în cea mai mare parte sunt în mâna românilor de aici.

Astăzi Bârsăul de sus are 328 fumuri cu 1571 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* cea veche a fost nimicită pe vremea tătarilor, iar clopotul l'au aruncat păgânii într'o fântână. In veacul al optsprezecelea poporul şi-a edificat o bisericuţă mică, în locul căreia apoi la anul 1825 au ridicat biserică de peatră, care la 1893, fiind lovită de fulger, i-a ars turnul. Tot în acelaş an s'a reconstruit turnul, ridicându-se cu 2 metri şi provăzându-se cu parafulger.

Şcoala este confesională, cu învăţător cvalificat, care are 800 cor. şi 7 jugăre de pământ, fără ca să primească ajutor dela stat. La şcoală au fost înscrişi 85 copii (39 băieţi şi 46 fetiţe), cari toţi ştiu ceti şi scrie. In şcoala de repetiţiune au fost înscrişi 32 elevi.

De notat este, că pe la anul 1870 şcoala aceasta a fost prefăcută în *şcoală comunală*, dar prin intervenţia meritatului preot de pe acele timpuri Daniil Vultur şi a dlui Andrei Cosma şi-a recâştigat iarăş dreptul de a fi confesională.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte numai 160 (120 bărbaţi şi 40 femei), iar româneşte şi ungureşte abia 10.

In Bârsăul de sus se găseşte o *„societate de consum şi valorizare“*, *bibliotecă poporală* şi grânar bisericesc. Semn învederat, că această comună are bărbaţi conducători, cari îşi pricep chemarea pe deplin.

Hotarul comunei este de 6000 jugăre, dintre cari 4600 jugăre sunt în proprietatea alor 290 români şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	120	inşi
„	5—10	„	„	60	„
„	10—15	„	„	40	„
„	15—20	„	„	26	„
„	20—30	„	„	18	„
„	30—40	„	„	12	„
„	40—50	„	„	8	„

dela 50—100 jugăre au 3 inși
„ 100—200 „ „ 2 „
dela 500 în sus „ 1 „

Perțul unui jugăr este 200—300 cor. Vite cornute sunt peste 800 bucăți. Cu meseriile nu se ocupă nimenea, ci întreagă populațiunea se ocupă cu plugăritul și prăsirea vitelor.

Dintre scrisorile vechi, ce le posed românii din Bârsăul de sus trebue să amintim diploma de nobilitate a preotului Ioan Vasváry, dată la anul 1563 de împăratul Ferdinand pentru merite militare.

Alegători sunt în această comună 210, dintre cari 50 știu ceti și scrie românește, iar 12 românești și ungurește,

16. **Băsești** (ung. Illésfalva, pretura Cehului) este cea mai veche comună nemeșască din acest comitat. In actele vechi se numește: Elyefalwa și Bazzafalwa (1424), Illyefalva (1569). Că nemeșii români erau oameni în stare bună chiar pe la anul 1668 se poate constata și din împrejurarea, că Ștefan Pop a cumpărat în 31 Oct. 1668 domeniul lui Emeric Tököli, iar principele Mihai Apafi și-a dat învoirea la aceasta și a dat ordin, ca noul proprietar să fie întrodus în posesiune. In Băsești s'au născut mulți bărbați aleși ai națiunei române, între cari d. *George Pop de Băsești**), astăzi președinte al partidului național român

*) „Badea George“ s'a născut în 1 August 1835 în Băsești, din părinții Petru Pop de Băsești și Susana Pop, nobili. Studiile și le-a făcut in Baia-mare și Orade, unde absolvând gimnaziul a dat esamenul de maturitate. S'a înscris apoi la cursurile juridice din Oradea-mare. Ca student în drept a fost asentat la miliție, de unde reîntorcându-se s'a căsătorit cu Maria Loșonți, azi moartă. Din această căsătorie s'a născut doamna Elena Pop, azi măritată Francisc Hossu Longin.

In anii 1868—72 a fost protopretore în cercul administrativ al Hododului, mai târziu deputat dietal. In 1881 în urma vicleniei maghiarilor din cercul Ceh n'a mai putut fi ales deputat. Atunci s'a decretat și în părțile noastre pasivitatea. Ca vicepresident al partidului național român, a fost în fruntea celor 300 de români, cari în 1892 au mers cu Memorandul la Viena, luând parte în 1894 și la monstruosul proces, cu care prilej i-s'a dictat de curtea cu jurați din Cluj pedeapsa de un an închisoare de stat A prezidat spre cea mai mare însuflețire a noastră memorabilul „congres al naționalităților“ ținut în Pesta, la 1 August, 1895.

De atunci el nu numai că nu s'a retras dela locul, unde l'a pus datoria, ci îl vedem pururea lucrând pentru înaintarea cauzei românismului.

Din vr'o 100 juhăre pămînt ce-a moștenit dela părinți, azi are pe hotarele comunelor: Băsești, Tămășești, Băița, Oarța și Uileac peste 3000 jugăre. Ospitalitatea lui nu are margini, iar ziua de Sân-George, în fiecare an, e prasnic atât pentru inteligenți, cari își dau întâlnire acolo, venind din depărtări mari, de pe la Năsăud, Bistrița, Deș, Șimleu, Zălau, etc. cât și pentru nația din comună.

din Ungaria, apoi: Petru Pap, vice-comite, Mih. Pap, comisar de dare, Grigore Pop, archidiacon, Alex. Pap, jude de tablă, Andrei Pap, oficer in armata imperială. Acesta a luat parte şi în luptele de pe vremea lui Napoleon, iar pentru vitejie a fost decorat. Familia *Pop* are diplomă de nemeşie dela principele Apafi.

Astăzi în Băseşti sunt 223 fumuri cu 987 suflete, toate de religiunea gr.-cat. Biserica s'a edificat din nou la anul 1902 din peatră şi a costat peste 8000 coroane. Matricule sunt dela 1822.

Şcoala este confesională şi are învăţător cvalificat cu salar de 682 cor. Statul pentru această şcoală nu dă nici un ajutor. Dintre 95 copii înscrişi la şcoală (50 băieţi şi 45 fetiţe) toţi ştiu ceti şi scrie. In şcoala de repetiţiune au fost înscrişi 34 elevi. In timpurile vechi şcoala din Băseşti pregătea mirenii pentru cariera preoţească.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 286 inşi (191 bărbaţi şi 95 femei), iar româneşte şi ungureşte 201 (141 bărbaţi şi 60 femei.)

In Băseşti residează banca „Codreana“, despre care vorbim la alt loc. Se mai află afară de aceasta o „Societate creştină de consum şi valorizare“. Biserica are grânar.

Notarul satului, deşi este român de naştere, *n'a voit să ne dea datele referitoare la mărimea hotarului şi a proporţiunei cum este împărţit pământul între deosebiţii proprietari.* In felul acesta am fost lipsiţi de putinţa de a da date statistice la acest punct, cum dăm la celelalte sate, unde notarii sunt unguri şi jidovi. Cel mai mare proprietar de pământ din Băseşti este d. George Pop. Preţul unui jugăr de pământ este cam 300 cor. Vite cornute sunt peste 300 bucăţi.

Meseriile nu le cunosc băseştenii; afară de un păpucar, toţi se ocupă cu plugăritul.

In Băseşti avem 108 alegători, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte. Ungureşte încă ştiu scrie, dar afară de vre-o 20, ceilalţi nu pricep ce citesc.

17. Benefalău (ung. Benedekfalva, pretura Cehului) este comună românească mai mică aşezată lângă Someş, în partea dinspre răsărit-meazănoapte a comitatului. In actele vechi o aflăm scrisă: Benedfalwa (1475), Benedekffalwa (1505); a fost tot românească. Locuitorii au fost parte nemeşi, parte iobagi. Inainte de 1682 Benefalăul a fost pustiit de nemţi şi numai către finea veacului al

şepteasprezecelea a început a se edifica din nou. Intre proprietarii conscrişi la 1797 pentru aruncul militar aflăm şi numele româneşti (nobili cu pământ propriu): Ioan Illés, Irimia Mercse, Stefan Ramocza, apoi Lup Stefucz, Vasalica Moldovan, Nuţ Mosolig. Preot era Ananie Mercse.

Astăzi Benefalăul are 80 case româneşti cu 410 suflete, toate de religiunea gr.-cat. *Biserica* este de peatră şi s'a edificat la anul 1790 cu spesele poporului. Şcoală confesională nu este, statul a ridicat aici o şcoală, pe care sunt obligaţi a-o cerceta şi copiii români. Inainte de aceasta cu 30 ani era şcoală confesională.

Dintre adulţi numai 6 ştiu ceti şi scrie româneşte (5 bărbaţi şi 1 femee), iar româneşte şi ungureşte 5 (4 bărbaţi şi 1 femee).

Hotarul este de 800 jugăre, dintre cari 450 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	38	inşi.
„	5—10	„	„	5	„
„	10—15	„	„	5	„
„	20—30	„	„	1	„
„	30—40	„	„	2	„

Preţul unui jugăr e 400—500 cor. Vite cornute sunt peste 100. Meserii nu exersează locuitorii acestei comune.

Alegători sunt 23, dintre cari 3 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

18. **Bicaz** (ung. Bikácza, pretura Cehului), este sat curat românesc, aşezat pe coastă, în partea de meazănoapte a comitatului. In vechime n'a fost satul aşezat unde e astăzi, ci în partea de hotar ce se numeşte „Bârsa bătrână."

In scrisorile vechi era numit: Bikáczfalva, Bekácza, Bykazfalwa (1424) şi se ţinea de comitatul Sătmarului. Locuitorii îi erau iobagi.

In Bicaz avem 163 fumuri cu 194 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* de lemn s'a edificat la anul 1723 cu cheltuiala poporului. Grânar bisericesc este.

Şcoala confesională încă s'a edificat din lemn la anul 1858, şi are învăţător cvalificat, dotat cu salar de 800 cor., din care 164 cor. le plăteşte statul. Dintre 60 elevi înscrişi la şcoală (37 băeţi şi 23 fete) ştiu ceti şi scrie 51 (31 băeţi şi 20 fete). In şcoala de repetiţiune au umblat 20 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 90 (60 bărbaţi şi 20 femei), iar româneşte şi ungureşte 15—20.

Hotarul comunei este de 2426 jugăre, dintre cari 2059 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	77	inşi
„	5—10	„	„	35	„
„	10—15	„	„	12	„
„	15—20	„	„	15	„
„	20—30	„	„	8	„
„	30—40	„	„	7	„
„	40—50	„	„	6	„
„	50—100	„	„	2	„
„	100—200	„	„	2	„

Preţul unui jugăr este 300 cor. Vite cornute sunt peste 280. Locuitorii sunt plugari.

Alegători avem 76, dintre cari 20 ştiu ceti româneşte, iar 20 româneşte şi ungureşte.

19. **Bârsa** (ung. Dabjonujfalu, pretura Zălaului) este sat mic, aşezat pe şes, în partea de meazăzi a comitatului. In vremile vechi vre-o câţiva din locuitori erau nemeşi, maioritatea erau jobagi. In 1733 numărul familiilor româneşti era 12, toate de religiunea gr.-or., având de preot pe popa Nistor.

Astăzi Bârsa are 75 fumuri, cu 350 suflete, toate de religiunea gr.-cat. *Biserica* s'a edificat din lemn, la 1701.

Şcoala este confesională cu învăţător cvalificat, care are salar de 1200 cor., din cari 990 le plăteşte statul. Dintre 37 copii de şcoală (20 băeţi şi 17 fete) toţi ştiu scrie şi ceti româneşte. Şcoala de repeteţiune a avut 22 elevi.

Hotarul comunei este de 1342 jugăre, dintre cari 892 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	25	inşi
„	5—10	„	„	5	„
„	10—15	„	„	1	„
„	20—30	„	„	5	„
„	30—40	„	„	3	„
„	40—50	„	„	1	„
„	50—100	„	„	1	„
„	100—200	„	„	1	„

Peţul unui jugăr de pământ este 400 coroane. Vite cornute sunt în comună peste 140. Locuitorii toţi se ocupă cu plugăritul.

Alegători români avem 50, dintre cari 5 știu ceti și scrie românește, iar 2 românește și ungurește.

20. Blajea, (ung. Balázsháza, pretura Tășnadului) este un mic sătuț românesc în partea dinspre apus a comitatului, care, dimpreună cu alte, sate înainte de anul 1682 a fost pustiit de curuți și numai după 1700 a început a se reculege. Inainte de pustiire satul era așezat în partea de hotar numită astăzi „Puste". Mai târziu apoi oamenii s'au retras în păduri și au format comuna de astăzi.

Blajea are 50 fumuri românești, cu 250 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* s'a edificat la anul 1720 din vaioage (cărămizi nearse).

Școala confesională are învățător cvalificat cu salar de 1200 cor. din care s'au cerut dela stat 900 cor. Elevii înscriși la școală (29 băiați și 20 fete) știu ceti și scrie toți. Școala de repetițiune a avut 14 elevi.

Dintre adulți știu ceti și scrie românește 55 (25 bărbați și 30 femei), iar românește și ungurește 27 (15 bărbați și 12 femei).

Hotarul comunei este de 1629 jugăre, dintre cari numai 160 sunt în mâna românilor și adecă:

dela	1—5	jugăre	au	18	inși.
„	5—10	„	„	4	„
„	10—15	„	„	4	„
„	15—20	„	„	3	„
„	20—30	„	„	1	„

Prețul unui jugăr este 400 cor. Vite cornute sunt peste 125 bucăți. Populația se ocupă numai cu plugăritul.

Alegători români sunt 23, cari toți știu ceti și scrie românește, românește si ungurește știu 14.

21. Bobota (ung. Nagydersida, pretura Tășnadului) Ungurii din satele vecine îi mai zic și Babucza, este unul dintre cele mai mari sate românești în părțile acestea. In scrisorile vechi Bobota are, după anumite timpuri, deosebite numiri și anume: Dobur (1205), Derzhyda (1459), Dersda (1475), Dersjda (1526). Locuitorii ei au fost parte nobili, parte iobagi. Astfel în conscripția dela 1793, după cum arată multe documente din archivul bisericei, vedem familii nemeșești pe: Gavrila Gligor, Talposi Stefan, Bálint Mihai ș. a.

D. protopop de astăzi al Bobotei Gavril Vaida, bărbat în etate de 78 ani, ne spune cu toată hotărîrea, că în Bobota ar fi înmormântat marele istoric Şincai. Afirmaţiunile sale le sprijineşte cu următoarele date:

„In 1880 umblând prin Bobota d. Francisc Hossu Longin, advocat în Deva şi ginere al preşedintelui partidului naţional d. George Pop de Băseşti, a căutat date istorice şi a întrebat, că unde a fost vechea biserică, căci, după cum se vorbeşte lângă ea ar fi înmormântat neuitatul George Şincai, marele istoric al românilor. Arătându-se locul nu s'a aflat nici un mormânt, căci cimiteriul cel vechiu a fost prefăcut în ogradă. Consultându-se apoi matriculele morţilor dela anii 1792—1825 nu s'a aflat nici o urmă. Intrebaţi fiind însă bătrânii satului (4 inşi: George şi Mihaiu Muste, feciorii fătului celui bătrân; apoi Simion Mocan şi Rechişan), toţi trecuţi de 70—80 ani, acum toţi răposaţi, au mărturisit şi adeverit la preotul local, că îşi aduc bine aminte, că fostul preot bătrân popa Ignatiu Ipian Marincaş, a făcut pomană mare la un popă străin prietin al său, pe care l'a ajuns moartea la fântâna morii de lângă drumul de ţară al Bobotei şi l'au adus şi înmormântat în faţa bisericei celei vechi. Locul de lângă fosta biserică, unde a fost îngropat acest preot străin încă l'au arătat preotului şi adeverinţa protocolară încă a fost dată de aceşti bătrâni; cercetarea a rămas însă într'atâtea, căci unul din preoţii vecini a zis, că nu-i lipsă să se facă arătare publicităţii, căci Şincai, marele nostru istoric, a răposat în Ungaria la cutareva magnat, ori posesor mare, unde a fost instructorul băieţilor aceluia“.

Părintele Gael din Derşida a afirmat înaintea dlui Fr. Hossu şi a dlui prof. Victor Russu, precum ne comunică cel din urmă, că Şincai a fost înmormântat în Bobota, însuş luând parte la înmormântare. D. prof. Russu are o carte latinească de şcoală a lui Şincai, primită dela părintele Gael, pe care am văzut-o şi noi.

Tot d. protopop Vaida ne spune, că Ioan Alexi, primul episcop al Gherlei, despre care am vorbit la alt loc (vezi pag. 115), s'a născut în Bobota şi era fiul morarului dela moara din sus. Aici trebue să constatăm, că episcopul Alexi s'a născut în hotarul comunei Mălădia la moara dela „Soruşa“. Aceasta o adevereşte şi Rev. d. vicar de astăzi al Sălajului, Alimpiu Barboloviciu, care ne spune, că cu ocaziunea unui prânz dela masa episcopului a avut ur-

mătoarea convorbire cu el: — Aşadară eşti din Sălaj? — Da, Ilustrissime, sunt feciorul protopopului din Chilioara. — Şi eu sunt sălăjan, continuă episcopul, m'am născut la moara din Mălădia şi-mi aduc bine aminte, că aveam somnuri dulci la umblătul morii. Că Alexi s'a născut în Mălădia a spus-o el însuşi. Nu-i eschis însă, că tatăl său să fi venit dela moara din Bobota la cea dela Soruşa.

Locul, unde a fost îngropat Şincai, în Bobota.

Astăzi Bobota are 260 fumuri, cu 1250 suflete de religiunea gr. cat. Biserica frumoasă de peatră este edificată la anul 1854 cu un capital de peste 50 mii cor.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1021 cor. Ajutor dela stat n'are, dar chiar acuma se fac pregătirile din partea guvernului ca să se înfiinţeze aici o *şcoală de stat*. Dintre 70 copii înscrişi la şcoală (44 băieţi şi 26 fetiţe) ştiu scrie şi ceti 56 (35 băieţi şi 21 fetiţe).

Adulţi ştiutori de carte sunt 58 (50 bărbaţi şi 8 femei), dintre cari 53 (45 bărbaţi şi 8 femei) ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

Hotarul satului este de 4151 jugăre, dintre cari 3658 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre au	50	inşi.
„	5—10	„ „	60	„
„	10—15	„ „	65	„
„	15—20	„ „	35	„
„	20—30	„ „	18	„
„	30—40	„ „	20	„
„	40—50	„ „	3	„
„	50—100	„ „	8	„
„	100—200	„ „	1	„
„	500 în sus	„ „	1	„

Preţul unui jugăr este 300 cor. Vite cornute sunt peste 1215 bucăţi. Intreagă poporaţiunea se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 162, dintre cari 50 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 45 româneşte şi ungureşte.

22. **Bocşa română** (ung. Oláhbaksa, pretura Zălaului) este un fruntaş sat românesc aşezat parte pe şes, parte pe o coastă mică. In scrisorile vechi a figurat cu numele de Baxa (1468), Oláh-Baxa (1676). Locuitorii, în mare parte nobili, au avut mult de suferit cu deosebire între anii 1650—1700.

Bocşa de astăzi are 206 fumuri, cu 980 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica*, foarte veche, este edificată din lemn.

Şcoala confesională s'a edificat la anul 1897, are învăţător cvalificat, cu salar de 740 cor. din care 100 cor. dă statul. Dintre 102 copii înscrişi la scoală (56 băieţi şi 46 fetiţe) ştiu scrie şi ceti 89 (50 băieţi şi 39 fetiţe.) In şcoala de repetiţiune au fost înscrişi 26 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 106 (65 bărbaţi şi 41 femei), iar româneşte şi ungureşte abia 10.

SIMEON BĂRNUŢIU.

Hotarul comunei este de 2513 jugăre, dintre cari 1643 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	106	inşi.
„	5—10	„	„	42	„
„	10—15	„	„	32	„
„	15—20	„	„	16	„
„	20—30	„	„	9	„
„	50—100	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 400 cor. Vite cornute sunt peste 400. Toţi locuitorii se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 62, dintre cari 15 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 româneşte şi ungureşte.

Din punct de vedere istoric-naţional Bocşa este însemnată, pentrucă aici s'a născut marele apostol al naţiunei Simeon Bărnuţiu, despre viaţa căruia vorbim la pag. 117—120.

23. **Bodia** (ung. Bodja, pretura Zălaului) este așezată pe șes și coastă, în partea de meazăzi a comitatului. Din vremuri vechi a fost tot comună românească, locuitorii ei fiind iobagi. La 1837 abia erau 35 fumuri în Bodia.

Astăzi sunt 85 fumuri cu 485 suflete de religiunea gr.-or. Biserica micuță, de lemn, s'a edificat la anul 1837.

Școala confesională are învățător neovalificat. Salarul învățătorului este 600 cor. bani plătiți de popor. Dintre 43 elevi înscriși la școală (23 băieți și 20 fete) știu ceti și scrie 28 (15 băieți și 13 fete). Școala de repetițiune a avut 21 elevi.

Dintre adulți știu ceti și scrie românește 130 (60 bărbați și 70 femei), iar românește și ungurește 17 (15 bărbați, 2 femei).

Hotarul are 1126 jugăre, dintre cari preste 1000 sunt în mâna alor 80 români. Prețul unui jugăr este 200 cor. Vite cornute sunt în sat peste 230 bucăți. Țăranii preste tot se ocupă cu lucrarea pământului.

Alegători avem 15, cari toți știu ceti și scrie românește, iar 6 românește și ungurește

24. **Bogdana** (ung. Kásapatak, pretura Zălaului) este o veche comună românească, așezată în partea de meazăzi a comitatului, pe un platou mai ridicat, între două rîuri. In vremile vechi comuna era pe coasta văii „Agrișului" spre meazănoapte dela locul, unde e astăzi.

Are 170 fumuri cu 903 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica veche din lemn și edificată la anul 1755 s'a dovedit de prea mică și astfel poporul s'a pus la lucru pentru a-și ridica o altă biserică din peatră, care va fi gata în anul acesta. Grânar bisericesc este.

Școala confesională este clădită din peatră, are învățător cvalificat cu salar de 700 cor., pe care-l plătește poporul. Dintre 75 elevi înscriși la școală (33 băeți și 42 fete) știu ceti și scrie 51 (22 băieți și 29 fetițe). In școala de repetițiune au fost 28 elevi.

Dintre adulți știu ceti și scrie românește 121 (87 bărbați și 34 femei), dintre cari românește și ungurește abia știu ceti și scrie 8 inși.

Hotarul are 2690 jugăre, dintre cari 2670 sunt în mâna românilor și anume:

dela 1—5 jugăre au 51 inși.
„ 5—10 „ „ 43 „

dela	10—15	jugăre	au	36 „
„	15—20	„	„	21 „
„	20—30	„	„	13 „
„	30—40	„	„	4 „
„	40—50	„	„	1 „
„	50—100	„	„	2 „
„	200—300	„	„	2 „

Mai este în hatarul comunei un domeniu de 1483 jugăre, care este proprietatea statului catolic şi stă deschilinit de celalalt pământ al comunei. Preţul unui jugăr este 200—250 cor. Vite cornute sunt în comună peste 500 bucăţi. Singurul meseriaş din comună este un cojocar. Ocupaţia populaţiei e plugăritul.

Alegători sunt 15, dintre cari 6 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 3 româneşte şi ungureşte.

25. **Boian** (ung. Boján, pretura Crasnei) este un sat mai mic, aşezat pe coastă, lângă drumul statului, în partea de meazăzi a comitatului. Din vechime a fost locuit de români iobagi. In scrisorile vechi îl aflăm scris Boyan (1481), Bolyan (1648.) Pe la anul 1715 era aproape gol tot satul, iar prin 1720 aflăm 6 familii române (iobagi) cu vre-o 54 suflete. La anul 1733 pe popa Lucaciu, care este şi protopop, având 11 familii şi pe popa Ioan, care era gr.-cat.

Astăzi Bojanul are 124 fumuri cu 594 suflete, de religiunea gr.-cat. Biserica este edificată din lemn, la anul 1700.

Şcoală nu este în Boian. Ţine şcoală împreună cu satul vecin, Cizer.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 14 (12 bărbaţi şi 2 femei.)

Hotarul are 2190 jugăre, dintre cari 2050 sunt ale românilor. Preţul unui jugăr de pământ este 160—200 cor. Vite cornute sunt peste 350 bucăţi.

Alegători sunt 72, dintre cari abia 10 ştiu ceti şi scrie româmâneşte, iar româneşte şi ungureşte 5.

26. **Boianul mare** (ung. Nagybajom, pretura Tăşnadului) este aşezat pe coastă în partea de apus a comitatului, pe Eriu. In scrisorile vechi îl aflăm amintit ca: Bayon (1465), Boyon (1487). S'a ţinut de comitatul Solnocului. Locuitorii i-au fost in mare parte iobagi la familia Teleky şi Berzenczey. In anii din urmă poporul a sărăcit, având

neplăceri şi spese grele cu un proces de comasare, care a ţinut 13 ani.

In resbelul din 1866 s'a distins (la Königgrätz) ţăranul Vasile Rus, fiind decorat.

Boianul are 186 fumuri, cu 900 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica este edificată din lemn de stejar la anul 1785, şi nu la anul 1710, cum aminteşte dr. Petri.

Şcoala edificată din cărămidă are învăţător cvalificat cu salar de 1000 coroane. Statul nu dă nici un ajutor. Dintre 88 copii înscrişi la şcoală (42 băeţi şi 46 fete) ştiu ceti şi scrie 73 (38 băeţi şi 35 fete). Şcoala de repetiţiune a avut 32 elevi.

Dintre adulţi abia ştiu scrie şi ceti 28 româneşte (14 bărbaţi şi 19 femei), iar româneşte şi ungureşte 13.

Hotarul comunei este de 4000 jugăre, dintre cari peste 2000 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	18	inşi
„	5—10	„	„	35	„
„	10—15	„	„	40	„
„	15—20	„	„	46	„
„	20—30	„	„	15	„
„	30—40	„	„	4	„
„	40—50	„	„	4	„
„	50—100	„	„	2	„

Preţul unui jugăr de pământ este 120—300 cor. Vite cornute sunt în comună peste 400. In general poporul se ocupă cu plugăritul şi prăsirea vitelor. Aici aflăm şi meseriaşi şi încă în număr considerabil (15 lemnari, 2 călţunari, 1 croitoreasă, 1 rotar şi 1 dogar).

Alegători avem în Boian 92, dintre cari abia 22 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 8 româneşte şi ungureşte.

27. Borza (ung. Berzova, pretura Zălaului) este un sat mic, care din cele mai vechi timpuri a fost locuit de români. Mai înainte se ţinea de comitatul Doboca şi numai în timpul din urmă a fost incorporat la Sălaj. Istoria încă face amintire de Borza (Borzwa), căci după lupta dela Jibou, aici s'a retras oastea lui Rákoczi şi săpând şanţuri în partea de cătră răsărit a hotarului, s'a ascuns, dar fără resultat, căci oastea comandantului ardelean Herbeville a aflat-o şi fugărit-o.

Astăzi Borza are 70 fumuri, cu 347 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1758.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor., din care statul plăteşte ca ajutor 426 cor. Dintre 46 copii înscrişi la şcoală (24 băieţi şi 22 fete) ştiu ceti şi scrie 29 (14 băieţi şi 15 fetiţe). Şcoala de repetiţiune are 14 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 29 (13 bărbaţi şi 16 femei), iar româneşte şi ungureşte 4.

Hotarul este de 900 jugăre, cari toate sunt ale românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	26	inşi
„	5—10	„	„	20	„
„	10—15	„	„	15	„
„	15—20	„	„	5	„
„	20—30	„	„	2	„
„	30—40	„	„	2	„
„	40—50	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300—600 cor. Vite cornute sunt peste 130 bucăţi. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători avem 4, dintre cari 2 ştiu scrie româneşte şi ceialalţi doi româneşte şi ungureşte.

28. **Bosna** (ung. **Szentpétervár**, pretura Zălaului) **este comună veche românească, aşezată pe coastă în partea dinspre meazăzi a comitatului. La anul 1733 abia avea 13 familii, cu doi preoţi uniţi.**

Astăzi Bosna are 120 fumuri, cu 350 suflete gr. cat. şi 160 gr. or. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1855.

Edificiu pentru şcoală este, dar în anul acesta n'au avut învăţător. Copii obligaţi de şcoală au fost 39 (22 băieţi şi 17 fete).

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 38 (20 bărbaţi şi 18 femei).

Hotarul are 1600 jugăre, dintre cari 1350 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	26	inşi
„	5—10	„	„	29	„
„	10—15	„	„	15	„
„	15—20	„	„	12	„
„	20—30	„	„	8	„
„	30—40	„	„	4	„
„	40—50	„	„	2	„

Preţul unul jugăr este 100—300 cor. Vite cornute sunt peste 260 bucăţi. Intreagă poporaţiunea se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 20, dintre cari 4 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 româneşte şi ungureşte.

29. **Bozieş** (ung. **Szilágyborzás**, pretura Şimleu) este sat unguresc, unde sunt şi puţini români. In vremile vechi n'a fost comună, ci mai mult o vilă a familiei Bánffy. La anul 1720 erau 9, iar la 1747 aflăm 169 suflete de religiunea gr. cat. [faţă de 84 suflete ce sunt astăzi]. Se vede clar de aci, că în cursul vremilor s'au maghiarizat.

In Bozieş avem 19 fumuri româneşti cu 84 suflete de religiunea gr-cat. Şcoală românească nu este.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte 8 inşi.

Hotarul este de 1200 jugăre, dintre cari numai 58 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	16 inşi
„	5—10	„	„	2 „

Preţul unui jugăr de pământ este 600 cor.

Alegători sunt 3, cari toţi ştiu scrie şi ceti.

30. **Bred** (ung. **Bréd**, pretura Zălaului) este comună fruntaşe românească, aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului. In scrisorile vechi o aflăm scrisă: Beryd (1385) Bros (1475), Bereed (1553); locuitorii ei erau iobagi. Chiar pe la anul 1423 s'a scris, că Bredul este comună curat românească. Că la 1715 erau în sat numai 27 suflete, s'a constatat din scripte. Pe acele vremuri Bredul era aşezat mai spre răsărit dela locul unde stă astăzi. Locul acela şi astăzi se numeşte „Satul cel vechiu". Matricule se află dela 1824.

Astăzi Bredul are 240 fumuri cu 1000 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn este edificată la anul 1771, iar iconostăsul bisericei a fost adus la anul 1781 din mănăstirea „*Basilitanilor*" care, pe acele vremuri, era în apropierea comunei, unde şi astăzi i-se poate afla locul.

Şcoala este confesională cu învăţător necvalificat, care are un salar de 500 cor. Ajutor dela stat n'are. Dintre 70 copii înscrişi la şcoală (45 băieţi şi 25 fete) ştiu ceti şi scrie 40. Şcoala de repetiţiune a avut 22 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 30 (20 bărbaţi şi 10 femei), iar româneşte şi ungureşte 8.

In această comună avem o boltă românească, sub conducerea unui ţăran fruntaş.

Hotarul are 2915 jugăre, dintre cari 1722 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	180	inşi
„	5—10	„	„	54	„
„	10—15	„	„	15	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	8	„
„	30—40	„	„	2	„
„	50—100	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este dela 120 cor. în sus. Vite cornute sunt peste 420. Toţi ţăranii se ocupă cu plugăritul, dar sunt şi mulţi lemnari.

Alegători avem 103, dintre cari abia 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 româneşte şi ungureşte.

31. **Brusturi** (ung. Somroujfalu, pretura Zălaului) **este comună mică românească, aşezată pe coastă în partea dinspre răsărit a comitatului. In vechime se numia: Ujfalu [1585], Somorouj Fallu [1722] şi n'a fost unde-i astăzi, ci pe locul numit „Fundul teiului". La anul 1733 numărul familiilor româneşti era 27 şi avea de păstor sufletesc pe popa Ioan. Locuitorii au fost iobagi.**

Astăzi în Brusturi sunt 73 fumuri, cu 398 suflete de religiunea gr-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1701, după cum se află scris pe uşa dinafară. Unii însă susţin că s'ar fi edificat la anul 1401. Şcoala este confesională, cu învăţător cvalificat, care are salar 700 de cor., la care statul dă un ajutor de 596 cor. Dintre 36 copii înscrişi la şcoală (19 băieţi şi 17 fete) ştiu ceti şi scrie 22 (14 băeţi şi 8 fete). Şcoala de repetiţiune are 8 elevi.

Dintre adulţi abia 7 ştiu scrie şi ceti româneşte, iar româneşte şi ungureşte 1.

Hotarul comunei este de 986 jugăre, dintre cari 616 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	23	inşi
„	5—10	„	„	14	„
„	10—15	„	„	3	„
„	15—20	„	„	3	„
„	20—30	„	„	3	„
„	50—100	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300—700 cor. Locuitorii sunt cu toţti plugari şi lucrători la păduri.

Alegători n'avem *nici unul* în această comună, căci acolo este în uz cenzul ardelean.

In hotarul Brusturilor este un deal numit „Acăstăi“. Pe acest deal se spânzurau românii în revoluţiunea din 1848.

32. Bulgari (ung. Nyirmon, pretura Cehului) este comună aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului. Dr. Petri zice, că acest sat în vechime a fost locuit numai de unguri, pe cari furtunele timpului i-au măturat. Din actele dela anul 1545 însă se vede, că în Bulgari erau şi români, căci aflăm nume româneşti ca: Paul Orgován Onuţ Rada, Zaharie Pap ş. a.

Astăzi în Bulgar avem 80 fumuri, cu 365 suflete de religiunea gr.-cat. *Bisericuţa* este clădită din lemn, la anul 1547.

Şcoala este confesională, cu învăţător cvalificat, care are salar 1100 cor. dintre cari 600 le plăteşte statul ca ajutor. Dintre 31 copii inscrişi la şcoală (18 băieţi şi 13 fete) toţi ştiu scrie şi ceti.

Dintre adulţi ştiu scrie şi ceti româneşte 220 (160 bărbaţi şi 60 femei), iar româneşte şi ungureşte abia 15.

In comună este „Societate de consum şi valorisare“, în fruntea căreia stă preotul.

Hotarul comunei este abia de 600 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	20	inşi.
„	5—10	„	„	18	„
„	10—15	„	„	12	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	10	„
„	30—40	„	„	6	„
„	40—50	„	„	4	„

Preţul unui jugăr este de 600 cor. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători români sunt 35, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte iar 15 româneşte şi ungureşte.

33. Camăr (ung. Kémer, pretura Şimleu) este comună foarte mare ungurească, unde noi românii avem 13 fumuri cu 86 suflete de religiunea gr.-cat., cea mai mare parte servitori. Deşi-s puţini românii au o bisericuţă

de lemn, edificată înainte de 1800, ceeace se conchide de acolo, că pe clopotul bisericei se află inscripţia: „S'a turnat în 1800“, apoi clopotul cel mic se ştie că este şi mai vechiu. Cât a costat nu se ştie, se vorbeşte însă că toate lemnele au fost cioplite de Alexa Mocan. Locul de biserică şi casă cantorală a fost donat românilor de nobilul Péchy Mihai, care pe la anul 1830 umbla numai la biserica românească şi prin urmare se crede că ar fi fost român de naştere. Şcoală românească nu este în Camăr şi astfel copii noştri carcetează şcoala ungurească, susţinută de stat.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie vre-o 11 inşi.

Hotarul comunei este foarte mare, dar românii abia sunt stăpâni peste 160 jugăre, şi anume:

Dela	1—5	jugăre au	6	inşi
„	20—30	„ „	2	„
„	50—100	„ „	1	„

Alegători români avem 5, cari toţi ştiu scrie şi ceti.

34. **Căuaş** (ung. Érkávás, pretura Tăşnadului) este comună mestecată astfel, că românii sunt în maioritate şi este aşezată pe şes în partea dinspre apus a comitatului. In vremile vechi şi cu deosebire înainte de 1612, a fost pustiită această comună de curuţi şi tătari.

Astăzi are 97 fumuri, cu 718 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica este edificată la 1882 din peatră, cu ajutorul advocatului de pie memorie, George Filip despre care vorbim la alt loc (pag. 120).

Şcoala confesională edificată la 1905 are învăţător cvalificat cu salar de 900 cor. plătit de popor. Dintre 82 copii înscrişi la şcoală (42 băieţi şi 40 fete) toţi ştiu scrie şi ceti.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 68 (38 bărbaţi şi 30 femei).

Hotarul comunei este de 4000 jugăre, dintre cari abia 793 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre au	9	inşi
„	5—10	„ „	7	„
„	10—15	„ „	9	„
„	15—20	„ „	5	„
„	20—30	„ „	3	„
„	50—100	„ „	3	„
„	100—200	„ „	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 400—600 cor. Toţi locuitorii se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 37, cari toţi ştiu scrie şi ceti.

35. **Căţelul-românesc** (ung. Oláhkeczel, pretura Crasnei) este comună mare românească aşezată la poalele Meseşului în partea dinspre meazăzi a comitatului. In scrisorile vechi se numeşte Kezel (1345), Oláhkechel (1471) Fel-Keczel (1490); locuitorii îi erau iobagi.

Astăzi Căţelul-românesc are 303 fumuri cu 1500 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* s'a edificat din peatră în anul 1785 la îndemnul episcopului Gregoriu Maior, care umbla pe acele locuri, ca să recâştige pe români pentru unirea cu Roma, le-a arătat chiar şi locul unde să-o zidească. Aici este cel mai bogat grânar bisericesc cu 1200 merţe grăunţe.

Şcoala confesională este clădită din peatră la anul 1883 şi are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor., dintre cari 400 cor. le plăteşte statul ca ajutor. Dintre 80 copii de şcoală (47 băieţi şi 33 fete) toţi ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune a avut 35 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 100 (70 bărbaţi şi 30 femei), iar româneşte şi ungureşte abia 6 inşi.

Hotarul comunei are 3946 jugăre, dintre cari 3400 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	50	inşi.
„	5—10	„	„	40	„
„	10—15	„	„	45	„
„	15—20	„	„	55	„
„	20—30	„	„	25	„
„	30—40	„	„	20	„
„	40—50	„	„	10	„
„	50—100	„	„	5	„
„	100—200	„	„	2	„
„	200—300	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 200—300 cor. Vite cornute are satul peste 800 bucăţi. Ocupaţiunea principală a poporaţiunei este plugăritul şi prăsirea vitelor. Sunt şi puţini măestri mai simpli (faur, rotar şi cojocar.)

Alegători avem în Căţălul românesc 152, dintre cari 70—80 ştiu ceti şi scrie româneşte şi abia 6 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

36. **Căţelul unguresc** [ung. **Magyarkeczel**, pretura Crasnei] este în apropierea Căţelului românesc şi îi locuit de români şi unguri.

Astăzi are 85 fumuri, cu 480 suflete de religiunea gr.-cat. *Biserica* de peatră s'a edificat la 1887 cu spesele poporului. Are grânar bisericesc.

Şcoala confesională s'a edificat la 1879 din material solid şi are învăţător cvalificat cu salar de 930 cor., din care 610 cor. le plăteşte statul. Dintre 46 elevi de şcoală toţi ştiu ceti şi scrie. In şcoala de repetiţiune au umblat 16 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie vre-o 50 (30 bărbaţi şi 20 femei). Hotarul satului este de 2950 jugăre, dintre cari 1385 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	29	inşi
„	5—10	„	„	12	„
„	10—15	„	„	7	„
„	15—20	„	„	3	„
„	20—30	„	„	5	„
„	30—40	„	„	5	„
„	40—50	„	„	1	„
„	50—100	„	„	3	„

Preţul unui jugăr de pământ e 200 coroane. Intreaga populaţiune se ocupă cu plugăritul. Meseriaşi: un cojocar şi un faur.

Alegători români sunt 3.

37. **Cean** [ung. **Csány**, pretura Tăşnadului] este o comună mică, aşezată în partea dinspre apus a comitatului, locuită de români şi unguri. In vechime se scria: Chan [1244], Chyan [1479]; locuitorii ei erau iobagi. La anul 1720 aflăm 27, la 1750 158, iar la 1847 281 suflete româneşti.

Astăzi în Cean avem 45 fumuri, cu 225 suflete de religiunea gr. cat. In cei din urmă 60 de ani a scăzut mult poporaţiunea românească. Nu ştim dacă cumva acest fapt nu se atribue împrejurării, că déla anul 1860 nu este paroh în loc, ci Ceanul e anexat la parohia Silvaş.

Edificiu şcolar este, dar în anul din urmă *n'a fost învăţător*, prin urmare pruncii şcolari au cercetat şcoala ungurească.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 46 (26 bărbaţi şi 20 femei).

Hotarul are 1343 jugăre, dintre cari abia 48 jugăre sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	5	inşi
„	5—10	„	„	2	„
„	10—15	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300 cor. Toţi locuitoriĭ sunt plugari. Alegători avem 29, dintre cari 26 ştiu ceti şi scrie atât româneşte cât şi ungureşte.

38. **Cehaluĭ-românesc** [ung. Oláhcsaholy, pretura **Tăşnad**] **este veche comună românească, aşezată pe două coaste în partea dinspre apus a comitatului. In vremile de demult satul se afla în parte spre răsărit a hotarului, unde şi astăzi se vede fundamentul bisericei vechi şi iar, locul de astăzi îl aflăm numai dela anul 1700 încoace**

Cehalul de astăzi are 240 fumuri, cu 1229 suflete de religiunea gr. cat. *Biserica* de peatră s'a edificat la anul 1893 pe cheltuiala poporului şi cu un ajutor de 400 cor. primit dela Maj. Sa, regele Francisc Iosif I.

Şcoala confesională mică este de peatră şi s'a edificat la anul 1894, are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Ajutor dela stat n'are. Dintre 77 copii înscrişi la şcoală (38 băeţi şi 39 fetiţe) ştiu ceti şi scrie 62 (30 băeţi şi 32 fetiţe). Şcoala de repetiţiune are 43 elevi.

Adulţi aflăm 260 ştiutori de carte, dintre cari 96 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

Hotarul este de 5408 jugăre, dintre cari peste 4500 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	68	inşi
„	5—10	„	„	39	„
„	10—15	„	„	40	„
„	15—20	„	„	28	„
„	20—30	„	„	26	„
„	30—40	„	„	12	„
„	40—50	„	„	10	„
„	50—100	„	„	6	„
„	100—200	„	„	3	„
„	200—300	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 300—400 cor. Intreagă poporaţiunea se ocupă cu plugăritul. Vite cornute sunt în comună peste 350.

Alegători sunt 192, dintre cari 100 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 30 româneşte şi ungureşte.

39. **Cehăluţul** (ung. Magyarcsaholy, pretura **Tăşnadului) este sat unguresc în partea dinspre apus a comitatului. Românii au aici 24 fumuri cu 157 suflete de religiunea gr.-cat. Din actele vechi aflăm, că pe la anul 1847**

sufletele româneşti în această comună erau 307, faţă de 157 ce sunt astăzi. Românii din acest sat deci în cei 60 ani trecuţi parte s'au maghiarizat, parte s'au depărtat în alte comune. Mai uşor credem însă, că s'au maghiarizat, mai ales din pricina, că n'au avut şi nici astăzi n'au şcoală şi astfel copiii noştri sunt siliţi a merge la şcoala reformată.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte 9 inşi.

Din hotarul de 4029 jugăre românii abia au 217 şi anume:

dela	1—5 jugăre	au	3	inşi
„	5—10	„	„ 7	„
„	10—15	„	„ 3	„
„	20—30	„	„ 2	„
„	50—100	„	„ 1	„

Toţi sunt plugari. Preţul pământului este 400—500 cor. de jugăr.

Alegători sunt 22, dintre cari 5 ştiu scrie şi ceti româneşte şi alţi 5 româneşte şi ungureşte.

40. **Ceheiul Şimleului** (poporul ii zice *Cehei*, ung. Somlyócsehi, pretura Şimleului) este cea mai aproape comună dela Şimleu spre apus. In actele vechi îl aflăm numit: Chehy (1351), Cheh (1549), Cziehy (1604) şi n'a fost acolo undei-i astăzi, ci pe partea de hotar numită „Pusta". Fiind în drumul turcilor, mai de multe ori a fost pustiit şi astfel locuitorii au fost constrânşi să se retragă la poala Măgurei, unde e aşezată şi acuma cea mai mare parte a satului. Locuitorii Ceheiului au fost iobagi, care au stat în slujba cetăţii din Şimleu. Pela anul 1715—1720 abia erau 45 suflete în Ceheiu. In 1733 era sat curat românesc cu 11 capuri de familie, având de păstor sufletesc pe popa Găvrilă.

Ceheiul de astăzi are 168 fumuri, cu 907 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn a fost edificată la anul 1667 cu cheltuiala poporului.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor., dintre cari 310 le dă statul. Cu începutul anului viitor şcolastic se va înfiinţa şcoală de stat. Dintre 58 copii de şcoală toţi ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune a avut 18 elevi.

Ştiutori de carte adulţi sunt 106 (45 bărbaţi şi 61 femei).

Hotarul este de 3084 jugăre, dintre cari 2270 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	au	94	inşi
„	5—10	„	18	„
„	10—15	„	9	„
„	15—20	„	5	„
„	20—30	„	3	„
„	30—40	„	1	„
„	40—50	„	1	„
„	50—100	„	1	„

Preţul unui jugăr este 300 cor. Vite cornute sunt în comună peste 500. Poporul se ocupă mai mult cu plugăritul, dar unii ştiu face coşuri de car şi cu toţii se pricep la lucrarea viilor.

Alegători sunt 83, dintre cari 48 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 15 româneşte şi ungureşte.

41. Cerişa (ung. Cseresе, pretura Şimleu) este un sat mic, aşezat în partea apuseană a comitatului. La 1734 Cerişa abia avea 5 familii româneşti.

Astăzi are 70 fumuri, cu 406 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1834 pe spele poporului.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor., la care statul contribue cu 788 cor. Dintre 38 copii de şcoală (20 băieţi şi 18 fetiţe) ştiu ceti şi scrie 18. Şcoala de repetiţiune a avut 9 elevi.

Dintre adulţi abia 10 ştiu ceti şi scrie. Hotarul de 550 jugăre este în mâna românilor.

Alegători sunt 56, dintre cari abia 6 ştiu ceti şi scrie.

In privinţa culturală deci Cerişa stă rău.

42. Chichişa (în graiu sălăgenesc Tyityişa, ung. Alsókékesnyarló, pretura Zălaului), comună mică aşezată în partea de meazăzi a comitatului. Locuitorii vechi au fost iobagi. Chichişa, după cum spune o diplomă a lui George Rákóczi I, prin care s'a dat îngăduinţă de a se edifica biserică, esistă dela 1547. Pe atunci era reşedinţa pretorelui (solgăbirăului). In hotarul acestui sat se văd foarte bine şi astăzi urmele „drumului lui Traian“, iar în comuna vecină, Romita (Romlot) se vede locul cetăţii. In biserică este o peatră mare, în care şi astăzi se vede gaura

unde şi-a fixat împăratul Traian steagul. Biserica însaş e clădită pe marginea drumului lui Traian.

Astăzi Chichişa are 78 fumuri, cu 300 suflete gr.-cat. şi 40 gr.-or. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1739.

Şcoala confesinoală edificată din lemn la 1898 are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., dintre care 718 cor. le plăteşte statul. Dintre 35 copii de şcoală (15 băieţi şi 20 fete) ştiu ceti şi scrie 26.

Dintre adulţi abia ştiu ceti şi scrie 5—6, semn învederat, că poporul de aici n'a avut şcoală bună.

Hotarul este de 1000 jugăre, dintre cari 500 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	26 inşi.
„	5—10	„	„	29 „
„	10—15	„	„	20 „
„	15—20	„	„	18 „
„	20—30	„	„	5 „
„	30—40	„	„	5 „

Preţul unui jugăr este 200 cor. Ocupaţiunea principală a locuitorilor este plugăritul.

Alegători sunt 8, dintre cari 3 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 româneşte şi ungureşte.

43. Chilioara (în graiu sălăjenesc: Tyilioara, ung. Kirva), este comună veche românească, căreia pe la anul 1733 îi ziceau românii „Tilioara". La început satul a fost aşezat în partea hotarului numită astăzi „Izvoară". Tradiţia spune, că numele şi-l derivă dela „Lilioara cea frumoasă, fata unui om ce locuia lângă Izvor." La anul 1715 în Chilioara erau numai 36 suflete româneşti, iar în 1733 numărul familiilor a fost 10. In 1750 erau 112 suflete, având de preot pe popa Pantele. Pe timpul revoluţiunii din 1848 numărul locuitorilor era 416.

Chilioara de astăzi are 134 fumuri, cu 658 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de peatră s'a edificat la anul 1803, iar în 1904 a fost renovată.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat, cu salar de 600 cor. Dintre 45 copii de şcoală (36 băieţi şi 22 fete) ştiu ceti şi scrie 36, iar şcoala de repetiţiune are 13 elevi.

Dintre adulţi ştiu scrie şi ceti româneşte 115 (100 bărbaţi şi 15 femei), iar româneşte şi ungureşte 60.

Hotarul comunei este de 1000 jugăre, dintre cari 900 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	**1—5**	**jugăre**	**au**	**11**	**inşi**
„	5—10	„	„	14	„
„	10—15	„	„	9	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	6	„
„	30—40	„	„	4	„
„	40—50	„	„	8	„

Preţul unui jugăr este 200—600. Locuitorii în general se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 40 cari toţi ştiu scrie şi ceţi.

In comuna aceasta s'a născut Rev. d. Alimpiu Barboloviciu, vicarul Sălajului.

44. **Chelinţa [în graiu sălăjănesc: Tyelinţa, ung. Kelencze, pretura Cehului] este aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului. In actele vechi o aflăm scrisă: Gelenczenezeo [1423], Kelenchye [1549], româneşte Telincza [1733]. Locuitorii ei au fost iobagi. La anul 1715 aflăm 108 suflete gr. cat. la 1720 72, la 1750 274, iar la 1847 peste 494.**

Astăzi Chelinţa are 135 fumuri, cu 606 suflete de religiunea gr. cat. şi 17 de religiunea gr. or. Biserica e de peatră şi s'a edificat la anul 1725.

Şcoala confesională s'a edificat din lemn la 1902, are învăţător cvalificat cu salar de 1200 cor., din care 916 cor, plăteşte statul. Dintre 43 copii înscrişi la şcoală toţi ştiu scrie şi ceti. Şcoala de repetiţiune a avut 12 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie abia 16 (15 bărbaţi şi 1 femee). In această comună aflăm *„societate de credit comunală“*, în fruntea căreia stau preotul şi învăţătorul.

Hotarul este de 3210 jugăre, dintre cari 2600 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	80	inşi
„	5—10	„	„	11	„
„	15—20	„	„	4	„
„	30—40	„	„	6	„

Preţul unui jugăr este 1000. Intreagă poporaţiunea se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 64, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 ştiu şi ungureşte.

ALIMPIU BARBOLOVICIU. ✓

S'a născut în comuna Chilioara (Kirva,) la 6 August 1834 din părinții: Alexandru Barboloviciu, preot acolo și Sofia Pop. A studiat la școlile din Șimleu, unde a absolvat normele și cursul gimnasial după sistemul vechiu, de aci a mers la Cluj, apoi în 1852 fu trimis la gimnasiul din Târnavia (Nagy-Szombat), pentru completarea studiilor gimnasiale. După absolvarea gimnasiului, la anul 1852, a fost trimis din partea episcopului Suluț la seminariul central din Budapesta, pentru studiarea teologiei, unde a făcut frumos progres în studii.

Absolvând teologia, episcopul Șuluț cu dimisorial l'a dimis în serviciul nou înființatei episcopii gr. cat. din Gherla, unde primul episcop al Gherlei, Ioan Alexi, l'a aplicat de oficiant în cancelaria diecesană, având propusul de a-l pune mai târziu profesor la teologie. La anul 1858 s'a căsătorit cu Maria Bocșa, fica protopopului de Gherla, Simion Bocșa; tot în anul acela a și fost ordinat. In 2 Nov. 1858 a fost dispus de preot în Ortelec (lângă Zălau), care parochie însă nu

45. Chendrea (ung. **Kendermező**, pretura Zălaului) este aşezată pe şes în marginea de răsărit-meazăzi a comitatul. In scrisorile vechi o aflăm Kendurmezu (1350) Kender-Mezevv (1492), româneşte Kédre (1733). Se crede că este cea mai veche comună pe valea Almaşului, întemeiată deodată cu venirea ungurilor în aceste părţi. La 1733 erau 30 familii româneşti, având de preot pe popa Găvrilă.

Chendrea de astăzi are 140 fumuri, cu 780 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica este din lemn şi nu se ştie anul, când s'a edificat, pe partea dinspre altar a fruntarului însă să poate ceti o inscripţie cu litere cirile, din care se vede, că s'a zugrăvit la anul 1802 pe spesele credincioşilor Daneş Ioan şi Crăciun cu cheltuială de 120 florini. Pe atunci era protopop Alexandru Angel, iar preot Ioan Popu.

Şcoala confesională s'a edificat la 1858 şi s'a renovat la 1902. Invăţătorul e cvalificat, cu salar de 600 cor. dintre cari 200 le dă statul. Dintre 57 copii înscrişi la şcoală (24 băieţi şi 33 fetiţe) ştiu ceti şi scrie 55. Şcoala de repetiţiune a avut 21 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 130 (100 bărbaţi şi 30 femei.)

Din 4000 jugăre pământ, în mâna românilor sunt 3300 şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	36	iuşi.
„	5—10	„	„	15	„
„	10—15	„	„	12	„
„	15—20	„	„	9	„
„	20—30	„	„	6	„
„	40—50	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 150—400 cor. Afară de 8 meseriaşi simpli, toţi locuitorii se ocupă cu plugăritul.

De mirat, că în această comună sunt numai 3 alegători, cari toţi ştiu ceţi şi scrie româneşte şi ungureşte.

46. Cheşd (în graiu sălăjenesc Tyieşd, ung. **Szilágy-Kövesd**, pretura Zălaului), comună fruntaşe, aşezată pe

a ocupat-o şi a rămas în cancelaria diecesană până când în vara anului 1859 a fost dispus de preot în fruntaşa parochie Borşa (com. Cluj).

La anul 1860, în vrâstă de 26 ani, e numit protopop al tractului Giulei, iar la 6 Sept. 1873 este numit de vicar foraneu episcopesc al Silvaniei, de paroch al Şimleului şi Archidiacon al tracturilor protopopeşti al Crasnei şi Vălcăului maghiar, în care calitate a fost întrodus prin Demetriu Coroian, canonic şi antecesor în vicariat. Stabil s'a strămutat cu locuinţa în Şimleu la 14 Maiu 1874. Şi aici trăeşte şi astăzi, lucrând pentru binele şi prosperarea bisericei şi a naţiunei româneşti.

şes şi pe deal în partea de meazănoapte a comitatului. Vechii locuitorii ai Cheşdului au fost iobagi şi pe vremile când Rakoczi s'a luptat contra polonilor, întreg poporul, care a putut purta arme, a fost dus în foc sub comanda lui Ioan Kemény. Aceştia toţi ş'au aflat perirea pe acolo, iar comandantul abia a putut scăpa din prinsoare. In felul acesta comuna rămânând fără popor, s'au adus iobagi din părţile Murăşului şi ale Meseşului. Dela aceştia îşi trag originea familiile Meseşan şi Maroşan de astăzi.

Astazi Cheşdul are 205 fumuri, cu 1373 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn, edificată la anul 1796.

Şcoala confesională s'a edificat la 1900. Invăţătorul cvalificat are salar de 600 cor. Statul nu dă nici un ajutor pentru şcoală. Dintre 65 copii (35 bărbaţi şi 30 fete) ştiu ceti şi şcrie 45. Şcoala de repetiţiune se ţine la şcoala de stat din comună.

Dintre adulţi aici aflăm mai mulţi ştiutori de carte, în total 805 (500 barbaţi şi 305 femei), cari aproape toţi ştiu ceti şi scrie ungureşte.

Hotarul este de 6000 jugăre, dintre cari abia 1800 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	20	inşi
„	5—10	„	„	30	„
„	10—15	„	„	30	„
„	15—20	„	„	25	„
„	20—30	„	„	5	„
„	100—200	„	„	1	„
„	200—300	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 200 cor. Vite de jug sunt peste 550 în comună.

Alegători avem 150, cari toţi ştiu scrie şi ceti atât româneşte cât şi ungureşte.

47. Cheud [în graiu sălăjenesc: Tyeud, ung. Kööd, pretura Cehului] este sat băştinaş românesc, aşezat pe şes în partea de răsărit a comitatului. In actele vechi îl aflăm scris: Kew [1475], Keod [1512], româneşte Teudu (1733). Din o scrisoare veche, aflată în biserică, se crede că în vremile de de mult au locuit şi unguri în comună, cari apoi, pe rând s'au romanizat. Ba chiar şi astăzi sunt locuitori în comună (d. e. familia Rácz), despre cari se ştie

cu siguritate, că strămoşii lor au fost unguri. La conscripţia iobagilor din 1715 erau 18 suflete maghiare, la 1720 36, iar la 1847 55.

Astăzi Cheudul are 215 fumuri, cu 1045 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica veche de lemn a fost edificată la anul 1550, iar cea nouă, din peatră, se edifică acuma cu o cheltuială de peste 25 mii coroane.

Şcoala confesională, edificată din lemn la 1865, are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. dintre cari 434 le plăteşte statul. Dintre 65 copii de şcoală (38 băieţi şi 27 fete), toţi ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune are 10 elevi.

Hotarul este de 3300 jugăre, dintre cari în mâna românilor sunt peste 2800. Preţul unui jugăr e 300 cor. In comună e un măsar.

Alegători sunt 107, dintre cari 62 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 25 româneşte şi ungureşte.

48. Chereuş (ung. Érkörös, pretura Tăşnad) este un sat mestecat (români şi unguri), în care şi în vechime (pe la anul 1733, când se numia Borosó) erau 5 familii româneşti. La 1750 aflăm 183 suflete româneşti gr.-cat.

Astăzi în aceasta comună, avem 25 fumuri, cu 185 suflete de religiunea gr.-cat.

Biserica este edificată din potici (lemne şi pământ), dar nu se ştie la care an.

Şcoala confesională edificată din pământ (lut) la 1863 are învăţător necvalificat cu salar de 250 cor. Dintre 20 copii de şcoală toţi ştiu scrie şi ceti. Şcoala de repetiţiune are 5 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte 35 bărbaţi şi 30 femei.

Hotarul este de 2438 jugăre dintre cari abia 300 sunt în mâna românilor, şi adecă:

dela 5—10 jugăre au 8 inşi.
„ 10—15 „ „ 2 „
„ 50—100 „ „ 1 „

Preţul unui jugăr de pământ este 400 cor. Alegători sunt 14, cari toţi ştiu scrie şi ceti atât româneşte cât şi ungureşte,

49. Cig (ung. Csög, pretura Tăşnadului) este aşezat pe şes în partea dinspre meazănoapte-apus a comitatului. In scrisorile vechi îl aflăm numit: Chug (1205), Cseg (1447), Cseogh (1604), iar pe la anul 1733 Csigul (aşa îl aflăm

scris) avea 46 familii românești cu preot gr. or. La începutul revoluțiunei în Cig erau 680 suflete gr. cat.

Astăzi sunt 112 fumuri cu 565 suflete gr. cat., prin urmare mai puține ca înainte de aceasta cu 60 ani. Biserica de peatră s'a edificat la anul 1886, costând 10 mii cor.

Școala confesională s'a edificat la 1902 și are învățător cvalificat, cu salar de 700 cor. Ajutor de stat n'are. Dintre 68 copii de școală (36 băeiți și 32 fete) știu ceti și scrie 58, iar școala de repetițiune a avut 25 elevi.

Dintre adulți știu ceti și scrie românește 126 inși, iar românește și ungurește 113.

Hotarul are 1606 jugăre, dintre cari 589 sunt în mâna românilor și anume:

dela	1—5	jugăre	au	13	inși.
„	5—10	„	„	12	„
„	10—15	„	„	4	„
„	15—20	„	„	2	„
„	20—30	„	„	2	„
„	50—100	„	„	2	„

Prețul unui jugăr este 600 cor. Vite cornute sunt peste 176. Toți locuitorii se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 26, dintre cari 15 știu ceti și scrie românește și ungurește.

50. Ciglean [ung. Csiglen, pretura Zălaului), comună mică așezată în partea dinspre răsărit a comitatului. In vechime se numea: Cieglen (1564), iar la anul 1733 românii îi ziceau Ciclec.

Cigleanul de astăzi are 80 fumuri cu 470 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica veche de lemn s'a edificat la 1764. Anul trecut un creștin cu dare de mână, Ștefan *Buruian*, a edificat pe spesele proprii o biserică de peatră, cheltuind peste 14 mii coroane.

Școala confesională s'a edificat în 1900, dar *n'are învățător* și astfel în anul școlastic 1906—7 și 1907—8 numai preotul a ținut prelegeri cu elevii, instruându-i religiunea și limba română.

Dintre adulți știu ceti și scrie 30 inși.

Hotarul comunei este de 700 jugăre, dintre cari 500 sunt în mâna românilor și anume:

dela	1—5	jug.	au	20	proprietari
„	5—10	„	„	20	„
„	10—15	„	„	5	„
„	20—30	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 400 cor.

Alegători avem în Ciglean 50, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie.

51. **Cioara** (ung. Nagymonujfalu, pretura Zălaului, este un vechiu sătuţ românesc, aşezat pe coastă în partea răsăriteană a comitatului. In vremile vechi n'a fost pe acest loc, ci pe partea de hotar ce se numeşte „Pustă".

Astăzi are 58 fumuri cu 265 suflete, de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1720.

Şcoala confesională s'a edificat din lemn la 1868 şi are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., dintre cari 560 le dă statul. Dintre 30 copii înscrişi le şcoală (21 băieţi şi 9 fete), ştiu scrie şi ceti 20. Şcoala de repetiţiune a avut 9 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte abia 18, iar româneşte şi ungureşte 7.

Hotarul ere 700 jugăre, dintre cari românii au 600 si anume:

dela	1—5	jugăre	au	30	inşi
„	5—10	„	„	12	„
„	10—15	„	„	2	„
„	15—20	„	„	2	„
„	20—30	„	„	6	„
„	30—40	„	„	2	„
„	40—50	„	„	2	„
„	50—100	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300—400 cor. Toţi iocuitorii se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 50, dintre cari abia 10 ştiu ceti şi scrie.

52. **Ciumărna** (ung. Csömörlő, pretura Zălaului) e aşezată în partea dinspre meazăzi-răsărit a comitatului. In timpurile vechi îi ziceau Csümorna [1733]. Pe atunci românii n'aveau preot. In 1750 aflăm 212 suflete gr.-cat.

Astăzi Ciumărna are 135 fumuri, cu 683 suflete, dintre cari 395 sunt gr. cat. iar 275 sunt gr. or. Biserica din lemn s'a edificat la 1785.

Şcoala confesională gr. cat. s'a edificat din peatră la 1904; are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. plătit de popor. Dintre 59 şcolari (28 băieţi şi 24 fete) ştiu ceti şi scrie 38. Şcoala de repetiţiune are 22 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie abia 15 inşi.

Hotarul comunei este 1800 jugăre, dintre cari românii folosesc 1450 și anume:

dela	1—5	jugăre	au	25	inși.
„	5—10	„	„	35	„
„	10—15	„	„	25	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	8	„
„	30—40	„	„	2	„
„	40—50	„	„	2	„
„	50—100	„	„	1	„
„	100—200	„	„	1	„
„	200—300	„	„	1	„

Prețul unui jugăr este de 200 cor. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 8, dintre cari numai 2 știu ceti și scrie.

53. **Ciuta** (ung. Sz. Kisnyires, pretura Cehului) este un sătuț curat românesc, așezat în marginea dinspre meazănoapte a comitatului. In scrisorile vechi este scris: Nyres [1461], Nyeres [1555] și după cum afirmă „Magyar Stat. Közl. [XII p. 67] la anul 1720 nu erau aici decât 9 suflete. La anul 1750, așadară cu 30 ani mai târziu, erau 98 suflete de legea gr. cat., cari aveau biserică și preot.

Astăzi Ciuta are 78 fumuri, cu 385 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1750.

Școala confesională s'a edificat la 1887 și are învățător necvalificat cu un salar de 250 cor. Copii înscriși la școală au fost 23; iar școală de repetițiune nu s'a ținut.

Dintre adulți știu ceti și scrie 40 (30 bărbați și 10 femei).

Hotarul este de 1000 jugăre, care aproape întreg (980) este în mâna românilor și anume:

dela	1—5	jugăre	au	38	inși
„	5—10	„	„	18	„
„	10—15	„	„	20	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	10	„

Prețul unui jugăr de pământ este 200—500 cor.

Alegători sunt 37, dintre cari abia 10 știu ceti și scrie.

54. **Cizer** (ung. Csizér, pretura Crasnei), este cel mai de frunte sat curat românesc așezat în marginea dinspre

meazăzi a comitatului. Este una dintre cele mai vechi comune şi în scrisorile vechi îl aflăm scris: Cesar [1205], Chyzer [1329], Csyzer [1565]. Pe la anul 1720 abia aflăm în Cizer 18 fumuri (12 româneşti şi 6 ungureşti), cu 108 suflete. In 1750 aflăm 308 suflete de legea gr. cat., iar înainte de revoluţiune [1847] numărul sufletelor era 823.

Astăzi Cizerul are 240 fumuri, cu 1264 suflete gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1783, şi după o mică sculptură cu litere cirile ce se află deasupra uşii din afară se conchide că lemnele le-a cioplit Horia. Despre aceasta şi poporul ştie să vorbească, afirmând că pe acele vremi Horia era fugar şi avea locuinţă pe partea de hotar a Ciucei, numită „Puturoanca“, de unde trecând Meseşul a lucrat lemnul acestei biserici.

Şcoala confesională edificată din peatră s'a ridicat la 1872 şi astăzi are învăţătoare (cea dintâi în aceasta comună) cvalificată, cu salar de 720 cor. Statul nu dă nici un ajutor. Dintre 67 copii de şcoală (35 băieţi şi 32 fete) ştiu ceti şi scrie 45; iar şcoala de repetiţiune are 45 elevi.

Dintre adulţi abia ştiu ceti şi scrie 40 (30 bărbaţi şi 10 femei).

Hotarul are 4820 jugăre, dintre cari 4640 sunt în mâna românilor.

Preţul unui jugăr este 160—200 cor., iar vite cornute sunt în sat peste 540 bucăţi. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 140, dintre cari abia 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, şi 2 româneşte şi ungureşte.

55. **Corni** (ung. Somfalu, pretura Cehului) este comună aşezată pe coastă în partea de meazănoapte a comitatului. Incă din anii 1715—1720 avem scrisori, cari ne spun că Cornii şi pe acele vremuri a fost sat românesc cu 45 suflete.

Astăzi în Corni sunt 140 fumuri cu 790 suflete, toate de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1860.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 250 cor. Copii de şcoală sunt 40, dintre cari 31 ştiu ceti şi scrie.

Dintre adulţi avem 25 ştiutori de carte.

Hotarul are 2500 jugăre, dintre cari aproape 2000 sunt în mâna românilor.

Preţul unui jugăr este 200—500 cor.

Alegători sut 76, dintre cari abia 10 ştiu ceti şi scrie.

56. **Corond** (ung. Korond, pretura Tăşnadului) este sat aşezat în marginea din spre mează-noapte a comitatului. Ungurii afirmă, că la anul 1715 în Corond erau 36 suflete, toţi unguri. Se poate, dar la anul 1773 în acest sat aflăm 17 familii româneşti, cu preot gr. cat. şi biserică.

Corondul de astăzi are 85 fumuri cu 401 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s'a edificat din lemn la anul 1750. Şcoală nu este în aceasta comună şi prin urmare cu instrucţiunea stă foarte slab.

Adulţi ştiutori de carte sunt 30 (20 bărbaţi şi 10 femei).

Hotarul are 4000 jugăre, dintre cari abia 400 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	29 inşi
„	5—10	„	„	6 „
„	10—15	„	„	4 „
„	15—20	„	„	1 „
„	20—30	„	„	1 „

Alegători sunt în comună 29, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie.

57. **Coşeiu** (ung. Kusaly, pretura Zălaului), este sat locuit în mare parte de români. Străinii astăzi numără 300 suflete (unguri şi jidovi). In vremile vechi Coşeiul era oraş unguresc, având diregătorii şi târguri, ceeace adeveresc multe rămăşiţe din trecut.

Astăzi Coşeiul are 105 fumuri româneşti cu 506 suflete gr. cat. Biserica nouă s'a edificat din peatră la anul 1902 cu cheltuială de peste 8 mii coroane.

Şcoala confesională este edificată din peatră la anul 1872, dar n'are învăţător şi astfel copii noştri sunt siliţi a cerceta şcoala ungurească.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 70 (50 bărbaţi şi 20 femei.)

Hotarul este de 1000 jugăre, dintre cari 750 sunt in mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	40 inşi.
„	5—10	„	„	20 „
„	10—15	„	„	15 „
„	15—20	„	„	10 „
„	20—30	„	„	5 „

Preţul unui jugăr de pământ este 300 cor.

Alegători sunt 30, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

58. Cosniciul de jos (ung. Alsókaznacs, pretura Şimleu) este în partea dinspre apus a comitatului şi din cele mai vechi timpuri a fost sat românesc şi nu era aşezat unde e astăzi, ci mai spre satul unguresc Zovány, dar din pricina deselor esundări ale apelor oamenii au fost siliţi a se retrage mai spre deal, unde îl aflăm astăzi.

Cosniciul de-jos are 98 fumuri, cu 472 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1866.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor. din care 664 cor. plăteşte statul ca ajutor. Copii de şcoală sunt 58 (32 băiaţi şi 26 fete), cari toţi ştiu scrie şi ceti, iar şcoala de repetiţiune are 20 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 100 (60 bărbaţi şi 40 femei).

In această comună aflăm „societate de consum“ şi boltă românească, în fruntea cărora stau preotul şi învăţătorul.

Hotarul este de 1358 jugăre, dintre cari 1230 sunt ale românilor şi anume:

dela	1—5	au	20	inşi
„	10—15	„	15	„
„	15—20	„	20	„
„	20—30	„	12	„
„	30—40	„	8	„
„	40—50	„	5	„
„	50—100	„	3	„
„	100—200	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 200—400 cor., iar vite cornute sunt peste 600 bucăţi. Toţi locuitorii sunt plugari.

Alegători sunt 78, dintre cari 50 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

59. Cosniciul de sus (ung. Felsőkaznacs, pretura Şimleu.) este un sat mai mic, în apropierea Cosniciului de jos şi este locuit numai de români.

In această comună avem 80 fumuri, cu 445 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1780.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor. din care 790 cor. dă statul ca ajutor. Dintre 53 copii înscrişi la şcoală toţi ştiu ceti şi scrie; şcoala de repetiţiune a avut 11 elevi.

Intre adulţi avem 80 ştiutori de carte, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie şi ungureşte.

Hotarul de 941 jugăre este aproape întreg (900) al românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	25	inşi
„	5—10	„	„	10	„
„	10—15	„	„	10	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	5	„
„	30—40	„	„	3	„
„	40—50	„	„	2	„

Preţul unui jugăr de pământ este 200—300 cor., iar vite cornute sunt în comună peste 400 bucăţi. Alegători sunt 62, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

60. Cuceu (ung. Kucsó, pretura Zălaului) este comună fruntaşe în partea dinspre răsărit a comitatului. In scrisorile vechi îl aflăm sub numirea de: Kucsó [1450], Kuchow [1547], Kuchjó [1610]; locuitorii erau parte nemeşi, parte iobagi. In 1720 erau 180 suflete, iar în 1847 aflăm 622 suflete de religiunea gr. cat.

Cuceul de astăzi are 200 fumuri, cu 1006 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1858.

Şcoala confesională edificată din peatră are învăţător cvalificat cu salar de 600 coroane. Ajutor dela stat n'are. Copii înscrişi la şcoală au fost 97 (40 băeţi şi 57 fetiţe), dintre cari 85 ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune are 29 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 46 (27 bărbaţi şi 19 femei), dintre cari abia 4 ştiu scrie şi ceti şi ungureşte.

Hotarul are 3015 jugăre, dintre cari 2020 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	73	inşi
„	5—10	„	„	67	„
„	10—15	„	„	20	„
„	15—20	„	„	17	„
„	20—30	„	„	11	„
„	30—40	„	„	8	„
„	50—100	„	„	1	„
„	200—300	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300—600 cor. Vite cornute sunt în comună peste 417. Meserii nu cunosc românii din Cuceu, ci toţi sunt plugari.

Alegători sunt 111, dintre cari abia 27 ştiu scrie şi ceti româneşte, iar 3 şi ungureşte.

61. Curitău (ung. Ökőritó, pretura Zălaului) este comună românească, aşezată cam în partea dinspre meazănoapte a comitatului. Pe la anul 1566 îl scriau şi Oláh-őkőrytó. Din scrisorile vechi s'ar vedea că pe la anul 1715 în Curitău erau numai 9 suflete româneşti, faţă de 99 ungureşti şi prin urmare aceasta comună, pe acele vremi, era ungurească dar înainte de revoluţiune [1847] abia mai aflăm 8 unguri, faţă de 456 români.

Astăzi Curităul are 122 fumuri, cu 659 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1789.

Şcoala confesională edificată la 1894, are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Statul nu dă nici un ajutor. Dintre 66 copii de şcoală (25 băieţi şi 41 fetiţe) toţi ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 50, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie şi ungureşte.

Hotarul este abia de 1104 jugăre, dintre cari 904 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	35	inşi
„	5—10	„	„	19	„
„	10—15	„	„	10	„
„	15—20	„	„	5	„
„	20—30	„	„	5	„

Preţul unui jugăr este dela 400 cor. Vite cornute sunt peste 326 bucăţi. Intreaga poporaţiune se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 42, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 9 şi ungureşte.

62. Crasna (ung. Kraszna, sediul preturei Crasnei) este comună mare ungurească, unde avem şi puţini români, cari ţin cu tărie la legea şi datinile noastre româneşti.

Astăzi avem în Crasna 50 fumuri româneşti cu 326 suflete de religiunea gr. cat. Biserica din lemn s'a edificat la 1824.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 500 cor. Copii de şcoală sunt 25, cari toţi ştiu scrie şi ceti.

Adulţi ştiutori de carte sunt peste 100, cari toţi ştiu ceti şi scrie ungureşte.

Din hotarul de 6869 jugăre, în mâna românilor abia sunt 170 şi anume:

dela	1—5	jugăre au	12	inşi
„	5—10	„ „	7	„
„	10—15	„ „	3	„
„	15—20	„ „	2	„

Afară de un meseriaş român (cojocar), ceilalţi poporeni se ocupă cu plugăritul.

Alegători români sunt 9, cari toţi ştiu scrie şi ceti româneşte şi ungureşte.

63. **Creaca** (ung. Karika, pretura Jiboului) este comună românească aşezată pe partea dinspre răsărit a comitatului. Prin veacul 16, era graniţa Ardealului şi avea două porţi unde trecătorii trebuiau să plătească vamă.

Pe timpul revoluţiunei lui Rákoczi maioritatea locuitorilor erau unguri, dar în lupta dată la Jibou, între armata împărătească şi Rákoczi a căzut foarte mulţi, apoi cei rămaşi, cu timpul s'au romanizat. Astfel strămoşii familiilor de astăzi: Cherekeş, Siladi, Taloş au fos unguri, iar ei sunt români la rând. — Până în 1682 Creaca a fost pe locul unde-i şi astăzi, dar locuitorii ei au fost siliţi — fiind espuşi la multele şicane din partea miliţiei — să-şi strămute locuinţa, astfel s'au mutat în partea de hotar numitău „Valea petri“, sau cum îi zic astăzi „Satu bătrân“ unde au stat 80 de ani când apoi iarăşi s'au mutat la locul de astăzi.

Aceasta este singura comună unde elementul străin să romanizază. Astfel generaţiunea mai tânără (unguri veniţi din Zălau) s'au romanizat şi astăzi sunt cei mai înflăcăraţi români.

Creaca are astăzi 138 fumuri cu 582 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1781.

Şcoala confesională are învăţător calificat cu salar de 700 cor. din cari 464 le plăteşte statul ca ajutor. Copii de şcoală sunt 42, dintre cari 32 ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune are 12 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 60 (40 bărbaţi şi 20 femei), dintre cari numai 11 ştiu ungureşte.

Hotarul are 2099 jugăre, dintre cari românii 659 şi anume:

dela	1—5	jugăre au	53	inşi
„	5—10	„ „	17	„

dela	10—15	jugăre	au	8	inşi
„	15—20	„	„	1	„
„	20—30	„	„	2	„

Preţul unui jugăr de pământ este 400 cor.; vite cornute sunt în sat 282 bucăţi.

Intreaga poporaţiune se ocupă cu plugăritul, dar sunt şi lemnari şi coşărcari, meseriaşi de mâna a doua.

Alegători români sunt 97, dintre cari abia 10 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 şi ungureşte.

64. **Criştelec** (ung. **Kerestelek**, **pretura Şimleu) este comună veche românească dela Şimleu spre apus. Locuitorii ei au fost iobagi cari au făcut slujbă pe lângă cetatea Şimleului.**

Astăzi Criştelecul are 132 fumuri cu 778 suflete de religiunea gr. cat. Biserica din lemn este edificată prin veacul 18. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii înscrişi la şcoală au fost 48, dintre cari 44 ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune a avut 12 elevi.

Dintre adulţi aflăm 58 ştiutori de carte, dintre cari abia 3 ştiu şi ungureşte.

Hotarul este de 2800 jugăre; în mâna românilor sunt 2350 şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	18	inşi
„	5—10	„	„	26	„
„	10—15	„	„	35	„
„	15—20	„	„	35	„
„	20—30	„	„	12	„
„	30—40	„	„	6	„

Preţul unui jugăr este 300—400 cor. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 76, dintre cari abia 25 ştiu ceti şi scrie.

65. **Derşida mică** (ung. **Kisderzsida**, **pretura Tăşnadului) este aşezată pe valea Crasnei în partea dinspre meazănoapte a comitatului.**

Are 130 fumuri, cu 740 suflete de religiunea gr. cat. Biserica din lemn s'a edificat pe la anul 1600.

Şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor. Dintre 34 copii înscrişi la şcoală toţi ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 50 (40 bărbaţi şi 10 femei).

Hotarul este de 1649 jugăre, dintre cari 1200 sunt ale românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	30	inşi.
„	5—10	„	„	20	„
„	10—15	„	„	16	„
„	15—20	„	„	10	„
„	20—30	„	„	12	„
„	30—40	„	„	1	„
„	40—50	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 400 cor.; vite cornute sunt în comună peste 400 bucăţi. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 70, dintre cari abia 18 ştiu ceti şi scrie.

66. **Dobrin** (ung. Debren, pretura Jiboului) este comună mică românească, despre care se susţine, că în vechime a fost locuită de unguri, ceeace nu poate fi adevărat, căci pe la anul 1715 deja aflăm 6 familii ungureşti şi 4 româneşti, iar la anul 1733 numărul familiilor româneşti erau 21, având preot gr. cat.

Astăzi Dobrinul are 95 fumuri, cu 454 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1720.

Şcoala confesională s'a edificat la 1895 şi are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din care 728 cor. plăteşte statul ca ajutor. Dintre 47 copii de şcoală abia 20 ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune a avut 20 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 32 (22 bărbaţi şi 10 femei), dintre cari 4 ştiu ceti şi scrie şi ungureşte.

Hotarul comunei este de 1600 jugăre dintre cari 900 sunt ale românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	50	inşi
„	5—10	„	„	7	„
„	10—15	„	„	4	„
„	15—20	„	„	2	„
„	20—30	„	„	2	„
„	30—40	„	„	1	„
„	50—100	„	„	2	„
„	100—200	„	„	2	„

Preţul unui jugăr de pământ este 200—400 cor. Intreaga poporaţiune se ocupă cu plugăritul.

Alegători avem 72, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 şi ungureşte.

67. **Doh** (ung. Doh, pretura Şimleu) este comună aşezată în partea dinspre apus a comitatului. Despre acest sat se crede, că a trecut prin multe năcazuri, căci în conscripţiile din 1715 şi 1720 nu să face nici amintire despre el şi abia pe la începutul veacului al 18-lea începe a-să ridica.

Astăzi Dohul are 113 fumuri, cu 548 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1868.

Şcoala confesională s'a edificat la 1892 şi are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. La şcoală au fost inscrişi 51 copii cari toţi ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune a avut 20 elevi.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 120 (90 bărbaţi şi 30 femei.).

Hotarul este de 2000 jugăre dintre cari românii au abia 500 şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	30	inşi
„	5—10	„	„	10	„
„	10—15	„	„	5	„
„	15—20	„	„	2	„

Preţul unui jugăr este 200 cor. Intreg poporul să ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 37 cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte.

68. **Domnin** (în graiu sălăjenesc: Domnyin, ung. Dabjon, pretura Zălaului) este o comună fruntaşă românească aşezată între dealuri în, partea dinspre răsărit a comitatului. La conscripţia din 1715 în Domnin aflăm mai mulţi unguri decât români (45 suflete ungureşti şi 36 româneşti). La 1720 aflăm 126 suflete ung. şi 54 româneşti, iar pela 1722 erau 36 familii româneşti având preot gr.-or. pe popa Maftei.

Astăzi Domninul este sat curat românesc având 208 fumuri, cu 900 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1700.

Şcoala confesională, edificată din peatră la 1872, are învăţător cvalificat cu salar de 1200 cor. din care 100 cor-le plăteşte statul ca ajutor.

Copii înscrişi la şcoală au fost 82 (45 băieţi şi 37 fete), cari toţi ştiu ceti şi scrie; iar şcoola de repetiţiune a avut 26 elevi.

Intre adulţi aflăm 360 ştiutori de carte (230 bărbaţi şi 130 femei). Un număr acesta foarte frumos, care face cinste şcoalei din Domnin.

Hotarul are 2225 jugăre, dintre cari 2200 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	38	inşi
„	5—10	„	„	80	„
„	10—15	„	„	15	„
„	15—20	„	„	12	„
„	20—30	„	„	10	„
„	30—40	„	„	8	„
„	40—50	„	„	6	„
„	50—100	„	„	2	„
„	100—200	„	„	1	„
„	200—300	„	„	1	„

Preţul unul jugăr este 500 cor. Vite cornute sunt peste 400 bucăţi. Intreagă poporaţiunea se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 134.

69. **Drighiu** (în graiu sălăjenesc: Drigyu, ung. Detrehem, pretura Şimleu) este sat curat românesc, aşezat în partea dinspre apus-meazăzi a comitatului. In scrisorile vechi se numeşte: Detreháza [1341], Detrech [1549], Detrehen [1760]; şi locuitorii îi erau parte nemeşi, parte iobagi. Petri afirmă că la 1715 în Drighiu erau 45 suflete, toţi unguri, dar afirmaţiunea aceasta o răstoarnă conscripţia oficioasă dela 1720, adecă numai cu 5 ani mai târziu, din care se vede că pe acele vremi erau numai 27 suflete ungureşti, faţă de 36 româneşti, iar la 1733 aflăm 26 familii, care aveau de preot pe Florian.

Astăzi Drighiul are 120 fumuri, cu 518 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1794.

Şcoala confesională s'a edificat la 1880, dar în anul acesta n'a avut învăţător şi astfel instrucţiunea a stagnat.

Hotarul comunei este de 1306 jugăre, dintre cari 1000 sunt în mâna românilor şi anume:

Dela	1—5	jugăre	au	32	inşi
„	5—10	„	„	31	„
„	10—15	„	„	25	„
„	15—20	„	„	13	„
„	20—30	„	„	11	„
„	30—40	„	„	5	„
„	40—50	„	„	2	„

Preţul unui jugăr este 300—400 cor. Locuitorii în general se ocupă cu plugăritul. Alegători sunt 62.

70. **Dumuslău** (ung. Domoszló, pretura Tăşnadului] este comună mică aşezată, în partea dinspre apus a comitatului şi în vremile vechi, chiar şi la conscripţia din 1720, este luată ca loc pustiu, fără locuitori.

Dumuslăul de astăzi are 56 fumuri, cu 305 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn nu se ştie când s'a edificat.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 400 cor. Ajutor dela stat n'are. Dintre 25 copii de şcoală toţi ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte avem 40 (30 bărbaţi şi 10 femei), dintre cari 20 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1000 jugăre, dintre cari 700 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	10	inşi
„	5—10	„	„	6	„
„	10—15	„	„	8	„
„	15—20	„	„	4	„
„	20—30	„	„	3	„

Preţul unui jugăr este 100 cor. Alegători sunt 26, dintre cari 7 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 şi ungureşte.

71. **Eriuchişfalău** [îi mai zic şi: Chişfalău şi Satu mic, ung. Érkisfalu, pretura Tăşnadului] este comună aşezată în marginea dinspre meazănoapte a comitatului. La conscripţia din 1715 aflăm abia 18 suflete româneşti, iar în 1720 aveam 27 români, faţă de 189 unguri.

Astăzi Chişfalăul are 95 fumuri, cu 590 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1863 cu o cheltuială de peste 10 mii cor., mare parte dăruită de Vasile Dioşan, om cu stare bună materială şi cucernic. Şcoala confesională s'a edificat la 1906, costând peste 7 mii cor. Are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor., fără ca să primească ajutor dela stat.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 190, iar româneşte şi ungureşte 96. Hotarul comunei este de 1200 jugăre, dintre cari 900 sunt ale românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	15	inşi
„	5—10	„	„	8	„
„	10—15	„	„	10	„
„	15—20	„	„	15	„
„	20—30	„	„	14	„
„	30—40	„	„	1	„
„	50—100	„	„	1	„
„	100—200	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 600 cor. Poporaţiunea se ocupă numai cu plugăritul. Alegători sunt 64, cari toţi ştiu scrie şi ceti atât româneşte cât şi ungureşte.

72. **Fetindia** (în graiu sălăjenesc: Fetyinghia, ung. Gurzófalva, pretura Zălaului) este comună mică aşezată în partea dinspre răsărit-meazăzi a comitatului, locuită numai de români. Chiar şi la conscripţiile din 1715 şi 1720 aflăm că, în butul numelor familiare, ce par a fi ungureşti, aici locuiau numai români, numărând abia 30 suflete.

Astăzi are 66 fumuri cu 292 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră şi cărămidă s'a edificat la 1894. Şcoala confesională s'a edificat la 1905 şi are învăţător cvalificat cu salar de 900 cor. din care 820 cor. plăteşte statul ca ajutor.

Dintre adulţi abia 26 ştiu ceti şi scrie româneşte. Hotarul are 1780 jugăre, cari în cea mare parte sunt în mâna românilor

dela	1—5	jugăre	au	27	inşi.
„	5—10	„	„	14	„
„	10—15	„	„	3	„
„	15—20	„	„	6	„
„	20—30	„	„	1	„
„	30—40	„	„	2	„
„	40—50	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 200—300 cor. Toţi locuitorii sunt plugari. Alegători sunt 18.

73. **Firminiş** (în graiu sălăjenesc: Chirminiş, ung. Fürményes, pretura Zălaului) este comună românească aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului.

Are 102 fumuri, cu 540 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1700. Şcoala confesională de aici n'a avut învăţător anul acesta şi astfel vre-o 70 copii (atâţia umblau regulat) au rămas fără instrucţiune.

Adulţi ştiutori de carte sunt 63, dintre cari abia 8 ştiu ceti şi ungureşte. Din hotarul de 1000 jugăre românii posed 700.

Alegători sunt 46, dintre cari 25 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 şi ungureşte.

74. **Fizeş** [ung. Füzes, pretura Crasna] este comună românească din cele mai vechi timpuri, aşa că la anul 1341 încă-i amintit ca sat românesc. Era mai la şes şi să

numia Nedea, de unde şi până astăzi partea hotarului dinspre Lazuri se numeşte Nedea [în graiu sălăjenesc Nyedia].

Astăzi are 146 fumuri, cu 770 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1600. Şcoala confesională s'a edificat la 1878. Invăţător, în anul acesta n'au avut din pricina neînţelegerilor provenite pentru regularea salarului. Vre-o 70 copii, obligaţi la şcoală, au rămas deci fără instrucţiune.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 40, iar ungureşte nu ştie nimenea. Hotarul este de 1400 jugăre, care aproape întreg (1340) este în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200—400 cor. Alegători sunt 80, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 12 şi ungureşte. In biblioteca parohială din Fizeş se află o diplomă de nemeşie scrisă pe pergament şi subscrisă de Mih. Apafi la anul 1681.

75. Gârceiu (poporul îi zice Gârcei, ung. Görcsön, pretura Zălaului) este sat unguresc, unde avem şi români, cari ţin cu tărie la legea, limba şi naţionalitatea lor.

Astăzi în Gârceiu avem 80 fumuri româneşti cu 306 suflete de religiunea gr. cat. Şcoală confesională nu este şi prin urmare copiii români sunt siliţi a cerceta şcoala ungurească susţinută de stat.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 173.

Alegători români sunt 22, dintre cari 16 ştiu ceti şi scrie.

76. Gârdani (ung. Gardánfalva, pretura Cehului) este sat băştinaş românesc aşezat chiar în marginea dinspre răsărit-meazăzi a comitatului. In vremile vechi încă a fost locuit numai de români, dintre cari unii erau iobagi legaţi de glie (nu era ertat a-şi lăsa stăpânul.)

Astăzi are 170 fumuri, cu 940 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1700.

Şcoala confesională are docent cvalificat cu salar de 800 cor., din care 412 le plăteşte statul ca ajutor.

Dintre adulţi abia 13 ştiu ceti şi scrie româneşte; iar 2 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1500 jugăre pământ, dintre cari abia 500 sunt ale românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	19	inşi.
„	5—10	„	„	15	„
„	10—15	„	„	10	„
„	15—20	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 300—400 cor. Toţi locuitorii sunt plugari.

Alegători sunt 62, dintre cari abia 5 ştiu scrie şi ceti româneşte, iar 3 şi ungureşte.

77. Gâlgău (ung. Galgó, pretura Jiboului) este comună fruntaşe românească, aşezată în partea dinspre răsărit-meazăzi a comitatului, pe ambele ţărmuri ale râului Almaş. In timpurile vechi încă a fost sat românesc în toată regula, având preot (1733).

Astăzi Gâlgăul are 214 fumuri, cu 1500 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră a fost edificată la 1805 pe spesele contesei Rozalia Haller. Şcoala confesională s'a edificat la 1898, are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. Copii înscrişi la şcoală au fost 62 (41 băieţi şi 21 fete), cari toţi ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 54, iar ungureşte ştie numai 1. Hotarul are 2956 jugăre, dintre cari 2258 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr de pământ este 200—400 cor. Toţi locuitorii sunt plugari. Alegători nu sunt decât 5, cari toţi ştiu ceti şi scrie.

78. Giorocuta (ung. Girokuta, pretura Tăşnadului) este unul dintre acele sate vechi, cari înainte de 1862 au fost nimicite de curuţi. La anul 1715 aflăm, că în Giorocuta erau 90 suflete jumătate, români (45) şi cealaltă jumătate unguri (45), ba chiar şi înainte de revoluţiune (la anul 1847) aflăm 156 suflete de religiunea reformată. In vechime nu era pe acest loc ci, mai sus, pe partea de hotar numită „Pustă“. Despre numele comunei fostul protopop al Bobotei, bătrânul Grigore Gael, mort de mult, ştiia să spună că pe vremea când Cumanii treceau spre Ungaria sub ducele Cuten, ţinutul acesta i-a pirat credinţa şi de aci s'ar deriva numele: de Gior-Cuten, care mai târziu s'a strămutat în Giorocuta.

Astăzi este comună curat românească, cu 117 case şi 752 suflete de religiunea gr.-cat.

Biserica cea nouă s'a edificat din peatră la 1903, (cea veche s'a fost edificat la 1800) pe spesele credincioşilor.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor.

Copii înscrişi la şcoală au fost 56; iar la cea de repetiţiune 24.

Adulţi ştiutori de carte sunt 35, dintre cari 8 cunosc şi limba ungurească.

Hotarul este de 2215 jugăre, dintre cari 535 sunt ale românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	30	inşi
„	5—10	„	„	23	„
„	10—15	„	„	12	„
„	15—20	„	„	6	„
„	20—30	„	„	2	„
„	50—100	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 400—500 cor. Alegători sunt 76, dintre cari abia 19 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 3 şi ungureşte.

79. **Giumelciş** (ung. Gyümölcsényes, pretura Crasnei) este comună fruntaşe aşezată în partea dinspre apus-meazăzi a comitatului; din cele mai vechi timpuri a fost locuită de iobagi români, cari au stat în slujba cetăţii din Vălcău. La conscripţia din 1715 s'au aflat 36, iar la cea din 1733 erau 362 suflete de legea unită.

Astăzi are 225 fumuri cu 1268 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1869 pe spesele poporului credincios. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. din cari 200 plăteşte statul. Dintre 81 copii înscrişi la şcoală ştiu scrie şi ceti 65, iar şcoala de repetiţiune are 20 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 200 (120 bărbaţi şi 80 femei).

Hotarul este de 6848 jugăre dintre cari 5817 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1-5	jugăre	au	125	inşi.
„	5—10	„	„	75	„
„	10—15	„	„	60	„
„	15—20	„	„	50	„
„	20—30	„	„	35	„
„	30—40	„	„	15	„
„	40—50	„	„	10	„
„	50—100	„	„	2	„

Preţul unui jugăr de pământ este 400 cor. Toţi locuitorii se ocupă cu plugăritul. Alegători sunt 140, dintre cari 86 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 12 şi ungureşte.

80. **Giurtelecul Şimleului** (ung. Somlyógyörgytelek, pretura Şimleu) este cea mai mare comună românească din apropierea Şimleului. Locuitorii vechi erau iobagii cetăţii din Şimleu şi aproape toţi erau români, la 1733 formau 12 familii, având preot unit pe popa George.

Astăzi Giurtelecul are 280 fumuri, cu 1237 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1819, cu spesele popo

rului. Şcoala confesională acuma se edifică din peatră şi are învăţător cvalificat cu salar de 1400 cor., din care 800 cor. plăteşte statul ca ajutor. Copii înscrişi la şcoală au fost 60, cari toţi ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 51 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt peste 120, dintre cari abia 11 ştiu şi ungureşte. Hotarul este de 2048 jugăre, dintre cari 1395 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr de pământ este 600—1200 cor. Alegători sunt 80, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 5 şi ungureşte.

81. Halmăşd (ung. Halmosd, pretura Şimleului) este sat românesc aşezat în marginea dinspre apus a comitatului. In scrisorile vechi îl aflăm scris: Halmas (1341), Halmos (1508), Halmasd (1537). In 1715 era pustiu şi abia prin 1720 aflăm 153 suflete (72 românii şi 81 unguri). La conscripţia din 1733 numărul familiilor româneşti este 30, având preot neunit pe popa Florian. Inainte de începerea revoluţiunei [1847] erau în Halmăşd 650 suflete gr.-cat. La început satul era aşezat pe partea hotarului de astăzi al Năşfălăului, numită „Holmuri", de unde a erezit apoi numele de Halmăşd.

Astăzi are 200 fumuri cu peste 1200 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de peatră s'a edificat la anul 1802, şi poporul povesteşte că o fată de păstor a găsit nişte ziduri de cetate părăsite, pe cari apoi s'a edificat biserica de astăzi. Şcoala confesională edificată din peatră la anul 1872 are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor. din care 500 cor. plăteşte statul ca ajutor. Copii de şcoală sunt 86, cari toţi ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 20 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt peste 360, dintre cari 200 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 6340 jugăre din cari 5642 sunt în mâna românilor.

Preţul unui jugăr de pământ este 300—500 cor. iar vite cornute sunt peste 500 bucăţi în comună. Toţi se ocupă cu plugăritul şi prăsirea vitelor.

Alegători sunt 154, dintre cari abia 52 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

82. Hereclean (ung. Haraklány, pretura Zălaului) este comună aşezată în mijlocul comitatului, între două dealuri şi abia prin 1713 a început a se popula fiind până

aci multă vreme în pustie. Pe la anul 1715—1720 în Hereclean locuiau mai mulţi unguri (126) decât români (117), în 1847 însă aflăm, că comuna întreagă este locuită de români. Locuitorii Herecleanului în revoluţiune — la îndemnul vicarului de atunci, A. Şt. Şuluţ, au ţinut — cu „domnii" şi astfel au scăpat satul de nimicire.

Herecleanul are astăzi 96 fumuri, cu 520 suflete de religiunea gr. cat. Biserica mai nouă s'a edificat la 1892 din vaioage (cărămizi nearse) cu spesele poporului. Şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 28, cari toţi ştiu ceti şi scrie.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie româneşte 300, iar româneşte şi ungureşte 150.

Hotarul este de 1800 jugăre, dintre cari abia 800 sunt în mâna românilor, cari toţi sunt plugari.

Alegători sunt 46, dintre cari 26 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

83. Hidig (în graiu sălăjenesc: Higyig, ung. Hidvég pretura Şimleului) este una dintre cele mai vechi comune sălăjene, fondată la 1245, după devastarea ţării prin tătari sub Bela IV, când episcopul din Ardeal, populând locurile pustiite, au adus români iobagi din Ardeal şi i-au aşezat lângă drumul ce ducea dela Moiad spre Lompert, la capătul podului de peste Crasna. De aci ş'a luat satul numirea ungurească de Hid-vég [capul podului]. Din scrisorile vechi se vede că Hidigul a trecut prin multe faze, ba la 1594 a fost pustiit cu desăvârşire. La 1665 însă iarăşi îl aflăm în stare înfloritoare şi ajuns a fi oraş, apoi prin 1700 — nemai putând rezista deselor atacuri ce-l ajungea din pricina că era lângă drumul ţării — s'a mutat dela capul podului, la locul de astăzi.

Astăzi are 150 fumuri, cu 902 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1889, cu o cheltuială de peste 16 mii cor. Şcoala confesională s'a edificat la 1893 şi are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din care 194 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală au fost 65, iar în şcoala de repetiţiune 20.

Adulţi ştiutori de carte sunt 294 (174 bărbaţi şi 120 femei), dintre cari 223 ştiu şi ungureşte. Hotarul are 2446 jugăre, dintre cari 1681 sunt în mâna românilor.

Prețul unui jugăr este 300—600 cor. Alegători sunt 91, dintre cari 70 știu ceti și scrie românește, iar 40 și ungurește. In această comună aflăm grânar bisericesc bine organizat și o societate religioasă, „Altariul", în fruntea cărora stă preotul cu vre-o 50 credincioși.

84. Hodod-Giurtelec (ung. Hadadgyőrtelek, pretura Cehului) este comună fruntașe românească, așezată în partea dinspre răsărit-meazănoapte a comitatului.

Astăzi are 230 fumuri, cu 1400 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1800. Școala confesională are învățător cvalificat cu salar de 400 cor. Copii de școală au fost 80, dintre cari 45 știu ceti și scrie.

Dintre adulți abia 45 știu ceti și scrie românește, iar 12 și ungurește. Hotarul are 2000 jugăre, toate în posesiunea românilor. Alegători sunt 100, dintre cari abia 30 știu ceti și scrie românește, iar 10 și ungurește.

85. Horoat-Petenia [ung. Kr. Horváth és Petene, pretura Crasnei] este comună mixtă, unde românii au 100 fumuri, cu 450 suflete de legea gr. cat.

Școala confesională s'a edificat din peatră la 1858 și are învățător cvalificat cu salar de 600 cor. Dintre 40 copii de școală toți știu scrie și ceti. Adulți știutori de carte sunt 40, cari toți știu și ungurește. Hotarul are 3194 jugăre, dintre cari abia 176 sunt în mâna românilor. Prețul unui jugăr este 900 cor. Alegători sunt 40, dintre cari 20 știu ceti și scrie românește și ungurește.

86. Hotoan (ung. Érhatvan, pretura Tășnadului) este comună așezată pe șes, în partea dinspre apus-meazănoapte a comitatului. In scrisorile vechi este scrisă Hotuon [1205], Hathvan [1510]: despre existința ei sunt urme chiar de pe timpul lui Árpád. La conscriptia din 1715 și 1720 maioritatea locuitorilor erau unguri, dar la începutul revoluțiunei [1847] aflăm românii în maioritate mare (452 suflete gr. cat., față de 95 reformate].

Astăzi Hotoanul are 86 fumuri, cu 601 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1800, iar turnul la 1842. Școala confesională edificată la 1894 ,are învățător cvalificat cu salar de 1000 cor. Dintre 82 copii de școală știu ceti și scrie 68, iar școala de repetițiune a avut 23 elevi. Numai în această comună am aflat că se ține școală și cu junimea si încă în toate Duminecile și sărbătorile. Numărul ascultătorilor trece peste 65.

Adulţii — afară de câţiva bătrâni — toţi ştiu ceti şi scrie. Hotarul este de 3062 jugăre, dintre cari 1028 sunt in mâna românilor. Preţul unui jugăr este 300—600 cor. Alęgători sunt 50, cari toţi ştiu ceti şi scrie.

87. Hurez (ung. Bagolyfalu, pretura Crasnei) este comună aşezată în partea dinspre meazăzi a comitatului.

Astăzi are 72 fumuri, cu 365 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de cărămidă s'a edificat la anul 1900. Şcoala confesională s'a edificat din peatră la anul 1887, şi are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală au fost 52, dintre cari 43 ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune a avut 18 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 80 (60 bărbaţi şi 20 femei). Hotarul este de 1496 jugăre, aproape toate in mâna românilor. Alegători sunt 50, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte.

88. Husia (ung. Hoszuujfalu, cercul Cehului) este sat mic aşezat în partea dinspre răsărit a comitatului.

Are 75 fumuri, cu 370 suflete gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1815. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Dintre 43 copii de şcoală 18 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 58, dintre cari 25 ştiu şi ungureşte. Hotarul are 1148 jugăre, dintre cari 998 sunt în mâna românilor. Alegători sunt 32, dintre cari 10 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 3 şi ungureşte.

89. Husasău (ung. Hosszuaszó, pretura Crasnei) este un sătuţ mic lângă Şimleu.

Are 42 fumuri cu 302 suflete gr. cat. Biserica este din peatră, iar şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 coroane. Datele despre instrucţiunea şcolară ne lipsesc.

Adulţi ştiutori de carte sunt 70, dintre cari 18 ştiu ceti şi scrie şi ungureşte. Hotarul are 1482 jugăre, dintre cari 578 sunt în mâna românilor. Alegători sunt 7, dintre cari 4 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 şi ungureşte.

90. Husmezău (ung. Hosszumező, pretura Şimleu) aşezat în mijlocul comitatului.

Biserica de lemn s'a edificat la 1744. Şcoala confesională are învăţător cu salar de 480 cor. Copii de şcoală a fost 82, dintre cari 60 ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 26 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 66 (30 bărbaţi şi 36 femei.)

Hotarul este de 800 jugăre, dintre cari 700 sunt în mâna românilor. Alegători sunt 40 dintre cari 30 ştiu ceti româneşte, iar 14 şi ungureşte.

91. Iaz (ung. Jaáz, pretura Şimleu) este sat aşezat la poalele Rezului.

Are 160 fumuri cu 759 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica veche edificată la 1733 s'a dărimat cu totul şi astfel astăzi serviciul dumnezeesc se săvârşeşte într'o casă nou edificată. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală a fost 38, dintre cari 17 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 73, dintre cari abia 8 ştiu şi ungureşte. Hotarul are 4589 jugăre dintre cari 2457 sunt ale românilor. Alegători sunt 70, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 şi ungureşte.

92. Ip (ung. Ipp, pretura Şimleu), este comună ungureasc, unde avem 61 fumuri româneşti cu 381 suflete de religiunea gr.-cat.

Biserica de peatră dar fără turn, nu se ştie când s'a edificat. Şcoală confesională *nu este* şi astfel cei 55 copii de români umblă la şcoala ungurească susţinută de stat.

Dintre adulţi sunt 82 ştiutori de carte (40 bărbaţi şi 42 femei, cari toţi ştiu şi ungureşte. Hotarul este de 3233 jugăre, dintre cari în mâna românilor abia sunt 289. Alegători sunt 38, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

93. Inău (ung. Inó pretura Cehului) este sat românesc aşezat pe valea Someşului, de aceea îi mai zic Inăul de pe Someş.

Are 150 fumuri cu 820 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1832. Şcoala confesională edificată la anul 1896 are învăţător cu esamen de maturitate dotat cu salar de 500 cor. Copii de şcoală sunt 70, dintre cari 56 ştiu ceti şi scrie româneşte.

Adulţia ştiutori de carte sunt 330, dintre cari abia 50 ştiu şi ungureşte. Hotarul comunei este foarte mic, având abia 400 jugăre, cari toate sunt în mâna poporului. Preţul unui jugăr e 600—1000 cor. Alegători sunt 75, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

94. Jac (ung. Zsákfalva, pretura Zălaului) este comună aşezată în partea dinspre răsărit-meazăzi a comitatului. Pela anul 1733 îi ziceau românii *Sacûl* şi avea 28 familii gr.-or. cari aveau de preot pe popa Grigore.

Are 125 fumuri, cu 650 suflete de religiunea gr.-or. Biserica de lemn s'a edificat înainte de aceasta cu 200 ani. Şcoala confesională

are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor., din care 286 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală au fost 44, cari toţi ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune a avut 10 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 30 (20 bărbaţi şi 10 femei). Hotarul este de 2206 jugăre dintre cari 1236 sunt în mâna românilor. Alegători sunt numai 5 dintre cari 3 ştiu ceti şi scrie.

95. **Lazuri** (ung. Ujvágás, pretura Şimleu) este sătuţ mic aşezat la poalele Rezului; vechii lui locuitori au fost iobagii cetăţii Vălcăului.

Astăzi are 56 fumuri, cu 300 suflete de legea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1725. Şcoala confestonală are învăţător interimal necvalificat cu salar de 200 cor. Copii de şcoală au fost 30, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie.

Dintre adulţi abia 26 ştiu ceti şi scrie româneşte. Hotarul de tot e mic (230 jugăre) este întreg în mâna românilor. Alegători sunt 40, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie.

96. **Lupoaia** (ung. Farkasmező, pretura Zălaului) este comună mică aşezată în partea dinspre răsărit-meazăzi a comitatului. Din cele mai vechi timpuri Lupoaia a fost sat românesc, aşa la anul 1733 avea 18 familii româneşti. Lupoaia era menită a fi loc de sentinelă pentru apărarea cetăţii din Moigrad. „Cetăţuia" de pe dealul cu acest nume a fost un loc de pândă.

Astăzi Lupoaia are 70 fumuri, cu 168 suflete de legea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1620. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. din care 386 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 35, cari toţi ştiu ceti şi scrie; şcoala de repetiţiune are 12 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 36 (22 bărbaţi 14 femei). Hotarul este de 1200 jugăre, dintre cari abia 600 sunt ale românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre au	20	inşi
„	5—10	„ „	10	„
„	20—30	„ „	2	„
„	200—300	„ „	1	„

Preţul unui jugăr este dela 300 cor. Intreaga poporaţiune se ocupă cu plugăritul. Alegători sunt numai 4, cari toţi ştiu scrie şi ceti atât româneşte cât şi ungureşte.

97. **Mălădia** (ung. Maladé, pretura Şimleu) este aşezată în apropiarea Şimleului. In vechime era aşezată

lângă drumul de ţară, pe partea de hotar numită „Soruşa“, unde s'a născut şi episcopul Alexi, dar fiind locuitorii des atacaţi de tătarii şi turcii, cari treceau spre Ardeal, — s'au retras în pădure, pe teritorul de astăzi, unde făcându-şi biserică s'au aşezat în toată forma.

Astăzi are 110 fumuri, cu 507 suflete de religiunea gr. cat. Biserică nu este, căci cea veche a ars în anul 1906. Şcoala confesională are învăţător cvalificat, cu salar de 1200 cor. din care 788 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt peste 50, cari toţi ştiu ceti şi scrie. Adulţi ştiutori de carte sunt 87, dintre cari abia 25 ştiu ceva şi ungureşte. Hotarul este de 2000 jugăre, care mai mult de jumătate (1188) este în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200—400 cor. Alegători sunt 67, dintre cari 28 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 17 şi ungureşte.

98. **Mal** (ung. Ballaháza, pretura Crasnei) este comună veche românească aşezată pe 7 deluşoare la poalele codrilor Rez şi Meseş. In vremile vechi Malul încă a fost pustiit ca şi celelalte sate româneşti, aşa încât la conscripţia din 1715 şi 1720 nu se aminteşte nicăirea. La 1733 aflăm 8 familii, iar la 1750 avea 151 suflete româneşti.

La conscripţia nemeşilor din 1808, pe lângă familia conţilor Bánffy şi Teleky şi a baronului Bánffy aflăm şi familia românească Markus, dela care se trag şi Marcuşeştii de astăzi din Mal, apoi doamna Emilia Marcuş căsătorită cu d. Vasile Pap, advocat în Şimleu şi d. Augustin Marcuş, actualul casier al băncei „Silvania“ din Şimleu.

Astăzi Malul are 172 fumuri, cu 942 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1742. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 560 cor. Copii de şcoală sunt 30 (17 băieţi şi 13 fetiţe), dintre cari abia 14 ştiu ceti şi scrie. Şcoală de repetiţiune nu s'a ţinut. Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 12 (8 bărbaţi şi 4 femei).

Hotarul este de 2817 jugăre, dintre cari în mâna românilor sunt 2217. Preţul unui jugăr e 120 cor. Intreg poporul se ocupă cu plugăritul, dar în timpul de iarnă se ocupă şi cu facerea măturilor din nuiele de mesteacăn. Alegători sunt 76, între cari abia 8 ştiu ceti scrie şi româneşte, iar 5 şi ungureşte.

99. **Marca** (ung. Márkaszék, pretura Şimleu) este sat

românesc aşezat în marginea dinspre apus a comitatului. Din celea mai vechi timpuri a fost sat românesc întocmai ca şi astăzi.

Are 122 fumuri cu 961 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica este de peatră dar despre anul când s'a edificat nuse şt ie. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1206 cor. din care statul plăteşte 742 coroane. Copii de şsoală sunt peste 100 (61 băieţi şi 40 fete). Şcoala de repetiţiune are 37 elevi.

Adulţi ştiutori de carte suns 40 (30 bărbaţi şi 10 femei). Hotarul are 1265 jugăre, dintre cari 500 sunt în mânaromânilor. Preţul unui jugăr este 400 cor. Alegători sunt 158 dintre cari abia 30 ştiu ceti şi scrie.

100. Marin (ung. Máron, pretura Crasnei) este sat românesc aşezat în partea dinspre meazăzi a comitatului. In scrisorile vechi aflăm că, pela anul 1708, oamenii din acest sat ş'au lăsat vetrele şi s'au împrăştiat trecând peste Meseş în Ardeal. Tot gol era satul şi prin 1715 şi numai la anul 1720 să aflau 11 fumuri, dar şi acelea toate erau ungureşti. La 1733 apoi aflăm şi 16 familii româneşti.

Astăzi Marinul are 125 fumuri cu 630 suflete de religiunea gr.'cat. Biserica de lemn s'a edificat în veacul 18. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. din care 200 le plăteşte statul ca ajutor.

Adulţi ştiutori de carte sunt 117 (57 bărbaţi şi 60 femei) dintre cari aproape 100 ştiu ceti şi scrie ungureşte. Alegători sunt 70 dintre cari 10 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 şi ungureşte.

101. Meţentiu (ung. Érmindszent, pretura Tăşnadului) este comună mixtă cu maioritatea locuitorilor români. In vremile vechi maioritatea locuitorilor era unguri de religiunea rom. cat. iar pe biserica cea veche s'a aflat semiluna turcească.

Are 50 fumuri, cu 500 suflete de religiunea gr. cat.

Biserica de peatră s'a edificat la 1901 cu o cheltuială de peste 16 mii coroane.

Şcoala are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. din care 300 plăteşte statul. Copii de şcoală au fost 53, cari toţi ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 190 (130 bărbaţi 60 femei) cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 3000 jugăre, din care românii abia folosesc a zecea

parte (300). Preţul unui jugăr este 400 cor. Intreg poporul să ocupă cu plugăritul, afară de câţiva zidari şi lemnari.

Alegători sunt 50, cari toţi ştiu ceti şi scrie, atât româneşte cât şi ungureşte.

102. **Mineu** (ung. Menyő, pretura Cehului) este comună mixtă, cu maioritate de locuitori români. La conscripţia din 1715 Mineul n'a fost luat în seamă şi ast-fel numai de pe vremea revoluţiunei (1847) avem date mai sigure despre numărul locuitorilor, când aici sunt însemnate numai 76 suflete gr. cat. La 1890 apoi aflăm, că jumătate satul este românesc şi ceialaltă jumătate unguresc.

Astăzi are 100 fumuri cu 534 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat pe la începutul veacului 18.

Şcoală românească nu este în Mineu şi astfel mai mult de 50 copii cercetează, an de an, şcoala ungurească. Un lucru dureros acesta, când aflăm sate cu mult mai mici şi mai slabe materialminte, cari totuşi susţin şcoală confesională.

Adulţi ştiutori de carte sunt 26.

Hotarul este de 4141 jugăre, dintre cari abia 1200 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 40 dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 şi ungureşte.

103. **Moigrad** (ung. Mojgrád, pretura Zălaului) este sat românesc cu trecut istoric (despre care s'a scris mai pe larg la pag. 16.) şi în vremile vechi era reşedinţa militară a Daciei. Aici este Porolisumul.

Astăzi are 150 fumuri cu 750 suflete de religiunea gr.-cat Biserica de lemn s'a edificat la anul 1888, respective atunci s'a aşezat aci din altă parte a hotarului, unde era şi satul constătător din puţine case.

Şcoala confesională are învăţător cvaliflcat cu salar de 600 cor. din care 177 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 40 dintre cari 22 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 10 dintre cari 5 ştiu şi ungureşte

Hotarul are 3500 jugăre dintre cari abia 800 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 300 cor.

Alegători sunt 58 dintre cari abia 10 ştiu ceti şi scrie româneşte; iar 5 şi ungureşte.

In Hotarul acestui sat, la „Pomăt", şi astăzi să văd urmele drumului lui Traian clădit din peatră.

104. **Moarabanfi** (ung. Tasnádmalomszeg, pretura Tăşnadului) astăzi formează o parte întregitoare a comunei politice Tăşnad. Pe locul acesta avea familia Bánffy o moară, unde au adus iobagi, cari înmulţindu-se, s'a format sătuţul de astăzi numit după moară şi stăpân: Moarabanfi.

Astăzi are 34 fumuri cu 174 suflete, de religiunea gr. cat. Biserica de cărămidă s'a edificat la 1882, iar la 1906 a fost renovată.

Şcoala n'a avut învăţător şi astfel cei 36—40 copii obligaţi de şcoală au rămas fără instrucţiune.

Adulţi ştiutori de carte sunt 38 (18 bărbaţi şi 20 femei).

Din hotar, românii abia au parte de 80 jugăre. Preţul unui jugăr este 500—800 cor.

Alegători sunt 14, din cari 10 ştiu scrie şi ceti româneşte şi ungureşte.

105. **Motiş** (ung. Mutos, pretura Cehului) este comună vechie românească Din conscripţiile dela 1715 şi 1720 s'ar vedea că locuitorii Motişului erau unguri, dar la 1847 aflăm 596 suflete, toate de religiunea gr. cat.

Astăzi are 103 fumuri, cu 908 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de cărămidă s'a edificat la anul 1840.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor., dintre cari 716 le dă statul. Copii de şcoală sunt 57, dintre cari 35 ştiu ceti şi scrie. Şcoala de repetiţiune are 17 elevi.

Dintre adulţi abia 11 ştiu ceti şi scrie. Semn dureros că în acest sat nu s'a pus mare pond pe şcoală şi chemarea ei.

Hotarul are 1200 jugăre, dintre cari 800 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200—400 cor.

Alegători sunt 45, dintre cari 10 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 1 şi ungureşte.

106. **Nadişul român** (poporul îi zice: Nagyiş, ung. Oláhnádasd, pretura Cehului) ca şi pe celealalte sate româneşti, la conscripţia din 1715 şi 1720 îl aflăm locuit în mare parte de unguri şi numai la 1733 aflăm 26 familii de legea gr.-or.; având de preot pe popa George însă înainte de revoluţiune (1847) întreg satul este românesc numărând 321 suflete.

Astăzi are 124 fumuri cu 630 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1738.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din care 200 cor. plăteşte statul.

Adulţi ştiutori de carte sunt 188 (120 bărbaţi şi 68 femei), dintre cari 54 ştiu şi ungureşte.

Hotarul este abia de 1000 jugăre, dintre cari 760 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 400—500 cor.

Alegători sunt 66, dintre cari 35 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 16 şi ungureşte.

107. **Năpradea** (în graiu sălăjenesc Năpragya, ung. Náprád, pretura Cehului) este comună fruntaşe românească, aşezată chiar în marginea dinspre răsărit a comitatului. Vechii ei locuitori au fost iobagi şi pe vremile dinainte de Tökölyi au fost *libertini*, dând dijma ordului benedictinilor. Puţine sate avem despre cari se poate afirma — ca despre Năpradea — că în veacul 14 a fost sat românesc.

Astăzi are 202 fumuri, cu 1090 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră edificată la anul 1836 a fost arsă la 1856, iar la 1860 s'a reparat cu o cheltuială de 4 mii cor.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor., din cari 570 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 60, dintre cari 32 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 51 (44 bărbaţi şi 7 femei), dintre cari 15 ştiu şi ungureşte.

Hotarul este de 4012 jugăre, dintre cari abia 1522 sunt ale românilor. Preţul unui jugăr de pământ este 500 cor.

Alegători sunt 79, dintre cari abia 15 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 şi ungureşte.

108. **Noţigul** (ung. Nagyszeg, pretura Cehului) este comună veche românească, aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului. Incă pe la 1387 era sat locuit de români, deşi numele multora dintre locuitori este unguresc.

Astăzi Noţigul are 194 fumuri cu 780 suflete gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1830.

Şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor. Copii obligaţi de şcoală sunt 40.

Adulţi ştiutori de carte sunt 65, dintre cari numai 1 ştie şi ungureşte.

Hotarul are 1800 jugăre, toate în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200—300 cor.

Alegători sunt 63, dintre cari 31 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 1 şi ungureşte.

109. Oarţa de jos (ung. Alsóvárcza, pretura Cehului) **este aşezată în partea dinspre meazănoapte a comitatului şi — dimpreună cu Oarţa de mijloc şi Oarţa de sus — în vremile vechi s'a ţinut parte de comitatul Sătmarului, parte de Solnocul de mijloc. La anul 1733 aflăm aici 17 familii de legea gr. or., având de preot pe popa Ilie.**

Astăzi are 142 fumuri, cu 703 suflete de religiunea gr. cat. In locul bisericei de lemn, edificate la 1720 acuma se clădeşte alta de peatră şi modernă, cu o cheltuială de peste 40 mii coroane.

Şcoala confesională esistă dela 1850 şi are învăţător cvalificat cu salar de 930 cor. din cari 720 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 113, cari toţi ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 39 elevi..

Adulţi ştiutori de carte aflăm peste 320 (217 bărbaţi şi 105 femei), dintre cari abia 65 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2374 jugăre, cari aproape toate sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200—500 cor. Poporul se ocupă cu plugăritul şi abia acuma a început să înveţe meserii.

Alegători sunt 76, dintre cari 66 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 15 şi ungureşte.

In hotarul Oarţei de jos este un deal numit „Dealul acăstăilor“, unde în revoluţiune se spânzurau românii, cari n'au voit a ţinea cu insurgenţii unguri.

110. Oarţa de mijloc (ung. Középvárcza, pretura Cehului) **este în apropierea Oarţei de jos şi trecul ei este la fel cu al acesteia.**

Astăzi are 64 fumuri cu 368 suflete de religiunea gr.cat. Biserica de lemn nu se ştie când s'a edificat.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1000 cor., din cari 920 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 38, iar în şcoala de repetiţiune 9.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 18, iar să ştie şi ungureşte nu sunt decât 3.

Hotarul are 806 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 300 cor.

Alegători sunt 28, dintre cari 12 ştiu ceti şi scrie româneşte iar 3 şi ungureşte.

111. Oarţa de sus (ung. Felsővárcza, pretura Cehului) este comună curat românească şi trecutul ei este întru toate la fel, cu trecutul Oarţei de jos şi de mijloc.

Are 152 fumuri, cu 840 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1894 cu o cheltuială de peste 15 mii cor.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 900 cor., din care 580 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 58 (24 băieţi şi 34 fete), iar şcoala de repetiţiune are 30 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 310, dintre cari abia 31 ştiu şi ungureşte.

Intreg hotarul (1500 jugăre) este în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200 cor.

Alegători sunt 68, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 şi ungureşte.

112. Odeşti (ung. Vadafalva, pretura Cehului) este aşezat în partea dinspre meazănoapte a comitatului. In scrisorile vechi îl aflăm scris Voda [1205], Odafalwa [1424]; între locuitori aflăm nemeşi români ca: Ioan Gicz, Urs Morár ş. a. Inainte de revoluţiune [1847] Odeştii era sat curat românesc, cu 440 suflete.

Astăzi are 158 fumuri, cu 830 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1828.

Şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 30, cari toţi ştiu scrie şi ceti, iar şcoala de repetiţiune are 26 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 80, dintre cari abia 11 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 3082 jugăre, dintre cari 2782 sunt ale românilor.

Preţul unui jugăr este de 200—400 cor.

Alegători avem 48, dintre cari 15 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 3 şi ungureşte.

113. Orbou (ung. Orbó, pretura Tăşnadului), este comună aşezată în partea dinspre apus-meazănoapte a comitatului. Pela mijlocul veacului al 16-lea a fost pustiit şi astfel la conscripţia din 1720 nu-l aflăm.

Astăzi are 50 fumuri, cu 314 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn a fost dăruită de către credincioşii din Racova la 1824.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din care 360 cor. plăteşte statul ca ajutor. Copii de şcoală sunt 31.

Dintre adulţi abia 36 (20 bărbaţi şi 16 femei) ştiu ceti şi scrie. Din hotarul, şi de altcum mic (694 jugăre), românii au 550. Preţul unui jugăr este 200—300 cor.

Alegători sunt 30, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 26 şi ungureşte.

114. Ortelec (ung. Vártelek, pretura Zălaului) este comună veche românească în apropieraa Zălaului. Ortelecul încă pe la începutul veacului 15 era sat românesc.

Astăzi are 250 fumuri, cu 2100 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1840.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. Copii de şcoală sunt 100, cari toţi ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 150 (120 bărbaţi şi 30 femei), dintre cari 40 ştiu şi ungureşte.

Hotarul comunei este de 3000 jugăre, cari în mare parte sunt ale românilor.

Alegători sunt 45, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

115. Păgaia (ung. Usztató, pretura Tăşnadului) este sat mic aşezat în partea dinspre apus a comitatului; deja din vremile vechi a fost locuit de români.

Are 51 fumuri, cu 276 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn nu se ştie când s'a edificat.

Şcoala confesională are învăţător cu salar de 500 cor. Copii de şcoală sunt 40, dintre cari 24 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 14, dintre cari 6 ştiu şi ungureşte.
Hotarul are peste 2500 jugăre, dintre cari abia 800 au românii.
Alegători sunt 28, dintre cari 10 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 şi ungureşte.

116. Păţăluşa (ung. Szolnok-Kr. Paczalusa, pretura Tăşnadului) este sat unguresc, unde astăzi avem 38 fumuri româneşti cu 196 suflete de religiunea gr.-cat. Edificiu şcolar este, dar învăţător n'a fost în anul acesta şi astfel copiii români (38) au umblat la şcoala ungurească.

Alegători români sunt 14.

117. Păţalul-mare şi mic (ung. Nagykispatak), pertura Tăşnadului) de asemenea este sat unguresc, unde avem 14 fumuri româneşti cu 50 suflete gr.-cat. Biserica de

lemn s'a edificat la 1830. Şcoală n'au românii din acest sat şi astfel copiii obligaţi la şcoală umblă la şcoala de stat. Pela anul 1847 în această comună aflăm 231 suflete gr.-cat. dar, aşa se vede, rând pe rând, s'au maghiarizat şi împuţinat, aşa cât astăzi abia au rămas 50.

118. **Păuşa** (ung. Pósa, pretura Zălaului) este comună românească, aşezată în partea dinspre meazăzi-răsărit a comitatului.

Are 106 fumuri, cu 400 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1730.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 35, iar şcoala de repetiţiune are 11 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 108 (85 bărbaţi şi 23 femei), dintre cari abia 8 ştiu ceva şi ungureşte.

Hotarul are 1500 jugăre, dintre cari 1000 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 20; cari toţi 20 ştiu ceti şi scrie româneşte.

119 **Peceiu** (ung. Pecsely, pretura Crasnei) este sat vechiu românesc, aşezat în partea de meazăzi a comitatului. Locuitorii vechi erau iobagi şi se ţineau de cetatea Crasnei.

Astăzi are 130 fumuri, cu 731 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1587.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 80 (45 băieţi şt 35 fete).

Adulţi ştiutori de carte sunt 45 (30 bărbaţi şi 15 femei).

Hotarul este de 1950 jugăre, dintre cari abia 650 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 45, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

120. **Peleşărvăzel** (poporul îi zice: Sărvăzel, ung. Peleszarvad, pretura Tăşnad) este comună mică românească, aşezată în partea dinspre apus-meazănoapte a comitatului; pustiită fiind de curuţi, abia după 1700 a început a-se reculege. Din scrisorile vechi aflăm, că la început (1720) maioritatea locuitorilor au fost unguri.

Astăzi are 50 fumuri, cu 324 locuitori. Biserica de peatră s'a edificat la anul 1889.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 300 cor. Copii de şcoală sunt 50, iar şcoala de repetiţiune are 15 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 55, dintre cari 25 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1800 jugăre, din cari abia 120 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 12 şi toţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

121. Periceiu (ung. Perecsen, pretura Şimleului) este comună fruntaşe în apropierea Şimleului, locuită de români şi unguri. Din scrisorile vechi aflăm, că pela anul 1720 toţi locuitorii erau unguri, iar la anul 1733 numărul familiilor româneşti era 6; de aci apoi s'a tot sporit elementul românesc, aşa că la 1847 aflăm în Periceiu aproape 700 suflete româneşti.

Periceiul de astăzi are 210 fumuri româneşti, cu 1107 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1888. La acest loc, trebue să amintim, că anul 1849 ungurii au dus clopotul dela biserică (biserica veche se edificase la 1796) la Arad, ca să facă tunuri din el şi acolo a şi rămas.

Şcoala confesională s'a edificat la 1870, dar de vr'o 4 ani nu este învăţător, şi astfel aproape 100 copii români obligaţi la şcoală sunt siliţi a cerceta şcoala ungurească, susţinută de stat. O daună nespus de mare aceasta pentru înaintarea noastră culturală-naţională.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 100 (60 bărbaţi şi 40 femei) româneşte, iar 70 şi ungureşte.

Hotarul are 5830 jugăre, din cari abia 1807 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 300—1000 cor.

Alegători sunt 98, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 20 şi ungureşte.

In Periceiu avem un frate ţăran, Mihai Corman, care s'a distins în resbelul din 1866, fiind astfel decorat şi până astăzi având la lună 12 cor. pensiune.

In biserica reformată din Periceiu este înmormântat Sig. Báthori.

122. Pir (ung. Peér, pretura Tăşnadului) este comună fruntaşe ungurească, unde avem şi români, cari ţin cu sfinţenie la tot ce este românesc.

Astăzi avem în Pir 57 fumuri româneşti, cu 256 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s'e edificat la 1854.

Intreaga comună şi astfel şi biserica, până la reformaţiune a fost românească. Atunci feudalii, cărora românii le erau iobagi, trecând la legea reformată au silit şi pe românii iobagi să treacă la reformaţie. Contele Károlyi însă a luat în apărare pe cei puţini rămaşi şi le-a dat

un loc părăsit, unde să-şi edifice biserică. Biserica aceasta se află astăzi în posesiunea reformaţilor.

Edificiu şcolar confesional este, dar de prezent învăţător n'are şi astfel cei 40 de copii români sunt siliţi a cerceta şcoala ungurească susţinută de stat.

Adulţi ştiutori de carte sunt 65, cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 8000 jugăre, dintre cari 900 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 30, cari toţi ştiu ceti scrie româneşte şi ungureşte.

123. Plesca (ung. Paliczka, pretura Crasnei) este un sătuţ mic românesc aşezat în partea dinspre meazăzi a comitatului; din cele mai vechi timpuri (1470) a fost locuit de români.

Are 32 fumuri, cu 193 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la anul 1767.

Şcoala e comună cu-a Hurezului, fiind în nemărginită apropriere. Copii de şcoală sunt 20.

Hotarul are 454 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 26, dintre cari numai 7 ştiu scrie şi ceti româneşte, iar ungureşte nimenea.

124. Poniţa (ung. Boronamező, pretura Crasnei) este sat românesc, aşezat la poalele Meseşului.

Are 98 fumuri, cu 480 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1903, după ce cea veche, edificată din lemn la 1780, s'a adeverit necorăspunzătoare.

Şcoala este comună cu Hurezul, fiind în nemijlocită apropiere şi având acelaş preot. Copii de şcoală sunt 55.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 110, dar nici unul nu ştie ungureşte.

Hotarul este de 2442 jugăre, dintre cari 2012 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 60, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar ungureşte nici unul.

125. Porţ (ung. Porcz, pretura Şimleului) este sat aşezat în marginea apuseană a comitatului; din cele mai vechi timpuri a fost locuit tot de români. Tradiţiunea spune, că acest sat l'ar fi întemeiat 4 familii venite din satul vecin, Marca.

Astăzi are 54 fumuri, cu 370 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1658.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din

care 392 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 50, iar în şcoala de repetiţiune 29.

Adulţi ştiutori de carte avem 63, dintre cari numai 14 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1223 jugăre, dintre cari 890 sunt în mâna românilor. Alegători sunt 42, dintre cari 41 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 12 şi ungureşte.

126. Pria (ung. Perje, pretura Crasnei) este comună mai mare, aşezată în partea de meazăzi a comitatului; dela început a fost locuită numai de români, iar înaintea revoluţiunei, la 1847, numărul sufletelor româneşti era 657.

Astăzi are 214 fumuri, cu 1180 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1750.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat, cu salar de 800 cor. Copii de şcoală sunt 61.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 260 (160 bărbaţi şi 100 femei), dintre cari abia 23 ştiu ungureşte.

Hotarul are 5292 jugăre, dintre cari 4000 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr de pământ este 100 cor.

Alegători sunt 134, dintre cari 85 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

127. Prodăneşti (ung. Prodánfalva, pretura Zălaului) este sat mic, aşezat în partea dinspre răsărit a comitatului; locuitorii vechi au fost mare parte iobagi.

Are 50 fumuri, cu 316 suflete de religiunea gr. cat. Biserica este de lemn şi nu i-se ştie anul edificării.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. din care statul plăteşte 720. Copii de şcoală sunt 32, iar în cea de repetiţiune 16.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 23.

Hotarul are 500 jugăre, din cari 450 sunt ale românilor.

Alegători sunt 40, dintre cari 15 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

128. Recea [ung. Récse, pretura Crasnei] este comună mixtă, aşezată în mijlocul comitatului. Incă dela început românii au fost în maioritate. In vremile vechi comuna nu era pe teritorul de astăzi, ci pe partea de hotar numită „Pustă“.

Astăzi are 170 fumuri româneşti, cu 1090 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1872.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 48 şi toţi ştiu scrie şi ceti. Şcoala de repetiţiune are 12 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 135 (85 bărbaţi şi 50 femei). Toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 3000 jugăre, din cari abia 1000 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 65, dintre cari 50 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

In Recea s'a născut Matei Chiş, fost canonic în Lugoş, care a făcut şi o fundaţiune de 1234 cor. pentru ajutorarea preotului şi învăţătorului gr. cat. de acolo. Fundaţiunea aceasta se manipulează prin Capitulul diecesei de Gherla.

De însemnat mai este, că în hotarul Recei s'a aflat un clopot de pe vremea tătarilor cu inscripţia: „Sancta Maria ora pro nobis".

129. **Răstolţul deşert** [ung. Pusztarajtolcs, pretura Zălaului] este sat băştinaş românesc, aşezat peste Meseş în partea dinspre meazăzi a comitatului. Poporul ştie să povestească, că partea hotarului numită „Valea caselor" în vremile vechi ar fi fost o comună cu numele „Zălau", care mai târziu s'a ruinat.

Are 101 fumuri, cu 600 suflete gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1802.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor Copii de şcoală sunt 54, iar în şcoala de repetiţiune 19.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 180 (100 bărbaţi şi 80 femei), 70 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 3042 jugăre, din cari 1500 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 100—150 cor.

Alegători sunt 26, dintre cari 18 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 8 şi ungureşte.

130. **Răstolţul mare** [Nagyrajtolcz, pretura Zălaului] este comună fruntaşe românească în părţile de peste Meseş. Din vechime a fost sat băştinaş rămânesc şi şi astăzi abia aflăm în el 2—3 suflete străine.

Are 155 fumuri, cu 713 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1835, iar cea veche a fost dăruită parochiei gr. or. din Vaşcapău.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 700 cor. Copii de şcoală sunt 56, iar în cea de repetiţiune 18.

Adulţi ştiutori de carte sunt 100 (70 bărbaţi şi 30 femei).

Hotarul are 2500 jugăre, din care 2000 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 25, dintre cari 18 ştiu scrie şi ceti româneşte iar 2 şi ungureşte.

131. **Romna** [în dialect sălăjenesc: Rogna, ungureşte Róna, pretura Jiboului] este un sat mic aşezat chiar în marginea dinspre răsărit a comitatului. Din vremile vechi a fost locuită de români, iar în 1348 a fost ars cu totul, aşa că n'a rămas nici o casă.

Are 70 fumuri cu 365 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1849, respective a fost căpătată în cinste dela satul Varaiug.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din cari 486 plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 36, iar în şcoala de repetiţiune sunt 16 elevi.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 12 (7 bărbaţi şi 5 femei).

Hotarul are 1140 jugăre, dintre cari 540 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 20, dintre cari abia 2 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 1 şi ungureşte.

132. **Sâncaraiu-Eriu** (poporul îi zice: Sâncrai, ung. Érszentkirály, pretura Tăşnadului) este comună mixtă aşezată în partea dinspre meazănoapte a comitatului. Se spune, că oare când această comună a fost locuită numai de unguri şi cea dintâi familie românească a fost a „Condorenilor", iar celealalte toate au venit din Ardeal şi din părţile de pe Someş.

Astăzi în Sâncraiu avem 87 fumuri româneşti, cu 567 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s'a edificat la 1893, după ce biserica veche, de scânduri şi fără turn, a devenit necorăspunzătoare.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. Copii de şcoală sunt 45, dintre cari 30 ştiu ceti şi scrie.

Dintre adulţi ştiu ceti şi scrie 130 (60 bărbaţi şi 70 femei), cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 5283 jugăre, dintre cari abia 259 sunt în mâna românilor.

Alegători avem 16, cari toţi ştiu scrie şi ceti româneşte şi ungureşte.

133. Sângeorgiul de Meseş (poporul îi zice: Sântgiorz, ung. Meszesszentgyörgy, pretura Zălaului) este comună fruntaşe, aşezată peste Meseş, în partea dinspre meazăzi a comitatului. Sângeorgiul de Meseş este comună foarte veche şi hotarul ei se estinde până la culmea Meseşului, pe care încă şi azi se mai poate vedea locul turnurilor de pază ridicate de străbunii noştri romani, ba în culmea muntelui este un loc, care şi astăzi se numeşte la „Comandă". Comuna aceasta din cele mai vechi timpuri a fost tot românească.

Odinioară aici nu era comună — întreg hotarul era numai pădure şi se estindea până în vârful Meseşului pe Măgură. Cu vremea după cum se povesteşte în popopor, s'a aflat un om venit cu numele „Ticuiu", carele aflând sub poala de cătră meazăzi a „Măgurei" de azi o stâncă cu o scobitură cât o celă, şi adăpostindu-se în ea începu a stârpi pădurea, făcând o poiană largă în ea, care e puţin ridicată, şi făcându-şi casă şi cu vreme având şi familie — locul acesta până în ziua de azi se numeşte „De alullui Ticuiu"; şi zice că familia aceasta ar fi pus temeiu înfiinţării comunei. Apoi veni o altă familie — Duma — din Ortelec ori Bred — poporul nu ştie spune hotărît — care să apucă de stârpit pădurea în partea dinspre răsăritmeazăzi a comunei şi aproape de comuna Buciumi — şi formând o poiană largă — care azi e proprietatea bisericei — şi aşezându-se în ea, până în ziua de azi se numeşte „Poiana Dumii". Apoi veni o altă familie cu numele „Thiba" — trebue că a fost ostaş din vr'o bătălie, rămas fugar pe aici — şi făcând o poiană chiar deasupra comunei de azi în partea dinspre ameazi, locul ocupat de acesta se numeşte până azi „Dealul Thibii". Au trebuit să urmeze apoi nişte resboaie vrăşmaşe, cari şi-au descărcat furia aici, căci familiile acestea deşi erau aşezate în codru de pădure, de frică au trebuit să ia lumea în cap — şi nu s'a mai reîntors decât familia „Ticuiu", ai cărei urmaşi şi azi îşi au intravilanele în acel deal.

Astăzi Sângeorgiul de Meseş are 192 fumuri, cu 798 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat în anul acesta (1908), după ce cea veche, edificată din lemn la 1791 şi zugrăvită în 1834 a devenit nefolositoare. Se află la biserică scris cu mâna la anul 1713, de către popa Dumitru din Ardeal un „Pentecostariu", pe care este însemnat şi protopopul George al Crasnei, care îşi avea sediul în Periceiu. Şi de vreme ce protopopul George al Crasnei a scris la anul 1797 pe „Triodul" bisericei, că a trăit sub „Vlădicii Atanasiu Rednic, Maior şi Bob" se poate conchide nu numai aceea, că parohia Sângeorgiului de Meseş pe timpul acela era o parohie compactă, ci şi aceea că, pe timpul acela se ţinea de districtul protopopesc al Crasnei, care de altcum este şi foarte aproape de Meseş.

Şcoala confesională edificată din peatră la 1875, cu o cheltuială de peste 10 mii cor., are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. A avut şi dela stat un ajutor de 100 cor., dar i-s'a detras pe cuvântul că „e slab patriot şi neglijează instrucţiunea şi limba maghiară". Copii de şcoală sunt 61, din cari numai 39 ştiu ceti şi scrie, iar în şcoala de repetiţiune sunt 18 elevi.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 59 (43 bărbaţi şi 16 femei), dintre cari numai 3 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2400 jugăre, dintre cari 1800 sunt în mâna românilor şi adecă:

dela	1—5	jugăre	au	39	inşi
„	5—10	„	„	43	„
„	10—15	„	„	46	„
„	15—20	„	„	32	„
„	20—30	„	„	4	„
„	30—40	„	„	2	„
„	40—50	„	„	1	„
„	50—100	„	„	1	„

Preţul unui jugăr de pământ este 80—300 cor. Toţi locuitorii sunt plugari.

Alegători abia sunt 14, căci aici este cens ardelenesc. Dintre aceştia 8 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 4 şi ungureşte:

134. Santău [ung. Tasnádszántó, pretura Tăşnadului] este comună fruntaşe românească, aşezată pe un şes frumos în partea dinspre apus-meazănoapte a comitatului, care din timpurile vechi a fost locuită de români.

Astăzi are 181 fumuri cu 1220 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de cărămidă s'a edificat la 1901 cu o cheltuială de peste 30 mii cor.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1400 cor., plătit întreg de popor. Copii de şcoală sunt 120 (64 băieţi şi 56 fete), cari toţi ştiu scrie şi ceti, iar şcoala de repetiţiune are 39 elevi.

Aici aflăm cei mai mulţi adulţi ştiutori de carte, 761 (461 bărbaţi şi 300 femei), cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 8047 jugăre, din cari abia 1903 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 600 cor.

Alegători sunt 130, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

135. Sălăţig (ung. Szilágyszeg, pretura Cehului) este comună mixtă mică din timpurile vechi.

Aci avem astăzi 35 fumuri româneşti cu 160 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat înainte de aceasta cu 300 ani.

Şcoală românească în Salţig nu este şi astfel cei 25 copii obligaţi la şcoală o cercetează pe cea ungurească.

Adulţi ştiutori de carte sunt 80, dintre cari 50 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2600 jugăre, din cari abia 130 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 30, cari toţi ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 15 şi ungureşte.

136. Sălişte (ung. Kecskésfalva, pretura Cehului) este comună mică românească, aşezată în partea dinspre meazănoapte a comitatului.

Are 70 fumuri cu 275 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1892.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din care 300 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 24.

Adulţi ştiutori de carte sunt 19, dintre cari 11 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1000 jugăre, dintre cari 950 sunt în mâna românilor

Alegători sunt 51, dintre cari 10 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

137 Sărăuad (ung. Tasnádszarvad, pretura Tăşnadului) este comună mixtă cu maioritatea locuitorilor români, aşezată în apropierea Tăşnadului. Un moment mai însemnat din istoricul acestei comune este, că aici s'a născut episcopul Grigoriu Maior, despre care vorbim la pag. 111 a lucrărei noastre.

Astăzi Sărăuadul are 130 fumuri româneşti, cu 890 suflete de religiunea gr.cat. Biserica de peatră (vezi fotografia) s'a edificat la 1773 pe spesele episcopului Maior, apoi s'a renovat şi lărgit în anii din urmă.

Şcoala confesională edificată la 1902 are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. Copii de şcoală sunt 95, iar şcoala de repetiţiune a avut 31 elevi.

Aproape întreg satul ştie ceti şi scrie, afară de oamenii bătrâni. Alegători sunt 97, cari aproape toţi ştiu ceti şi scrie.

138. **Sălsig** (ung. Szélszeg, pretura Cehului) este una dintre cele mai funtaşe comune, aşezată în marginea dinspre răsărit-meazănoapte a comitatului. In vechime Sălsigul era aşezat mai aproape de Someş — între „Arini" — dar esundările dese au silit pe locuitori a schimba situaţia comunei în felul cum s'a schimbat şi cursul apei. Chiar dela început a fost locuit numai de români şi astfel în decretele dela 1387 îl aflăm notat de „sat românesc".

Astăzi Sălsigul are 280 fumuri, cu 1150 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1890 cu o cheltuială de peste 30 mii coroane suportată de popor.

Şcoala confesională este în slabă stare şi tot slab este şi salarul (486 cor.) învăţătorului cvalificat. Copii de şcoală sunt 70, iar şcoală de repetiţiune nu se ţine.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 120 (100 bărbaţi şi 20 femei), dintre cari abia 4 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 3187 jugăre pământ, dintre cari 2713 sunt ale românilor. Preţul unui jugăr este 300 cor., iar vite cornute sunt în comună peste 700. Intreaga poporaţiune se ocupă cu plugăritul şi împletitul coşurilor de nuiele.

Alegători sunt 106, dintre cari 52 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 5—6 şi ungureşte.

139. **Săplac** (ung. Szamosszéplak, pretura Cehului), este comună românească aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului. Acest sat în vechime, pela anul 1715—1720, dar cu deosebire în epoca „sancţiunei pragmatice" a fost locuit în maioritate de unguri, cari aveau şi biserică, al cărei fundament şi astăzi se poate vedea în capul satului şi se numeşte „temeteu unguresc". Cea mai estinsă familie din comună are nume unguresc, Cormoş.

Astăzi are 115 fumuri, cu 561 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1784.

Şcoala confesională s'a edificat din lemn la 1901 şi are în-

vățător cvalificat cu salar de 800 cor. Copii de școală sunt 43, iar la școala de repetițiune 11. Adulți știutori de carte sunt abia 35.

Hotarul este de 3426 jugăre, dintre cari numai 798 sunt în mâna românilor. Prețul unui jugăr este 400 cor. Poporațiunea se ocupă în general cu plugăritul, dar o parte insemnată ($^1/_3$) se ocupă și cu spătăritul (fac spete), care măiestrie o practică cu resultat bun, de oarece în branșa aceasta sunt singuri în aceste părți.

Alegători sunt 78, dintre cari abia 21 știu scrie și ceti românește, iar ungurește nimenea.

140. Seuca (ung. Szeődemeter, pretura Tășnadului) este — cu puțină esceptiune — sat românesc, așezat în partea dinspre apus-meazănoapte a comitatului, care încă în vechime (1330—1340) era sat bine populat. Pe vremea curuților a fost pustiit și ars și numai mai târziu a început a se reculege.

Astăzi are 116 fumuri, cu 584 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1720; în 1773 a trecut poporul la unire.

Școala confesională s'a edificat din peatră la 1888 și are învățător cvalificat cu salar de 700 cor. Copii de școală sunt 82, iar în școala de repetițiune sunt 24 elevi.

Adulți știutori de carte sunt 379 (193 bărbați și 186 femei) dintre cari 245 știu și ungurește.

Hotarul este de 3460 jugăre, dintre cari poporul folosește 1966. Prețul pământurilor aci este foarte mare 500, 800, 1000—1200 cor. In Seuca aflăm și meseriași români (zidari).

Alegători sunt 84, dintre cari 57 știu ceti și scrie românește, iar 28 și ungurește.

141. Siciu (ung. Szécs, pretura Șimleu) este sat în apropierea Șimleului, locuit numai de români. Vechii locuitori români au fost iobagii cetății din Șimleu, din decretele vechi însă se vede, că Siciul pe la 1700 era locuit de unguri reformați, cari aveau și biserică.

Astăzi are 134 fumuri, cu 690 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră a fost edificată la 1808.

Școala confesională are învățător cvalificat cu salar de 860 cor. plătit de popor. Copii înscriși la școală sunt 81, iar în școala de repetițiune 32.

Adulți știutori de carte sunt 65, dintre cari abia 13 știu și ungurește.

Hotarul are 2192 jugăre, dintre cari 1812 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 69, dintre cari abia 28 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

142 Sîg (ung. Felsőszék, pretura Crasnei) este unul dintre cele mai mari sate dela poala Rezului. Precum în vechime aşa şi astăzi este locuit numai de români.

Are 191 fumuri, cu 1008 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de cărămidă s'a edificat la 1896 cu o cheltuială de peste 18 mii coroane.

Şcoala confesională n'a avut învăţător şi prin urmare cei 50 copii obligaţi la şcoală au rămas fără instrucţiune în anul acesta, într'o comună în putere cum este Sîgul.

Adulţi ştiutori de carte sunt abia 80, dintre cari nimenea nu ştie ungureşte.

Hotarul are 2465 jugăre, din cari 1548 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 58.

143. Sighetul Silvaniei (poporul îi zice numai Sighet, ung. Szilágysziget, pretura Zălaului) este comună mică aşezată în partea dinspre meazănoapte a comitatului.

Are 86 fumuri cu 483 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat în 1632 şi prin urmare este aproape cea mai veche dintre toate.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 58, iar la şcoala de repetiţiune 17.

Adulţi ştiutori de carte sunt 120 (70 bărbaţi şi 50 femei), dintre cari abia 5 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2600 jugăre, din cari 1200 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 40, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 5 şi ungureşte.

144. Silvaş (ung. Tasnádszilvás, pretura Tăşnad) este comună mică, aşezată dela Tăşnad spre apus. Din vechime Silvaşul a fost sătuţ românesc şi tot românesc este şi astăzi.

Are 56 fumuri cu 295 suflete gr. cat. Biserica s'a edificat din cărămidă la 1905, după ce cea veche, renovată la 1740 (timpul edificării nu se ştie), nu s'a mai putut folosi. In proprietatea acestei biserici aflăm un iconostas vechiu, frumos cioplit, care acuma nu se mai foloseşte; ar fi bine deci dacă l'ar cere Muzeul naţional din Sibiiu.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 56, dintre cari 43 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte sunt 76 (46 bărbaţi şi 30 femei), cari mai toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1486 jugăre, din cari 721 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 500 cor.

Alegători sunt 50, dintre cari 36 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 28 şi ungureşte.

145. **Sîrbi** (ung. Krasznatótfalu, pretura Crasnei) este comună pur românească aşezată la poalele Rezului.

Are 100 fumuri, cu 500 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1750.

Şcoala confesională de aici n'a avut învăţător anul acesta, fiind sub renovare tot edificiul.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 13, dintre cari 6 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 500 jugăre, dintre cari 360 sunt în mâna românilor.

Alegători nu sunt decât 4, fiind censul nedrept.

146. **Someş-Guruslău** (în graiu sălăjenesc Groslău, ung. Szamosnagygoroszló), este comună aşezată pe şes aproape de Someş.

Are 140 fumuri, cu 680 suflete gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1800.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din care 547 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 15, dintre cari 57 ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 30 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 350 (200 bărbaţi şi 150 femei), dintre cari abia 20 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1680 jugăre, dintre cari 1200 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 500 cor.

Alegători sunt 30, dintre cari 20 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 2 şi ungureşte.

147. **Someş-Odorheiu** (poporul îi zice numai: Odorheiu, ung. Szamosudvarhely) este unul dintre cele mai fruntaşe şi bine situate sate de pe valea Someşului. Din scrisorile vechi aflăm, că pe la finea veacului 13, Odorheiul era sat unguresc şi avea preot reformat.

Astăzi are 250 fumuri cu 1273 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1902, cu o cheltuială de 20 mii coroane.

Şcoala confesională s'a edificat în 1874 şi are învăţător cu salar de 600 cor. Şcolari obligaţi la şcoală sunt 98 (50 băieţi şi 48 fete), iar şcoala de repetiţiune are 24 elevi.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 470 (300 bărbaţi şi 170 femei).

Hotarul este de 4000 jugăre, din cari 3000 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	110	inşi.
„	5—10	„	„	12	„
„	10—15	„	„	6	„
„	15—20	„	„	5	„
„	20—30	„	„	3	„
„	300—400	„	„	1	„
„	500 în sus	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 700 cor.; vite cornute sunt în comună peste 800.

Alegători sunt 46, dintre cari 36 ştiu ceti şi scrie româneşte.

148. **Stâna** (ung. **Felsőkékesnyarló, pretura Zălaului) este comună românească, încă din cele mai vechi timpuri. La 1733 numărul familiilor era 27 şi aveau doi preoţi: gr. cat. şi gr. or.**

Astăzi are 160 fumuri cu 750 suflete de religiunea gr. or. Biserica de lemn s'a edificat la 1777.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 40, dintre cari 24 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 30, dintre cari numai 9 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2400 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 160 cor.

Alegători abia sunt 15, dintre cari 5 ştiu scrie şi ceti româneşte, iar 2 şi ungureşte.

149. **Stârciu** (ung. **Bogdánháza, pretura Crasnei) este comună mare românească, aşezată la poalele Meseşului. Incă în decretele dela 1341 aflăm, că a fost „sat românesc"; la 1733 erau în Stârciu 26 familii, având de preot pe popa Grigore. In 1750 aflăm 434, iar în 1847 961 suflete de legea gr. cat.**

Astăzi are 275 fumuri, cu 1410 suflete, cari se împărţesc între cele două religiuni: gr. cat. şi gr. or. Că la care religiune câte suflete aparţin nu putem şti cu siguranţă din pricina mişcărei religionare, ce bântue această comună chiar astăzi.

Şcoala confesională gr. cat. are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 65, dintre cari 46 ştiu ceti şi scrie.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 190, dintre cari abia 36 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 4254 jugăre, din cari 3470 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 120—140 cor.

Alegători sunt 175, dintre cari 80 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

150. **Stremţ** (ung, Bükktotfalu, pretura Cehului) **este comună veche românească, care, după spusele poporului, în vremile vechi era aşezată în pădure, în nişte strâmtori, şi de aci s'a luat numele de Stremţ. La 1733 numărul familiilor româneşti era 10 şi aveau preot pe popa Grigore.**

Astăzi are 126 fumuri, cu 610 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s'a edificat la 1890, după ce cea veche, edificată la 1710, s'a adeverit de necorăspunzătoare.

Şcoala confesională n'a avut învăţător şi astfel cei 54 copii obligaţi la şcoală, durere, au rămas fără instrucţiune.

Adulţi cărturari aflăm abia 58 (46 bărbaţi şi 12 femei), dintre cari 16 ştiuşi ungureşte.

Hotarul are 3200 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 150 cor.

Alegători sunt 74, dintre cari 46 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 15 şi ungureşte.

151. **Sudurău** (ung. Érszodoró, **pretura Tăşnadului) este comună mixtă, care s'a format pe vremea invasiunei tătarilor.**

Are 32 fumuri româneşti, cu 348 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s'a edificat la 1841 şi s'a renovat la 1902 cu o cheltuială de 9 mii coroane.

Şcoala confesională — spre lauda acestui popor puţin, dar însufleţit — are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 29, iar şcoala de repeţiune a avut 12 elevi.

Adulţi ştiutori de carte sunt 52 (27 bărbaţi şi 25 femei), cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2537 jugăre, dintre cari 640 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 500 cor.

Alegători sunt 18, dintre cari 16 ştiu ceti şi scrie româneşte şi ungureşte.

152. **Supurul de jos** (ung. Alsószopor, **pretura Tăşnadului) este cea mai mare comună românească din Sălaj,**

aşezată pe şes şi lângă drumul de ţară în partea dinspre meazănoapte a comitatului, care încă de pe timpul Huniadeştilor a fost locuită de români.

Astăzi are 379 fumuri, cu 1248 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de peatră s'a edificat la anul 1892, cu o cheltuială considerabilă de peste 37 mii cor.

Şcoala confesională, edificată din peatră la 1897, are învăţător cvaliflcat cu salar de 1000 cor., din care 860 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 110 (60 băieţi şi 50 fete), cari toţi ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 68 elevi.

In această comună aflăm mai mulţi adulţi ştiutori de carte, 783 (324 bărbaţi şi 459 femei), din cari foarte mulţi (544) ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 4879 jugăre, dintre cari 3000 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1– 5	jugăre	au	30	inşi.
„	5—10	„	„	35	„
„	10—15	„	„	32	„
„	15—20	„	„	25	„
„	20—30	„	„	20	„
„	30—40	„	„	8	„
„	40—50	„	„	6	„
„	50—100	„	„	3	„

Preţul unui jugăr este 400 cor. Afară de 2 fauri, întreg poporul se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 172, dintre cari 120 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 100 şi ungureşte.

153. Supurul de sus (ung. Felsőszopor, pretura Tăşnadului) este comună românească, aşezată în partea dinspre meazănoapte a comitatului şi, întocmai ca şi Supurul de jos, este una dintre cele mai vechi comune locuite de români. Deja pe timpul Huniadeştilor a fost „sat românesc" (oláhfalu), dar în conscripţia din 1720 nu s'a aflat şi de aci se deduce, că pe acele vremi era pustiu. Aici însă trebue să fie o greşală la mijloc căci, cu 20 ani mai târziu, la 1747, aflăm în Supurul de sus peste 750 suflete gr. cat.

Astăzi are 163 fumuri, cu 790 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1804, iar matricule sunt din 1811.

Şcoala confesională, edificată din peatră la 1900, are învăţător

cvalificat cu salar de 1000 cor., din care 600 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 70 (40 băieţi şi 30 fete), cari toţi ştiu scrie ceti, iar şcoala de repetiţiune are 22 elevi.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 320 (240 bărbaţi şi 80 femei), dintre cari abia 60 ştiu şi ungureşte.

Hotarul este de 3973 jugăre, dintre cari 1650 sunt în mâna românilor şi anume:

dela	1—5	jugăre	au	81	inşi
„	5—10	„	„	31	„
„	10—15	„	„	15	„
„	15—20	„	„	6	„
„	20—30	„	„	8	„
„	30—40	„	„	3	„
„	50—100	„	„	3	„
„	100—200	„	„	1	„
„	300—500	„	„	1	„

Preţul unui jugăr este 200—600 cor. Afară de vre-o câţiva împletitori de coşuri, întreagă poporaţiunea se ocupă cu plugăritul.

Alegători sunt 115, dintre cari 70 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 16 şi ungureşte.

154. Şamşod (ung. Szilágysámsod) este comună ungurească, în care avem 27 fumuri cu 117 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1885 cu o cheltuială de 4 mii cor.

Şcoală confesională nu este şi astfel cei 25—30 copii cercetează şcoala ungurească, susţinută de stat.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 40, cari toţi ştiu şi ungureşte.

Din 3500 jugăre de pământ românii abia au 127. Alegători români sunt 14.

155. Şeredeiu (ung. Sereden, pretura Crasnei) este comună mărişoară, aşezată în partea dinspre meazăzi a comitatului. Din scrisorile vechi se află, că Şeredeiul a fost aşezat în altă parte a hotarului, pe aşa numita „Valea gombii“ şi pe atunci se numia „Gomba“. Locuitorii acestui sat erau români şi unguri. Dintre familiile vechi locuitoare în Şeredeiu şi acuma sunt nume ce seamănă a

fi ungureşti, ca: Cipoş, Oros, Goia ş. a. Astăzi însă satul este curat romănesc.

Are 212 fumuri, cu 1100 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră a început a se edifica în 1846 şi s'a continuat după revoluţiune.

Şcoala confesională s'a edificat la 1884 şi are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 73, iar în şcoala de repetiţiune 42.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 396.

Hotarul are 2768 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200 cor.

Alegători sunt 120, cari toţi ştiu scrie şi ceti româneşte, iar 50 şi ungureşte.

156. **Şilimeghiu** (în graiu sălăjenesc: Şulumegy, ung. Sülelmed) este comună mixtă, unde maioritatea locuitorilor este românaescă. Din scrisorile vechi aflăm, că la anul 1682 această comună a fost aprinsă din partea nemţilor. La început Şilimeghiul era locuit numai de români şi la 1733 numărul familiilor era 30. Ungurii numai la începutul veacului 19. s'au aşezat aici, ceeace se vede şi de acolo, că matricula ungurească îşi ia începutul la 1808.

Astăzi are 80 fumuri româneşti, cu 500 suflete de legea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1895, pe spesele credinciosului Mateiu Coaciu.

Şcoala confesională are învăţător cu salar de 400 cor. Copii de şcoală sunt 40.

Adulţi ştiutori de carte abia sunt 14 şi dintre aceştia abia 4 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1600 jugăre, din cari abia 400 sunt în mâna românilor. Alegători sunt 40, dintre cari abia 4—5 ştiu ceti şi scrie, iar ungureşte numai 1.

157. **Şoimuş** (ung. Solymos, pretura Jiboului) este o veche comună românească, aşezată în partea dinspre răsărit a comitatului. Incă la 1733 aflăm aici 42 familii româneşti, iar la 1750 numărul sufletelor gr. cat. este 254. Despre locuitorii acestei comune se susţine, că au fost din fire bătăuşi şi aventurieri.

Şoimuşul are 180 fumuri, cu 913 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1736.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 900 cor., din care 564 cor. plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 72, iar în şcoala de repetiţiune 20. Poporul ştie să povestească, că înainte de 1848 a fost aici şi şcoală ungurească susţinută de către familia Wesselényi, dar, în timpul revoluţiunei mergând învăţătorul în răsboiu — şcoala ş'a luat sfârşitul. Povestea aceasta însă n'are nici o bază, căci s'a constatat oficios, că la 1847 în Şoimuş nu erau decât 12 suflete ungureşti (6 rom. cat. şi 6 reform.).

Adulţi ştiutori de carte sunt 80, dintre cari numai 7 ştiu şi ungureşte.

Hotarul de 4000 jugăre este mare parte în mâna românilor.

Alegători sunt 105, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 5 şi ungureşte.

Aici aflăm şi o societate de consum şi valorizare: „Frăţia“, condusă de preot şi învăţător.

158. Şumal (ung. Sommály, pretura Şimleului) este sat curat românesc, aşezat în marginea dinspre apus a comitatului. La conscripţia din 1720 în Şumal erau 13 fumuri (7 româneşti şi 6 ungureşti) cu 117 suflete (63 româneşti şi 54 ungureşti). La începutul revoluţiunei însă (1847) aflăm, că întreaga comună este românească, numărând 401 suflete.

Astăzi are 119 fumuri, cu 623 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1901, dupăce cea de lemn, edificată la 1773, a devenit necorăspunzătoare.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 700 cor. Copii de şcoală sunt 77, iar în şcoala de repetiţiune 23.

Adulţi ştiutori de carte sunt 163 (126 bărbaţi şi 37 femei), dintre cari aproape 100 ştiu şi ungureşte.

Hotarul este de 2349 jugăre, dintre cari 1929 sunt ale românilor. Preţul unui jugăr de pământ este 400 cor.

Alegători sunt 56, dintre cari 44 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 30 şi ungureşte.

159. Tămăşeşti (ung. Egerbegy, pretura Cehului) este comună românească, aşezată în partea dinspre răsărit-meazănoapte a comitatului; din cele mai vechi timpuri a fost locuită de români. In 1733 numărul familiilor era 18 şi aveau preot unit pe popa Grigorie.

Are 120 fumuri, cu 683 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn nu se ştie când s'a edificat, poporul însă vorbeşte, că ar fi de 200 ani şi au căpătat-o ca dar dela poporul din Ţiegea.

Şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor., din cari 152 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 35, iar în şcoala de repetiţiune 12.

Dintre adulţi abia 25 ştiu ceti şi scrie.

Hotarul are 2500 jugăre, dintre cari 2000 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 130 cor., căci pământul e slab.

Alegători sunt 50, dintre cari abia 15 ştiu ceti şi scrie.

160. **Tăşnad** (ung. Tasnád, pretura în loc) este comună mare ungurească — centrul Eriului, unde elementul românesc acuma începe a prinde rădăcini mai bune prin înfiinţarea băncii „Vulturul“, despre care vorbim la pag. 173. In decursul vremilor Tăşnadul a fost opid (1456) şi înainte de 1879 oraş cu magistrat. La începutul revoluţiunei (1847) în Tăşnad aflăm 242 suflete de religiunea gr. catolică.

Astăzi are 153 fumuri româneşti, cu 712 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la anul 1893, cu cheltuială de peste 14 mii cor.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1200 cor. din cari statul plăteşte 900. Copii de şcoală sunt 92, iar la cea de repetiţiune 36.

Adulţi ştiutori de carte sunt 36.

Alegători sunt 32.

161. **Tihău** (în graiu sălăjenesc: Tyhău, ung. Tihó, pretura Jiboului) este comună românească aşezată în marginea dinspre răsărit a comitatului, care din vremile vechi a fost locuită de români. La anul 1733 Tihăul avea 30 familii româneşti, iar la 1750 numărul sufletelor gr. cat. era 300. Aici a bătut Tuhutum pe Gelu.

Astăzi are 141 fumuri, cu 662 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn nu se ştie când s'a edificat.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor., din cari statul plăteşte 280. Copii de şcoală sunt 46, iar în cea de repetiţiune 22.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 78, dintre cari abia 26 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 12 şi ungureşte.

Hotarul are 2234 jugăre, dintre cari numai 787 sunt în mâna românilor. Prețul unui jugăr este 100 -500 cor.

Alegători sunt numai 2, căci și aici este în vigoare censul ardelean.

162. **Traniș** (ung. Kisgoroszló, pretura Jiboului) de asemenea este comună așezată în partea dinspre răsărit a comitatului și din cele mai vechi timpuri a fost locuită de români. Inainte de aceasta cu 120 ani comuna nu era pe acest loc, ci era așezată pe partea de hotar numită „Hanoșa“, având numai 30 fumuri.

Astăzi Tranișul are 113 fumuri, cu 585 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1780.

Școala confesională are învățător cvalificat cu salar de 800 cor., din care statul plătește 560. Copii de școală sunt 48.

Adulți știutori de carte abia aflăm 36, dintre cari numai 4 știu și ungurește.

Hotarul are 1200 jugăre, dintre cari abia 400 sunt în mâna românilor. Prețul unui jugăr este 400 cor.

Alegători sunt 38, dintre cari abia 7 știu ceti și scrie românește, iar 4 și ungurește.

163. **Tresnea** (ung. Ördögkut, pretura Zălaului) este o fruntașe comună românească, așezată la poalele Meseșului. In vechime [1722] era în altă parte, pe deal, și numai la poruncă mai înaltă s'a mutat unde-i astăzi.

Are 260 fumuri, cu 1287 suflete gr. or. și 25 gr. cat. Biserica gr. or. s'a edificat la 1872 din material solid (peatră și cărămidă).

Școala confesională gr. or. are învățător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii obligați la școală sunt 62, iar la cea de repetițiune 22.

Adulți știutori de carte aflăm 335, dintre cari 152 știu și ungurește.

Hotarul are 4536 jugăre pământ, din care 1800 posed românii. Prețul unui jugăr este 200—500 cor.

Alegători abia sunt 20 dintre cari 12 știu ceti și scrie românește, iar 5 și ungurește.

164. **Turbuța** (ung. Turbucza, pretura Jiboului) este comună mai mică, așezată chiar în marginea comitatului dinspre răsărit și din timpurile cele mai de mult (1387) a fost locuită numai de români. Din scrisorile vechi mai aflăm, că și Turbuța a fost espusă pustiirii curuților, iar

la 1715, din pricina esundării Someşului, a fost silită a-se muta mai spre păduri.

Astăzi are 103 fumuri, cu 471 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1816.

Şoala confesională de lemn s'a edificat la 1830 şi are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 35, iar la cea de repetiţiune sunt 18 elevi.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 14. Hotarul are 1078 jugăre, din cari 700 le folosesc românii.

Alegători sunt 38.

165. **Tusa** (ung. Tusza, pretura Crasnei) este comună mai mică, ai cărei locuitori erau iobagii cetăţii din lVălcău.

Are 102 fumuri, cu 703 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de emn s'a edificat la 1863.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat, cu salar de 600 cor. din cari 276 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 27.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 4.

Hotarul are 7949 jugăre, din cari 3066 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 100—200 cor.

Alegători sunt 22, dintre cari numai 4 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar ungureşte nimenea.

In hotarul acestei comune este un deal numait „Ponor“, din care izvoreşte rîul Bărcăul.

166. **Ţîcău** (ung. Czikó, pretura Cehului) este comună mixtă, unde astăzi elementul român este în maioritate faţă de străini [250 suflete româneşti, faţă de 210 unguri şi jidovi] aşezat în partea dinspre răsărit a comitatului. Mai 'nainte [1800] şi Ţîcăul era sat românesc, dar la îndemnul contesei Ana Korda, care dorea, ca elementul unguresc să se întărească, s'a fondat biserică reformată. Scopul a fost ajuns, precum am arătat mai sus, căci astăzi ungurii numără aproape atâtea suflete cât românii.

Are 34 fumuri româneşti, cu 250 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1780.

Şcoala confesională mai de mult avea învăţător ambulant, care locuia în Şilimeghiu, astăzi nu este şi astfel cei 25 copii obligaţi la şcoală cercetează şcoala de stat.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 14, cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 800 jugăre, din cari 250 sunt ale românilor. Preţul unui jugăr este 300—800 cor,

Alegători sunt 20, dintre cari 8 ştiu scrie şi ceti româneşte, iar 4 şi ungureşte.

167. Ţigani [ung. Czigány, pretura Zălaului] este comună veche românească, în apropierea Zălaului, de care se ţinea [ca pustă] la conscripţia din 1715.

Are 90 fumuri, cu 475 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn e edificată la 1894. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. din cari statul plăteşte 304. Copii de şcoală sunt 42.

Dintre adulţi aflăm 58 ştiutori de carte. Ungureşte nu ştie nime.

Hotarul are 1300 jugăre, din cari 600 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 400 cor.

Alegători sunt numai 8.

168. Uleacul de pe Someş (ung. Szamosujlak, pretura Cehului) este sat mixt, dar locuit în maioritate de români. Din scrisorile vechi aflăm, că pe la 1387 era comună ungurească şi tot ungurească o aflăm şi la conscripţia din 1715, când avea 126 suflete. Numai la 1720 aflăm 36 suflete româneşti. La începutul revoluţiunei [1847] însă se face amintire de 79 fumuri, toate româneşti.

Astăzi are 140 fumuri, cu 650 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1749.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din cari statul plăteşte 602. Copii de şcoală sunt 62.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 130, dintre cari abia 5 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2700 jugăre, din cari 1350 le folosesc românii. Preţul unui jugăr este 200—500 cor.

Alegători sunt 70, dintre cari 36 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 5 şi ungureşte.

169. Unguraş [ung. Magyaregregy, pretura Zălaului) este comună, care deşi are nume unguresc, a fost locuită de români din cele mai vechi timpuri. Din istoricul acestui sat este de însemnat, că a fost reşedinţa cercului şi aici a fost tabără lui Rakóczy, de unde a pornit la Jibou, iar

în 19 August 1551 aici a petrecut o noapte regina Izabela când a părăsit Ardelul şi a mers la Tăşnad.

Astăzi are 120 fumuri, cu 700 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica nu se poate constata când s'a edificat.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. din cari statul plăteşte 220. Copii de şcoală sunt 55, în cea de repetiţiune 20.

Adulţi ştiutori de carte sunt 34, dintre cari numai 5 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 4700 jugăre, dintre cari abia 600 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 500 cor.

Alegători suut numai 5.

170. Unimăt [ung. Ujnémet, pretura Tăşnadului] este comună veche românească, care s'a format prin unirea alor două sate mai mici, situate: unul chiar la marginea dinspre meazănoapte, iar celalalt în partea de către meazăzi a hotarului de astăzi. Dela unirea aceasta s'a luat numele de Unimăt, iar numele unguresc, după cum ştie să spună poporul, se derivă de acolo, că înainte de unire, pe locul unde stă astăzi comuna, un neamţ, soldat fugar, şi-a zidit un cort şi neştiind româneşte, la toate întrebările oamenilor răspundea: „iŏ német.“

Astăzi Unimătul are 180 fumuri, cu 880 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1773 din incidentul unirii cu biserica Romei. Când s'a zidit, urnindu-se arcul de peatră, ce a despărţit tinda femeilor, a omorât 7 bărbaţi.

Şcoala confesională, edificată din material solid la 1896, are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. plătit de popor. Copii de şcoală sunt 75.

Adulţi ştiutori de carte sunt 210, (150 bărbaţi şi 60 femei), dintre cari abia 30 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 3402 jugăre, diutre cari 1743 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 500 cor. Locuitorii acestui sat sunt mari meşteri la zidirea caselor de lut.

Alegători sunt 140.

171. Urminiş, [ung. Örményes, pretura Cehului] este aşezat în partea dinspre răsărit a comitatului şi din cele mai vechi timpuri a fost sat românesc. In timpul domni-

rei turcilor a fost pustiit Urminişul şi tot pustiu îl află şi conscripţia dela 1720; la 1750 aflăm aici 132 suflete de legea gr.-cat.

Are 151 fumuri, cu 690 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat în 1700. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor., din cari statul plăteşte 300.

Adulţi ştiutori de carte sunt 130 (80 bărbaţi şi 50 femei)

Hotarul are 1781 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 300—700 cor.

Alegători sunt 98, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

172. Vădurele [ung. Kisdebreczen, pretura Cehului] este comună mică românească, aşezată în marginea dinspre răsărit a comitatului, despre care numai pe la anul 1500 se face amintire.

Are 48 fumuri, cu 254 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1711 un credincios în semn de mulţămită către Dumnezeu, că a scăpat din robia turcească.

Deşi comună mică are şcoală confesională cu învăţător cvalificat, care are salar de 600 cor., din cari 506 le plăteşte statul.

Adulţi ştiutori de carte sunt 11. Ungureşte nu ştie nici unul.

Hotarul are 400 jugăre, cari toate sunt in mâna românilor.

Alegători sunt 36, dintre cari numai 3 ştiu ceti şi scrie româneşte.

173. Vălcăul-românesc (ung. Oláhvalkó, pretura Şimleu) este sat aşezat în partea dinspre apus-meazăzi a comitatului, care şi la conscripţia din 1715 şi la cea din 1720 a fost luat ca „sat locuit de valahi."

Are 120 fumuri cu 660 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s'a edificat la 1700. Şcoala confesională are învăţător interimal cu salar de 400 cor. Copii de şcoală sunt 60, iar în cea de repetiţiune 15.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 44, dintre cari numai 6 ştiu ungureşte.

Hotarul are 1200 jugăre, dintre cari 900 sunt ale românilor.

174. Vălcăul-unguresc [ung. Magyarvalkó, pretura Şimleului] este unul dintre cele mai vechi sate, despre care scrisorile vechi spun că era orăşel la conscripţia din 1733 numărul familiilor româneşti era 19.

Astăzi are 115 fumuri, cu 645 suflete de religiunea gr.-cat. Bi-

serica de lemn s'a edificat la 1697, şi poporul ştie să povestească, că atunci când au voit românii a-şi edifica biserica au mers în pădurea Rezului şi ş'au adus lemne, dar ungurii le-au eşit înainte şi i-au oprit să aducă lemnele în sat; după un an de zile apoi au primit autorizaţia că-şi pot edifica biserică, dar numai în *marginea satului.*

Şcoală confesională nu este şi astfel cei 58 copii de şcoală sunt siliţi a umbla la şcoala statului.

Adulţi ştiutori de carte sunt 21, dintre cari 8 ştiu şi ungureşte.

Alegători sunt 19, dintre cari 8 ştiu scrie şi atât româneşte cât şi ungureşte.

175. **Vârşolţ** [ung. Varsolcz, pretura Crasnei] este comună mixtă, cu maioritatea locuitorilor unguri. La conscripţia din 1715 nu se face amintire de familii româneşti, în 1847 însă aflăm 768 suflete gr. cat.

Prin urmare elementul românesc în această comună a scăzut mult în cei din urmă 60 ani, căci astăzi abia sunt 45 fumuri româneşti, cu 350 suflete. Biserica de peatră s'a edificat la 1836, iar şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor. Copii obligaţi de şcoală sunt 30.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 68, cari toţi ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 2800 jugăre, din cari în mâna românilor abia sunt 300.

Alegători sunt 25, cari toţi ştiu scrie şi ceti atât româneşte, cât şi ungureşte.

176. **Vaşcapău** [ung. Vaskapu, pretura Zălaului] este sat mic aşezat în marginea dinspre meazăzi-răsărit a comitatului; din vremile cele mai vechi a fost locuit numai de români. Poporul povestească că pe locul acesta a fost aşezat mai de mult satul Ciumărna; ba Ioan Pop, cantorul bătrân de astăzi, care ne-a dat aceste date, afirmă, că pe locul numit „ţintirim" a văzut pe Ciumărnanii lucrându-şi pământurile, dar poporul i-a scos cu „hapta" [forţa] din hotar. Dealungul hotarului acestui sat a fost „Drumul lui Traian", din care şi astăzi se scot petri frumoase. In hotarul Vaşcapăului este un deal pleş şi rotund, care să numeşte: „Tabară", unde — zice poporul — au fost taberele lui Traian.

Are 61 fumuri, cu 293 suflete ($^2/_3$ părţi gr. cat. şi $^1/_3$ parte gr. or.). Biserica de lemn s'a edificat la 1840, respective a fost căpătată

în cinste dela poporul din Răstolţul mare, iar clopotele le-au cumpărat Simion Dolean şi Ioan Buda.

Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 800 cor. plătit de popor. Copii de şcoală sunt 40.

Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 10, dintre cari abia 3 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 1600 jugăre, din cari 700 sunt ale românilor.

Alegători avem 12, dintre cari numai 2 ştiu ceti şi scrie atât româneşte, cât şi ungureşte.

177. **Vicea** [ung. Vicsa, pretura Cehului] este comună, despre care se scrie, că la 1387 era locuită numai de unguri, ceeace dovedeşte şi împrejurarea, că la 1430 era în sat biserică romano-catolică.

Astăzi are 46 fumuri româneşti, cu 232 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1866.

Şcoala are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor., din care 541 cor. plăteşte statul.

Adulţi ştiutori de carte sunt 18, dintre cari nici unul nu ştie ungureşte.

Hotarul are 640 jugăre, din cari 340 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 32, dintre cari numai 6 ştiu ceti şi scrie româneşte.

178. **Zalnoc** (ung. Zálnok, pretura Şimleului) este unul dintre cele mai vechi sate româneşti, despre care se vorbeşte chiar pe la anul 1205. Nu departe de comună era cetatea „Zanok" a grofilor Zanuchi; dela cetatea aceasta ş'a luat numele satul. In cetatea aceasta locuia căpitanul, şeful oficiului salinar, de unde se provedea toată Ungaria cu sare. Cetatea aceasta, încă înainte de 1500, a fost dărâmată de Turci.

Astăzi are 150 fumuri cu 806 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1700. Şcoala confesională are învăţător cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 30.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 50.

Hotarul are 4159 jugăre, din cari 2000 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 60, dintre cari 40 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 10 şi ungureşte.

*

Acestea sunt comunele curat româneşti, ori cu populaţie românească mai mare. O singură comună mare românească n'am pus-o la locul său, pentrucă nu ne-au sosit datele necesare la timp, ci numai ulterior. Aceasta este *Buciumul.* Afară de această comună, mai avem câteva parochii mai mici şi filiale cu mai puţine suflete româneşti, mare parte aşezate în sate ungureşti. Pe acestea le înşirăm aici.

179. **Bucium** [ung. Vármező, pretura Zălaului] este cea mai populată şi mai de frunte comună românească din Sălaj, aşezată în partea dinspre meazăzi-răsărit a comitatului. In hotarul acestei comune au fost eliberaţi creştinii ce-i aduceau turcii legaţi dinspre Oradea. La conscripţia din 1733 în Bucium aflăm numai 30 familii.

Astăzi are 450 fumuri, cu 1800 suflete de religiunea gr. cat. faţă de 400 suflete străine, (unguri, armeni şi jidovi), cari s'au înmulţit în timpul din urmă de când sunt târguri în această comună. Biserica frumoasă, de peatră s'a edificat la 1868, iar turnul la 1897, cu o cheltuială de peste 40 mii coroane.

Şcoala confesională este provăzută cu două puteri didactice (învăţătoare şi învăţător), ambii cvalificaţi şi dotaţi cu salar de câte 1408 cor. Copii de şcoală sunt 160 (82 băieţi şi 78 fete), dintre cari 120 ştiu ceti şi scrie, iar şcoala de repetiţiune are 63 elevi.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 800 (500 bărbaţi şi 300 femei), dintre cari abia 37 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 5339 jugăre, din cari 4271 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 200—300 cor. Vite cornute sunt în comună peste 1200 bucăţi. Ocupaţiunea principală a locuitorilor este plugăritul, dar unii se ocupă şi cu măiestria, astfel aici avem: fauri, rotari, măsari, cojocari, în total 18.

Alegători sunt numai 20, dintre cari 18 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 şi ungureşte.

In această fruntaşe comună şi-a aşezat banca „Silvania“ filiala, care prosperează frumos.

180. **Archid** (ung. Vásármező-Erked, pretura Zălaului) este sat unguresc, unde avem 8 suflete gr. cat.

181. **Arduzăl** (ung. Szamosardó, pretura Cehului) sat unguresc, unde avem 10 fumuri, cu 60 suflete, în mare parte servitori.

182. **Ateiu** (ung. Ete, pretura Tăşnadului) a fost sătuţ românesc în apropierea Pirului, depărtare de 4 km., care la 1867, prin comasare s'a încorporat politiceşte la comuna Pir. Astăzi trăesc acolo 20 familii româneşti, numărând 130 suflete.

183. **Badon** (ung. Bádon, pretura Zălaului), este sat românesc, despre care în conscripţiile dela 1715 şi 1720 nu se află urme. In 1733 însă se vorbeşte despre 9 familii româneşti, cari aveau preot pe popa Irimie. La 1750 aflăm 216 suflete gr. cat.

Astăzi are 120 fumuri cu 638 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră nu se ştie când s'a edificat, dar matricule sunt din 1824. Şcoala confesională este cercetată de 78 copii, iar cea de repetiţiune are 38 elevi. Plata învăţătorului este 600 cor.

Adulţi ştiutori de carte sunt 36.

Hotarul are 1300 jugăre, cari toate sunt în mâna românilor.

184. **Belgez** (ung. Bürgezd, pretura Şimleului) sat unguresc, unde avem 12 suflete.

185. **Biuşa** (ung. Bőősháza, pretura Cehului) este comună mixtă, unde avem 280 suflete de religiunea gr. cat. cu 54 copii de şcoală.

186. **Bocşiţa** (ung. Magyarbaksa, pretura Cehului) sat unguresc, unde noi avem 45 fumuri cu 182 suflete gr. cat Are biserică de lemn. Copii de şcoală sunt 37. Din 1000 jugăre românii au 300.

187. **Bogâş** (ung. Bagos, pretura Şimleu) sat unguresc, unde avem 38 suflete româneşti de legea gr. cat., cari aparţin parochiei Vălcăul-unguresc.

188. **Bogdand** (ung. Bogdand, pretura Zălaului); aici avem 14 suflete gr. cat. aparţinătoare parochiei Corond.

189. **Borla** (ung. Szilágyballa, pretura Zălaului), sat unguresc, unde avem 8 suflete gr. cat., aparţinătoare parochiei Bocşa-română.

190. **Carastelec** (ung. Kárásztelek, pretura Şimleu) sat curat unguresc, unde avem 12 suflete gr. cat. aparţinătoare parochiei Doh.

191. Cehul-Sălajului (ung. Szilágycseh) este comună mare ungurească, unde sunt vre-o 50 suflete româneşti de religiunea gr. cat., cari aparţin parochiei Motiş.

192. Chegea (ung. Kegye, pretura Tăşnadului) este sat românesc aparţinător biserice̦şte diecezei de Oradea-mare. Dela preotul acestei parochii neputând reprimi chestionarul referitor la statistica comunei, în această dare de seamă ne folosim de şematismul diecezan.

Este sat românesc cu 910 suflete de religiunea gr. cat. Biserica este veche, edificată, după Petri, la 1810, iar matricule sunt din 1830. Hotarul are 9050 jugăre, mare parte pădure, din cari 2300 sunt în mâna românilor.

193. Chechiş [ung. Kettősmező, pretura Jiboului] este comună aşezată în marginea dinspre răsărit a comitatului. Are 158 fumuri, cu 1182 locuitori. Biserica de lemn s'a edificat la 1797 şi aparţine archidiecezei de Blaj. Şcoala confesională are învăţător cvalificat. Copii de şcoală sunt 96, iar în cea de repetiţiune 48. Adulţi ştiutori de carte sunt 100.

194. Chiseul român (ung. Oláhkeszi, pretura Tăşnadului] sat unguresc, unde şi noi avem 16 suflete de religiunea gr. cat., aparţinătoare parochiei Seuca. De pe biserica de lemn edificată la începutul veacului 18 şi numele de Oláhkeszi, trebue să deducem, că acest sat oare cândva a fost locuit numai de români.

195. Cristur (ung. Szilágyfőkeresztur, pretura Cehului) sat unguresc, unde avem 11 suflete gr. cat. Aparţine parochiei Firminiş.

196. Deja (ung. Deésháza, pretura Cehului) are 8 suflete gr. cat. aparţinătoare parochiei Noţîg.

197. Dioşod (ung. Diosad, pretura Cehului) sat mare unguresc. Aici avem 12 suflete aparţinătoare parochiei Coşeiu.

198. Gălpâia (ung. Galponya, pretura Jiboului) este filiala parochiei Chendrea şi bisericeşte aparţine archidiecesei din Blaj. Aici avem 640 gr. or. şi 16 suflete gr.-cat. Biserică

este din lemn. Copii şcolari sunt peste 100. Hotarul are 3217 jugăre, care întreg este în mâna românilor.

199. **Girolt** (ung. Érgirolt, pretura Tăşnadului) este filiala parochiei Meţentiu. Are 44 fumuri cu 440 suflete de religiunea gr. cat.

Biserica, nouă acuma se edifică cu o cheltuială de peste 16 mii coroane. Oare-cândva era parochie vestită. Şcoala confesională are învăţător cvalificat cu salar de 1600 cor. din care 1400 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 43, iar în cea de repetiţiune 16.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 80 (60 bărbaţi şi 20 femei), dintre cari 40 ştiu şi ungureşte.

Hotarul are 5000 jugăre, din cari numai 1000 sunt în mâna românilor. Preţul unui jugăr este 500 cor.

Alegători sunt 60, dintre cari 34 ştiu ceti şi scrie.

200. **Guruslău** (ung. Magyargoroszló, pretura Zălau) este sat unguresc, unde avem şi 230 suflete gr. cat. aparţinătoare parochiei Badon. Guruslăul este sat cu trecut istoric, despre care vorbim în partea primă a studiului nostru. Biserica este de lemn, dar anul edificării nu se ştie. Copii de şcoală sunt 14, cari cercetează şcoala ungurească.

201. **Hodod** (ung. Hadad, pretura Cehului) este sat mare unguresc, unde avem 130 suflete gr. cat. aparţinătoare bisericei din Giurteleeul-Hododului.

202. **Horoatul romănesc** (ung. Oláhhorváth, pretura Cehului) este filiala parochiei Biuşa şi acolo avem 243 suflete de religiunea gr. cat. Biserica este edificată la 1749. Copii de şcoală sunt 34.

203. **Ilişiua** (ung. Ilosva, pretura Şimleu) este sat unguresc, unde avem 68 suflete de religiunea gr. cat. aparţinătoare bisericei din Bădăcin.

204. **Jibou** (ung. Zsibó, pretura Jiboului) este o comună mare ungurească, unde noi avem 170 suflete de religiunea gr. cat., cari aparţin bisericei din Ciglean. Elementul inteligent numai acuma începe a se spori prin funcţionarii băncei „Sălăgiana".

205. **Leliu** (ung. Lele, pretura Cehului) sat mare unguresc. Aici avem 92 suflete gr. cat. aparţinătoare parochiei Salaţîg.

206. **Leşmir** (ung. Lecsmér, pretura Şimleu) este sat unguresc, unde avem 83 suflete gr cat. aparţinătoare parochiei Porţ. Biserică şi şcoală nu este.

207. **Lompirt** (ung. Lompért, pretura Şimleu) este sat unguresc. Suflete româneşti sunt 244, toate de religiunea gr. cat. şi aparţin parochiei Giurtelecul-Şimleului. Biserica nu se ştie la care an s'a edificat. Matriculele sunt dela 1823. Copii de şcoală sunt 26, dar învăţător nu este şi astfel copiii români cercetează şcoala ungurească.

208. **Mănău** (ung. Manó, pretura Cehului) este comună mixtă, unde avem şi parochie gr. cat. românească, cu 96 fumuri şi 514 suflete. Biserica de lemn s'a edificat la 1835 şi tot de atunci sunt şi matriculele. Şcoala are învăţător cvalificat cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 54. Adulţi ştiutori de carte aflăm 68, iar alegători 36.

209. **Mihaifalău** (ung. Krasznamihályfalva, pretura Tăşnadului) este filiala parochiei Acâş şi are 130 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1836.

Copii de şcoală sunt 12, cari cercetează şcoala ungurească.

210. **Mirşid** (Nyirsid, pretura Zălaului) este filiala parochiei Firminiş şi are 100 fumuri, cu 560 suflete de religiunea gr. cat. şi 230 de religiunea gr. or. Biserica de peatră s'a edificat la 1896. Şcoala are învăţător cu salar de 1400 cor. Copii de şcoală sunt 58, iar în cea de repetiţiune 20.

Adulţi ştiutori de carte sunt 63 [50 bărbaţi şi 13 femei]. Hotarul are 3500 jugăre, din cari 700 sunt ale românilor. Alegători sunt 46, dintre cari 25 ştiu ceti şi scrie româneşte, iar 6 şi ungureşte.

211. **Mocirla** (ung. Mocsolya, pretura Zălaului) este comună ungurească, unde avem 14 suflete de religiunea gr. cat. Nici biserică nici şcoală românească nu este.

212. **Moiadul** (ung. Mojád, pretura Şimleu) este filia parochiei Hidig. Are 15 fumuri cu 82 suflete gr.-cat. Biserică şi şcoală are împreună cu Hidigul.

213. **Nuşfălău** (ung. Szilágynagyfalu, pretura Şimleu), este comună mare ungurească, unde avem 320 suflete de religiunea gr. cat. aparţinăroare parochiei Drighiu. Biserica este de lemn şi nu se ştie la care an s'a edificat. Şcoală nu este şi astfel copiii românilor obligaţi la şcoală, cam 26, sunt siliţi a cerceta şcoala ungurească.

214. **Oaia** (ung. Vaja, pretura Zăláului) politiceşte este parte întregitoare a comunei Ţigani, de care aparţine şi bisericeşte. Biserică şi şcoală n'are.

215. **Oarţa** (ung. Apácza, pretura Cehului) este filiala parochiei Bicaz ; are 66 suflete de religiunea gr. cat. Biserică şi şcoală nu este.

216. **Panit** (ung. Panet, pretura Zălaului) este comună ungurească, unde avem 86 suflete de religiunea gr. cat. cari aparţin parochiei Căţălul-unguresc. Biserică şi şcoală n'au românii din Panit.

217. **Pele** [ung. Pele, pretura Tăşnadului] este sat unguresc, unde avem 138 suflete de religiunea gr. cat. Biserică şi şcoală n'au românii din Pele. Cu biserica se ţin de parochia Seuca, iar copiii obligaţi la şcoală cercetează şcoala ungurească.

218. **Preuteasa** (ung. Paptelek, pretura Şimleu) este comună mică, aşezată la poalele Rezului, având 96 fumuri, cu 532 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1796. Este filiala parochiei Vălcăul-românesc. Şcoala confesională are învăţător cu salar de

400 cor. Copii de şcoală sunt 52. Adulţi ştiutori de carte abia aflăm 22. Ungureşte nu ştie nimenea.

219. **Rati** [ung. Ráton, pretura Crasnei] sat mic mixt unde avem 146 suflete de religiunea gr. cat., cari au biserică comună cu Husasăul. Şcoală de asemenea n'au.

220. **Rátonvölgy** este pustă aparţinătoare bisericeşte parochiei Vălcăul-unguresc. Aici avem 36 suflete gr. cat.

221. **Reghea** [ung. Csekenye, pretura Tăşnadului] este sătuţ mic românesc, care numai în timpurile mai nouă s'a fondat. Aşa că numai la conscripţia aruncurilor militare din 1797 îi dăm de urmă.

Are 40 fumuri, cu 160 suflete de religiunea gr. cat. Biserică şi şcoală n'are. Copii de şcoală sunt 16, cari umblă la şcoala din satul vecin.

222. **Romita** [ung. Romlott] aparţine parochiei Brusturi din archidieceza Blajului. Aici avem 60 fumuri, cu 333 suflete de religiunea gr. or. Biserica de lemn este veche. Şcoala n'a avut învăţător în anul acesta, căci salarul este foarte mic. Copii de şcoală sunt 38. Adulţi ştiutori de carte sunt 5. Alegători avem numai 2.

223. **Sâncraiu** [ung. Szilágyszentkirály, pretura Cehului] este sat unguresc, unde avem 16 suflete gr. cat. aparţinătoare parochiei Cioara. Nici biserică şi nici şcoală nu este în Sâncraiu.

224. **Ser** (ung. Szeér, pretura Jiboului) este comună ungurească unde avem 156 suflete de religiunea gr. cat. aparţinătoare parochiei Corond. Biserică şi şcoală n'au românii din Ser.

225. **Socaciu** (ung. Szakácsi, pretura Tăşnadului) este comună mare ungurească, unde avem 71 fumuri româneşti, cu 354 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1823. Şcoala are învăţător interimal, cu salar de 600 cor. Copii de şcoală sunt 45.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 79 (45 bărbaţi şi 34 femei). Alegători sunt 20.

226. Subcetate (ung. Váralja, pretura Crasnei) este filiala parachiei Jaz. Are 100 fumuri, cu 383 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1832. Copii de şcoală sunt 54, dar în anul acesta n'au avut învăţător.

Adulţi ştiutori de carte sunt 5.

Hotarul are 3719 jugăre, din cari 1607 sunt în mâna românilor.

Alegători sunt 30.

227. Şărmăşag [ung. Sarmaság, pretura Zălaului] de asemenea este comună ungurească, în care avem 14 suflete de religiunea gr. cat., cari bisericeşte aparţin parochiei Siget.

228. Tohat [ung. Tóhát, pretura Jiboului] este filiala parochiei Şilimeghiu. Aici avem 326 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s'a edificat la 1895. Şcoala confesională are învăţător cvalificat. Copii de şcoală sunt 46, iar în cea de repetiţiune 18.

Adulţi ştiutori de carte aflăm 68.

Alegători sunt 26.

229. Ţegea (ung. Krasznaczégény, pretura Tăşnad] este filiala parochiei Eriu-Chişfalău. Are 182 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de peatră s'a edificat la 1796. Copii obligaţi la şcoală sunt 26. Adulţi ştiutori de carte avem 58.

230. Uileacul-Şimleului (ung. Somlyóujlak, pret. Şimleu) este comună ungurească, unde avem 42 suflete de religiunea gr. cat. română şi aparţin parochiei Chriştelec. Biserică şi şcoală n'au românii din Uileac.

231. Ulciug (ung. Völcsök, pretura Cehului) este filiala parochiei Motiş, aici avem 218 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica este edificată din peatră. Copii obligaţi la şcoală sunt 32.

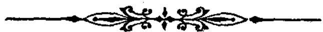
232. Var (ung. Örmező, pretura Jiboului) filiala parochiei Tihău şi aparţine archidiecesei de Blaj. Aici avem 79 fumuri cu 372 suflete de religiunea gr. cat., cari au bi-

serică de lemn edificată la 1821. Şcoala confesională are învăţăfor cvalificat cu salar de 600 cor., din cari 346 le plăteşte statul. Copii de şcoală sunt 40. Adulţi ştiutori de carte sunt 36.

Hotarul are 1428 jugăre, din cari 787 sunt în mâna românilor. Alegător este 1.

133. Zălau (ung. Zilah,) este centrul comitatului Sălaj; cu toate acestea aici abia avem 396 suflete româneşti de religiunea gr. cat., cari aparţin parochiei Ortelec. Inteligenţă încă avem puţină în Zălau, căci astăzi abia putem număra 3 familii inteligente şi 2 funcţiunari la comitat şi judecătorie. Cu toate acestea s'au făcut paşi, ca aici să se edifice biserică gr. cat. pentru care scop însaş episcopia din Gherla a făcut o colectă cu rezultat frumos, iar Escelenţa Sa Episcopul Dr. Ioan Szabó de asemenea a făcut o fundaţiune pentru acest scop. In felul acesta ne place a crede, că fraţii noştri adunaţi în acest oraş în scurtă vreme vor avea biserică proprie.

234. Zovan este comună mare ungurească, unde abia avem 54 suflete gr. cat., aparţinătoare parochiei Cosniciul de sus. Biserică şi şcoală n'au românii din Zovány.

„ASTRA" LA ȘIMLEU.

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A SĂLAGIULUI.

ÎNTOCMITĂ DE

Dr. DIONISIE STOICA și IOAN P. LAZAR.

„VICTORIA"
institut tipografic și de editură, în Șimleul-Silvaniei.
1908.

ADAUS.

Diplome.

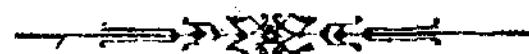
Diploma nobilitară a lui Iacob şi George Mada.

Nos Michael Apaffi Dei gratia Princeps Transilvaniae, Partium Hungariae Dominus et siculorum comes, memmoria comendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnulorum fidelium Dominorum consiliariorum nostrorum singularem nobis propterea factam intercesionem, tum vero benigne attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis, Strenuorum Iacobi et Georgy Mada alias jobagiones Illustrisime Principisae Dominae Sophiae Bathori Illustrisimi quondam Principis föelicis reminiscentiae Georgy Racoczi junioris. Relictae in Portione Sua Possesionaria in Possessione Füzes ac Commitatu Crasnae esistente habita residente et commorante, verum per eandem Sophiam Bathori e iugo servituteque jobbagionali in et pro centum et triginta iustae florenorum hungaricalium currentis et usualis monetae summa mediantibus aliis Litteris manumisionalibus superinde confectis et emanatis manumissi ac in amaenum perpetuae Libertatis equor transmissi, quae ipse nobis nec non Regno huic nostro Transilvaniae, ut et praenotatae Sophiae Bathori in omnibus rebus ac negotiis fidei, industriae suae concreditis et comissis, fideliter exhibuerunt et impenderunt ac in posterum etiam exhibituri sunt et impensuri — *Eosdem igitur Jacobum et Georgium Mada* alias Jobbagiones ut praemissum annotatae Sophiae Bathori, e statu et conditione plebea et ignobili, iobbagionalique in videlicet nati sunt et hactenus exsiterunt, de speciali gratia et principalis nostrae potestatis plenitudine clementer eximendum, ac in coetum et numerum verorum natorum indubitatorum insigniorumque Regni huius nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandos aggregandos, cooptandos et adscribendos esse duximus prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus praesentium pervigorem Decernentes expresse ut a modo in posterum succesivis semper temporibus iidem *Iacobus et Georgius Mada* haeredesque et Posterites ipsorum utriusque sexus universi pro verris natis indubitatis insignitisque

nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verrae ac perfectae nobilitatis eorum haec sive nobilitatis Insygnia, scutum videlicet militare erectum Caelestini coloris in cuius campo sive area Brachium quoddam humanum humerotenus resectum ferro et lorica indutum Ensem nudum Turcico, induto cuidam capiti clypeo martialiter infixum tenere ac comprehendere conspicitur. Supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit corona Regia gemmis atque unioni orribus decernenter exornata, ex cono verro galeae, teniae, sive lemnisci variorum colorum hincinde defluentium utrasque oras sine margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant prout haec omnia in capite sive Principio praesentium literarum Nostrarum Docta manu et arte Pictoris clarius expressa ac depicta ob oculos posita esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia Liberalitatisque nostrae Principali, memmoratis *Iacobo et Georghio Mada* haeredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis gratiose, dedimus, donavimus et consulimus. Annuentes et concedentes ut ipsi praescripta Arma sine nobilitatis Insygnia, more aliorum variorum natorum indubitatorum insignitorum Regni huius nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum nobilium ubique in praeliys, hastiludiys, torneamentibus, duellis, monomachiis et aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, vexilis, vellis, corniis, aulaeis, annulis, Clypeis tentoriis, domibus, sepulchris, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub metae verae et sincerae ac perfectae nobilitatis Titulo, quo eos ab universis et singulis cuiusque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis, oficy, dignitatisque praeeminentiae et functionis existant, insignitos dici, teneri, reputari et nominari volumus ferne et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratys, privileghis, indutis Libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus cetaeri veri, nati, indubitati insygnitique huius Regni nostri Transilvaniae et part. Hungariae eidem anexarum nobiles et militares hactenus quomodocumque, de iure et abantiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudens perpetuo, uti frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes nostras literas pendentes et autentia sygilli nostri mu-

nimine roboratas memoratis *Iacobo et Georgio Mada* haeredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba-Iulia die 15. Ano Domini 1679. Michael Apaffi, m. p., (L. S.), Volfgangus Bethlen, m. p. cancelar, Franciscus Lugosi, m. p. secretar. Publicata in congregatione Comitatus Crasnae in Confinio Somlyo die 9 Iulii 1681.

Originalul se află scris pe pergament în biblioteca parochială din Fizeş.

Diploma nobilitară a familiei Maniu.

Nos Leopoldus Dei Gratia

Electus Romanorum Imperator Semper Augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae Slavoniae Romae Serviae Galliciae Lodomeriae Croatiae Cumaniae Bulgariaeque et Rex., Archidux Austriae, Dux Burgundiae Brabantiae Stijriae Carintiae Carnioliae Lucemburgi ac superioris et inferioris Silesiae Würtembergae et Theckae, Princeps Sveviae Marchio Sacri Romani Imperii, Burgoviae Moraviae Superioris ac inferioris Lusatiae, Comes Hapsburgi Tijrolis Ierretis Kijburgi et Goritiae, Landgravius Alsatiae, Dominus Marchiae Slavoniae Portus Naonis et Salinarum Memoriae comendamus tenore praesentium significantes qvibus exspedit universis. Qvod cum ex Litteris fide dignis intelligamus Laurentium Man in Possessione Badatson Comitatuque Krasznensi residentem et comorantem, mannumissionem atque e Iugo Iobbagyionali emancipationem consecutum esse a Domino suo Terestri Sigismundo Tsomakozi. Accedente etiam nonnullorum Fidelium Nostrorum singulariter coram Majestate Nostra propterea facta intercessione humilima; Attentis porro et consideratis fidelitate fidelibusq servitiis ejusdem Laurentii Man, qvae ipse Nobis nostraeq Domui Austriacae, pro rerum et temporum varietate occasionumq exigentia, fideliter hactenus exhibuit et impendit, qvalia et imposterum non modo continuaturum, qvim et augmentaturum illum nulli dubitamus. Eundem igitur LAURENTIUM MAN Filiumq illius Eliam, una cum ejus Conjuge Nagy Virág et Filiis Ioanne Michaele et Petro Haeredesq et Posteros eorundem utriusq Sexsus universos, de Potestatis Nostrae Regiae Plenitudine, et Gratia Speciali e Statu et Conditione plebea atqve ignobili in qva nati sunt et hacternus exstiterunt, eximentes, in Coetum et Numerum verorum et indubitatorum Regni Nostri Hungariae aliorumq Regnorum, ditionum et provinciarum Nostrarum Haereditarum Nobilium duxsimus annumerandos cooptandos et adscribendos. — Annuentes et ex certa nostra Scientia Animoq deliberato concedentes, ut ipsi a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus, omnibus is Gratiis, Honoribus, Prerogativis et Imunitatibus qvibus caeteri veri et indubitati dicti Regni nostri Hungariae aliorumq Regnorum, Ditiorum et Provinciarum nostrarum Haereditariarum Nobiles, natura, jure, velantiqva consvetudine usi sunt et gavisi, utunturq et gaudent, uti frui et gaudere

possint ac valeant, Haeredesq et Posteri eorundem utriusq Sexsus universi valeant atq possint. In cujus qvidem nostrae erga eos exshibitae Gratiae et clementiae ac Liberalitatis Testimonium, veraeq et indubitatae Nobilitatis Signum, Haec Arma Seu Nobilitatis Insignia SCUTUM videlicet militare coelestini coloris erectum, in cujus Campo brachium qvoddam humanum humerotenus resectum rubro vestitu indutum, monticulo viridi, qvod fundum Scuti occupat, inniti, et manu capetias frumenti maturi, cui Columba candido colore depicta insistit, tenere conspicitur. Supra Scutum Galea militaris craticulata est posita qvam contegit Diadema Regium getis atq unionibus decenter exsornatum, cui brachium almmerum inferiori per omnia Simile inniti visitur. A Summitate vero seu cono Galeae, laciniae sive lemnisci, hinc rubri et candidi, illinc vero flavi et caerulei defleuentes, marginem Scuti ex utraq parte pulcherrime ambiunt et exsornant. Prout haec omnia in Principio seu Capite praesentium Litterarum nostrarum Pictoris industria genuinisq suis coloribus illustrata licidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur. Eidem Laurentio Man ejus Filio Eliae, praefatisq ipsorum Liberis Haeredibus et Posteris eorundem utriusq Sexus universis gratiose danda duximus et conferenda. Decernentes et ex certa nostra Scientia animoq deliberato concedentes, ut ipsi a modo imposterum futuris ei perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignio more aliorum verorum et indubitatorum dicti Regni Nostri Hungariae, aliorumq Regnorum Ditionum et Provinciarum nostrarum Haereditariarum Nobilium, sub iisdem Iuribus Praerogativis et imunitatibus qvibus caeteri veri et indubitati praefati Regni Nostri Hungariae aliorumq Regnorum Ditionum et Provinciarum nostrarum Haereditariarum Nobiles natura jure vel antiqva consvetudine usi sunt et gavisi, utunturq et gaudent, ubiq in Praelis certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, torneamentis, duellis Monomachiis, ac alliis qvicusvis Exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non Sigillis, telis, cortimis aulaeis, annulis, vexilis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris generaliter vero qvarumlibet rerum et Expeditionum generibus, Submetae verae sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, qvo eos ab omnibus cujuscunq Status, conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici nominari, haberi et reputari volumus, mandamusq ferne et gestare, ac iis in eum uti frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesq et Posteri eorundem utriusq Sexus universi valeant atq possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus. Et nihilominus Fundum ejusdem in Possessione Badatson Comitatuq praelegatis Krasznensi existentem habitum, cujus vicinitas est ab oriente Dancz Arván, ab occidenti et meridie Via publica Pagi, a Septentrione autem Promontorium qoddam, a Supramentionato Sigismundo Csomakozi tanqvam Do-

mino Terrestri vigore Litterarum ejusdem Superinde Confectarum, Nobisq in Specie productorum, libertatum, Nosqvoqe si qvid inde ad Nos Spectaret, ab omni Censuum Taxarum et Contributionum tam ordinariarum qvam extraordinariorum Subsidiiq et Lucri Camerae nostrae Solutione nec non Servitiorum qvorumlibet Plebeorum et Civilium exhibitione, Hospitum Condescensione, et in Domum in eodem fundo extructam receptione, item toeneta, Seminaturas, Allodiaturas, Agri colationes ac alias qvasvis Haereditates et terras arabiles, intra veras metas teritorii praedictae Possessionis Badatson adeundem fundum de jure et Antiqvo Spectates, et pertinere debentes, ab omni decimarum, qvintarum, qvartarum, Capeciarum, ac aliarum qvarumlibet Datiarum et Collectanearum Exhibitione in perpetuum eximendas, supportandas, libertandas et nobilitandas duximus, prout supportamus, eximimus, et nobilitamus qvocircae. Vobis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibis Supremis et Vice-Comitibus Iudiciumq Comitatus antelati Krasznensis, Supremis et Vice-Arendatoribus universorum Bonorum Fiscalium Praefectis, Decimatoribus item et qvorumvis Contributionum et Exactionum Perceptoribus Exactoribus Hospitiorum Distributoribus et eorum vices qverentibus, Providisq Iudici et Iuratis praefectae Possessionis Badatson, modernis scilicet et futuris proqvovis tempore constituendis cunctisetiam alliis, cujusvis Status et conditionis Hominibus, qvorum videlicet interest, seu intererit praesentes nostras visuris, harum serie Committimus et mandamus firmiter, qvatenus Vos qvoq Succesivis semper temporibus annotatum Laurentium Man ejus Filium Eliam, Haeredesq et Posteros ilorum praefatos utriusq Sexus universos ratione praespecificati Fundi et in illo extructae Domus haereditatumq qvarumvis ad illum pertinentium ad nullam censuum Taxarum et contributionum tam ordinariarum qvam extraordinariarum Subsidiiq et Lucri Camerae Nostrae Solutionem Servitiorumq qvorumlibet plebeorum et civilium exhibitionem. Hospitum condescensionem, et in Domum praefatam receptionem, Decimarum, nonarum, qvintarum, qvartarum, Capeciarum, ac aliarum qvarumlibet Daciarum et Collectanearum pensionem cogere et compellere aut propterea eosdem in Personis bonisq et rebus ipsorum universis impedire, turbare, molestare seu qvovis rei memoriam firmitatemq perpetuam praesentes Literas nostras majoris et Aulici Sigili nostri impendentis munimine roboratas memorato Laurentio Man ejus Filio Eliae praefatisq ipsorum Haeredibus et Posteritatibus utriusq Sexsus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae Die Septima Mensis Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo Nono, Regnorum Nostrorum Romani qvadragesimo Secundo, Hungarici qvadrogesima qvinto, Bohemici vero qvadragesimo

qvarto Et Subscriptio Literarum harumce Armalium et qvidem parte a Sinistra talis erat. Leopodus, m. p. Parte vero a dextra paulo inferius Comes Samuel Kálnokij et Andreas Szentkeresti Margine vero earundem talis legebatur Scriptura: Praesentes Litterae Armales a Sua Sacratisima Caesaria Regiaq Matte Benignissime collatae Lectae publicatae, proclamatae Spectatae et exhibitae sunt Nemine Contradicente. In Grali Congregatione Dmnor magtum et Nobilium Inclijti Cottus Crasznensis in Arce Somlyo celebrata Die 15-a mensis Martij A. 1700. Extradatae per me Sigismundum Fogarasi jud. prodicti Cottus Notarium.

Extractus.

Protocolli Prodictionis Nobilium, Hottus Maramarosiensis, de Annis 1763, 764, 765, 766, 767, 768 et 769. In Vajnágh

Familia Pap, Pap Ignat, Filii, Ioan et Alexa, Pap Ioan in Cottu Szathmár, Pap Ioan alter loco Komorzana. — Producunt Armales Ppis Michaelis Apafij in Ao 1666. Ladislao Francisco, Elice et Lucce Pap de Vajnágh collatas, et eodem Anno sub grali Cottus hujus corgb. nemine contradicens solemniter publicatas. Unde eosdem producentes cum et nomen Papp constanter retinuerint et ab immemorabili tempore adinstar reliqorum Cottus hujus nobilium socii fuerint, utroquoque pro nobilibus Armolistis declaramus. Extradatum per Paulum Jurka m. p. de Kálnifalva Hottus Maramarosiensis Archivarium.

Szigeth. Die 22 Iunii 1826.

Această copie de diplomă de nemeşie e a lui Ioan Pop de Vajnag posesor, socrul lui Ioan Vicaş, fost protopop în Hidig. Pop Ioan a locuit în Ér-Kávás pe Eriu, şi a murit în Hidig la anul 1855 April 19, în etate de 59 ani.

Diploma lui Şt. Moldovan din Lemény.

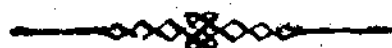
Nos Ferdinandus Primus Dei Graţia Austriae Imperator, Apostolicus Hungariae et Bohemiae Rex huius Nominis Quintus, Rex Lombardiae et Venetiarum, Gallitiae Lodomeriae et Ilyriae, Archi Dux Austriae, Magnus Princeps Transilvaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis et Singulis: Quod Nobiles Gyerászin et Ioannes singuli Molduván de Lemheny prior in possessione Karika, alter in Nagyszeg Comitatui Nostro Szolnok Medivori ingremiatis, commorantes, coram Nobis personaliter constituti, exhibuerunt et praesentaverunt Majestati Nostrae Copiam quamdam Armalium in simplice papyro descriptam; petens Nos debita cum Instantia humillime quatenus Nos eandem Copiam transumeni et transcribi, praesentibusque Litteris Nostris patentibus verbo tenus inseri, et inscribi, ac pro futura Iurium eorumdem cautela necessarias eisdem extradari et emanari facere dignaremur, — Cujus quidem Copiae tenor, et Verbalis continentia sequitur hunc in modum:

Nos Gabriel Báthori Dei Gratia Princeps Transsilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, memoriae Commendamus, tenore praesentium Significantes, quibus expedit Universis et singulis, quod nos cum ad nonnulorum fidelium Dominorum Consiliariorum Nostrorum Singularem Nobis propterea factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque Servitiis Agilis Stephani Molduván de Lemény, quae ipse Nobis et huic Regno Nostro Transsilvaniae in omnibus occasionibus, bellicisque expeditionibus tam generalibus, quam partialibus justa possibilitatis Suae exigentiam fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est. Eundem igitur Stephanum Molduván ex Statu caeterorum Libertinorum in quo hactenus exstitit, eximendum, ac in Coetum et Numerum Verorum Nobilium Annumerandum aggregandum, cooptandum adscribend duximus prout annumeramus agremus, cooptamus et adscribimus decerentes expresse modo deinceps eundem Stephanum Molduván ipsiusque haeredes et posteritates utriusque Sexus Universos pro veris et indubitatis Nobilibus habeantur et reputentur, omnibus et singulis iis honoribus, gratiis privilegiis, quibus caeteri veri nati et indubitati Nobiles Commodocunque de jure et antiqua Consvetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere

possint et valeant, ita tamen ut idem Stephanus Molduván, haeredes et posteritates ipsius utriusq Sexus Universi bonis, equis, frameis galeis, roricis, clypeis, hastis, aliisque instrumentis more aliorum Nobilium bene instructi, omnibus bellicis expeditionibus, tam generalibus, quam partialibus pro necessitate Regni semper interesse, fidelemque Nobis et Succesoribus Nostris operam navare debeant, et sint adstricti. Et nihilominus Domum eiusdem in dicta possessione Lemhény in vicinitatibus ab una fundi Domus Michaeli Papp ab alia autem partibus Domus Stephani Ratz, ab oriente autem Antonii Ilyés Libertini in dicta possessione Lemény existent habitam ab omni censuum, taxarum et contributionum nostrarum tam ordinariorum, quam extraordinariorum, subsidiique et lucri Camerae Nostrae Solutione, item Decimarum, Nonarum et Capetiarum pensione, Servitiorum quorumlibet plebeorum ac Civilium exhibitione in perpetuum gratiose eximent duximus ret supportamus, praesentium per vigorem, quo circa Vobis Gene sosis, Egregiis, Nobilibus agilibus Capitanes Iudici V. Iudicibus Regiis Decimatoribus, Dicatoribus, connumeratoribus, Exactoribus et scriptoribus quorum contributionum dicti Districtus Kővár, neonon Iudici et Iuratis prescriptae possession. Lemény modernis videlicet et futuris quoque tempor, cunctis etiam aliis, quorum interest, seu intererit praesentium notitiam, habitionis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus a modo inde inceps vos quoq successivis semper temporibus praefatum Stephanum Molduván ipsiusq haeredes et posteritates utriusq sexus Univer. pro veris et indubitatis Nobilibus habere et reputare, eosdem ratione proscriptae Domus ad nullum censuum taxarum et contributionum nostrorum, subsidiiq et lucri Camerae nostrae solutionem quorumlibet plebeorum ac civilium exhibitionem cogere et compellere, aut propterea eosdem in personis rebusq et bonis ipsorum universis impedire, turbare, molestare, seu quovis modo damnificare praesumatis nec sitis ausi modoaliquali — secus non facturi, praesentibus perlectis, exhibent restitutis. In cujus rei firmitatem perpetuam litteras nostras autentici sigilli nostri munimine roboratas Stephano Moldovan ipsiusq haeredibus et posteritatibus utriusq sexus gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Iulia Die Decima sexta mensis Iunii anno Millesimo Sexcentesimo octavo. L. S. Gabriel Bathori mp. Stephanus Kendi m. p. cancel. praesentem Copiam e veris et genuinis suis originalibus per nos descriptam fide nostra mediante testamur. Lemény 8 a. Febr. 1846. Et subscriptum erat Gregorius Mare m. p. Jur. assesor, paulo inferius Andreas Csatkai, m. p. Jur. asses: Eratque Sigillis subscribentium super cera rubra hyspanica impressive munita

et roborata. Unde Nos instanti petitione annotatorum Gyiraszin et Ioannis singulorum Molduván coram nobis humillime facta, clementer exaudita et faventer admissa, praescriptam copiam non abrasam non cancellatam de verbo ad verbum sine dimminutione et augmento, variationeque prorsus aliquali, transummi et transcribi, presentibusque Litteris Nostris patentibus verbo tenus inseri et inscribi facientes eisdem Gyiraszin et Ioanni Singulis Molduváu pro futura Jurium Suorum cautela necessarias sub Sigillo nostri Iudiciali et authentico, eoque Transsilvanico, extradandas duximus et concedendas, communi justitia et aequitate svadente. Datum in Libera Regiaque civitate nostra Claudiopoli die octava Mensis Aprilis anno Millesimo Octingentesimo quadragesimo sexto.

Lectum et extradatum per
Franciscum Salmen, m. p.
Secret. Gubl.

Diploma de doctorat a lui S. Bărnuţiu.

Intruzione Publica.

Noi Rettore Magnifico dell I. R. Universita di Pavia. Direttore e Decano della Facolta Politico-Legale nell Universita medisima Essendoci ben accertati per molte prove, e co piu regolari esperimenti aver il Signor

SIMIONE BARNUTIU

di Bocsa Romana nella Transilvania.

adempiute le obbligazioni prescritte agli Studenti in modo da meritare il premio attribuito al profitto e alla saviezza de Matricolati secondo il periodo scolastica da questi percorso, abbiamo deliberato e statuito, siceome l'Ufficio nostro esigeva, di far uso delle facolta, delle quali siamo depositarj ed esecutori, col promoverlo nelle debite forme al grado che gli competeva. Lo abbiamo pertanto, dopo rigorosi esami e scrutini, nominato e dichiarato Dottore in ambele Leggi proclamandolo solennemente con questo titolo. E póiche al suo decoro ed al nostra importa, che tale venga riconosciuto e possa anche partecipare delle prerogative dovute al suo grado, gli concediamo nel presente Diploma un autentico documento de meriti suvi. Al qual effetto sara questo sottoscritto da Noi e dal Cancelliere, ed inoltre munito dell impronta del Sigillo di questa Universita. — Dato dalla grand Aula dell I. R. Universita di Pavia questo giorno di Martedi 6. Giugno 1854. — Antonio Volpi, m. p., Rettore, L. Lanfranchiy, m. p. Direttore, Andrea Zambelli, m. p. Decano, Dr. Giovanni Odescalchi, m. p. cancelliere. (L. S.)

TABELE STATISTICE.

Comunele	Populația gr.-cat.	Populația gr.-or.	Case românești	Biserici de lemn	Biserici de peatră	Școale	Învățători cvalif.	Învățători necval.	Salarul învățătorilor Dela popor	Salarul învățătorilor Dela stat	Știutori de carte
Șimleu	1200	4	200	—	1	2	2	—	1400	—	204
Acâș	450	—	50	—	1	1	1	—	600	—	100
Agriș	763	—	204	—	1	1	1	—	600	100	150
Aghireș	650	—	140	—	1	—	—	—	—	—	120
Aleuș	627	—	84	1	—	1	—	1	600	—	22
Archid	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ardihat	415	—	91	1	—	1	1	—	348	452	240
Arduzăl	60	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—
Asuajul de jos	1000	—	230	—	1	1	1	—	436	164	560
Asuajul de sus	1460	—	280	1	—	1	1	—	400	600	130
Ateiu	130	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Babța	1073	—	180	1	—	1	1	—	700	—	378
Bădăcinul	700	—	160	—	1	1	1	—	600	200	166
Badon	638	—	120	—	1	1	1	—	600	—	114
Băița	1469	—	270	—	1	1	1	—	600	400	125
Bălan	102	1268	255	1	1	1	1	—	800	—	580
Ban	742	—	156	1	—	1	—	1	600	—	155
Bănișor	946	—	182	—	1	1	1	—	800	—	377
Bârsăul de jos	860	—	182	—	1	1	1	—	400	600	129
Bârsăul de sus	1571	—	328	—	1	1	1	—	800	—	245
Băsești	987	—	223	—	1	1	1	—	682	—	381
Belgez	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Benefalău	410	—	80	—	1	—	—	—	—	—	6
Bicaz	1094	—	163	1	—	1	1	—	633	164	150
Binșa	280	—	63	1	—	1	1	—	700	—	96
Birsa	350	—	75	1	—	1	1	—	210	990	57
Blajea	250	—	50	1	—	1	1	—	300	900	104
Bobota	1250	—	260	—	1	1	1	—	1021	—	128
Bocșa română	980	—	206	1	—	1	1	—	640	100	208
Bocșița	182	—	45	1	—	—	—	—	—	—	57
Bodia		485	85	1	—	1	1	—	600	—	173
Bogâș	38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Bogdana	903	—	170	1	—	1	1	—	700	—	196
Bogdand	14	—	4	—	—	—	—	—	—	—	6
Boian	594	—	124	1	—	—	—	—	—	—	14
Boianul mare	900	—	186	1	—	1	1	—	1000	—	116
Borla	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Borza	347	—	70	1	—	1	1	—	174	426	75
Bosna	350	160	120	1	—	—	—	—	—	—	77
Bozieș	84	—	19	—	—	—	—	—	—	—	28
Bred	1000	—	240	1	—	1	—	1	500	—	100
Brusturi	398	—	73	1	—	1	1	—	104	596	43
Bulgari	365	—	80	1	—	1	1	—	500	600	251

Alegători sunt	Meseriaşi	Grânare bisericeşti	Societăţi de conzum	Coruri	Numărul propriet.	Numărul jugărilor	Observări
38	3	—	—	1	119	360	Banca „Silvania".
35	—	—	—	—	57	1000	
32	—	1	—	—	168	2329	Cioplitori de lemne.
37	44	—	—	—	95	470	
64	—	—	—	—	79	1603	Rotari simpli.
—	—	—	—	—	—	—	
22	—	—	—	—	66	724	
—	—	—	—	—	—	—	
76	3	—	1	—	106	1600	
80	—	1	—	—	320	1758	Insoţire de credit.
—	—	—	—	—	—	—	
95	—	1	—	—	161	1800	Societate de temperanţă.
90	—	—	—	—	170	1500	
60	—	—	—	—	118	1300	
80	—	—	—	—	218	3600	Olari, şindilari.
9	—	—	—	—	348	3180	
53	—	—	—	—	143	1241	
84	—	1	—	—	418	3211	
147	—	—	—	—	182	2200	
210	—	—	1	—	278	4600	Bibliotecă poporală.
108	—	1	1	1	186	2816	Banca „Codreana."
—	—	—	—	—	—	—	
23	—	—	—	—	51	450	
76	—	—	—	—	164	2059	
14	—	—	—	—	44	276	
50	—	—	—	—	42	892	
23	—	—	—	—	30	160	
162	—	—	—	—	261	3658	
62	—	—	—	—	206	1643	
12	—	—	—	—	42	300	
15	—	—	—	—	80	1000	
2	—	—	—	—	8	70	
15	—	—	—	—	79	2670	
—	—	—	—	—	3	230	
72	—	—	—	—	96	2050	
92	—	—	—	—	164	2000	
—	—	—	—	—	—	—	
4	—	—	—	—	71	900	
20	—	—	—	—	96	1350	
3	—	—	—	—	18	58	
103	—	—	—	—	270	1722	
—	—	—	—	—	47	616	
35	—	—	1	—	80	600	

Comunele	Populația gr.-cat.	Populația gr.-or.	Case românești	Biserici de lemn	Biserici de peatră	Școale	Invățători cvalif.	Invățători necvl.	Salarul învățătorilor dela popor	Salarul învățătorilor dela stat	Știutori de carte
Bucium . . .	1800	—	450	—	1	1	2	—	286	—	900
Camăr . . .	86	—	13	1	—	—	—	—	—	—	11
Carastelec .	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Căuaș . . .	718	—	97	—	1	1	1	—	900	—	150
Cățelul românesc	1500	—	303	—	1	1	1	—	600	400	180
Cățelul unguresc	480	—	85	—	1	1	1	—	320	610	96
Cean . . .	225	—	45	—	—	1	—	—	—	—	46
Cehul Sălajului .	50	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cehalul românesc	1229	—	240	—	1	1	1	—	600	—	337
Cehăluțul . .	157	—	24	—	—	—	—	—	—	—	9
Ceheiul Șimleului	907	—	168	1	—	1	1	—	690	310	164
Cerișa . . .	406	—	70	1	—	1	1	—	212	788	48
Chegea . . .	910	—	156	1	—	1	1	—	400	600	105
Chechiș . . .	1182	—	158	1	—	1	1	—	530	470	180
Chelința . . .	606	17	135	—	1	1	1	—	284	916	59
Chendrea . . .	780	—	140	1	—	1	1	—	400	200	187
Cheșd . . .	1373	—	205	1	—	1	1	—	600	—	870
Chereuș . . .	185	—	25	1	—	1	—	1	250	—	55
Cheud . . .	1045	—	215	1	—	1	1	—	366	434	105
Chichișa . . .	300	40	78	1	—	1	1	—	82	718	41
Chilioara . .	658	—	134	—	1	1	1	—	600	—	160
Chiseul român .	16	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Cig . . .	565	—	112	—	1	1	1	—	700	—	194
Ciglean . . .	470	—	80	1	—	1	—	—	—	—	58
Cioara . . .	265	—	58	1	—	1	1	—	240	560	48
Ciumărna . .	395	275	135	1	—	1	1	—	600	—	74
Ciuta . . .	385	—	78	1	—	1	—	1	250	—	63
Cizer . . .	1264	—	240	1	—	1	1	—	720	—	117
Corni . . .	790	—	140	1	—	1	—	1	250	—	65
Corond . . .	401	—	85	1	—	—	—	—	—	—	56
Coșeiu . . .	506	—	105	—	1	1	—	—	—	—	105
Cosniciul de jos	472	—	98	—	1	1	1	—	336	664	158
Cosniciul de sus	445	—	80	1	—	1	1	—	210	790	133
Crasna . . .	326	—	50	1	—	1	1	—	500	—	125
Creaca . . .	582	—	138	1	—	1	1	—	236	464	102
Criștelec . .	778	—	132	1	—	1	1	—	600	—	106
Cristur . . .	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cuceu . . .	1006	—	200	—	1	1	1	—	600	—	143
Curitău . . .	659	—	122	1	—	1	1	—	600	—	116
Deja . . .	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Derșida mică .	740	—	130	1	—	1	1	—	600	—	84
Dioșod . . .	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dobrin . . .	454	—	95	1	—	1	1	—	72	728	79

Alegători sunt	Meseriași	Grânare bisericești	Societăți de conzum	Coruri	Numărul propriet.	Numărul jugărilor	Observări.
20		—	—	—	427	4721	Filiala „Silvania".
5		—	—	—	9	160	
—		—	—	—	—	—	
37		—	—	—	37	793	
152		1	—	—	258	3400	
3		—	—	—	65	1385	
29		—	—	—	8	48	
—		—	—	—	—	—	
192		—	—	—	213	4500	
22		—	—	—	16	217	
83		—	—	—	132	2270	
56		—	—	—	72	550	
76		—	—	—	140	2300	
63		—	—	—	71	1200	
64		—	—	—	101	2600	Societate de credit.
3		—	—	—	129	3300	
150		—	—	—	112	1800	
14		—	—	—	11	300	
107		—	—	—	165	2800	
8		—	—	—	103	500	
40		—	—	—	57	900	
—		—	—	—	—	—	
26		—	—	—	35	589	
50		—	—	—	46	500	
50		—	—	—	57	600	
8		—	—	—	110	1450	
37		—	—	—	96	980	
140		—	—	—	220	4640	
76		—	—	—	128	2000	
29		—	—	—	41	400	
30		—	—	—	90	750	
78		—	—	—	84	1230	
62		—	—	—	65	900	
9		—	—	—	22	170	
97		—	—	—	81	659	
76		—	—	—	132	2350	
—		—	—	—	—	—	
111		—	—	—	198	2020	
42		—	—	—	74	904	
—		—	—	—	—	—	
70		—	—	—	84	1200	
—		—	—	—	—	—	
72		—	—	—	70	900	

Comunele	Populaţia		Case românești	Biserici		Şcoale	Învăţători		Salarul învăţătorilor		Ştiutori de carte
	gr.-cat.	gr.-or.		de lemn	de peatră		cvalif.	necval.	Dela popor	Dela stat	
Doh	548	—	103	—	1	1	1	—	600	—	171
Domnin	900	—	208	1	—	1	1	—	1100	100	442
Drighiu	518	—	120	1	—	1	—	—	—	—	88
Dumuslău	305	—	56	1	—	1	1	—	400	—	65
Eriuchişfalău	590	—	95	—	1	1	1	—	600	—	246
Fetindia	292	—	66	—	1	1	1	—	80	820	69
Firminiş	540	—	102	1	—	1	—	—	—	—	133
Fizeş	770	—	146	1	—	1	—	—	—	—	110
Gălpâia	16	640	131	1	—	1	1	—	700	—	170
Gâlgău	1500	—	214	—	1	1	1	—	800	—	116
Gârceiu	306	—	80	1	—	—	—	—	—	—	216
Gârdani	940	—	170	1	—	1	1	—	388	412	70
Girolt	440	—	44	—	1	1	1	—	200	1400	123
Giorocuta	152	—	117	—	1	1	1	—	600	—	91
Giumelciş	1268	—	225	—	1	1	1	—	600	200	281
Giurtelecul Şimleului	1237	—	280	—	1	1	1	—	600	800	180
Guruslău	230	—	36	1	—	—	—	—	—	—	84
Halmăşd	1200	—	200	—	1	1	1	—	500	500	446
Hereclean	520	—	96	—	1	1	1	—	600	—	328
Hidig	902	—	150	—	1	1	1	—	606	194	359
Hodod	130	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hodod-Giurtelec	1400	—	230	—	1	1	1	—	400	—	125
Horoat-Petenia	450	—	100	—	1	1	1	—	600	—	80
Horoatul român	243	—	34	1	—	1	1	—	600	—	64
Hotoan	601	—	86	—	1	1	1	—	1000	—	482
Hurez	365	—	72	—	1	1	1	—	600	—	132
Husasău	302	—	42	—	1	1	1	—	600	—	97
Husia	370	—	75	1	—	1	1	—	600	—	101
Husmezău	320	—	76	1	—	1	—	1	480	—	148
Iaz	759	—	160	1	—	1	1	—	600	—	111
Ilişiua	68	—	22	—	—	—	—	—	—	—	23
Inău	820	—	150	1	—	1	1	—	500	—	400
Ip	381	—	61	—	1	—	—	—	—	—	137
Jac	650	—	125	1	—	1	1	—	314	286	74
Jibou	170	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—
Lazuri	300	—	56	1	—	1	—	1	200	—	56
Leliu	92	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—
Leşmir	83	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lompirt	244	—	40	1	—	—	—	—	—	—	56
Lupoaia	168	—	70	1	—	1	1	—	214	386	71
Mal	942	—	172	1	—	1	1	—	560	—	52
Mălădia	507	—	110	—	—	1	1	—	412	788	137
Mănău	514	—	96	1	—	1	1	—	600	—	122

Alegători sunt	Meseriași	Grânare bisericești	Societăți de conzum	Coruri	Numărul propriet.	Numărul jugărilor	Observări
37	—	—	—	—	47	500	
134	—	—	—	—	173	2200	
62	—	—	—	—	129	1000	
26	—	—	—	—	31	700	
64	—	—	—	—	65	900	
18	—	—	—	—	54	1780	
46	—	—	—	—	63	700	
80	—	—	—	—	112	1340	
56	—	—	—	—	126	3217	
5	—	—	—	—	150	2258	
22	—	—	—	—	68	700	
62	—	—	—	—	45	500	
60	—	—	—	—	32	1000	
76	—	—	—	—	74	535	
140	—	—	—	—	370	5817	
80	—	—	—	—	162	1395	
22	—	—	—	—	24	650	
154	—	—	—	—	173	5642	
46	—	—	—	—	39	800	
91	—	—	—	—	35	1681	Soc. relig. „Altarul".
—	—	—	—	—	—	—	
100	—	—	—	—	140	2000	
40	—	—	—	—	23	174	
13	—	—	—	—	29	370	
50	—	—	—	—	56	1028	Se ține școală cu adulții.
50	—	—	—	—	70	1496	
7	—	—	—	—	35	578	
32	—	—	—	—	68	998	
40	—	—	—	—	71	700	
70	—	—	—	—	132	2457	
3	—	—	—	—	8	130	
75	—	—	—	—	32	400	
38	—	—	—	—	16	289	
5	—	—	—	—	104	1236	
—	—	—	—	—	8	116	Banca „Sălăgeana".
40	—	—	—	—	44	230	
—	—	—	—	—	20	80	
—	—	—	—	—	—	—	
20	—	—	—	—	35	270	
4	—	—	—	—	33	600	
76	—	—	—	—	150	2217	Pop. face mături de mesteacăn.
67	—	—	—	—	103	1888	
36	—	—	—	—	50	850	

Comunele	Populația		Case românești	Biserici		Școale	Învățători		Salarul învățătorilor		Știutori de carte
	gr.-cat.	gr.-or.		de lemn	de peatră		cvalif.	neeval.	dela popor	dela stat	
Marca	961	—	122	—	1	1	1		458	742	140
Marin	630	—	125	1	—	1	1		600	200	157
Mețentiu	500	—	50	—	1	1	1		500	300	243
Mihaifalău	130	—	27	1	—	—	—		—	—	62
Mineu	534	—	100	1	—	1	—		—	—	76
Mirșid	560	230	100	1	—	—	1		1400	—	112
Mocirla	14	—	—	—	—	—	—		—	—	—
Moiadul	82	—	15	—	—	—	—		—	—	22
Moigrad	750	—	150	1	—	1	1		423	177	50
Moarabanfi	174	—	34	—	1	1	—		—	—	78
Motiș	908	—	103	—	1	1	1		284	716	68
Nadișul r.	630	—	124	1	—	1	1		600	200	241
Năpradea	1090	—	202	—	1	1	1		430	570	111
Noțigul	780	—	194	1	—	1	1		600	—	105
Nușfălău	320	—	50	1	—	—	—		—	—	56
Oarța	66	—	—	—	—	—	—		—	—	—
Oarța de jos	703	—	142	—	1	1	1		210	720	433
Oarța de mijloc	368	—	64	1	—	1	1		80	920	56
Oarța de sus	840	—	152	—	1	1	1		320	580	368
Odești	830	—	158	—	1	1	1		600	—	110
Orbou	314	—	50	1	—	1	1		440	360	67
Ortelec	2100	—	250	—	1	1	1		800		250
Păgaia	276	—	51	1	—	1	1		500		54
Panit	86	—	22	—	—	—	—		—		—
Pățălușa	196	—	38	1	—	1	—		—		58
Pățalul-mare	50	—	14	1	—	—	—		—		24
Păușa	400	—	106	1	—	1	1		600		143
Peceiu	731	—	130	1	—	1	1		600		125
Pele	138	—	33	—	—	—	—		—		—
Pelesărvăzel	324	—	50	—	1	1	—	1	300		85
Periceiu	1107	—	210	—	1	1	—		—		200
Pir	256	—	57	—	1	1	—		—		105
Plesca	193	—	32	1	—	—	—		—		36
Ponița	480	—	98	—	1	—	—		—	—	165
Porț	370	—	54	1	—	1	1		408	392	113
Preuteasa	532	—	96	1	—	1	—	1	400	—	74
Pria	1180	—	214	1	—	1	1		800	—	321
Prodănești	316	—	50	1	—	1	1		80	720	55
Rati	146	—	—	—	—	—	—		—	—	—
Rátonvölgy	36	—	—	—	—	—	—		—	—	—
Recea	1090	—	170	—	1	1	1		600	—	183
Reghea	160	—	40	—	—	—	—		—	—	34
Răstolțul deșert	600	—	101	1	—	1	1		600	—	234

Alegători sunt	Meseriași	Grânare bisericești	Societăți de conzum	Coruri	Numărul propriet.	Numărul jugărilor	Observări
151					86	500	
70					96	978	Câțiva zidari și lemnari.
50					40	300	
—					18	170	
40					95	1200	
—					46	700	
—					—	—	
4					12	160	
58					82	800	
14					11	80	
45					95	800	
66					124	760	
79					102	1522	
63					174	1800	
—					—	—	
—					—	—	
76					142	2257	
28					58	806	
68					149	1500	
48					135	2782	
30					68	694	
45					101	3000	
28					47	800	
—					—	—	
14					30	340	
4					10	273	
20					106	1000	
45					70	650	
—					—	—	
12					16	120	
98					196	1807	
30					43	900	
26					28	440	
60					90	2012	
42					92	890	
—					78	2740	
134					286	4000	
40					40	450	
—					—	—	
—					—	—	
65					114	1000	
—					22	390	
26					100	1500	

Comunele	Populația gr. cat.	gr. or.	Case românești	Biserici de lemn	de peatră	Școale	Invățători cvalif	necvl.	Salarul învățătorilor dela popor	dela stat	Știutori de carte
Răstolțul mare	713	—	155	1	—	1	1		700	—	156
Romita	—	333	60	1	—	1	—		—	—	43
Romna	365	—	70	1	—	1	1		314	486	48
Sâncraiu	16	—	—	—	—	—	—		—	—	—
Sâncariu-Eriu	567	—	87	1	—	1	1		800	—	175
Sângeorgiul de Meseș	798	—	192	—	1	1	1		600	—	120
Santău	1220	—	181	—	1	1	1		1400	—	881
Sălățig	160	—	35	1	—	—	—		—	—	105
Săliște	275	—	70	1	—	1	1		500	300	43
Sărăuad	890	—	130	—	1	1	1		800	—	670
Sălsig	1150	—	280	—	1	1	1		486	—	190
Săplac	561	—	115	1	—	1	1		800	—	78
Ser	156	—	—	—	—	—	—		—	—	—
Seuca	584	—	116	1	—	1	1		700	—	461
Sieiu	690	—	134	—	1	1	1		860	—	97
Sig	1008	—	191	—	1	1	—		—	—	130
Sighetul Silvaniei	483	—	86	1	—	1	1		600	—	178
Silvaș	295	—	56	—	1	1	1		600	—	128
Sîrbi	500	—	100	1	—	1	—		—	—	13
Socaciu	354	—	71	1	—	1	1		600	—	124
Someș-Guruslău	680	—	140	1	—	1	1		253	547	365
Someș-Odorheiu	1273	—	250	—	1	1	1		600	—	568
Stâna	750	—	160	1	—	1	1		600	—	70
Stârciu	750	750	275	1	1	1	1		600	—	255
Subcetate	383		100	1	—	1	—	1	400	—	59
Sărmășag	14		—	—	—	—	—		—	—	—
Stremț	610		126	—	1	1	1		600	—	112
Sudurău	348		32	1	—	1	1		600	—	81
Supurul de jos	1248		379	—	1	1	1		140	860	893
Supurul de sus	790		163	—	1	1	1		400	600	390
Șamșod	117		27	—	1	—	—		—	—	70
Șeredeiu	1100		212	—	1	1	1		600	—	469
Șilimeghiu	500		80	1	—	1	—	1	400	—	54
Șoimuș	913		180	1	—	1	1		336	664	153
Șumal	623		119	—	1	1	1		700	—	240
Tămășești	683		120	1	—	1	1		448	152	60
Tășnad	712		153	—	1	1	1		300	900	128
Tihău	662		141	1	—	1	1		320	280	124
Traniș	585		113	1	—	1	1		240	560	84
Treșnea	25	1287	260	—	1	1	1		600	—	397
Turbuța	471	—	103	1	—	1	1		600	—	49
Tusa	703	—	102	1	—	1	1		324	276	31
Ticău	250	—	34	1	—	—	—		—	—	39

Alegători sunt	Meseriași	Grânare bisericești	Societăți de conzum	Căruri	Numărul propriet.	Numărul jugărilor	Observări
25	—	—	—	—	125	2000	
2	—	—	—	—	52	430	
20	—	—	—	—	62	540	
—	—	—	—	—	—	—	
16	—	—	—	—	22	259	
14	—	—	—	—	168	1800	
130	—	—	—	—	205	1903	
30	—	—	—	—	35	130	
61	—	—	—	—	63	950	
97	—	—	—	—	94	470	
106	—	—	—	—	211	2713	Pop. face coșuri de nuele.
78	—	—	—	—	94	798	Poporul face spete.
—	—	—	—	—	—	—	
84	—	—	—	—	92	1966	Se găsesc câțiva zidari.
69	—	—	—	—	233	1812	
58	—	—	—	—	272	1548	
40	—	—	—	—	80	1200	
50	—	—	—	—	48	721	
4	—	—	—	—	100	360	
20	—	—	—	—	69	1300	
30	—	—	—	—	130	1200	
46	—	—	—	—	138	3000	
15	—	—	—	—	153	2340	
175	—	—	—	—	242	3470	
30	—	—	—	—	72	1607	
—	—	—	—	—	—	—	
74	—	—	—	—	109	3200	
18	—	—	—	—	17	640	
172	—	—	—	—	159	3000	
115	—	—	—	—	149	1650	
14	—	—	—	—	27	127	
120	—	—	—	—	131	2768	
40	—	—	—	—	68	400	
105	—	—	—	—	157	4000	Soc. conz. și val. „*Frăția*“.
56	—	—	—	—	119	1929	
50	—	—	—	—	92	2000	
32	—	—	—	—	13	67	
2	—	—	—	—	123	787	Pop. se ocupă cu olăritul
38	—	—	—	—	72	400	
20	—	—	—	—	242	1800	
38	—	—	—	—	74	700	
22	—	—	—	—	314	3066	
20	—	—	—	—	30	250	

Comunele	Populația		Case românești	Biserici		Școale	Învățători		Salarul învățătorilor		Știutori de carte
	gr.-cat.	gr.-or.		de lemn	de petară		cvalif.	necval.	Dela popor	Dela stat	
Țigani . .	475	—	90	—	1	1	1	—	296	304	100
Tohat . .	326	—	65	1	—	1	1	—	600	—	114
Țegea . .	182	—	35	—	1	1	—	1	300	—	84
Uileacul-Șimleului	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ulciug . .	218	—	47	—	1	—	—	—	—	—	62
Uleacul de pe Someș	650		140	1	—	1	1	—	198	602	192
Unguraș . .	700	—	120	1	—	1	1	—	380	220	89
Unimăt . .	880	—	180	—	1	1	1	—	800	—	285
Urminiș . .	690	—	151	1	—	1	1	—	500	300	—
Vădurele . .	254	—	48	1	—	1	1	—	94	506	51
Vălcăul românesc	660	—	120	—	1	1	—	1	400	—	104
Vălcăul unguresc	645	—	115	1	—	—	—	—	—	—	79
Vărșolț . .	350	—	45	—	1	1	1	—	600	—	98
Vașcapău .	197	96	61	1	—	1	1	—	800	—	50
Var . . .	372	—	79	1	—	1	1	—	254	346	76
Vicea . .	232	—	46	1	—	1	1	—	59	541	48
Zălau . .	360	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Zalnoc . .	806	—	150	1	—	1	1	—	600	—	80
Zovan . .	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Total:	127991	5581	25424	121	80	179	153	14	85651	35271	25515

Reasumând datele acestea, avem înaintea noastră interesanta icoană a *adevăratei* situațiuni culturale și economice a românilor, cari locuesc *astăzi* în Sălaj.

Avem:

127,991 suflete de religiunea gr. cat.
5,581 „ „ „ gr. or.

In total *133,572 români*, față de *207 mii* suflete de alte religiuni și naționalități. Românii sunt așadară $^{2}/_{3}$ parte din populația întreagă, adecă peste 66%.

Case (fumuri) în proprietatea românilor *25,424*. Se vin adecă 5 suflete pe o casă.

Biserici de lemn 121, iar de peatră 80. In total *201*. Se vin 634 suflete la o biserică.

Școale 179 cu *167 învățători*, dintre cari 153 sunt cvalificați, iar 14 fără cvalificațiunea recerută de lege.

Pentru susținerea școalelor (aici este a-se înțelege numai plata învățătorilor) poporul plătește *85,651 cor.*, iar statul dă spre acest scop ajutor de 35,271 cor.

Alegători sunt	Meseriaşi	Grânare bisericeşti	Societăţi de conzum	Coruri	Numărul propriet.	Numărul jugărilor	Observări
8					70	600	
26					54	456	
—					27	103	
—					1	14	
—					38	270	
70					105	1350	
5					78	600	
140				1	99	1743	
98					124	1781	
36					42	400	
—					102	900	
19					98	600	
25					40	300	
13					56	700	
1					56	787	Poporul face coşerci.
32					42	340	
—					4	80	Capitala comitatului.
60					114	2000	
—					—	—	
10577	17	6	4	3	20850	277870	

Ştiutori de carte avem *25,515*. In acest număr sunt socotiţi şi copiii de şcoală, cari ştiu ceti şi scrie. In această privinţă deci stăm foarte slab, împrejurare care trebue să ne puie pe gânduri, căci cifra aceasta face numai 20%, venindu-se astfel abia câte un ştiutor de carte de fum.

Alegători, adecă bărbaţi cari au drept de vot la alegerile de deputat sunt *10,577* (8%). O împrejurare foarte tristă trebue să amintim aici, că în comitatul nostru şi astăzi avem comune unde se foloseşte cenzul ardelenesc şi astfel acolo abia avem 1—2 oameni cu drept de vot.

Proprietari de pământ mici şi mari avem circa *20,850*, (abia peste 17%). Posesiunea variază între 1—3000 jugăre. Pământul din posesiunea românilor face 277,870 jugăre catastrale (à 1600 stânjini □), ceeace face 47% din pământul comitatului.

Cuvânt de încheiere.

Cine îşi va lua osteneala să răsfoiască cu atenţiune această broşură, îşi va da seamă foarte uşor de greutăţile, pe cari a trebuit să le întâmpinăm. Terenul a fost foarte puţin umblat, iar datele de multeori nu ne-au stat la dispoziţie.

Cei chemaţi îşi vor spune părerea întru cât ne-am achitat de îndatorirea, ce ne-am impus-o noi înşine din dragoste faţă de cultura şi neamul nostru. Noi din parte-ne ne bucurăm, că am putut termina, tocmai în preajma serbărilor, şi astfel ne-am ajuns scopul.

Mulţumind tuturora, cari ne-au stat într'ajutor la compunerea acestei schiţe monografice, şi dorind ca ea să fie urmată de alte schiţe, ori monografii complete de felul acesta, salutăm cu tot respectul Asociaţiunea în mijlocul nostru, dedicându-i în acelaş timp modesta noastră lucrare.

Şimleu, în ziua sf. Ilie v. 1908.

Autorii.

Erori de tipar.

1. Titlul: *I. Resumat istoric*, din greşeală de paginaţie s'a pus *înainte* de prefaţă.

2. La pagina 8, când s'a pus forma în maşină au sărit unele litere dela locul lor. Să se îndrepteze: 3.628·68 km.² (şirul 6 de sus); *Silvania* (şirul 14 de sus); ia*sigilor* *să* (şirul 18); *cădea* (şirul 21).

3. La pag. 203, în şirul 10 de jos să se îndrepteze *1094* suflete, în loc de 194.

SUMARUL.

Pagina.

IV. Date etnografice.

V. Bărbaţi distinşi.

VI. Instituţiuni culturale şi financiare.

Adaus.

Tabele statistice.

